

Міністерство освіти і науки України

Ніжинський
державний університет
імені Миколи Гоголя

Наукові записки

Філологічні науки

Книга 1

Ніжин – 2017

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Серія “Філологічні науки”

*Відповідальний редактор – д. філол. н., проф. **Самойленко Г. В.***

Члени редколегії:

***Астаф'єв О. Г.** – д. філол. н., проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка;*

***Бойко Н. І.** – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;*

***Ковальчук О. Г.** – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;*

***Левицький А. Е.** – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;*

***Михед П. В.** – д. філол. н., провідн. спец. Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України та проф. Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя;*

***Пастерський Януш** – д. філол. н., проф. Жешувського університету (Польща);*

***Плющ М. Я.** – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя та Київського педагогічного університету ім. М. Драгоманова;*

***Потапенко С. І.** – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя;*

***Хархун В. П.** – д. філол. н., проф. НДУ ім. М. Гоголя*

Постановою ВАК України журнал включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з філології (Бюлетень ВАК України, 2011. – № 2. – С. 6).

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Протокол № 9 від 02.03.2017 р.

Наукові записки. Серія "Філологічні науки" (Ніжинський державний університет Н34 імені Миколи Гоголя) / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – Кн. 1. – 259 с.

Адреса видавництва університету: вул. Воздвиженська, 3/4,
м. Ніжин, 16600,
Чернігівська обл., Україна.

Тел.: (04631) 7-19-72
E-mail: vidavn@ndu.edu.ua
www.ndu.edu.ua

Верстка і макетування – Н. О. Приходько

Статті друкуються в авторській редакції.

Підписано до друку
Гарнітура Computer Modern
Наклад 100 пр.

Формат 60x90/8
Офсетний друк
Замовлення №

Папір офсетний
Ум. друк. арк. 28,0
Обл.-вид. арк. 23,33

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7-19-72
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

© Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя, 2017
© Г. В. Самойленко, відповідальний редактор, 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Науковий журнал ○ Рік відновлення видання – 1996

Філологічні науки
Книга 1
2017 рік

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ

- Ковбасюк Л. А.* Корпусна лінгвістика та германістика: теоретичні засади і перспективи9
- Короткова С. В.* Функциональные комплексы с наречным компонентом в специальных текстах15
- Самойленко О. В.* Основні структурні моделі квазікомполітів української та російської мов18
- Чепурна З. В., Лисенко Г. Л.* Особливості асиміляції англійських запозичень у сучасній німецькій мові23

ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ ТА СИНТАКСИСУ

- Жужгина-Аллахвердян Т. Н.* Эмфатическая инверсия в структуре лирического текста28
- Поторій Н. В.* Контекстна реалізація категорії суб'єкта в американському поетичному мовленні34
- Присянникова Я. М.* Синтаксичні засоби експлікації художнього порівняння в англійських канадських поетичних текстах38
- Шундель Т. О.* Синкретичні складнопідрядні речення з модифікованим семантичним значенням семи "причина – умова"42

ПРОБЛЕМИ НОМІНАЦІЇ

- Балабан О. О.* Категоризація як базова когнітивна процедура47
- Vasylenko O., Shestak O.* Classification of Idioms Describing People's Individuality53
- Кожухова Г. О.* До проблеми дослідження емоційних універсальних концептів (на прикладі концепту "любов")58
- Кудрявцева Н. С.* Темпоральні концептуалізації в англійській мові: діахронічний вимір62
- Кузнєцова І. В., Голованевська К. П.* Аналіз вживання англійських термінологізмів у когнітивному аспекті68
- Морєва Г. Г., Дорменєв В. С.* Лексико-семантичні особливості номінації кондитерських виробів в англійській та українській мовах73
- Романова Н. В.* Лексико-фразеологічні номінації емоції радості в сучасній німецькій мові (на прикладі збірки казок "Märchen für Seele")78

ПРОБЛЕМИ ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

<i>Гуменюк Н. Г.</i> Передвибірчий дискурс Х. Клінтон: синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі виступу в Рено від 25.08.16 р.)	84
<i>Мазур О. В., Трібушна О. М.</i> Засоби актуалізації оцінно-модальних значень поезії Р. Кіплінга	89
<i>Москвичова О. А.</i> Когнітивно-семіотична природа метаморфози	94
<i>Орел І. І.</i> Текстотвірні потенції фразеологічних одиниць у заголовках публіцистичних текстів	97
<i>Рудик М. К.</i> Дискурсивна стратегія спонукання й тактики її реалізації в персональному мовленні неавторитарно-оптимістичного типу мовної особистості (на матеріалі новел О'Генрі)	101
<i>Стрижак В. Г., Радецька С. В.</i> Вияв мовної особистості детектива	106
<i>Шеремета К. Ю.</i> Стилістичні функції сленгу в газетному тексті	110

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Абабілова Н.</i> Відтворення мови документів міжнародного права як перекладознавча проблема	113
<i>Арустамова М. С., Дорофєєва М. С.</i> Фонографічна стилізація у перекладі твору П.Маара "Пан Белло і блакитне диво"	117
<i>Башук Н. П.</i> Еквівалентність та адекватність перекладу науково-технічних текстів	122
<i>Вінниченко М. Ю.</i> Способи перекладу кольоропозначень у текстах публіцистичного стилю	127
<i>Воєхевич А. І.</i> Колір в іспанських фразеологізмах у перекладацькому аспекті	133
<i>Возненко Н. В.</i> Специфіка перекладу топонімів у романі М. Енде "Нескінченна історія" українською мовою	137
<i>Возненко Н. В., Розова А. Ю.</i> Особливості відтворення концепту "кохання" у перекладі новели С. Цвайґа "Тисьмо незнайомої" українською мовою	141
<i>Гончарук Р. А.</i> Роль та особливості перекладу художньої метафори з німецької мови на українську в поетичних текстах (на матеріалі поезій Г. Гейне "Lyrisches Intermezzo" та їх перекладів Лесею Українкою)	145
<i>Гура Н. П.</i> Структурно-типологічні особливості складних німецьких комп'ютерних термінів та їх переклад українською мовою	150
<i>Еррера Мендісаль А. В.</i> Особливості відтворення культурно-специфічної інформації в технічних документах	155
<i>Калищак Т. Т., Радецька С. В.</i> Особливості перекладу фільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") на українську мову за допомогою субтитрів	159
<i>Козоріз І. С.</i> Відображення прагматичного потенціалу морфологічних особливостей німецькомовної реклами в українському перекладі	162
<i>Лепухова Н. І.</i> Переклад фразеологізмів німецької літературної романтичної казки українською мовою	166
<i>Мазур О. В.</i> Робота з оригіналом художнього тексту (секрети творчої майстерні перекладача А. В. Онишка)	171
<i>Науменко А. М.</i> Редагування оригіналу перекладачем та критика перекладу	177
<i>Петренко Є. М.</i> Специфіка відтворення особливостей поезики Г. Гайне у перекладі А. Малишка	183
<i>Пісня К. С., Свиридов О. Ф.</i> Роль та відтворення просторової та анімалістичної символіки в художньому тексті	187
<i>Подвойська О. В.</i> Жанрово-стилістичні особливості казки Е. Т. А. Гофмана "Крихітка Цахес" на лексичному рівні та їх відтворення у перекладі С. Сакидона	191

Подвойська О. В., Гаврюшенко А. С. Фразеологічна трансформація як засіб експресивної виразності в німецькій публіцистиці: перекладацький аспект.....	197
Радецька С. В. Деякі особливості складання та перекладу англійської та української ділової кореспонденції.....	202
Радецька С. В., Колосова С. О. Переклад термінології індустрії моди в текстах публіцистичного стилю.....	206
Радецька С. В., Турянця К. С. Англомовні та україномовні медичні веб-сайти: вживання та переклад медичної термінології. Прагматична адаптація перекладу.....	210

СПЕЦИФІКА І ТРУДНОЩІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ПЕРЕКЛАДУ У ВНЗ

Білозерська Т. В. Принципи відбору країнознавчих матеріалів.....	214
Бранецька М. С. Преимущества и недостатки использования тестовых методик контроля качества знаний студентов по иностранному языку в высших технических учебных заведениях.....	219
Vovk O. I. Foreign Language Acquisition: A Cognitive and Communicative Conceptual Framework.....	224
Honcharova-Ilina T. Basic Strategies of Teaching Adults Foreign Languages in Terms of Andragogy.....	229
Karpenkova N. German as the Second Language (Daz).....	233
Несін Ю. М. Використання "мозкового штурму" як ефективного засобу комунікації англійською мовою.....	237
Приходько О. О. Деякі аспекти інтенсивного навчання студентів економічних спеціальностей професійно-орієнтованої англійської мови.....	243
Статкевич Е. К. Комплексный коммуникативный подход к тестированию.....	248
Тоцька Н. Л. Міжкультурна комунікація студентів технічного ВНЗ.....	257
Якушенко И. А. К вопросу об обучении аудированию в техническом вузе.....	254
Наші автори	257

CONTENTS

LINGUISTICS

**THE TOPICAL PROBLEMS OF LEXICOLOGY
AND LEXICOGRAPHY**

Kovbasyuk L. Corpus Linguistics and German Studies: Theory and Perspectives.....9
Korotkova S. Functional Complexes with Adverbial Component in Special Texts 15
Samoilenko O. Structural Classification of Quasi-composites in the Ukrainian and Russian Languages 18
Chepurna Z., Lysenko H. Assimilation of English Borrowings in the Modern German Language23

THE PROBLEMS OF GRAMMAR AND SYNTAX

Zhuzhgina-Allakhverdian T. Emphatic Inversion in the Lyric Textual Structure28
Potorii N. Context Realization of the Category of Subject in American Poetic Texts34
Prosiannikova I. Syntactic Means of Verbal Realization of Simile in English-Canadian Poetic Texts 38
Shundel T. Syncretic Complex Sentences with Modified Semantic Meaning of the Seme "Condition – Reason"42

THE PROBLEMS OF NAMING

Balaban O. Categorization as a Basic Cognitive Procedure47
Vasylenko O., Shestak O. Classification of Idioms Describing People's Individuality53
Kozhukhova G. On the Problem of Emotional Universal Concepts Research (on the Example of the Concept "Love").....58
Kudriavtseva N. Temporal Conceptualisations in English: Diachronic Dimension62
Kuznetsova I., Golovanevskya K. Analysis of the English Terminologisms Using in Cognitive Aspect.....68
Moryeva G., Dormenew V. Lexico-semantic peculiarities of confectionery nomination in English and Ukrainian 73
Romanova N. Lexical and Phraseological Means Nomination of Emotion Joy in Modern German (Case of Study of Collection Tales "Märchen für Seele")78

THE PROBLEMS OF THE TEXT AND THE DISCOURSE

Humeniuk N. The Pre-electoral Discourse of H. Clinton: Syntactic-Stylistic Aspect (on the Material of Her Speech in Reno, 08.25.16)84
Mazur O., Tribushna O. Ways of Evaluative-Modal Meanings Reflecting in the Poetry of R. Kipling.....89
Moskvichova O. Cognitive and Semiotic Property of Metamorphosis.....94
Orel I. Text Production Potential of Phraseological Units in the Publicistic Headlines.....97
Rudyk M. Impetus Discursive Strategy and Its Tactics in Character-Based Speech of Non-Authoritarian Language Personality (on O. Henry's Short Stories) 101
Stryzhak V., Radetska S. Embodiment of Language Personality of a Detective..... 106
Sheremeta K. Stylistic Functions of the Slang in the Newspaper Texts..... 110

TRANSLATION AS A MEANS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Ababilova N. International Law Documents Rendering as a Problem of Translation	113
Arustamova M., Dorofeeva M. Phonographic Stylization in the Translation of P. Maar's Novel "Mr. Bello and the Blue Miracle"	117
Bashuk N. Equivalence and Adequacy of Translation in Scientific and Technical Texts.....	122
Vinnychenko M. Methods of Translation Colour Vocabulary in the Publicistic Articles of German Periodical	127
Vohevich A. Colour Phraseology in the Aspect of Spanish Translation	133
Voznenko N. Peculiarity of the Toponym Translation in the Novel of M. Ende "The Neverending Story" in Ukrainian	137
Voznenko N., Rozova A. The Features of Reproduction of the Concept "Love" in the Translation of the Novella by Stefan Zweig "Letter from an Unknown Woman" into Ukrainian language	141
Honcharuk R. The Role and Characteristics of Artistic Metaphor Translation from German to Ukrainian in Poetic Texts (Based on Poems by H. Heine "Lyrisches Intermezzo" and their Translations by Lesya Ukrainka)	145
Gura N. Structurally Typological Peculiarities of German Computer Compound Terms and Their Translation into Ukrainian	150
Herrera M. H. Reproduction of Culturally-Specific Information in Technical Documents.....	155
Kalishchak T., Radetska S. Peculiarities of Translation of the Movie "Eyes Wide Shut" into Ukrainian by Means of Subtitlings	159
Kozoriz I. Reflection of Pragmatic Potential of Morphological Features in German Advertising by Ukrainian Translation.....	162
Liepkhova N. Translation of Idioms of German Literary Romantic Fairytale in Ukrainian	166
Mazur O. Evaluation of Belles-Letters Originals (Secrets of Translator A. V. Onyshko's Creative Workshop)	171
Naumenko A. Translator's Editing and the Critique of Translation	177
Petrenko I. Specificity of Communication of Heinrich Heine's Poetic Manner in the Translation of Andrii Malyshko	183
Pisnia K., Sviridov O. Role and Interpretation of the Spatial and Animalistic Symbolism in the Literary Text.....	187
Podvoiska O. Genre and Stylistic Peculiarities of E. T. A. Hoffmann Fairy-Tale "Little Zaches" at the Lexical Level and Their Rendering in the Translation of S. Sakidon	191
Podvoiska O., Havriushenko A. Phraseological Transformation as an Expressive Mean in German Publicism: Translation Aspect	197
Radetska S. Peculiarities of Composing and Translation of the English and Ukrainian Business Correspondence	202
Radetska S., Kolosova S. Translation of Fashion Industry Terminology in Texts of the Publicistic Style	206
Radetska S., Turyanytsya K. Medical English and Ukrainian Websites: Use and Translation of Medical Terminology. Pragmatic Adaptation	210

SPECIFICITY AND DIFFICULTIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES AND TRANSLATION AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Bilozerska T. Principles of Selection of Country Studies Materials	214
Branetskaja M. Advantages and Disadvantages of the Test Method for Checking and Evaluating of the Students' Foreign Language Knowledge in the Higher Technical Educational Establishments.....	219

Vovk O. I. Foreign Language Acquisition: A Cognitive and Communicative Conceptual Framework.....	224
Honcharova-Ilina T. Basic Strategies of Teaching Adults Foreign Languages in Terms of Andragogy	229
Karpenkova N. German as the Second Language (Daz).....	233
Nesin Yu. Use of "Brainstorming" as Effective Mean of Communication in English Language.....	237
Prykhodko O. Some aspects of Intensive Teaching of Professionally Oriented English to Students of Economic Specialities.....	243
Statkevich E. Complex Communicative Approach to Testing	248
Totska N. Intercultural Communication of technical Higher Educational Establishment Students.....	251
Yakushenko I. Listening Skills Training for Specific Purposes of Students at the Technical University.....	254
Our Authors	257

МОВОЗНАВСТВО

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЇ

УДК 811.112'2: 81'33

КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА ТА ГЕРМАНІСТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Ковбасюк Л. А.

Стаття присвячена корпусній лінгвістиці та її місцю у сучасній германістиці. Визначено поняття "корпусна лінгвістика", "корпус". Розглянуто теоретичні засади корпусної лінгвістики. Висвітлено найвагоміші корпуси текстів німецької мови та їхні характерні ознаки. Встановлено перспективи корпусних лінгвістичних досліджень у германістиці.

Ключові слова: німецька мова, корпусна лінгвістика, корпуси текстів, перспектива

Статья посвящена корпусной лингвистике и её месту в современной германистике. Определены понятия "корпусная лингвистика", "корпус". Показаны теоретические основы корпусной лингвистики. Представлены самые важные корпусы текстов немецкого языка и их характерные черты. Установлены перспективы корпусных исследований в германистике.

Ключевые слова: немецкий язык, корпусная лингвистика, корпусы текстов, перспектива

The article deals with the corpus linguistics and her place in modern German Studies. The terms "corpus linguistics" and "corpus" are defined. The theoretical background of the corpus linguistics is determined. The most important text corpora of German are described and their features are analyzed. Perspectives on corpus linguistics in German Studies are systematized.

Key words: German, corpus linguistics, text corpora, perspectives

Розвиток сучасної лінгвістичної думки характеризується тісним поєднанням з новітніми досягненнями соціології, психології, когнітивістики тощо та утворенням нових напрямів, що є прикметою нової наукової парадигми сьогодення. Так, синтез мовознавства та кібернетики сприяв появі комп'ютерної лінгвістики, а згодом – і корпусної лінгвістики, підґрунтям якої є певний корпус, великий за обсягом мовний матеріал, відібраний із різних рівнів та функціональних стилів будь-якої мови і зведений у велику комп'ютеризовану систему завдяки відповідному програмному забезпеченню.

Корпусна лінгвістика, як нова лінгвістична галузь, привертає до себе увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців [1; 2; 4; 5; 11; 15], оскільки залучення великого за обсягом матеріалу для багатоаспектного аналізу сприяє створенню реальної картини функціонування усіх одиниць мови у мовленні. Створення та обробка корпусів німецькомовних текстів у електронному вигляді, упровадження корпусного підходу для лінгвістичного аналізу різного типу текстів, певна низка недостатньо визначених проблем, напр., багатомовність корпусу, загальна доступність, структурне анотування й метарозмітка та ін. визначають **актуальність** та **новизну** обраної нами теми.

Мета даної статті полягає у висвітленні теоретичних засад корпусної лінгвістики, її місця та її досягнень у сучасній германістиці та у визначенні перспективних напрямів розвитку корпусної лінгвістики.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**: 1) дати визначення термінам "корпусна лінгвістика" та "корпус", 2) окреслити

історичний ракурс формування корпусної лінгвістики, 3) висвітлити теоретичні засади корпусної лінгвістики, 4) проаналізувати найвідоміші корпуси текстів німецької мови, 5) встановити перспективні напрями досліджень у царині корпусної лінгвістики.

Корпусна лінгвістика виокремлюється у сучасній германістиці як прикладна наукова дисципліна, що описує реальні мовні явища, їхні елементи та структуру на основі аналізу автентичних письмових або усних текстів, зібраних у лінгвістичні текстові корпуси. Корпус визначається як масив, зібрання правильно анотованих та структурованих письмових або усних висловлювань у електронному вигляді, що створюються для вирішення певних лінгвістичних завдань [12, с. 13–14]. Корпусна лінгвістика вивчає мову як соціальне явище, що описується заснованими на досвіді даними, тобто в певному мовленнєвому акті. Саме в текстах мова проявляє себе як соціальний феномен, оскільки саме в них її можна записати, описати й проаналізувати. Більшість текстів зустрічаються у вигляді мовленнєвих актів, тобто як соціальна взаємодія між членами певного мовного суспільства [15, с. 112].

Корпусний аналіз визначається низкою ознак: 1) емпіричним підходом до аналізу мовних даних; 2) використанням великих за обсягом, структурованих колекцій природних текстів (корпусів) як основи для аналізу; 3) широким залученням комп'ютерних технологій для дослідження мовного матеріалу; 4) застосуванням квалітативних і квантитативних аналітичних методик, з суттєвою перевагою останніх (вивчення частоти вживання лінгвістичних одиниць, статистичні дослідження сполучуваності і та ін.) [1, с. 9].

Корпусній лінгвістиці властива певна двовекторність, оскільки вона вивчає як теорію та практику створення корпусів, так і самі мовні корпуси. Двовекторність корпусної лінгвістики обумовлена подвійною природою об'єкта її дослідження – текстового корпусу, який, з одного боку, є вихідним мовленнєвим матеріалом для корпусної лінгвістики, а з іншого, є результатом діяльності цього мовознавчого напрямку. Предметом корпусної лінгвістики виступають теоретичні основи і практичні механізми створення та експлуатації мовних корпусів [2, с. 10].

Процес корпусного аналізу включає три кроки: 1) ідентифікацію мовних даних за допомогою категоріального аналізу, 2) співвідношення мовних даних з урахуванням статистичних методів та 3) інтелектуальну інтерпретацію результатів дослідником. Перші два кроки є найбільш автоматизованими, останній крок вимагає людської розумової діяльності, оскільки будь-яка інтерпретація є актом залучення розумових здібностей науковця, а тому не перетворюється в алгоритмічну процедуру. Саме у цьому проявляється головна відмінність між корпусною і комп'ютерною лінгвістикою, що зводить мову до набору процедур [15, с. 113].

Типологія текстових корпусів, згідно з Л. Лемницером та Г. Цінзмейстер [12, с. 137–142], ґрунтується на наступних критеріях: 1) функціональність, тобто йдеться про мету створення певний корпус (для проведення досліджень або для надання ілюстративного матеріалу), 2) вибір мови (одномовні, двомовні або багатомовні текстові корпуси, 3) тип даних (Medium), тобто аналізуються тексти писемні, усні чи мультимодальні (напр., відеокорпус), 4) анотація (розмітка), її відсутність чи наявність, а також її тип (більшість анотацій належить до корпусів морфологічного або синтаксичного типу), 5) розмір (великі, маленькі, національні, спеціалізовані корпуси тощо), 6) спосіб існування (Persistenz): динамічний або статичний корпус та 7) доступність (вільний доступ, частковий доступ, необхідна реєстрація, комерційні корпуси).

Найважливішим критерієм, що вирізняє лінгвістичний корпус з-поміж інших інформаційних систем є анотація (розмітка), що полягає в приписуванні тексту певних екстралінгвістичних, структурних та власне лінгвістичних міток. Лінгвістична анотація поділяється в свою чергу на: 1) морфологічну, 2) синтаксичну, 3) семантичну, 4) анафоричну та 5) просодичну [1, с. 76–82].

Одним із основних підходів до аналізу мовних даних у корпусній лінгвістиці є конкорданс, тобто спеціалізована лінгвістична прикладна програма, за допомогою якої здійснюється автоматична вибірка заданих мовних одиниць з електронних текстів, проводиться дослідження корпусу за обраним словом, словосполученням чи фразою. Конкорданс надає інформацію про частотність вживання і сполучення тієї або іншої мовної одиниці, а також звертається до певного тексту, в якому був знайдений приклад, а також демонструє слова, словосполучення або фрази в центрі комп'ютерного екрану, разом зі словами, що знаходяться поруч [12, с. 171,

197]. Крім того, отримати необхідну інформацію з текстового корпусу можна завдяки корпусному менеджеру, тобто спеціальної пошукової системи, що "включає програмні засоби для пошуку даних у корпусі, отримання статистичної інформації й надання результатів користувачеві в зручній формі. Результати цієї процедури подаються у вигляді горизонтальних рядків із пошуковим словом посередині. Ця процедура має назву KWIC (Key Word In Context)" [1, с. 93].

Корпусна лінгвістика почала своє становлення як нова галузь сучасного мовознавства у зв'язку із швидким розвитком комп'ютерних технологій та широким застосуванням комп'ютерів у житті людини, тобто на початку 1960 рр. Перші вагомі дослідження у площині корпусної лінгвістики було проведено на матеріалі англійської мови у 1963 р. у Браунівському університеті (США) У. Френсисом і Г. Кучерою. Цей корпус, що містив 500 текстових уривків загальним обсягом 1 мільйон слів, було створено для дослідження лінгвістичних особливостей американського варіанта англійської мови. Ясність, чіткість і наочність Браунівського корпусу сприяли його швидкій популярності та використанню як певного еталону для створення інших корпусів текстів [3; 12, с. 40]. Пізніше з'явився британський аналог Браунівського корпусу – Ланкастерсько-Осло-Бергенський корпус (Lancaster-Oslo-Bergen), укладений на матеріалі британської масової друкованої продукції 1961 року видання. Анотована версія корпусу з'явилася у 1985 році. Створення зазначених корпусів уможливило різноаспектні лінгвістичні порівняння двох варіантів англійської мови (американського й британського) із залученням текстів різних жанрів, доступних комп'ютерній обробці. У 80-ті роки ХХ ст. у зв'язку із удосконаленням комп'ютерних технологій, здатних обробляти великі масиви текстів, було створено Британський Національний Корпус (British National Corpus) та Банк Англійської мови (Bank of English) [1, с. 40–41].

У 1992 році була створена організація "Європейська корпусна ініціатива" [10], яка опрацювала близько 50 корпусів текстів об'ємом від 12 тисяч до 5 мільйонів слів кожен на європейських мовах загальним обсягом 98 мільйонів слів. Ці корпуси містять так звані "паралельні" тексти або бітексти (текст однією мовою разом із перекладом іншою мовою), що можуть використовуватись як довідник для пошуку потрібних словосполучень.

Зауважимо, що термін "корпусна лінгвістика" ввійшов до наукового вжитку наприкінці ХХ ст. завдяки публікації у 1984 році збірника наукових праць "Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research" за матеріалами конференції ICAME "Conference on the Use of Computer Corpora in English Language Research" у м. Неймеген (Голландія) у 1983 р. [6].

Розвиток корпусної лінгвістики у Німеччині розпочався наприкінці ХХ ст. Підґрунтям сучасної німецької корпусної лінгвістики вважаються текстові зібрання Інституту німецької мови в м. Маннгейм (IDS). Цей академічний корпус має назву "Das deutsche Referenzkorpus" (**DeReKO**) [8], перша частина якого була зібрана завдяки плідній співпраці Інституту німецької мови, Інституту машинної обробки мови університету м. Штуттгарт (IMS) та Мовознавчого семінару університету м. Тюбінген протягом 1999-2002 рр. Метою укладання цього корпусу була найповніша репрезентація сучасної німецької мови з 1956 по 2001 рр. Починаючи з 200 року DeReKO постійно поповнюється новою інформацією. На даний час (станом на 21.03.2016 р.) DeReKO є найбільшим національним лінгвістичним електронним корпусом німецьких писемних текстів та містить у собі 29 мільярдів слів (відповідно 70 мільйонів сторінок словника), поданих у відповідному лінгвальному контексті, що закодований у певному текстовому форматі та повністю відповідає оригіналу. До складу цього корпусу входять, напр., 4 корпуси писемних текстів (W1-W4), корпуси статей Вікіпедії німецькою та англійською мовою, Маннгеймські корпуси історичних газет та журналів та ін. Проаналізовані тексти належать до художньої літератури (твори вибраних письменників ХХ-ХХІ ст.), преси та публіцистики сучасної Німеччини, Австрії та Швейцарії (напр., Burgenländische Volkszeitung, die Zeit, Mannheimer Morgen та ін.), значну частину становлять також усні тексти (Archiv für gesprochenes Deutsch). Усі приклади у текстових корпусах поділяються за відповідною тематикою (Fiktion, Natur-Umwelt, Wissenschaft та ін.). Корпус містить загальну інформацію про текст (джерело походження, тип тексту та ін.), крім того, усі тексти є морфологічно та синтаксично анотованими, тобто можна шукати певну форму слова, або всі форми

однієї лексеми за початковими літерами та словосполучення. Щоб мати змогу вільно користуватися даними корпусами, необхідно зареєструватися, підписати ліцензійні умови використання (напр., для корпусів текстів *Mannheimer Korpus I, II; Bonner Zeitungskorpus* і т.д.) та встановити спеціальну програму COSMAS II.

Наступним за вагомістю, важливістю для мовознавчих пошуків та обсягом матеріалу вважається базовий корпус текстів Берлінсько-Бранденбурзької Академія наук "Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart" (**DWDS**) [7], активна розробка якого проходила з 2000 по 2003 рр. Увесь національний академічний корпус містить приблизно 9,2 мільярдів слів, серед яких 1,5 мільярдів знаходяться у вільному доступі, та складається з текстів художньої літератури (28,42%), преси (27,36%), наукових текстів (23,15%) та так званих текстів для ужитку (*Gebrauchsliteratur*), тобто реклами, підручників, текстів пісень тощо (21,05%). DWDS поділяється на базові корпуси XX ст. й XXI ст. (**DWDS-Korpus, DWDS-Korpus 21**), текстовий корпус (**Deutsches Textarchiv**), що охоплює період з 1600 по 1900 рр. та 3 корпуси преси та публіцистики (*Berliner Zeitung, Der Tagesspiegel, Die Zeit*). Зазначимо, що корпус усних текстів (**Korpus Gesprochene Sprache**) є окремим складовим компонентом корпусу DWDS, що містить транскрипти промов, доповідей, бесід та інтерв'ю за XX ст. Крім того, структурним компонентом DWDS є так звані спеціальні корпуси, а саме: 1) корпус блогів, 2) корпус титрів до фільмів, 3) корпус текстів Політехнічного журналу (*Polytechnisches Journal*), 4) корпус текстів Німецької демократичної республіки (DDR). У кожному корпусі подається назва тексту, його автор, дата виходу у світ, видавництво та інформація про тип тексту. Тексти є морфологічно анотованими, тобто можна шукати як певну форму слова, так і всі форми однієї лексеми, а також словосполучення. Для кожного слова надається інформація щодо частотності вживання у кожному структурному підрозділі DWDS. Для вільного безкоштовного користування корпусом необхідно зареєструватися.

Національний академічний текстовий корпус "**Deutscher Wortschatz**" [17] університету м. Лейпциг збирається та аналізується починаючи з 1998 р. та містить більше 500 мільйонів слів, що представлені у 35 мільйонах речень. Крім того, цей текстовий корпус містить 230 корпусів на 200 мовах світу, зміст яких постійно поповнюється. Йдеться про так звані корпуси Лейпцигської колекції (*Leipzig Corpora Collection (LCC)*). Слід зауважити, що всі тексти збираються виключно з онлайн-газет/онлайн-журналів, вебсторінок різного ґатунку та Вікіпедії. Тексти розподілено за певними тематичними групами згідно з класифікацією Ф. Дорнзейфа та є морфологічно та анафорично анотованими, оскільки надають інформацію про референтні зв'язки слів у словосполученнях та реченнях. Зауважимо, що крім інформації, що присутня у більшості текстових корпусах, "**Deutscher Wortschatz**" надає інформацію щодо класу частотності слова в німецькій мові, що обчислюється за законом Ціпфа (напр., найвищий клас частотності має артикль *der*) та графічне зображення сполучуваності слова. Для вільного користування корпусом необхідно зареєструватися та підписати ліцензійні умови використання.

Оскільки корпусна лінгвістика є достатньо молодого галуззю мовознавства, їй властиві певні перспективні напрями досліджень, що потребують особливої уваги. Проаналізувавши наукові доробки мовознавців Німеччини, ми дійшли висновку, що до найперспективніших напрямів корпусної лінгвістики, на нашу думку, належать наступні:

1) укладання текстових корпусів інтернетопосередкованої комунікації, оскільки сучасна людина проводить мінімум 3 години на день у Всесвітній мережі Інтернет. Йдеться, напр., про проект "**Deutsches Referenzkorpus zur internetbasierten Kommunikation (DeRiK)**", розробкою якого займаються лінгвісти Інституту німецької мови та літератури Технічного університету м. Дортмунд, університету м. Маннгейм та Берлінсько-Бранденбурзької Академії наук. Завдяки цьому проекту створені текстовий корпус форуму БМВ (**das BMW-Forum-Korpus**), що поєднує один мільйон текстів із різних онлайн-форумів, корпус Дортмундського чату (**das Dortmunder Chat-Korpus**), який пропонує 478 чат-спілкувань обсягом 1,06 мільйона слів та ін. [9]. DeRiK містить тексти лише із різного роду чатів, блогів, онлайн-форумів, твітера, скайпа тощо та є інтегрованою частиною DWDS [11, с. 151];

2) зібрання та опрацювання корпусів текстів для досліджень у царині історичного мовознавства. Виокремимо, напр., корпус "**Deutsch.Diachron.Digital (DDD)**,

над яким працюють в університетах Берліна, Франкфурта та Єни, анотуючи тексти з 750 по 1050 рр. (загальна кількість опрацьованих слів – 650 тис.). Йдеться про старовірхньонімецькі, старосаксонські тексти та тексти, написані латинською мовою. Написання, рубрикація, виділення курсивом та ін. зазначених текстів залишаються без змін та коментуються під час лінгвістичної розмітки [13];

3) створення німецькомовних текстових корпусів мережі Інтернет (**Webkorpora**). Йдеться, напр., про **deWaC-Webkorpus** Інституту когнітивістики університету м. Оснабрюк, в якому налічуються 1,5 мільярди слів із німецьких Інтернет-сторінок, заархівованих у 2005 році [9];

4) формування текстових корпусів смс-комунікації, оскільки як дорослі, так і діти достатньо багато часу спілкуються у повсякденному житті за допомогою смс-повідомлень. Як приклад можна навести корпус смс-повідомлень учнів та студентів віком від 12 до 30 років із Оснабрюка та Ганновера [14], що є у вільному доступі та містить 1500 смс-повідомлень;

5) використання корпусів у процесі навчання німецької мови як іноземної. Будь-який текстовий корпус ґрунтується на автентичних текстах різного ґатунку, тому вживання корпусів на заняттях з німецької мови має великий потенціал, оскільки сприятиме опануванню мовних структур німецької мови у певному комунікативному контексті (напр., за допомогою DWDS можна поповнювати словниковий запас, вдосконалювати граматичні навички тощо), проведенню лінгвістичних досліджень при написанні різного виду наукових робіт з лексикології, стилістики тексту та ін. За словами Ф. Валлнер [16], робота з текстовими корпусами вимагає високого рівня володіння мовою, найбільш вдалим є використання конкордансів, за допомогою яких вивчаються словотворчі моделі, полісемія слова, його сполучуваність та ін.

Отже, проведене дослідження дало нам змогу встановити шлях становлення корпусної лінгвістики у германістиці, визначити її основні теоретичні засади, висвітлити найвагоміші німецькомовні корпуси текстів та окреслити перспективні напрями наукового пошуку. Зауважимо, наша стаття не претендує на повноту та вичерпність опису досягнень німецької корпусної лінгвістики. Перспективними для подальших досліджень вбачаємо контрастивний аспект корпусів текстів німецької та української мов, застосування корпусів у процесі дискурсного аналізу, під час викладання німецької мови у вищих навчальних закладах тощо.

Література

1. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики. Навчальний посібник. / В. В. Жуковська– Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 142 с.
2. Захаров В. П. Корпусная лингвистика: учебник для студентов гуманитарных вузов/ В. П. Захаров, С. Ю. Богданова. – Иркутск, ИГЛУ, 2011. – 161 с.
3. Френсис У. Н. Проблемы формирования и машинного представления большого корпуса текстов / У. Н. Френсис // Новое в лингвистике. – 1983. – Вып. XIV. – С. 334–352.
4. Beißwenger M. Aufbau eines Referenzkorpus zur deutschsprachigen internetbasierten Kommunikation als Zusatzkomponente für die Korpora im Projekt "Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache" (DWDS)/M. Beißwenger, L. Lemnitzer //Journal for Language Technology and Computational Linguistics. – 2013. – 26 (2). – S. 1–22.
5. Bubenhofer N. Sprachgebrauchsmuster: Korpuslinguistik als Methode der Diskurs- und Kulturanalyse/ N. Bubenhofer. – Berlin: de Gruyter, 2009. – 388.
6. Corpus Linguistics: Recent Developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research / [ed. by J. Aarts and W. Meijs]. – Amsterdam: Rodopi, 1984 – 229 p.
7. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: <http://www.dwds.de>.
8. DeReKo. Das Deutsche Referenzkorpus [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über : <http://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/>.
9. Empirische Erforschung internetbasierter Kommunikation [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: <http://www.empirikom.net/Ressourcen/WebHome>
10. European Corpus Initiative [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: <http://www.elsnet.org/eci.html> .

11. Köhler R. Korpuslinguistik – zu wissenschaftstheoretischen Grundlagen und methodologischen Perspektiven / R. Köhler // Zeitschrift für Computerlinguistik und Sprachtechnologie. – 2005. – Band 20. Heft 2. – S. 2–16.
12. Lemnitzer L. Korpuslinguistik: eine Einführung/ L. Lemnitzer, H. Zinsmeister. – Tübingen: Gunter Narr, 2006. – 220 S.
13. Referenzkorpus Altdeutsch [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: <http://www.deutschdiachrondigital.de/>.
14. SMS-Korpus [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: http://www.mediensprache.net/archiv/corpora/sms_os_h.pdf.
15. Teubert W. Corpus linguistics and lexicography / W. Teubert // Text Corpora and Multilingual Lexicography. – Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007 – P. 109–134.
16. Wallner F. Lehren und Lernen mit Korpora im DaF-Unterricht [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: <https://www.goethe.de/de/spr/mag/20454877.html>.
17. Wortschatz Universität Leipzig [Die elektronische Ressource]. – Verfügbar über: www.wortschatz.uni-leipzig.de.

УДК 811. 161

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ КОМПЛЕКСЫ С НАРЕЧНЫМ КОМПОНЕТОМ В СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕКСТАХ

Короткова С. В.

У статті встановлюється набір та лексичне наповнення синтагматичних комплексів у спеціальних текстах. Розглянуті функціональні номінативні конструкції та функціональні синтагматичні комплекси з прислівниковим компонентом, вилучені з текстів навчально-наукової та виробничо-технічної сфер. Зіставляється частотність прислівників окремих комплексів у текстах різного профілю.

Ключові слова: прислівник, адвербіальна лексика, функціональні номінативні конструкції, функціональні синтагматичні комплекси, спеціальний текст.

В статье устанавливается набор и лексическое наполнение синтагматических комплексов в специальных текстах. Рассматриваются функциональные номинативные конструкции и функциональные синтагматические комплексы с наречным компонентом, отобранные из текстов учебно-научной и производственно-технических сфер. Сопоставляется частотность наречий отдельных комплексов в текстах разного профиля.

Ключевые слова: наречие, адвербиальная лексика, функциональные номинативные конструкции, функциональные синтагматические комплексы, специальный текст.

The article deals with the functional nominal structures and with the functional syntagmatical complex with adverbial component, taken from educational, scientific and technological texts. The article also supplies the comparison of separate complexes of adverbs rate in the texts of different types.

Key words: adverb, adverbial vocabulary, functional nominal structures, functional syntagmatic complex, special text.

Слово в научном тексте, главной целью которого является передача определенного научного содержания в наиболее ясной, точной и логической форме, представлено в типичном для него языковом окружении и воспринимается в контексте с другими словами, как своеобразный синтагматический комплекс. Связи слов в предложении подчиняются определенным закономерностям. Основной закон лексической синтагматики – это семантическая согласованность слов, которая проявляется в наличии общих компонентов [1, с. 380] Т. С. Пристайко, изучая синтагматические последовательности специального текста, выделила среди них функциональные номинативные конструкции (ФНК), возникающие на основе непредикативной связи, и охарактеризовала их функционально-семантический статус [3, с. 61]. Функциональная номинативная конструкция конкретно-научного характера "в отличие от собственно терминов, обладающих абсолютной устойчивостью и воспроизводимостью, общенаучных и общетехнических средств номинации, которые могут характеризоваться разной степенью устойчивости и воспроизводимости", чаще всего остаются средствами актуальной номинации [3, с. 68]. Например: *очень тонкая фольга из молибдена, автоматически регулируемое заднее и переднее натяжение катанки, самый быстро развивающийся сектор в торговле правами на интеллектуальную собственность*, и др. Конкретно-научные ФНК, как правило, включают конкретно-научные термины, однозначно свидетельствующие о принадлежности такой конструкции конкретному подъязыку. Естественно, что в пределах тематически ограниченного контекста некоторые из конкретно-научных ФНК могут встречаться неоднократно.

Конкретно-научный характер многочисленных наречно-глагольных сочетаний может возникать при сочетании глагола с аспектными наречиями или наречиями образа действия, четко идентифицирующими сферу функционирования, например: **асимптотически приближается** – сфера техники и математики; **социально**

трактуется, **законодательно** иницируются (акты) – гуманитарная сфера; на сферу функционирования может указывать и глагол или его окружение: *всухую шлифуют, комплексно раскисляют (сталь), вхолдную редуцируют* (техника), *нередко приносят прибыль* (экономика) и др.

Общенаучные функциональные синтагматические комплексы, в отличие от конкретно-научных, могут быть свойственны текстам любой тематической направленности (и теоретическим, и производственно-техническим) и любого профиля (как гуманитарного, так и естественно-научного или производственно-технического) [3, с. 94]. Они представляют собой своего рода относительно устойчивые комплексы, характерные для специальных текстов, в которых они служат общим целям научного описания предмета исследования. Кроме того, как отмечают ученые, "сама природа и сущность научного общения с его аргументированностью, последовательностью изложения научной мысли вызывают к жизни некоторые типовые приемы организации научного высказывания" [4, с. 238]. С учетом этого можно выделить две группы общенаучных функциональных синтагматических комплексов (далее ФСК).

В первую группу входят ФСК, обеспечивающие языковое выражение более или менее постоянных элементов процесса научного познания: предмет и проблема исследования, различные подходы к их решению, методы анализа, результаты исследования, возникающие теории.

Вторая группа общенаучных ФСК необходима для создания текстовой архитектуры научного произведения. Эти ФСК указывают на отдельные звенья в развитии авторской мысли, порядок изложения; служат средством пояснения, уточнения, связи с вышесказанным, перехода от одной части рассуждения к другой; участвуют в активизации внимания читателя, иллюстрации чего-либо, оценке какого-либо факта и т. д.

Как показывает наше исследование, общенаучные ФСК с наречным компонентом чаще всего относятся ко второй группе, в рамках которой они образуют ряд подгрупп, объединенных общим содержанием, а именно:

– "оценка чего-либо": **абсолютно** новый (проблемы, разработки, продукт), **весьма** заметная, существенная (роль), **весьма** широкое (распространение), **весьма** положительное (влияние), **достаточно** высокие (оценки), **исключительно** большое (влияние), **качественно** новый (уровень, подход), **крайне** важный (фактор), **вполне** согласуется с..., **традиционно** считают и др.

– "актуализация временной соотнесенности излагаемых фактов": **вновь** созданная фирма, **впервые** поставленная проблема, **ранее** опубликованные работы и др.; **ранее** рассматривались, **ранее** изобрел, **раньше** считали; и др.;

– "актуализация внимания читателя": **специально** проводившиеся исследования, **специально** посвященные этому вопросу работы и др.;

– "связь с излагаемым материалом": **выше** сказанное, **выше** описанный процесс, **ранее** сказанное, **ранее** рассмотренные вопросы; **выше** отмечалось, указывалось, приводился и т. д.

К общенаучным ФСК с наречным компонентом вполне применимо суждение о том, что "синтагматические единицы научной речи как унифицированные, выработанные практикой средства выражения научной мысли экономят мыслительные усилия, обеспечивают точное и однозначное понимание передаваемой информации, способствуют повышению ясности изложения, т. е. облегчают и ускоряют процесс научной информации" [4, с. 236].

Наречие может входить в функциональные конструкции общенаучного, конкретно-научного и терминологического характера. В последнем случае синтагматическая последовательность представляет собой номинативную конструкцию, которая может быть равна составному термину. Установлено, что среди терминов с наречным компонентом преобладают трехкомпонентные единицы. Конкретно-научные и общенаучные функциональные конструкции могут относиться как к номинативным, так и предикативным. В количественном отношении синтагматические последовательности предикативного характера, включающие наречие, более чем в три раза превышают функциональные номинативные конструкции с наречным компонентом.

Репродуктивные синтагматические последовательности общенаучного характера входят в общий языковой запас всех тех, кто пользуется языком в сфере

научной коммуникации, и делятся на две группы: а) синтагматические комплексы, обеспечивающие языковое выражение более или менее постоянных элементов процесса научного познания; б) синтагматические комплексы, участвующие в создании текстовой архитектоники научного произведения.

Литература

1. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики / В. Г. Гак. // Проблемы структурной лингвистики. 1971. – М.: Наука, 1972. – С. 367- 395.
2. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ruscorpora.ru>
3. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста: моногр. / Т. С. Пристайко. – Д., : Уко ІМО –прес, 1996. – 200 с.
4. Теория и практика английской научной речи : коллект. Монография / под ред. М. М. Глушко. – М. : изд-во МГУ, 1987. – 240 с.

УДК 81"373

ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ КВАЗІКОМПОЗИТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ

Самоїленко О. В.

У роботі автор робить спробу проаналізувати не-власне складні слова (лексеми, які утворилися не на основі речень та словосполучень) з точки зору формально-структурного підходу. Аналізуються найпоширеніші моделі творення квазікомполітів у російській та українській мовах.

Ключові слова: квазікомполіти, формально-структурні моделі, префіксоїд, суфіксоїд.

В данном исследовании автор делает попытку проанализировать не-собственно сложные слова (лексемы, которые образовались не на основе предложений и словосочетаний) с позиций формально-структурного подхода в лингвистике. Анализируются самые распространенные модели образования квазікомполітов в украинском и русском языках.

Ключевые слова: квазікомполіты, формально-структурные модели, префиксоид, суффиксоид.

In this research the author is trying to analyse non-proper compound words (lexical units which are not built on the basis of corresponding sentences and word-combinations) from the point of view of formal-structural approach in modern linguistics. The most widely-spread models of quasi-composite building are analysed.

Key words: quasi-composites, formal-structural models, prefixoid, suffixoid.

Деякі лінгвісти (Г. Марчанд, І. В. Арнольд, А. Міттеран, С. В. Гуділова, О. О. Селіванова) визнають наявність одиниць, утворених за аналогією, але відносять до цієї групи тільки композити певної групи. Наприклад, Г. Марчанд називає псевдоскладними словами результат народної етимологізації та римовані композити, а С. В. Гуділова та А. Міттеран – слова з інтернаціональними компонентами. У своєму комплексному дослідженні композитів російської мови В. І. Теркулов також звертається до аналогічних складних слів, використовуючи термін квазікомполіти, який ми і наслідуюмо у нашому дослідженні. Але цей дослідник тільки робить первинні розвідки та розробляє моделі можливого аналізу, визначає можливі напрямки майбутніх досліджень. Н. В. Дьячок акцентує свою увагу на окремому типі складних слів – універбах, у рамках своєї теорії дослідниця розглядає квазіунівербалізацію – утворення універбів за аналогією, точніше, включення конкретних одиниць до групи універбів на базі наявності квазіунівербалізаційного параметра – розгортання на основі генетичної деривації псевдогенеруючого словосполучення [4, с. 234]. Але, знову таки, аналізується тільки певний підклас універбів, а не квазіскладне слово як різновид композитів.

Саме необхідність розробки структурної класифікації подібних одиниць лексичного рівня мови обумовила **актуальність** та **мету** нашої роботи – складання формальної класифікації квазікомполітів української та російської мов. Реалізація поставленої цілі передбачає виконання наступних **завдань**: 1. Визначити основні принципи структурно-формальної класифікації квазікомполітів; 2. Розробити основні структурні моделі квазікомполітів української та російської мов; 3. Навести приклади використання не-власне складних слів у сучасному дискурсі.

Ми виділяємо наступні формальні моделі творення квазікомполітів, що є характерними для української та російської мов:

1. **[Префіксоїд]+Ім1одн:** **міні-криза:** Крім того, у **міні-кризи** в українській металургії є і локальні причини. <http://www.realt5000.com.ua/news/utf/uk/1381719/>, **рок-концерт, гей-парад, секс-прем'єра, SMS-сообщение, SMS-инструкция, SMS-викторина, SMS-опрос, VIP-сектор, VIP-костюм, VIP-ложа, VIP-персона, вип-место** (В Запорожском областном совете появились **вип-места** для депутатов, избранных от области в Верховную раду (Комментарии: Запорожье.

22.11.2012)). В українській, російській та французькій мовах ця формальна модель набуває високої продуктивності завдяки запозиченню англійських конструкцій **VIP-, PR-, top- (top)**. Широкого використання в усіх мовах-об'єктах нашого дослідження набувають інтернаціональні префіксоїди **міні- (mini-); максі-(maxi-), міді-(midi-), ретро- (retro-), нео- (neo-)**.

2. **[Префіксоїд]+інт+Ім1одн**. У російській мові статусу незапозиченого префіксоїду набуває конструкція **благо-: благовоспитанность, благосостояние, благочестие, благоденствие, благоденство, благонадёжность, благосклонность**: Азаров надеется на **благосклонность** МВФ и нулевую инфляцию. (<http://korrespondent.net/business/economics/1412371-azarov-nadeetsya-na-blagosklonnost-mvf-i-nulevuyu-inflyaciyu>). У російській мові статусу незапозиченого префіксоїду набуває конструкція **благо-: благовоспитанность, благосостояние, благочестие, благоденствие, благоденство, благонадёжность, благосклонность**: Азаров надеется на **благосклонность** МВФ и нулевую инфляцию. (<http://korrespondent.net/business/economics/1412371-azarov-nadeetsya-na-blagosklonnost-mvf-i-nulevuyu-inflyaciyu>);

3. **Ім1одн+інт+[суфіксоїд]**: укр. **листопад, попелопад, зорепад** Найбільший зорепад року можна буде спостерігати в ніч з 12 на 13 серпня. <http://vikka.ck.ua/ua/news.php?bl=1&pid=6&view=5883>, **снігопад, льодопад**. У російській мові статусу незапозиченого префіксоїду набуває конструкція **благо-: благовоспитанность, благосостояние, благочестие, благоденствие, благоденство, благонадёжность, благосклонность**: Азаров надеется на **благосклонность** МВФ и нулевую инфляцию. (<http://korrespondent.net/business/economics/1412371-azarov-nadeetsya-na-blagosklonnost-mvf-i-nulevuyu-inflyaciyu>); укр. **космодром, сексодром**, рос. **овощевод, лесовод, собаковод, пеллоидотерапия, талассотерапия, ионотерапия, иглотерапия цветовод**: Таким образом, **цветовод**, с одной стороны, должен обеспечить растениям максимальную освещенность, а с другой - вынужден постоянно считаться с возможностью ожогов и соизмерять величину освещенности с температурой в комнате или тепличке. (С. О. Герасимов, И. М. Журавлев "Орхидеи" <http://zooclub.ru/flora/orchidea/8-2.shtml>);

4. **Ім1одн+[запозичений суфіксоїд]**: укр. **флірт-паті, коктейль-паті, ретро-паті** (Цьогорічна вечірка **"Ретро-паті"**, яку проводить "Арт-контора "Жаба" до Дня Закоханих, відбулась в галереї "Штуки". (<http://poglyad.te.ua/2011/02/na-retro-pati-dyvylis-filmy-pro-elektrychni-kola-i-vchylis-vmykaty-bobinnyi-mahnitoion/>), **байкар-паті, аквапаті, VIP-паті**, рос. **панк-сейшн, рок-сейшн** (Билеты на **рок-сейшн** в рамках фестиваля живой музыки "Драйв-Мастер" могут подорожать. <http://apelcin.ru/news/850-bilety-na-rok-sejshn-v-ramkax-festivalya-zhivoj-muzyki-drajv-master-mogut-podorozhat.html>), **банджо-сейшн, тату-фест, лаунж-фест, рок-фест**;

5. **[Запозичений терміноелемент]+інт+[Запозичений терміноелемент]**: **логопед**: С одной стороны, **логопед** - это педагог, который, устраняет нарушения речи, учит правильно произносить звуки, слоги, слова, помогает минимизировать следствия физических недостатков (безболезненно растянуть подъязычную уздечку, которая мешает нормальному произношению звуков Л и Р, вследствие чего развивается картавость) (Не болей. 19.08. 2012);

6. **Ім1одн+римваний варіант**: укр. **коза-дереза**: Я, коза-дереза, За три копи куплена, Півбока луплена! (<http://kazka.in.ua/Zbirky/moje/Koza-dereza.html>), **фокус-покус**: **Фокус-покус** от Василисы ужасной (назва книги Д. Донцової);

7. **Ім1однина+Ім1одн (римується з першим): любовь-морковь. "Любовь-морковь и третий лишний"** - назва книги Д. Донцової, **коханья-зітханья**: 10 лютого в Плужненському професійному аграрному лицейі відбувся вечір, присвячений Дню Святого Валентина **"Кохання-зітханья"**. (<http://khm-news.net/2011-03/koxannya-zitxannya.html>);

8. **Ім1множина+римваний варіант**: рос. **штучки-дрючки, страсти-мордасти** (**Страсти-мордасти** – оповідання Максима Горького);

9. **Ономатопія+римваний варіант**: **тяп-ляп**: – Мост через рейд? – удивился Бородагов. – Помилуйте, разве это лёгкое дело? Тяп-ляп – и готов мост? (Сергеев-Ценский. Севастопольская страда.);

10. **Префіксоїд+інт+прикм1одн**: укр. **лінгвокреативний, психоемоційний**: Відповідаючи на запитання про стан здоров'я Тимошенко, Протасевич зазначив, що вона знаходиться "в дуже тяжкому психоемоційному стані" (<http://ua.comments.ua/politics/174978-yevroparlamentariy-nazvav.html>);

11. **Прислівник+римований варіант**: рос. **мастерски-бомбастерски** *Солист, правда, был ничего, а вот барабанищик выдавал на своих ударных всё мастерски-бомбастерски, не меняя при этом отсутствующую мимику лица и смотря сквозь свои очки то влево, то вправо, то вперед - на меня.* (<http://hanna-avlas.livejournal.com/1177.html>), **супер-пупер**, укр. **супер-дупер**;

12. **Чосн прикм+інт+прикм1одн**: укр. **кисло-солодкий, солодко-гіркий, терпко-кислий, кислувато-солонуватий**; Соус **кисло-сладкий** прекрасно подходит для овощей, мясных блюд, **жареного картофеля**. <http://www.calorizator.ru/product/raw/sauce-15> Темний і **солодко-гіркий** шоколад містить речовини-антиоксиданти, що допомагають боротися зі старінням (<http://www.gimnaziya261.inet.ua/index.php/skrynka-psykhohoha>);

13. **Ім1одн+інт+основа дієслова**: рос. **небоскрёб**, укр. **хмарочос**: У Стамбулі у вівторок загорівся 152-метровий **хмарочос** Polat Tower. (Українська правда 17. 07. 2012);

14. **Специфічний конструкт+специфічний конструкт**: рос. ширли-мырли, укр. фіглі-міглі: Українська іноземна мова, або фіглі-міглі;) (заголовок з екрану <http://svitmam.ua/user/olgapastuh/posts/77439>);

15. **Ім1одн+інт+ім1одн**: рос. **жизнеописание, книгодержатель, звёздозаконие**, укр. **лісотундра, железобетон**. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2011 рік, нараховує 225 сортів озимої пшениці, в тому числі адаптованих до ґрунтово-кліматичних умов зон Степу - 137 сортів, **Лісостепу** - 147, Полісся - 106. (<http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3697&number=125>) **Серопротекція** – специфічна профілактика інфекційних хвороб шляхом введення імунних сироваток або гамма-глобулінів (http://oblses.odessa.ua/slovnik_terminiv/590-seroproflaktika.html);

16. **Прислівник+прикм**: укр. **незаймано-нагий** Лінивий рух – і ось під ноги ліг Прозорий вінчик – кинута намітка, І на стрункім стеблі високих ніг Цвіте жарка, важка і повна квітка - Спокійний торс, **незаймано-нагий!** (Є. Плужник "Вона зійшла до моря. Хто вона <http://lib.misto.kiev.ua/UKR/BOOK/PLUZHNIK/vonazyshladomorja.txt>), **темно-незнані, квапливо-безруха, уривчасто-скупі** : Поважно мова врочистих вітрин. **Уривчасто – скупі** її аннали. (Олег Ольжич "Археологія") http://bukvoid.com.ua/library/oleg_olzhich/arheologiya/;

17. **Префіксоїд+префіксоїд+ім1одн** рос. **аэрогеофизика**: Создание комплексных аэрогеофизических станций (электрогаммамагнитных), использующих различные многометодные варианты, повысит информативность **аэрогеофизики** и существенно расширит круг решаемых с ее помощью задач. (<http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?id=b4b566fc-86ed-4953-9bcf-c3873c572cac>);

18. **[ЧоснПрикм]+Ім1одн**, культпоход Основные места культпоходов – Эрмитаж, Русский музей, филармония, а также традиционная обзорная экскурсия по Северной столице (Известия 22. 01. 2013-03-02);

19. **[Префіксоїд+оснПрикм+інт]+Ім1одн** рос. **аэроэлектроразведка** Менее разработана у нас и пока используется весьма ограниченно **аэроэлектроразведка**, что в значительной мере вызвано неоправданно слабым вниманием к этому методу со стороны научных организаций. (<http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?id=b4b566fc-86ed-4953-9bcf-c3873c572cac>);

аэромагнитометр: Квантовые **аэромагнитометры**, в которых используется принцип оптической накачки, позволяют еще точнее измерять напряженность магнитного поля до 0,1–0,01 гаммы, что дает возможность исследовать рудоносные комплексы пород, ранее считавшиеся практически немагнитными. (<http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?id=b4b566fc-86ed-4953-9bcf-c3873c572cac>);

20. **[Ім невідмінюваний]+Ім1одн**: рос. кинообозрение, кинохроника, кіно-театр История кинокомплекса "Украина", одного из самых технически

совершенных и уютных кинотеатров столицы, началась на самом старте бурного XX века. (<http://kino-ukraina.com.ua/history.php>)

21.**[ЧоснІм]+суфіксоїд:** рос. **гипнотерапия.** Гипнотерапия – эффективный лечебный метод позволяет подавить болезненные, вредные по своим последствиям представления и заменить их благотворными и позитивными в момент нахождения человека в трансе (полное расслабление) (<http://www.vashpsiholog.com.ua/dream-healing>);

22.Оснім.+інт+[ЧоснДієсл+формант] укр. **лісонасадження.** Еталонне біологічно стійке лісонасадження здатне забезпечити у відповідних лісорослинних умовах найвищу за кількісними та якісними параметрами продуктивність. **Наказ "Про Порядок грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів)"** від 29.08.1997 N 86/19/148/86/76/88; рос. **Хлебопашество: Основным продуктом питания грека был хлеб, и потому хлебопашество было одной из главных культур** (<http://www.historiar.ru/histos-147-1.html>)

23. **Префіксоїд+Чосн.ім+[Осн Дієслова+формант]: авиаракетостроение:** На сегодняшнее время можно выделить несколько типов наукоградов по отраслевым признакам: **авиаракетостроение** и космические исследования; электроника и радиотехника; автоматизация, машино- и приборостроение; химия, химическая физика и создание новых материалов; ядерный комплекс; энергетика; биология и биотехнология. (Электронное научное издание "Труды МГТА: электронный журнал")

24.**Префікс+Чосн Дієсл+[Осндієсл+формант] прелюбодейание:** А Я говорю вам: кто разводится с женою своею, кроме вины **прелюбодейания**, тот подает ей повод прелюбодействовать; и кто женится на разведенной, тот прелюбодействует (Матф.5:32);

25.**Присл+суфіксоїд:** рос. **Скорход, тихоход:** Кроме того, нынешний "Тихоход" ознаменовался значительными потерями различных гаджетов – многие теряли камеры, фотоаппараты, лопаты и другие приспособления (<http://gasay.com.ua/rezultaty-tihohod-kvest-2012/>);

26.**Вигук+іменник** рос. **ура-патриотизм.** **Ура-патриотизм** востребован властью (<http://tr.rkrp-rpk.ru/get.php?3523>);

27.**[ЧоснПрикм+інт]+Ім1одн** укр. **голоштанець, голодранець, голоштанько Голоштанько** Мірошниченко вже крутить селом, як циган сонцем (М. Стельмах, Кров людська.., I, 1957, 96), рос. **голодранец Голодранцы** достали ложки! Китай обещает выдать до \$10 млрд кредитов странам ШОС 14.11.2012 (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1352839680>), рос. **Магниторазведка:** Суть **магниторазведки** состоит в обнаружении объектов, магнитные свойства которых отличаются от магнитных свойств окружающей среды. (<http://www.archmap.ru/magnit.htm>);

28.**Ім1одн+інт+Ім1одн+інт+ім1одн:** рос. **водогрязелечебница:** В Запорожье в октябре после летнего перерыва возобновила свою работу **водогрязелечебница** комбината "Запорожсталь". (<http://reporter-ua.com/node/58648>);

29.**Ім1одн+інт +дієсл.** рос. **боготворить**

Я хочу тебя **боготворить**, Быть частичкой внутреннего мира Своего прелестного кумира, Пусть поет Божественная лира, Чтобы мне тобой любимой быть! Галина Бікова (<http://www.stihi.ru/2010/11/11/5615>);

30.**Вигук+вигук.** трали-вали : **Шел я как-то, трали-вали,** С выраженьем на лице. И подумал: не пора ли Сдать экзамен За лицей? (<http://litparody.ru/autors/vanov-aleksandr/vozdayanie.html>).

Найпоширенішими структурними моделями квазікомполітів слов'янських мов є префіксоїд + інт + ім. 1 одн, ім1одн + інт + [суфіксоїд], [префіксоїд] + інт + [суфіксоїд], тобто моделі, які характеризуються наявністю поєднувальної голосної, що і є характерною особливістю квазікомполітів слов'янських мов порівняно з германськими та романськими. Серед моделей, що не містять інтерфіксу найпродуктивнішою є структурна модель префіксоїд + суфіксоїд, конструктами якої найчастіше виступають інтернаціональні елементи **гео-, граф, -лог** тощо.

Література

1. Блюмина О. В. Субстантивные композиты со значением процессуальности в русском языке : дисс. ... кандидата филол. наук : спец. : 10.02.02 : русский язык / Ольга Валентиновна Блюмина. – Горловка, 2010. – 341 с.
2. Горпинич В. О. Будова слова і словотвір / В. О. Горпинич. – К. : Радянська школа, 1977. – 118с.
3. Григорьев В. П. Заметки о сложных словах / В. П. Григорьев // Вопросы языкознания. – 1958. - №5. – С. 102-104
4. Дьячок Н. В. Универбация в русском языке : принципы структурно-семантического и ономаσιологического описания / Н. В. Дьячок. – Горловка : Коллегия, 2014. – 332 с.
5. Селиванова О. О. Складне слово : мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / О. О. Селиванова. – Черкаси : Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького, 1996. – 299 с.
6. Теркулов В. И. Композиты русского языка в ономаσιологическом аспекте : дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : 10.02.02 / Теркулов Вячеслав Исаевич. – Горловка, 2008. – 406 с.

УДК 8.811.112.2

ОСОБЛИВОСТІ АСИМІЛЯЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Чепурна З. В., Лисенко Г. Л.

У статті йдеться про можливість асиміляції англомовних запозичень у сучасній німецькій мові. Автори пропонують аналіз передачі наявних англіцизмів німецькою мовою та пояснюють причину їхньої асиміляції. Досить детально розглядаються сфери, у яких найчастіше зустрічаються англіцизми.

Ключові слова: асиміляція, англомовні запозичення, класифікація англіцизмів.

В статье говорится о возможности ассимиляции англоязычных заимствований в современном немецком языке. Авторы предлагают анализ передачи имеющихся англицизмов в немецкий язык и объясняют причину их ассимиляции. Достаточно подробно рассматриваются сферы, в которых чаще всего встречаются англицизмы.

Ключевые слова: ассимиляция, англоязычные заимствования, классификация англицизмов.

The article deals with the possibility of assimilation of English borrowings in the modern German language. The authors offer an analysis of the transfer of the existing anglicisms in the German language and explain the reason for their assimilation. Enough details the areas in which the most frequent anglicisms.

Key words: assimilation of English borrowings, the classification of anglicisms.

У минулому збагачення словникового складу німецької мови відбувалося переважно як запозичення з латинської, пізніше – французької мов, починаючи з XIX ст. джерелом нових поповнень стала англійська мова. Вона продовжує впливати на німецьку й нині.

Актуальність дослідження цього питання зумовлюється недостатньою його розробленістю у вітчизняній лінгвістиці. **Мета** цієї статті, отже, полягає у спробі аналізу ролі англомовних запозичень у лексичній системі німецької мови. **Теоретичне** значення статті полягає у тому, що розв'язання поставленої мети може сприяти глибшому розумінню протікання неологічних процесів і їх закономірностей.

Питанням запозичень, процесу їх термінологізації присвячено чималу кількість досліджень на матеріалі української, російської, французької і німецької мов. Одні дослідники вважають елементами чужої мови одиниці різних рівнів мовної системи – фонетики, морфології, семантики, лексики, синтаксису і пропонують розрізняти фонетичне, семантичне, лексичне, морфологічне і синтаксичне запозичення. Інші розуміють під "запозиченням" як сам процес запозичення, так і запозичені лексеми.

Питаннями асиміляції англомовних запозичень займалися багато лінгвістів, серед них Т. Г. Гавриленко В. Ю. Бондаренко Е. В. Червова та багато інших. Проте, у вітчизняній лінгвістиці це питання ще не зовсім досліджене.

Останнім часом німецька лексика знаходиться під інтенсивним впливом англійської мови. А, отже, все частіше помічаємо проникнення англіцизмів у будь-які сфери життя. Під англіцизмами розуміють мовні одиниці в німецькій мові, які запозичені з англійської мови, або утворені за англійським зразком [1, с. 54]. Англіцизми широко використовуються в німецькій мові в сфері торгівлі та мореплавства, (*Boot* engl. *Bot*; *Flagge* engl. *Flag*; *Kabine* – engl. *cabin*). Багато англіцизмів потрапили у німецьку мову зі сфери науки і техніки, промисловості, фінансової сфери та політичного життя: *Logarithmus, Spektrum, Barometer, experimental; Trust, Export, Import, Scheck, Budget, Prozent; Boykott, Leader, Parlament, Reporter, Votum*. Досить часто застосування англіцизмів спостерігаємо сьогодні у сфері торгівлі, (*der Shop, das Shopping, das Shopping-Center*) та реклами; у рекламі вони використовуються у складі словесних товарних знаків (*Coca-Cola, Super-Cola*). Сфери моди та косметики

також не залишились поза увагою (*Polo-Shirt, Slipper, Style, Make-up, Spray, Shaving Cream*).

В сфері спорту англіцизми виступають не лише в якості найменувань видів спорту, але й для найменування престижних змагань (*Tournament of Champions – турнір знавців*) [2, с. 74].

Запозичення за своєю структурою можна поділити на декілька груп [3, с. 143]:

- 1) прямі запозичення – односкладові;
- 2) прямі багатоскладові запозичення;
- 3) прямі запозичення, які складаються з декількох слів, якщо у мові, що запозичує немає відповідного слова (*Countdown*);
- 4) запозичення, які стають частинами складних слів (*Partnerlook, Reinigungsset*);
- 5) Кальки (*Longplaying – Langspielplatte, birth control – Geburtenkontrolle*) В процесі калькування лексичні одиниці будуються за зразком відповідних слів іноземної мови шляхом точного перекладу їхніх значимих частин, або шляхом запозичення окремих значень слів [4, с. 63].

Мова, запозичуючи іноземні слова, не лишає їх незмінними протягом тривалого проміжку часу. Ці слова підпорядковуються фонетичним, графічним та морфологічним закономірностям тієї мови, яка запозичує; цей процес називається процесом засвоєння або асиміляцією.

В галузі звукового оформлення англіцизмів в німецькій мові Дмитрівська О. І. [5, с. 32] виділяє: а) англіцизми, які повністю зберігають вимову; б) англіцизми, де звуки, не характерні для німецької мови, замінюються артикуляційно близькими: *Camping* англ. [k æ m p i n ɔ] нім. [k ɛ m p i ɲ]; в) англіцизми, які вимовляються за моделями німецької мови та г) англіцизми, які орієнтуються на існуючі фонетичні моделі засвоєння слів французького походження (англ. *budget* ['b ʌ ʒ i t], нім. *Budget* [b y'd ʒ e:]).

В галузі орфографії онімечення англіцизмів відбувається шляхом переходу від англомовного правопису до німецькомовного способу передачі запозичених слів, а саме:

а) запозичені іменники пишуться з великої *limepu story – die Story; boy – der Boy*;

б) англійське "c" замінюється німецьким "k" (*record – Rekord, club – Klub*);

в) англійське "ss" передається в німецькій мові через "ß" (*boss – Boß, cross – Croß*);

г) шиплячий звук "sh" (англ.) замінюється на "sch" (нім.)

д) англомовні географічні назви у більшості випадків в процесі запозичення не змінюються, проте є випадки їх "онімечення", коли вони отримують німецькі закінчення і суфікси: *Kalifornien (California)* [7, с. 43].

Грамматична асиміляція англомовних запозичень здійснюється шляхом розповсюдження парадигми відмінювання іменників та дієслів німецької мови на англіцизми. Англійські дієслова отримують типову для німецької мови морфему (-e) п. (англ. *to box* – нім. *boxen*, англ. *to sprint* – нім. *sprinten*). В деяких випадках додається звичайний для запозичень суфікс *-ieren (frustieren)*.

Англомовні іменники отримують нову граматичну ознаку – рід, при цьому формальними ознаками роду є суфікси. Якщо формальні ознаки відсутні, тоді до уваги береться рід німецького синоніму, чи слова, яке означає родове поняття: *das Girl (das Mädchen), die Story (die Geschichte), der Twist, der Rock'n'Roll (= der Tanz)*.

Більшість англійських іменників отримують у множині суфікс -s. Деякі з них за формальними показниками належать до німецького типу утворення множини (*der Interviewer – die Interviewer, der Tunnel – die Tunnel*). Має місце і тенденція асимільованої форми множини з закінченням –e. Навіть у іменників, запозичених у формі множини, разом з переосмисленням морфеми відбулося переосмислення форми числа (*der Keks – die Kekse*), але й є такі слова, де одна й та ж словоформа використовує як однину так і множину, тобто англійське –s може сприйматися не тільки як суфікс множини, а й як частина основи (*der Drops, der Pumps*).

Прикметники також знаходяться під впливом німецької граматики і досить легко утворюють ступені порівняння, наприклад: *ein fairer Kämpfer; clever – cleverer – der (die, das) cleverste* [5, с. 8-11].

Спираючись на вище проведений аналіз лінгвістичних джерел з питання англійських запозичень та їх асиміляції в німецькій мові, ми звернулись до матеріалів преси, де публікуються статті з різних сфер життя людини, а саме: науки та техніки, політики, економіки, суспільного життя, спорту та музики. Частотність вживання англійських слів в статтях науково-технічної тематики, як показав аналіз невелика, тому що науковий стиль характеризується вживанням специфічних термінів. Але з розвитком комп'ютерних технологій спостерігається поява великої кількості англійських слів, що означають назви деталей комп'ютера чи якихось процесів, пов'язаних з використанням нових цифрових технологій: *das Display, der Computer, der Monitor, der Laser*. В процесі запозичень ці слова зберегли англійське написання, але отримали рід, відмінюються за правилами німецької граматики та вживаються у множині: [-s, -s]. За своєю структурою англійськими в сфері комп'ютерних технологій поділяються на прості та складні, наприклад: *der Homecomputer*. Цікавими є англійськими типу *Live-Stream*, який утворюється з прикметника "Live", та іменника "Stream". В німецькій мові обидва слова утворили один складний іменник (Komposita), але обидва слова пишуться через дефіс та з великої літери.

У статтях з політичної сфери частотність вживання англійських слів невелика. Найбільш вживаним словом є "*das Parlament*". Це слово повністю граматично асимільовано у німецьку мову. В основному англійськими у політиці вживаються для відображення місцевого колориту, тобто в статтях, де мова йде про події в англійських країнах. Так слово "*Filibuster*" означає метод, який використовують саме в американському сенаті для того, щоб не прийняти той чи інший закон і це слово допомагає відтворити відповідну атмосферу; наприклад: *Der Versuch, die Reform durch Filibuster zu verhindern*. З фонетичної точки зору цей іменник повністю зберігає англійську вимову та отримує середній рід за семантично-змістовою моделлю, де до уваги брався німецький синонім "*das Dauerreden*": *das Filibuster* [f i l i b l s t ə]. Схожа ситуація і з вживанням англійського "*Hearing*", коли мова йде про засідання конгресу США.

Часто в політичних статтях використовуються терміни, специфічні лише для публіцистики: *die Legislatur – законодавство, die Legislaturperiode – період діяльності*.

Велика кількість англійських слів зустрічається у статтях зі сфери економіки та торгівлі. Багато англійських слів з'являються у них у якості економічних термінів "*Dumping*". Це слово часто використовується і як частина складного слова наприклад: *die Dumpingpreise ("dumping"+Preis)*

Англійським "*import*" вживається в німецькій мові як в однині, так і множині (*der Import -es, -e*), хоча в англійській мові це слово вживається лише в однині.

Багато економічних термінів переходять в німецьку мову без змін у графіці, але є граматично асимільованими. Більшість цих термінів запозичується, коли в німецькій мові немає відповідного німецького слова, але виникає необхідність їх застосування.

Особливої уваги заслуговують терміни, які складаються більше ніж з одного слова. Написання цих слів не співпадає з їх написанням в англійській мові, наприклад: англ. "*duty-free shop*", нім. "*Duty-Free-Shop*" "*Duty Free Shop*", "*Duty-free-Shop*". Вибір написання залежить від автора статті.

Зустрічаються випадки, коли англійським використовують як термін в сфері економіки, так і в розмовній мові, причому їх значення кардинально відрізняється одне від одного, наприклад: *Pool*: 1) економічний термін – загальний резерв чогось; 2) басейн.

Чи не найбільш вживаним англійським є "*job*" – робота. У німецькій мові це слово асимільовалось графічно та граматично: *der Job* [-s, -s]. Від *der Job* утворилось дієслово "*jobben*", а від нього іменник середнього роду "*das Jobben*". Часто "*der Job*" виступає частиною складного слова, друга частина якого також є англійським, наприклад: "*Job-hopping, Jobkiller*".

"*Jobkiller*" буквально перекласти неможливо, лише описово: машини, які замінюють людину і тим самим знищують робочі місця.

Англійського походження є також назви спортивних ігор, які запозичені німецькою мовою без графічних змін (*Kricket, Krocket, Rugby, Baseball, Golf*). Зустрічаються також терміни, які вказують на рід заняття людей або на їхню професію: (*Promoter,*

Trainer, Kuper, Leader), чи на характеристику спортсменів (*Superstar, Champion*). Найбільш вживаними дієсловами у сфері спорту є "boxen", "disqualifizieren", "foulen". Досить часто зустрічаються іменники типу: "Fitneß" (англ. *Fitness*), "Team", "Training". Рідше використовують спеціальні спортивні терміни (*Dribbling*). Цікаво, що англіцизм "Playoff" (повторна гра після нічиєї) був запозичений німецькою мовою разом з цим явищем.

Останнім часом і сфера моди все частіше збагачується англіцизмами. Коли мова йде про показ мод у Англії, то замість німецького "Modenschau" вживається "Fashion Week". Отже сам контекст визначив вживання в цьому випадку англіцизму, а не його німецького синоніму. Дуже багато англіцизмів позначають предмети одягу (*Jacket, Bluejeans, T-short, Pullover*).

В сфері музики англіцизми називають танці, або музичні напрямки (*Bebop, Blues, Rock'n'Roll, Hip-Hop, DJ-Rap-Music, Breakdance*).

У статтях на суспільну тематику англіцизми використовуються зазвичай: а) для позначення групи людей *Insider, Drop-Out* = англ. *dropout* (вказують на групи людей з точки зору їх лояльності до суспільства); б) для позначення діяльності осіб (*Entertainer*); або в) розкривають якісь риси характеру людини (*Lady-killer*).

Останнє слово неможливо перекласти буквально. З контексту зрозуміло, що слово має переносне значення та характеризує чоловіка, який своїми "чарами" приваблює жінок. Відповідником "Lady-killer" є "ловелас".

У статтях про життя молоді зустрічаються англіцизми, які зустрічаються у молодіжному сленгу: *cool, uncool, boyfriend, girlfriend, party, cannabis, Fun und Action*. В останньому випадку відбувається графічна асиміляція англійського "fun and action". Обидва слова в німецькій мові пишуться з великої літери, а англійський сполучник "and" замінений на німецький "und".

Таким чином, вивчення проблеми асиміляції англіцизмів дало можливість зробити наступні **ВИСНОВКИ**:

1. Німецька мова знаходиться під інтенсивним впливом англійської мови.
2. Англіцизми широко використовуються у різних сферах життя.
3. З точки зору структурного оформлення англіцизмів має місце повне збереження написання односкладових, багатоскладових запозичень, які складаються з декількох слів. Окремо можна виділити англіцизми, які стають частинами німецьких складних слів, або повністю калькуються.
4. Запозичені слова у процесі асиміляції підпорядковуються фонетичним, графічним та граматичним закономірностям німецької мови.
5. Необхідно також зробити акцент на тому, що для статей різної тематики характерне своє стилістичне забарвлення. Тому можна говорити і про процес стилістичної асиміляції англіцизмів у німецькій мові.

Автори вважають за необхідне поглибити розгляд питання асиміляції англіцизмів у наступних публікаціях.

Література

1. Fremdwörterbuch, Bd.1, – Berlin: //Büntig K-D. Deutsches Wörterbuch. –Isis Verlag Ag. – 1996. – 538 S.
2. Розен Е. В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке. / Е. В. Розен – М.: Просвещение. – 1991. – 170 с.
3. Schippan Т. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Т. Schippan // Tübingen: Max Niemer Verlag, 2002 – 268 S.
4. Казакова Т.А. Практические основы перевода / Т. А. Казакова // Санкт-Петербург: Союз – 2000. – 63 с.
5. Дмитровская Е.И. Фоно-орфографическое, морфологическое и лексикологическое освоение англицизмов современным немецким языком. / Е. И. Дмитровская // Автореф. канд. дис. – Львов. – 1969. – 67 S.
6. Городникова М.Д. Лексикология современного немецкого языка./ М. Д. Городникова, Е. В. Розен. – М.: Просвещение. – 1967. – 115 с.
7. Свенціцька М. І. До питання пристосування іншомовних слів у сучасній німецькій мові./ М. І. Свенціцька. – Львів. – 1960. – 132 с.
8. Бондаренко В. Ю. Новый структурный тип заимствований (на материале медицинских терминов)/ В. Ю. Бондаренко // Лексика и культура. – Тверь: Гос. ун-т, 1998. – 73 с.

9. Гавриленко Т. Г. Ассимиляция заимствованных терминов в немецком языке. / Т. Г. Гавриленко– М.,1995. – 95 с.
10. Deutsches Universalwörterbuch / Hrsg. Von der Dudenredaktion. – 6., übergearb. U. erweít. Aufl. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2007. – 2016 S.
11. Schäfer W. Von Handys und Erbe. Zur Diskussion um Anglizismen im heutigen Deutsch. / W. Schäfer, In: Deutsch als Fremdsprache 2/2002. – S. 75-81.
12. Zifonun G. Überfremdung des Deutschen: Panikmache oder echte Gefahr? / G. Zifonun Institut für Deutsche Sprache, 2002. – 71 S.
13. Stíckel Gerhard. Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. / Gerhard Stíckel// Aktueller lexikalischer Wandel. Berlin, New York. – (Hrsg.) 2001. – 189 S.

ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ ТА СИНТАКСИСУ

УДК 821.111+ 802.0

ЭМФАТИЧЕСКАЯ ИНВЕРСИЯ В СТРУКТУРЕ ЛИРИЧЕСКОГО ТЕКСТА

Жужгина-Аллахвердян Т. Н.

У статті розглядаються особливості функціонування інверсії як емпатичного засобу у синтаксичній структурі ліричного тексту та дискурсу на прикладі англійської та французької поезії та прози; вивчається проблема ліричного інтонуювання фрази і висловлювання з урахуванням основних підходів до вивчення емпازی у дослідженнях з граматики, комунікативно-когнітивної лінгвістики, стилістики.

Ключові слова: емпаза, експресивний синтаксис, інверсія, інтонуювання, ліричний текст та дискурс.

В статье рассматриваются особенности функционирования инверсии как эмпатического средства в синтаксической структуре лирического текста и дискурса на примерах из английской и французской поэзии и прозы; изучается проблема лирического интонирования фразы и высказывания с учетом основных подходов в изучении эмпазы в грамматике, коммуникативно-когнитивной лингвистике, стилистике.

Ключевые слова: эмпаза, экспрессивный синтаксис, инверсия, интонирование, лирический текст и дискурс.

The present paper is devoted to peculiarities of emphatic inversion functioning in the syntactic structure of the lyrical text and discourse from English and French poetry and prose; to the analysis of emphatic accent characteristics and lyrical intonation phrases, the main approaches in grammar, stylistics, communicative and cognitive linguistics.

Key words: emphasis, syntax, inversion, intonation, lyrical, text and discourse.

Со второй половины XX века и особенно его последней трети эмпаза оказалась в центре исследовательского внимания филологов и рассматривалась преимущественно как риторическое, просодическое, стилистическое, коммуникативно-когнитивное и синтаксическое явление. Эмпаза как средство экспрессивного интонирования высказывания становится предметом исследований из разных областей языкознания – грамматики [2; 3], в том числе, проблематики экспрессивно-синтаксического построения фразы и текста [3; 4], коммуникативной [5] и когнитивной лингвистики [6], стилистики [7; 15] и фонологии [8; 9]. Немало работ посвящены способам выражения экспрессии и эмпатическим средствам в различных языках [3; 4; 10; 11; 12], выявлению конкретных жанровых, языковых, культурных и психологических детерминантов процесса перевода [13, с. 454]. В последнее время эмпаза все чаще становится предметом междисциплинарных, текстологических и дискурсивных исследований, в которых так или иначе отмечается значение экспрессивных средств и выразительного интонирования в формировании лиризма и лирического дискурса. При этом термин "эмпаза" зачастую не употребляется и само явление эмпазы остается на периферии исследования в общем ряду просодических, риторических и стилистических средств [1, с. 120].

В нашей статье внимание сосредоточено на эмпатической инверсии и некоторых особенностях ее функционирования в собственно лирическом тексте. Как известно, лиризм является необходимой компонентой тех разновидностей дискурса, которые требуют аффективной напряженности, особой выразительности, торжественности, чувствительности и проникновенности, чему в немалой степени способствуют разнообразные эмпатические эффекты и конструкции [14, с. 43].

Синтаксис лирического текста значительно отличается от нейтрального, привычного, общеупотребительного синтаксиса, прежде всего, обилием экспрессивных инвертированных конструкций и "свободным варьированием", возможностью по-

разному членить текст одного содержания" [3, с. 11]. Инверсия (перестановка слов в предложении) является характерной особенностью экспрессивно-аффективного синтаксиса, как его в свое время сформулировал и представил Шарль Балли [15], и необходима, прежде всего, для интонационного и структурного выделения в лирическом тексте ключевых слов и выражений, расстановки логико-смыслового ударения, подчеркивания некой авторской идеи, фиксирования эмотивной коннотации слов и выражений, их дополнительных лирических значений. При этом инверсия может усиливаться разнообразными тропами и стилистическими фигурами, чаще всего повтором, антитезой, сравнением, смысловым и синтаксическим параллелизмом, парентезами.

Последние десятилетия отмечены появлением научных работ, в которых исследуется сходство и различия национальных языков, особенностей и трудностей перевода текстов на родной язык. В этой связи неизменно встает вопрос о природе и способах передачи средствами родного языка эмфатических и инвертированных фраз и структур, о соотношении эмфатического построения с нейтральным, о специфике порядка слов и его связи с синтаксической эмфазой [16].

В практической грамматике обычно высказывается традиционный взгляд на эмфазу и инверсию в эмфатической фразе. Так французский лингвист Ж. Нике называет "эмфатическим" то предложение, в котором разными способами выделяется один или несколько членов предложения [17, с. 41]. В ряду эмфатических синтаксических способов построения связей между членами предложения грамматист различает перемещение (*deplacement*), отсоединение и обособление (*detachment*), замещение (*substitution*), галицизм (*gallicisme*) [17, с. 41 – 44]. Собственно инверсией названа перестановка (*deplacement*), в которой главным компонентом является подлежащее:

Arrive alors un personnage extraordinaire

(обычный порядок: *Un personnage extraordinaire arrive alors*) [17, с. 41].

В стилистике прослеживается более сложный подход к инверсии. Автор "Очерков по стилистике английского языка" И. Р. Гальперин отметил: "... стилистическая функция инверсии иногда не может быть выявлена только взаимоположением частей предложения, хотя именно это взаимоположение частей и подсказывает особый оттенок значения всего высказывания" [7, с. 186]. В результате исследования инверсии в английских художественных текстах Гальперин приходит к важным для нас выводам о том, что поэтические произведения содержат "значительно большее количество типов инверсии", чем прозаические, однако, в поэзии требование рифмы и ритмической организации стиха часто порождают ритмико-эвфоническую инверсию, хотя в "подлинно художественном произведении использование инверсии всегда мотивировано целью высказывания", которая "всегда остается ведущей" [7, с. 187]. Хотя и в прозе "инверсия нередко придает особое ритмическое звучание предложению", но "в отличие от поэтических произведений, в прозе не ритм вызывает инверсию, а инверсия, мотивированная целью высказывания, может придать ритм предложению" [7, с. 187]. Исследователь стилистики, в отличие от грамматистов, сближает инверсию и обособление, отметив их сходство по структурно-синтаксическому и стилистически-смысловому признакам [7, с. 192].

Автор "Сопоставительной стилистики" А.Я. Алексеев определяет инверсию как стилистическую фигуру, которая означает "перемещение слова или группы слов синтаксической структуры в начало или в конец фразы (высказывания)" [1, с. 272]. Ученый обращает внимание на то, что инверсия проявляется "на фоне нормированной синтаксической структуры высказывания", при этом инвертированное высказывание "становится эмоционально и экспрессивно окрашенным" только в случае отклонения от синтаксической нормы" [1, с. 273]. Таким образом, А. Я. Алексеев называет инверсией всякую перестановку слов в предложении, которая выходит за рамки грамматической нормы и при этом является эмоционально окрашенной. Фактически речь идет о синтаксических разновидностях эмфазы – понятия более широкого, чем экспрессивная (эмфатическая) инверсия.

По мнению грамматиста О. В. Александровой в стихотворном тексте, представлены "две различные активно взаимодействующие просодические системы выражения": логико-синтаксическая, в чистом виде проявленная в прозаической речи, и ритмико-экспрессивная, находящаяся в "своеобразном противоречии с

первой", но "их диалектическое противоборство несет четкую художественно-выразительную функцию, а их сложные соотношения лежат в основе собственно эстетической природы стиха" [3, с. 11]. Заметим, что эти важные выводы о значении эмфатической инверсии в экспрессивно маркированном тексте можно отнести и к другим европейским языкам, с учетом их национальной специфики и структурно-синтаксических особенностей.

Во французском лирическом тексте наблюдаются сходные явления, что неслучайно, так как прямой порядок слов в предложении, как и в английском языке, является в нем грамматической нормой. Эмфатическая инверсия во французском лирическом дискурсе связана с интонированием отдельных членов предложения, возможностью "свободного" синтактико-стилистического построения предложения, его расчленения по воле автора, в соответствии с идейно-художественным замыслом и индивидуальным стилем, самой подвижностью эмфатического ударения, его соотношением с "акцентным выделением различных интенсификаторов, целью которых является усиление значений других лексических единиц" [9, с. 96]. Наиболее часто во французском лирическом дискурсе встречаются следующие виды эмфатической инверсии:

1. Инверсия подлежащего и сказуемого с интонационным и синтаксическим выделением личного местоимения, например:

- *Et moi, comment pourrais-je me pardonner?* (А. де Виньи: Стелло).

2. Интонационное акцентирование прямого дополнения с выдвиганием его на первое место в предложении при обязательной инверсии подлежащего и сказуемого:

- *Voilà ce qu'ont chanté les filles d'Israël,*

Et leurs pleurs ont coulé sur l'herbe du Carmel... (А. де Виньи: Дочь Иевфая).

3. Косвенное дополнение, в том числе усложненное придаточным определительным, которое находится в ударной позиции в начале фразы:

- *A elles il adresse son poème, et s'écrie...* (А. де Виньи: Стелло).

- *A l'hymne universel que le désert répète*

Se mêle en longs éclats le son de la trompette... (А. де Виньи: Дочь Иевфая). В

этом случае эмфатическая акцентуация дополнения сопровождается перестановкой подлежащего и сказуемого.

- *Sur l'habit dont la pourpre a peint l'ample velours*

L'empereur a jeté la lourde peau d'un ours (А. де Виньи: Снег). Здесь дополнение в эмфатической позиции усложнено придаточным определительным.

4. Косвенное дополнение (выделено жирным курсивом), стоящее перед сказуемым в середине предложения при его расчленении и нарушении привычной связи сказуемого и подлежащего (подчеркнуто), усиленного определительным придаточным предложением (выделено курсивом):

- *Et l'obscur Ennemi qui nous ronge le coeur*

Du sang que nous perdons croît et se fortifie! (Ш. Бодлер: Врэг)

5. Определение в эмфатической позиции, выраженное одним или несколькими прилагательными:

- ... *Seul, un rugissement a trahi leur étreinte* (Ж. М. де Эредиа: Немея).

- *Mais le sombre vainqueur marche en baissant la tête;*

Sourd à ce bruit de gloire, et seul, silencieux

Tout à coup il s'arrête, il a fermé ses yeux... (А. де Виньи: Дочь Иевфая).

В следующем примере за акцентированным определением (выделено жирным курсивом), выраженным прилагательным и усиленным наречием, стоит акцентированное обстоятельство места (выделено курсивом):

- *Avidement courbé, sur le sombre vitrage*

Ses soupirs inquiets impriment un nuage (А. де Виньи: Снег).

6. Акцентуация обстоятельства, стоящего в начале предложения. При этом подлежащее может быть перенесено на последнее место, которое также является эмфатической позицией:

А) обстоятельство места

- *Au banquet de la vie infortuné convive...* (А. де Виньи: Элоа).

- *Derrière les vitraux dont l'azur le protège,*

Le Roi pourtant regarde et voudrait ne pas voir... (А. де Виньи: Снег).

- Or, **du fond de la nuit**, nous témoignons encore
De la splendeur du jour et de tous ses présents (Р. Деснос: Завтра).
- ... **De Palos de Moguer**, routiers et capitaines
Partaient, ivres d'un rêve héroïque et brutal (Ж. М. де Эредиа: Завоеватели).
- Ils regardaient monter en un ciel ignoré

Du fond de l'Océan des étoiles nouvelles (Ж. М. де Эредиа: Завоеватели).

Эмфатические перестановки, нарушение привычного порядка слов в предложении, его расчленение замедляют ритм сонета Ж. М. де Эредиа и придают стиху особую напевность, мелодичность, задают мечтательное настроение, способствуют погружению в далекую историю завоевания Америки конкистадорами, реконструируют в памяти давно прошедшие события, полные опасности и героизма. Эту поэтическую тональность Эредиа исследователи определили как "средство от утраты времени" (*remède à l'usure du temps*) [19, с. 281].

Б) обстоятельство времени, выраженное отрицательным наречием, вынесено на первое место в предложении, чтобы подчеркнуть безнадежность действия:

Jamais on ne lui avait dit autre chose en commençant, et il en avait assez, sachant que la fin était toujours la même (А. де Виньи: Стелло).

В) обстоятельство времени, выраженное наречием времени, усиленное обстоятельством цели, вынесено на первое место в предложении:

Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage

Prennent des albatros, vastes oiseaux des mers (Ш. Бодлер: Альбатрос).

Эмфатическое интонирование обстоятельства в эмфатической позиции, в самом начале первой строки стихотворения, сразу же расставляет нужные акценты, подчеркивая отрицательное отношение автора к происходящему и подготавливая читателя к описанию развлечений матросов, потешающихся над свобододолюбивой птицей. Поэт наделяет денотат дополнительными лирическими коннотациями, превращая альбатроса в символ, за которым стоит "двойственная навязчивая идея" (*obsession*) [19, с. 277] о моральном и физическом страдании попавшего в плен свобододолюбивого существа и о поэтическом идеале, порыве поэта к прекрасному.

В этом смысле примечательно стихотворение Джона Китса "О яркая звезда!", представляющее с синтактико-эмфатической точки зрения ярко выраженную эмотивно интонированную инверсию с обширной, развернутой метафорической парентезой, введенной по принципу антитезы (выделено курсивом):

Bright star, would I were steadfast as thou art –

Not in lone splendour hung aloft the night

And watching, with eternal lids apart,

Like Nature's patient, sleepless Eremite,

The moving waters at their priestlike task

Of pure ablution round earth's human shores,

Or gazing on the new soft-fallen mask

Of snow upon the mountains and the moors –

No – yet still stedfast, still unchangeable,

Pillow'd upon my fair love's ripening breast,

To feel for ever its soft swell and fall,

Awake for ever in a sweet unrest,

To feel for ever its soft swell and fall,

Awake for ever in a sweet unrest,

Still, still to hear her tender-taken breath,

And so live ever – or else swoon to death.

О яркая звезда! Когда бы я, как ты,
Владел искусством видеть, но не с высоты
В ночи блистать бессонным вечным взором
И, как отшельник, созерцать просторы,
Взирать на бег воды, чей долг святой
Очистить берега, омыть весь шар земной,
На горы в шапках снежных зимнею порой
Глядеть и на покров равнин густой, –
Когда бы вечен был я в созерцании,

Хотел бы, как подушка у возлюбленной груди
 Лежать и чувствовать их набухание,
 Проснувшись, видеть: нет ее милей,
 Все слушать, слушать мягкое дыхание
 И замереть навеки рядом с ней (перевод Т. Жужгиной-Аллахвердян).

Антитетическое сравнение лирического героя с яркой звездой (из семи строк) расчленяет предложение-период и вместе с определением "yet still steadfast, still unchangeable", следующим за парентезой, усиливает эффект эмфазы, предваряя описание любовного томления и расшифровку изначальной авторской интенции, выраженной в первой строке стихотворения с помощью инвертированной конструкции "would I were steadfast".

В статье приведены лишь некоторые случаи эмфатической инверсии, которые чаще всего встречаются в лирических текстах, способствуя созданию торжественно-приподнятой интонации и особой ритмической организации, порой придавая дискурсу возвышенно-архаизированный смысл. Однако и в лирическом тексте инверсия не всегда экспрессивно маркирована. Приведем пример нейтральной инверсии в лирическом тексте, которая является грамматической нормой французского языка и не обязательно должна быть окрашена эмотивно:

*A peine les ont-ils déposés sur les planches,
 Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
 Laissent piteusement leurs grandes ailes blanches
 Comme des avirons trainer à coté d'eux* (Ш. Бодлер: Альбатрос).

В первой строке этого фрагмента перестановка подлежащего и сказуемого соответствует правилам инвертирования после наречия *à peine*; в этом случае инверсия обычно лишена эмоциональной нагрузки.

Как показало текстуальное исследование, лирический дискурс отличается эмфатической насыщенностью и эмоциональной напряженностью, эмотивной когницией и экспрессивным интонированием реплик, описаний и др. текстуальных структур, разнообразием способов выделения и акцентуации мысли, выражения оттенков чувств, аффектов, в том числе, в яркой фигуральной форме. В рамках небольшой статьи можно заключить, что интонационно и синтаксически акцентированная инверсия занимает важное место в ряду эмфатических средств и приемов лиризации текста, его ритмико-синтаксической структуры и, как один из коммуникативно-когнитивных детерминантов и экспрессивных маркеров поэтического дискурса, способствует реализации авторских интенций, придавая произведению особый смысл и нужную тональность.

Литература

1. Алексеев А. Я. Сопоставительная стилистика / А. Я. Алексеев. – Дн-вск: изд-во НГУ, 2012. – 174 с.
2. Арутюнова Н. Д. Синтаксическая эмфаза в испанском языке в сравнении с другими романскими языками / Н. Д. Арутюнова // Методы сравнительно-сопоставительного изучения современных романских языков. – М.: Наука, 1966. – С. 3 – 23.
3. Александрова О.В. Проблемы экспрессивного синтаксиса / О. В. Александрова. – М.: Высш. шк., 1984. – 212 с.
4. Зеликов М. В. Синтаксическая эмфаза в испанском языке: Учебное пособие. / М. В. Зеликов. – Л.: ЛГПИ, 1987. – 83 с.; его же: Типологические и субстратные параллели к синтаксической эмфазе в испанском языке / М. В. Зеликов // Известия Академии наук. – Т. 48. – № 4. – 1989. – С. 351–364; его же: Вопросы статуса и функционирования составляющих парадигмы моделей синтаксической эмфазы в западноевропейских языках / М. В. Зеликов // Язык и текст: Сб. науч. ст. Пятигорск: Пятигорский гос. лингвистич. ун-т, 2006. – С. 50 – 58.
5. Шаховский В.И. Эмотивная семантика слова как коммуникативная сущность / В. И. Шаховский // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград: Волгогр. пед. ин-т, 1990. – 167с.
6. Армеева А. Р. Когнитивная категория выделенности и ее языковые корреляты: автореф. канд. филол. наук. – М, 2001. – 26 с.
7. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 459 с.

8. Романов Д. А. Ритм в эмфазе и способы ритмической организации ораторской речи / Д. А. Романов // Русский язык в школе. – 2004. – N 5. – С. 92–97.
9. Макарова Е.Н. Интонационные характеристики эмфатической речи: к проблеме испано-английской интерференции / Е. Н. Макарова // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Филология, история, востоковедение. Вып. № 2 / 2012. – С. 95– 98.
10. Левицкая Т. О некоторых способах выражения эмфазы в английском языке / Т. Левицкая, А. Фитерман // Тетради переводчика. – М.: Международные отношения.
11. Иванов Н. В. Способы усиления экспрессии в сверхфразовом единстве и в высказывании (на материале сопоставления португальских и русских текстов): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1991. – 22 с.
12. Кузнецова И. Н. Эмфатическое и тема-рематическое членение фразы во французском языке в сопоставлении с русским языком / И. Н. Кузнецова, К. И. Курбанова // Вестник Московского университета. Сер. 9: Филология. – 2014. – № 6. – С. 67–17.
13. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М.: Международные отношения. – 1996. – 216 с.
14. Жужгина-Аллахвердян Т. Н. Эмфаза и эмфатические конструкции во французском лирико-философском дискурсе (на материале романа А. де Виньи "Стелло") / Т. Н. Жужгина-Аллахвердян // Вестник Воронежского государственного университета. Сер.: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2016. – № 1. – С. 43–47.
15. Bally Ch. *Traité de slylistique française. Troisième édition* / Ch. Bally. – 2. vol. – P.: Klincksieck, 1951.
16. Калустова О. М. Явление синтаксической эмфазы в современном испанском языке: автореф. канд. филол. наук. – Киев, 1984. –195 с.
17. Niquet G. *Grammaire des colleges* / G. Niquet, R. Coulon, L. Varlet, J.-P. Beck. – P.:Hatier, 1988 . – 320 p.
18. Бархударов Л.С. Очерки по морфологии современного английского языка / Л.С. Бархударов. – М.: Высшая школа, 1975. – 156 с.
19. *Littérature. Textes et méthodes* / sous la direction d' Héléne Sabbah. – P.: Hatier, 1993. – 464 p.
20. *Dictionnaire de la langue française*. – P.: Edition de la Connaissance, 1995. – 511 p.
21. Crystal D. *The Cambredge encyclopedia of the english language* / D. Crystal. – Cambredge university press, 1995. – 489 p.

УДК 811.111:81'42

КОНТЕКСТНА РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ СУБ'ЄКТА В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Поторій Н. В.

У статті досліджуються гендерні особливості суб'єкта, розглядаються граматичні ознаки "Я"-суб'єкта, втіленого в образі автора в американських поетичних текстах. Увагу зосереджено на різноаспектних суб'єктних характеристиках займенника, що передає зміст образу автора.

Ключові слова: суб'єкт, автор, гендер, займенник

В статье исследуются гендерные особенности субъекта, рассматриваются грамматические признаки "Я"-субъекта, воплощенного в образе автора в американских поэтических текстах. Внимание сосредоточено на разноаспектных характеристиках местоимения, которое передает смысл образа автора.

Ключевые слова: субъект, автор, гендер, местоимение

The article studies gender peculiarities of a subject and grammar features of "I"-subject personified in author's image in American poetic texts. It focuses on different aspects of the pronoun, which depicts the sense of author's image.

Key words: subject, author, gender, pronoun

У теорії та практиці сучасних вітчизняних лінгвістичних розвідок найбільш показовими є розробки, спрямовані на вивчення граматичних, семантичних та комунікативних характеристик суб'єкта. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю розширити поняття категорії суб'єкта через аналіз його функцій та основних ознак у поетичному тексті, зокрема дослідження особливостей його гендерної ідентифікації, а також актуалізації "Я"-суб'єкта, втіленого в образі автора в американських поетичних текстах.

Слід зазначити, що серед художніх жанрів поезія є найбільш продуктивним матеріалом для дослідження гендерної ідентифікації суб'єкта, оскільки поетичне мовлення вирізняється не лише образним, а й стилістичним та семантичним забарвленням. Гендерний аналіз поетичних текстів у нашому дослідженні полягає у вивченні особливостей вживання того чи іншого займенника на позначення суб'єктів, що зумовлено низкою факторів, зокрема, історико-соціальними явищами, інтимно-особистісними стосунками тощо. Спираючись на розуміння гендеру як соціокультурної категорії, що знаходить своє відтворення в мовній свідомості індивіда [1, с. 7], та враховуючи контекстуальне середовище, в якому функціонує суб'єкт, ми досліджуємо асоціативний потенціал автора, що впливає на вибір того чи іншого займенника для найбільш повного й адекватного конотативного втілення образів.

Для зображення образів ЧОЛОВІКА та ЖІНКИ через займенники звернемося до поетичного тексту Р. Крілі "Ballad of the Despairing Husband" – "Балада про безпорадного чоловіка": *My wife and I lived all alone, /contention was our only bone /I fought with her, she fought with me, /and things went on right merrily /But now I live here by myself /with hardly a damn thing on the shelf, /and pass my day with little cheer /since I have parted from my dear /...But still I love her, yes I do /I love her and the children too /I only think it fit that she /should quickly come right back to me /Ah no, she says, and she is tough /and smacks me down with her rebuff /Ah no, she says, I will not come /after the bloody things you've done (R.Creeley)*

Перед нами постає буденна картина реального життя. Герої реального світу – це чоловік і жінка з їхніми суспільними ролями і психікою. Розкриттю образів цих героїв сприяють займенники *she (her)* та *I (me)*. Оскільки оповідь ведеться від першої особи, тобто автор є персонажем, учасником подій, що описуються, то суб'єктом займенника чоловічого роду (*he*) у даному контексті виступає займенник першої особи однини (*I*). К. Юнг називає архетип АНІМИ "архетипом вічної жіночості", а архетип АНІМУСА – "архетипом вічної чоловічості" [6, с. 11]. Мислитель

упевнений у тісному зв'язку та взаємодії архетипів АНІМИ (жіночості – життя) і АНІМУСА (чоловічості – смислу) не тільки в образах міфології, а й в образах живих чоловіка і жінки (*he* і *she*).

Подібний реальний світ розкриває С. Плат у своєму вірші "The Applicant" – "Претендентка": *First, are you our sort of a person?/ Do you wear/ A glass eye, false teeth or a crutch,/ A brace or a hook,/ Rubber breasts or a rubber crotch,/ Stitches to show something's missing? No, no? Then/ How can we give you a thing?/ Stop crying/ Open your hand/ Empty? Empty. Here is a hand/ To fill it and willing/ To bring teacups and roll away headaches/ And do whatever you tell it/ Will you marry it?* (S.Plath)

Авторка змальовує безбарвне існування дружини-домогосподарки, застосовуючи до неї, ніби до неживого предмета, звертання у середньому роді, використовуючи займенник *voно* (*it*). Через займенник середнього роду (*it*) жінка представлена не як рівноправна особа, яка дивиться вперед у майбутнє, виявляє амбіційність і прагне кар'єри, а як товар, неживий предмет, об'єкт без власної думки. Вчений Г. Гроддек називає німецьким займенником середнього роду *Es* все, що позбавлене індивідуальності у людській природі, безособове. У З. Фрейда *Воно* – вмістилище аморальних безсвідомих нахилів, важко керованих *Я* [4, с. 7]. Підкреслюється також традиційна роль жінки (*it can sew, it can cook*) та характерний стереотип усіх жінок (*it can talk, talk...*). Очевидно, стереотипне уявлення про жінку-"машину" не могло бути втілене у займеннику жіночого роду (*she*), за умови вживання якого більшою мірою виражається любов і повага чоловіка до особи протилежної статі. Асоціювання жінки з машиною через позначення її займенником *it* певною мірою пояснюється бажанням чоловіка керувати, здійснювати контроль над жінкою. Це типовий приклад "займенникового зрушення" [2, с. 53-58], де замість одного займенника вживається інший з метою підкреслення статусу жінки не як коханої дружини чи сексуального партнера, а як робочого інструменту чоловіка. У сучасному дискурсі опозиція жінка :: чоловік репрезентована метафорами ЖІНКА → ОБ'ЄКТ МАНІПУЛЮВАННЯ :: ЧОЛОВІК → СУБ'ЄКТ, ЩО МАНІПУЛЮЄ [1, с. 101]. Чоловік і жінка у цьому поетичному тексті наділені семантичними аргументними ролями, які спираючись на акціональний фрейм ХТОСЬ (референт ЧОЛОВІК) діє на ЩОСЬ (референт ЖІНКА), співвідносяться як агент і пацієнт [7, с. 17, 369]. ЧОЛОВІК тут виступає в ролі активного партнера, ініціатора, що контролює ситуацію і впливає на ЖІНКУ, яка пасивно підкоряється. Прийняття ЧОЛОВІКА-ДОМІНАНТА позбавляє ЖІНКУ можливості реалізувати власне "Я". ЧОЛОВІК, як активно діючий суб'єкт, одноосібно приймає рішення про розвиток його стосунків з ЖІНКОЮ, про одруження чи розлучення, тобто, іншими словами, ЧОЛОВІК маніпулює ЖІНКОЮ, внаслідок чого існування ЖІНКИ постає як безрадісне, повністю залежне від чоловіка, чого вона сама, скоріше за все, і не усвідомлює.

Приблизно такими аргументними ролями як у попередньому прикладі наділені й герої одного з текстів Е. Е. Каммінґса: *anyone lived in a pretty how town [...] he sang his didn't he danced his did [...] noone loved him more by more [...] she laughed his joy she cried his grief [...]* (E. E. Cummings). Не зважаючи на те, що у тексті викладена зворушлива історія про кохання і трагічний кінець двох людей, в ній, однак, можна розгледіти таку закономірність, при якій ЧОЛОВІК (*he*) є ХТОСЬ (*anyone*), а ЖІНКА (*she*) – НИХТО (*noone*). Заміна займенника *he* на займенник *anyone*, а займенника *she* на займенник *noone* ще раз підтверджує стереотипне уявлення про домінування чоловіка над жінкою, перебільшення його ролі у соціумі, бажання тотального контролю.

Розглядаючи граматичні особливості ліричного суб'єкта, неможливо не помітити, що у поетичному тексті відбувається процес отримання додаткових граматичних властивостей одиницею, яка до певного часу їх не мала. Наприклад: *I/ Must go somewhere where/ Nothing is real, for only/ Nothingness is real and is/ A sea of light* (R. Warren). Суб'єкт "I" у даному прикладі послаблює свою агентивну дію. З часом таке послаблення агентивності спричиняє його функціональну трансформацію, породжуючи семантичну роль експерієнцера. Семантико-когнітивні трансформації базуються на спільній концептуальній основі займенника, але модифікуються під впливом різних контекстів та в залежності від того, який аспект цієї основи стає об'єктом орієнтації мовця.

Суб'єктно-об'єктне членування мовленнєвого простору людини є однією із особливостей граматичної системи мови. Суб'єкт, на думку Ю. С. Степанова, піддається розшаруванню в межах семантико-прагматичного представлення висловлення на "я" – підмет речення; "я" – суб'єкт мовлення; "я" – внутрішнє "Его", що контролює самого суб'єкта [3, с. 374]. А тому "Я" виступає полісуб'єктом, що містить ознаки суб'єктів синтаксичного та комунікативного аспектів. Наприклад: *I AM the people – the mob – the crowd – the mass/ Do you know that all the great work of the world is done/ through me?/ I am the workingman, the inventor, the maker of the / world's food and clothes/ I am the audience that witnesses history. The Napoleons/ come from me and the Lincolns. They die. And then/ I send forth more Napoleons and Lincolns/ I am the seed ground...* (C. Sandburg).

У поетичному тексті образ автора не завжди передається через займенник першої особи однини (*I*). Це зумовлюється різницею у способах осмислення, а значить, різною категоризацією тих аспектів особистості мовця, які він розглядає як найбільш значущі при здійсненні референції до самого себе. Запропонована Р. Ленекером [8, с. 25-38] теза про існування відмінностей між профілем (сутністю, експліцитно позначеної підметом або додатком речення) й активною зоною (сутністю, яка безпосередньо бере участь у ситуації, що описується в реченні) допоможе розібратися у такому використанні займенників.

Розглянемо кілька прикладів з поетичних текстів і надамо пояснення: *I was a boy when I heard three red words...* (C. Sandburg). Цей рядок з поетичного тексту К. Сендберга ілюструє стандартний спосіб зображення мовця як особи, яка безпосередньо виступає суб'єктом висловлювання. Це типовий приклад функціонування займенника *I*, коли профіль (мовець) й активна зона (автор повідомлення) співпадають.

Різноаспектні суб'єктні характеристики також властиві граматичному "ти"-суб'єкту, що ідентифікує адресата: *When you come, as you soon must, to the streets of our city,/ Mad-eyed from stating the obvious/ Not proclaiming our fall but begging us/ In God's name to have self-pity* (R. Wilbur). У цьому і в наступному прикладі замість звичного займенника першої особи однини (*I*) вживається займенник другої особи однини (*you*). *When I see birches bend to left and right / Across the lines of straighter darker trees,/ [...] / You'd think the inner dome of heaven had fallen* (R. Frost). Використання займенника *you* профілює уявний образ мовця (активна зона) в межах його особистого простору. У цьому випадку індивід, якого можна спостерігати реально або уявно (*you*) є більш концептуально значущим, ніж уявлення індивіда як єдиного цілого (*I*). Крім того, при використанні займенника *you* створюється ефект більш узагальненого уявлення ситуації, ніж при використанні займенника *I* для зображення фрагменту тієї ж ситуації. З когнітивної точки зору, у цьому відмінність між *I* і *you* являє собою різну формальну категоризацію просторової позиції мовця і (одночасно) спостерігача в рамках припустимого поля спостереження, а саме – поля уявного самоспостереження (або рефлексії). При використанні займенника *I* мовець як спостерігач з одного боку, і мовець як суб'єкт дії, з іншого боку, уявляються як єдине ціле. При вживанні займенника *you* мовець-спостерігач знаходиться поза полем уявлення, тоді як у самому полі знаходиться лише уявний образ мовця, позначений займенником другої особи (*you*), і представлений як сутність, відокремлена від мовця. Оскільки спостерігач (мовець) і об'єкт спостереження (уявний образ мовця) завжди мають перцептивний взаємозв'язок, то між ними існує певна дистанція [5, с. 286]. А, отже, використання займенника *you* вказує на факт спостереження об'єкта збоку, тобто з точки зору мовця-спостерігача, який знаходиться на певній відстані від свого власного уявного образу як об'єкта спостереження.

Розглянемо варіанти використання зворотнього займенника *myself* замість традиційного *I*: *the Me myself* (W. Whitman); *I myself am hell* (R. Lowell); *Myself as old as universe* (A. Ginsberg); *MYSELF and mine gymnastic ever* (W. Whitman). Таке використання займенників *I* і *myself*, *Me* і *myself*, *MYSELF* і *mine* вказує на те, що мовець проводить межу між самим собою як суб'єктом дії та сферою своїх внутрішніх переживань і емоцій, тією областю свого "я" (активною зоною), профіль якої виражений займенником *myself*.

Використання займенника першої особи множини (*we*) замість першої особи однини (*I*) у поетичному тексті пояснюється наявністю збірного (або колективного)

суб'єкта. Як приклад, згадаємо рядки з поетичного тексту Е. Дікінсон: *We never know how high we are/ Till we are asked to rise* (E. Dickinson). У цьому прикладі форма множини пов'язана із втіленням в образі автора всього навколишнього світу: покоління людей, що існує в реальному часі і просторі. Тут прослідковується крок до узагальнення від свого власного відчуття до думки, зрозумілої кожному. З використанням займенника *we* пов'язаний принцип єдності особистості та суспільства, а також ідея єднання людей в освоєнні світу.

Таким чином, у поетичних текстах автори схильні вживати займенники для ідентифікації того чи іншого суб'єкта у незвичній формі та в нетрадиційному значенні. Це зумовлено, насамперед, індивідуальним образним уявленням автора, а також місцем та значенням образів у просторі культури людства. Крім того, займенники по-різному відбивають образ автора залежно від його ролі в комунікативній ситуації. Зокрема, можливість вживання різних займенників для позначення особи мовця зумовлена тим, що мовець може осмислювати себе як суб'єкт висловлення, як цілісну сутність (*I*), як спостерігача свого власного уявного образу (*you*), як суб'єкт дії, котрий відмежований від сфери своїх внутрішніх переживань (*myself*), як збірний (колективний) суб'єкт (*we*).

Література

1. Мартинюк А.П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі / А. П. Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
2. Мартинюк А. П. "Местоименный сдвиг" как средство конструирования гендерной идентичности англоязычного субъекта дискурса / А. П. Мартинюк // Вісник СумДУ. – 2004. – № 4 (63). – С. 53-58.
3. Степанов Ю. С. Язык и метод. К современной философии языка / Ю. С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 784 с.
4. Фрейд З. Я и Оно / Фрейд З.; [пер. с нем. В. Ф. Поляновского]. – М.: МЕТТЭМ, 1990. – 56 с.
5. Хрисонопуло Е.Ю. Категория лица местоимений и категоризация когнитивного и коммуникативного опыта / Е. Ю. Хрисонопуло // *Studia Linguistica Cognitiva*. – М. : Гнозис, 2006. – Вып. 1. – С. 276 – 293.
6. Юнг К.-Г. Архетипы и символ / Юнг К.-Г. – М.: Renaissance, 1991. – 306 с.
7. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 658 с.
8. Langacker R.W. Why a mind is necessary: Conceptualization, grammar and linguistic semantics / R. W. Langaker // *Meaning and Cognition: A Multidisciplinary Approach*. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company, 2000. – P. 25 – 38.
9. Modern American Poets [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.english.uiuc.edu/maps/poets.htm>

УДК 81'42:821.111

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ПОРІВНЯННЯ В АНГЛОМОВНИХ КАНАДСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Просяннікова Я. М.

Порівняння є базовою когнітивною операцією, спрямованою на зіставлення порівнюваних сутностей. Одним із способів лінгвосеміотичної експлікації результатів когнітивної операції порівняння є художнє порівняння. Стаття спрямована на дослідження синтаксичних мовних засобів як одного із провідних способів об'єктивації художнього порівняння в поетичних текстах. У статті наводяться п'ять моделей порівняльних конструкцій, характерних для англійськомовних канадських поетичних текстів.

Ключові слова: когнітивна операція порівняння, художнє порівняння, порівняльна конструкція

Сравнение является базовой когнитивной операцией, направленной на сопоставление сравниваемых объектов. Одним из способов лингвосемантической экспликации результатов когнитивной операции сравнения является художественное сравнение. Статья направлена на исследование синтаксических языковых средств как одного из ведущих способов объективации художественного сравнения в поэтических текстах. В статье приводятся пять моделей сравнительных конструкций, характерных для англоязычных канадских поэтических текстов.

Ключевые слова: когнитивная операция сравнения, художественное сравнение, сравнительная конструкция

Comparison is a basic cognitive operation aimed at comparing two objects. Simile is considered to be one of the ways of verbal realization of comparison as a cognitive operation. The article studies syntactic constructions as a principal means of verbal embodiment of simile in poetic texts. The article presents five models of comparative constructions which are typical for English-Canadian poetic texts.

Key words: cognitive operation of comparison, simile, comparative construction

Важливу роль порівняння як провідного засобу пізнання визнавали видатні мислителі і вчені, починаючи з доби Античності (Аристотель, К. А. Гельвецій, Г. В. Ф. Гегель, Д. Локк) і до сьогодення (В. І. Бартон, Л. С. Виготський, В. І. Кодухов, А. Р. Лурія, С. Л. Рубінштейн). Усі дослідники так чи інакше стверджували, що мислення "зрештою зводиться до порівняння" [2, с. 12], а власне "сам процес пізнання є процесом порівняння" [8, с. 115], адже під ним розуміється процес виділення одних предметів на тлі інших шляхом систематизації їх спільних і відмінних рис. Не применшуючи гносеологічної цінності порівняння, можна стверджувати, що саме порівняння, перефразовуючи вислів Х. Ортега-і-Гассет про метафору, "подовжує "руку" інтелекту" [7, с. 72].

Порівняння, яке лежить в основі "інфраструктури" когнітивних видів діяльності людини і водночас є базовою операцією практично всіх без виключення механізмів розумового процесу людини [4, с. 55; 6, с. 278; 9, с. 261], підпорядковане певним чітко структурованим когнітивним операціям [1, с. 9]. Когнітивний базис порівняння полягає у співставленні предметів зовнішнього світу з урахуванням їх онтологічних ознак, функцій, які вони виконують та відношень між ними [5, с. 133]. Результативність й успішність операції порівняння залежить від цілеспрямованості її використання, тобто від чітко поставленого завдання, яке полягає в інвентаризації (іноді одночасної) подібних / відмінних рис порівнюваних об'єктів або явищ. Отримані знання у результаті когнітивно-семіотичної операції порівняння фіксуються у словесних знаках, що уможлиблює їх безпосередню передачу і сприйняття людиною.

Одним із способів лінгвосеміотичної експлікації результатів когнітивно-семіотичної операції порівняння є художнє порівняння. Враховуючи різноманітність і різноплановість знакової реалізації художнього порівняння, а також з метою вивчення

арсеналу мовних засобів, що експлікують художнє порівняння, ми послуговуємось теорією функціонально-семантичного поля, оскільки вона уможлиблює *системність* дослідження різнорівневих словесних одиниць з семантикою порівняння.

У результаті поняттєво-логічної операції зіставлення (чит. когнітивно-семіотичної операції порівняння) порівнюваних суб'єкта та об'єкта встановлюється їх схожість/несхожість або рівність/нерівність за певною ознакою. За аналогією можна встановити два типи порівняльних відношень – відношення схожості/рівності та відношення несхожості/нерівності [11, с. 201], що наголошує на семантичній неоднорідності плану змісту функціонально-семантичного поля художнього порівняння. Відповідно до типу порівняльних відношень, що встановлюються на основі субкатегоріальних значень схожості/несхожості по відношенню до семантичного інваріанту порівняння, ми виділяємо мікрополе рівності і мікрополе нерівності як складові функціонально-семантичного поля художнього порівняння.

Ядерну зону мікрополя рівності утворюють художні порівняння, які об'єктивуються у поетичному тексті порівняльними конструкціями з порівняльними сполучниками *like* та *as* в їх структурі (1596 прикладів / 69,06% від загального обсягу художніх порівнянь, що входять до мікрополя рівності у кількості 2311 одиниць). Під порівняльною конструкцією ми розуміємо синтаксичну конструкцію, до складу якої входять порівняльні сполучники або мовні одиниці інших рівнів з компаративною семантикою, що в результаті продукує порівняльний зміст усієї конструкції.

За результатами кількісно-якісного аналізу реалізації художніх порівнянь, експлікованих порівняльними конструкціями, було виділено п'ять типів конструкцій, які є характерними для англійських канадських віршованих текстів: 1) $N_1 + like/as + N_2$; 2) $N_1/Pronoun_1 (PrN) + Adj + like/as + N_2/PrN_2$; 3) $N_1/PrN_1 + V + like/as + N_2/PrN_2$; 4) $N_1/PrN_1 + as + Adj/Adv + as + N_2$; 5) $N_1/PrN_1 + as + Adj + as + Adj + as + N_2/PrN_2$.

Найбільш уживаним типом синтаксичної порівняльної конструкції є конструкція типу $N_1/PrN_1 + V + like/as + N_2/PrN_2$, яка використовується авторами з метою деталізації способу дії суб'єкта порівняння. У ході дослідження зареєстровано 859 випадків вживання зазначеного типу синтаксичної конструкції, що становить 53,82% від загального обсягу одиниць синтаксичного рівня мікрополя рівності у кількості 1596 порівняльних конструкцій. До прикладу наведемо художнє порівняння з віршованого тексту М. Етвуд "Flying Inside Your Own Body": "*When you breathe in you'll lift like a balloon*" [12], де основа для порівняння експлікується семантикою дієслівної одиниці *lift*, що конкретизує характер дії суб'єкта порівняння.

Другою за частотою вживання постає синтаксична порівняльна конструкція типу $N_1/PrN_1 + Adj + like/as + N_2/PrN_2$ (411 випадки вживання, що становить 25,75%). У випадку вживання цієї порівняльної конструкції виникають певні когнітивні обмеження, що звужують коло образних інтерпретацій художнього порівняння, оскільки експліцитно виражена основа для порівняння позбавляє читача можливості власного трактування змісту художнього порівняння згідно зі своїм особистим життєвим досвідом, знаннями, вподобаннями та інтересами, змушуючи його сприймати світ під кутом зору автора. У цьому випадку автор не направляє свого читача у певному напрямку інтерпретації свого поетичного доробку, а змушує його сприймати вже готовий продукт, наприклад: "*Thou who madest me so fair, / Strong and buoyant as the air, / Tall and noble as a tree, / With the passions of the sea, / Swift as horse upon my feet, / Fierce as lion in my heat, / Rending, like a wisp of hay*" (F. G. Scott "Samson" [14]). У цьому прикладі автор поетичного твору всебічно і детально характеризує героя текстового світу Самсона, позбавляючи при цьому читача творчих пошуків та гри уяви у створенні власного образу ліричного героя під час декодування художнього порівняння, проте, з іншого боку, адресат отримує можливість побачити світ очима автора у всіх кольорах та відчуттях.

Третє місце за частотою вживання посідає синтаксична конструкція типу $N_1 + like/as + N_2$, про що свідчать кількісні підрахунки – 242 реалізації художніх порівнянь або 15,16%. Художні порівняння виражені зазначеним типом порівняльної конструкції констатують схожість порівнюваних сутностей без деталізації основи порівняння, наприклад: "*World like molten glass, / whole sky like a lung*." (H. Rhenisch "Sharing the Mouth of the Wind Among Friends and Consecrants" [14]). Відсутність експлікованої основи для порівняння при зіставленні гетерогенних об'єктів звільняє

простір для створення художніх образів уявою читача у процесі декодування змісту художнього порівняння.

Четвертий тип синтаксичних порівняльних конструкцій $N_1/PrN_1+as+Adj/Adv+as+N_2$ є не дуже поширеним, оскільки зафіксовано лише 83 випадки їх вживання, що дорівнює 5,2%. Такі художні порівняння характеризуються стилістичним прийомом висунення, як-от у прикладі з поетичного тексту М. Харріс "Cleaning Cupboards": "I wish I were rising like the fish / in your dreams, from some green river, sequined, glittering, / **as lissome as snakes among the leaning ferns.**" [14]. Увага адресата художнього порівняння фокусується на якісній характеристиці, яка онтологічно належить двом порівнюваним сутностям, та на однаковому ступені вираженості цієї характеристики в ознаковому просторі кожної з них.

П'ятий тип синтаксичних порівняльних конструкцій $N_1/PrN_1+as+Adj+as+Adj+as+N_2/PrN_2$ вирізняється своєю винятковістю. По-перше, у цьому типі порівняльних конструкцій представлено дві ознаки, за якими порівнюються суб'єкт та об'єкт художнього порівняння, і, що найголовніше, окремо наголошується на рівному ступені прояву кожної з представлених ознак в ознаковому просторі як суб'єкта, так і об'єкта художнього порівняння. По-друге, необхідно підкреслити вкрай низьку частоту вживання цієї конструкції, адже за результатами обробки всього фактичного матеріалу дослідження у кількості 2877 художніх порівнянь зафіксовано лише один приклад (0,062%) реалізації зазначеної конструкції у віршованому тексті Р. Чарача "MRI": "Magnetic Resonance Imaging / photos **as perfect, as cadaverous / as those in the Atlas of Anatomy**" [14].

Структурно-семантичний аналіз корпусу ілюстративного матеріалу уможливив розробку класифікації художніх порівнянь, що експлікуються в англійських канадських віршованих текстах порівняльними конструкціями зі значенням нерівності:

1) повна порівняльна конструкція:

1.1) повна непоширена порівняльна конструкція, представлена порівняльним сполучником *than* та непоширеним об'єктом порівняння: "It was *nothing*, you said, just a silly crack, / it meant less **than nothing**" (E. Lau "Swimming Lessons") [14]. Об'єкт порівняння може бути вербалізованим непоширеною самостійною (іменник, субстантивований іменник) або службовою (займенником) частиною мови;

1.2) повна поширена порівняльна конструкція:

- структурна комбінація порівняльного сполучника *than* та об'єкта порівняння, який вербалізується поширеною субстантивною одиницею: "And one young maid, **fairer than any spray / In perfect bloom**" (G. Bartlett "Ballade of Tristram's Last Harping" [15, с. 398]);

- структурна комбінація порівняльного сполучника *than* та об'єкта порівняння, який вербалізується предикативною одиницею: "Be more real **than I have ever imagined.**" (D. Seymour "The Photo Double" [13, с. 79]);

1.3) повна поширена порівняльна конструкція з заперечною часткою *no*: "Here's the story: there's **no more truth in that story / than there is music in this poem.**" (G. Bowering "VAN, CAN" [14]);

1.4) повна поширена порівняльна конструкція, до складу якої входить один суб'єкт та декілька об'єктів порівняння, яку ми, слідом за Н. В. Яровою, диференціюємо як "складне" порівняння [11, с. 62]: "A voice calls from the rapids, / Deep, careless and free, / A **voice that is larger than her life / Or than her death shall be.**" (D. C. Scott "The Half-Breed Girl") [15, с. 143];

1.5) повна поширена порівняльна конструкція, яка експлікує порівняння ознак дій суб'єкта та об'єкта порівняння, які є взаємозалежними і змінюються прямо пропорційно [3, с. 338], що в термінах нашого дослідження диференціюється як "взаємозалежне" або "пропорційне" порівняння, наприклад: "**The more they eat, the hungrier they grow.**" (L. Saint-Martin "Quatre fruits/Four fruits" [13, с. 69]);

2) редукована порівняльна конструкція, у поверхневій структурі якої об'єкт порівняння не експлікований: "such arrows / I might have aimed to **more useless import**" (J. Barton "Mill Creek Reverdie" [13, с. 5]), "It must be good and **more than good**" (G. F. Cameron "An Answer" [15, с. 107]);

3) порівняльна конструкція з модальним дієсловом *would* та порівняльним сполучником *than* зі значенням нерівності: "I **would bite my tongue bloody / than speak of you.**" (M. Hickman-Barr "Cattle Egret" [13, с. 29]).

Художні порівняння, які на письмі експлікуються порівняльними конструкціями з модальним дієсловом *would* та порівняльним сполучником *than* та їх різновидом *would rather, would sooner*, не мають об'єктивованого у своїй поверхневій структурі прикметника або прислівника у вищому ступені порівняння, але його імпліцитна реалізація настільки відчутна, що при декодуванні текстового фрагменту вони (порівняння) сприймаються й інтерпретуються у термінах порівняльних конструкцій з актуалізованою основою для порівняння і мають свої відповідники на кшталт "би краще ..., ... ніж", "би скоріше ..., ніж ..." (пор. "Both *I'd rather* and *I'd sooner* are used with normal verb forms when comparing nouns and phrases" [16, с. 54]). Саме виходячи з такого тлумачення цих порівняльних конструкцій, ми вважаємо за необхідне включити їх до структурної класифікації порівняльних конструкцій, які експлікують художні порівняння із значенням нерівності.

Отже, за результатами проведеного дослідження доходимо висновку, що для англomовних канадських віршованих текстів найбільш уживаними є художні порівняння, у структурі яких суб'єкт та об'єкт порівняння зіставляються за способом дії, друге місце посідають художні порівняння, які фокусують увагу адресата/читача на ознаці, за якою відбувається порівняння. Найменшу кількість уживань демонструють художні порівняння з імплікованою основою для порівняння, що значно підвищує їх художню цінність. Предметом подальшої наукової розвідки вбачаємо дослідження синтаксичних засобів об'єктивації художніх порівнянь, що належать до мікрополя нерівності.

Література

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – 2 изд., стер. – Тамбов: Издательство ТГУ, 2001. – 124 с.
2. Жаркова У. А. Синтаксис сравнения. Логико-лингвистический подход : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ульяна Анатольевна Жаркова. – Пермь, 2004. – 233 с.
3. Жигadlo В. Н. Современный английский язык / В. Н. Жигadlo, И. П. Иванова, Л. Л. Иофик – М. : Изд-во лит-ры на иностр. яз, 1956. – 350 с.
4. Мізін К. І. *Compro ergo sum*, або актуальний лінгвофілософський погляд на природу порівняння / К. І. Мізін // Мовознавство. – 2010. – № 1. – С. 54–67.
5. Михнюк К. В. О взаимосвязи категорий сравнения и оценки (на материале английского языка) / К. В. Михнюк // Ярославский педагогический вестник. – 2011. – № 1. – С. 131–136.
6. Немов Р. С. Психология : в 3 кн. : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. зав.] / Роберт Семенович Немов. – 4 изд. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн. 1 : Общие основы психологии. – 688 с.
7. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Хосе Ортега-и-Гассет // Теория метафоры : [сб. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–81.
8. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Высшая школа, 1990. – 344 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб : Издательство "Питер", 2000 – 712 с.
10. Функционально-семантические и словообразовательные поля в лингвистике / [научн. ред. Ю. Н. Власова, Ю. В. Дашко]. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. гос. пед. ун-та, 1998. – 360 с.
11. Ярова Н. В. Компаративні блоки у сучасній американській поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ярова Наталя Володимирівна. – К., 2003. – 192 с.
12. Atwood M. "Flying Inside Your Own Body" [Electronic resource] / M. Atwood. – Access mode : http://www.poetrysoup.com/famous/poem/2667/flying_inside_your_own_body
13. The Best Canadian Poetry in English / [ed. L. Crozier]. – Toronto, Ontario, Canada : Tighrope Books, 2010. – 158 p.
14. Canadian Poetry Online [Electronic resource]. – Access mode: http://www.library.utoronto.ca/canpoetry/index_poet.htm .
15. Canadian Poets / [ed. J. W. Garvin]. – Toronto, Canada : McClelland, Goodchild & Stewart, Publishers, 1916. – 472 p.
16. Vince M. Advanced Language Practice. English Grammar and Vocabulary / M. Vince, P. Sunderland. – Macmillan, 2003. – P. 54.

УДК 811.111'367.335

СИНКРЕТИЧНІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ З МОДИФІКОВАНИМ СЕМАНТИЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ СЕМИ "ПРИЧИНА – УМОВА"

Шундель Т. О.

Статтю присвячено проблемі синкретичних моделей складнопідрядних речень з семою причини та умови. Виявлено, що модифікована семантика виникає у наслідок асиметричних взаємовідношень між семантикою і будовою речення. Інваріантні значення досліджуються та аналізуються за допомогою шкали перехідності. Простежено умови виникнення синтезованого значення та інтенсифікації змісту мовних одиниць з семою "причина – умова"

Ключові слова: складнопідрядне речення, шкала перехідності, сема, модифікована семантика, інваріантне значення.

Статья посвящена проблеме синкретических моделей сложноподчиненных предложений с семой причины и условия. Обнаружено, что модифицированная семантика возникает вследствие асимметричных взаимоотношений между семантикой и структурой предложения. Инвариантные значения исследуются и анализируются при помощи шкалы переходности. Прослежено условия синтезированного значения и интенсификации содержания языковых единиц с семой "причина – условие".

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение, шкала переходности, сема, модифицированная семантика, инвариантные значение.

The article deals with the problem of syncretic models of the complex sentence with the seme of reason and condition. It has been discovered that modified semantic occurs due to asymmetric relations between the structure and the semantics of the sentence. Invariant meanings are studied and analyzed with the help of transivity scale. The origin of the intensity of the content of the language units with the seme of reason and condition has been traced.

Key words: a complex sentence, transivity scale, seme, modified semantics, invariant meaning.

Визначальною рисою сучасної англійської мови щодо синтаксичного складу складнопідрядного речення (далі – СПР) є орієнтація на аналіз утворюваних взаємовідношень та синкретичних зв'язків між компонентами цієї складної структурної одиниці. Характерною ознакою є те, що вчені-лінгвісти намагаються не тільки дослідити семантико-синтаксичну систему предикативних одиниць за умови розмежування ядра та синкретичної периферії, але розкрити їх роль в здійсненні зв'язку між типовими та перехідними синтаксичними одиницями з урахуванням великої кількості синкретичних семантичних модифікацій єднальних елементів. Асиметричність взаємовідношень, що виникає між елементами структурної організації СПР та семантичним навантаженням цих одиниць свідчить про невизначеність позицій щодо значеннєвої площини мовних структур синкретичної природи.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, в яких вчені (Б. П. Бокова [2], І. В. Висоцька [4], Т. Ф. Гаврилова [5], Т. М. Грибонос [6], Є. В. Гулига [7], О. П. Зеленська [10]) здійснили спробу різноаспектно вивчити синкретичний характер СПР та розглянути їх структурно-семантичні види, питання про дослідження смислового наповнення СПР з модифікованим значенням залишається досі проблемним у загальній лінгвістиці. Аналіз зазначеної літератури з окресленої проблеми дає підстави вважати, що при вивченні складної структури СПР не звертається достатньої уваги на абстрагований характер змістового наповнення підрядної частини з набутими додатковими значеннями інших польових периферійних структур. Саме факт функціонування в мові таких непростих взаємовідношень в підрядній частині СПР, та синкретичний характер структурних компонентів і зумовлює актуальність наукового пошуку.

Так, нечітке визначення комплексу диференційних ознак польової структури аналізованої складної одиниці стає причиною розмаїття значень та функцій взаємодіючих синкретичних периферій у рамках різноманітних видових опозицій. Яскравим прикладом такої комбінаційної інтенсифікації семантичного навантаження та його змісту є приклади складних конструкцій з функціонально-семантичним полем опозиційної природи "причина – умова".

Метою статті є вивчення та аналіз структурно-семантичної природи СПР з підрядною частиною, що знаходиться в опозиції "причина – умова", виявлення та дослідження польових одиниць синкретичної природи.

Досягнення поставленої мети можливо здійснити шляхом вирішення наступних завдань:

- розглянути структурно особливості ядерних, периферійних та перехідних моделей СПР за допомогою шкали перехідності;
- охарактеризувати семантичні модифікації перехідних та периферійних зон СПР;
- розкрити суть взаємовпливу перехідних моделей підрядної частини СПР з причинними та умовними відношеннями;
- дослідити функціональні особливості універсальних синтезованих СПР синкретичного характеру.

На думку І. С. Дружиніної, синкретичні складнопідрядні конструкції характеризуються синтезом декількох граматичних значень внаслідок виникнення додаткового значення в поверхневій структурі та послаблення основного значення, причиною чого служить нашарування інших диференціальних ознак СПР різноманітних структурно-семантичних видів у площині інших полів [10, с. 29]. Отже, при заміні одного значення підрядного речення іншим значення головного не змінюється, але зникають певні стосунки між його компонентами. Це призводить до набуття додаткового значення в поверхневій структурі СПР, при цьому елемент глибинної структури починає характеризуватися нестійким характером, що і призводить до синкретичності форм. При цьому неважко помітити, що синкретизм є містким засобом передачі значень синтаксичних функцій, які виражають багатоаспектний процес відкритий для реалізації в конкретній ситуації. Таке відображення ознаки відкриває великі можливості для поєднання елементів.

За нашими спостереженнями, виникнення синкретичних СПР можна пояснити завдяки потенційно-вільній природі структурно-семантичної організації підрядної частини. При цьому неважко помітити, що незавершена предикативна лінія головного речення опиняється в перехідних зонах, створюючи додаткову комунікативну інформацію за рахунок синкретичності значень з'єднувальних елементів [1, с. 139-142].

Треба зазначити, що моделювання тільки за допомогою сполучників не дозволяє виявити усіх функціональних особливостей СПР. У основній своїй масі лексично насичені сполучники висловлюють різні багаті відтінки семантико-синтаксичних стосунків між головними та підрядними реченнями.

Універсальний характер СПР в ядерних, периферійних та перехідних зонах можна детально дослідити, використовуючи шкалу перехідності В. В. Бабайцевої, яка не тільки розкриває семантичні модифікації функціонально-семантичних полів "причина – умова", але й виявляє характер взаємодії зв'язуючих елементів (сполучника або сполучуваного слова) за умов урахування синкретичного характеру периферійних зон [2, с. 32-34].

Функціонально-семантичні поля з властивими їм ядрами та периферією перетинають одне інше, внаслідок чого виникають комбінаторні варіанти синкретичних конструкцій з додатковими характеристиками інших структурно-семантичних типів, де функціональні та смислові межі розширені за рахунок нестійкого характеру підрядної частини.

Ми вважаємо, що основна причина появи перехідних одиниць синкретичного характеру в опозиції викликана подвійним характером синтаксичних функцій (наявністю вторинності значення). СПР з декількома семами функціонально-семантичних полів розглядаються нами як багатозначні форми, що здатні реалізовувати одночасно декілька значень в зоні периферії, яка сполучає в собі ядра двох відмінних однієї від одної семантичних систем.

Серед різноманітних прикладів складнопідрядних конструкцій синкретичного, перехідного характеру ярко виокремлюються одиниці з синтезованим значенням семи "причина – умова".

Завдяки поліфункціональному характеру сполучних елементів із стосунками причини та умови, а також специфічній природі співвідношення компонентів в СПР, виникає вільне вживання синкретичних форм, що свідчить про зближення полярних значень та виникнення перехідних структур з двома семантичними ядрами. Домінуюче значення причини або умови припиняє залишатися однорідним і набуває ефект багатозначності, синкретичності. Цікавий той факт, що в аналізованих структурах спостерігається своєрідна нейтралізація синтаксичних функцій, при цьому співвідношення сполучників стає фактично однаковим. Синтезування причинних і умовних стосунків визначається цілим рядом специфічних рис. Розгляд й дослідження СПР функціонально-семантичного поля "причина – умова" цікавий з тієї точки зору, що структурно-семантичний тип цієї складнопідрядної конструкції свідчить про вільне варіювання смислових форм та про необмежені можливості мови. Периферія та опозиція СПР з причинно-умовними відношеннями може бути представлена наступним чином:

A. ... *he didn't want to join them as he was feeling the heat* [15, с. 335].

It was only because she wanted her young lordship's party to go off smoothly ... [15, с. 25].

Аб. *So it might be a good thing if there was a war* [15, с. 322].

Milly began to worry that the Salvatore Army had forgotten they had to collect the children [15, с. 191].

АБ. *She would give this to Milly so she wouldn't be short* [15, с. 151].

She wanted to help Joseph if he needed tools ... [15, с. 217].

аБ. *She was really enjoying her work even if it was hard on her feet all day* [15, с. 84].

Me Friday man wouldn't like it if he thought I talked to you [15, с. 223].

Б. *And if you go down there you could finish up with the pox* [15, с. 110].

But I could have got him to see sense in case Ted had been really fond of her [15, с. 195].

Реченнями центру **A** є ядерні структури, що включають одну основну смислову лінію значення причини. Складнопідрядні конструкції в зоні **Б** мають окреме значення – значення умови. Суть умовних речень полягає в тому, що семантика дії створюється незалежно від фактів, які існують насправді або усього лише передбачаються. При цьому єдиний семантичний план висловлювання зберігається. Слід зазначити, що в конструюванні СПР з підрядним умови релевантну роль у визначенні семантики грають видо-часові форми дієслів, а також форми їх способу в обох компонентах. Так, в ядерних структурах з власне-умовними стосунками спостерігається функціонування конструкцій з гіпотетично-реальним характером, дія яких може бути розцінена як реальна завдяки об'єктивній семантиці [14].

У структурах СПР з нереальною модальністю, які носять дифузний характер та є відкритими структурами, в головній частині простежується вживання слів *should / would* або словоформ *could might* з модальним значенням, в залежному компоненті відмічається вживання дієслів-присудків у формі минулого часу (*Past Simple, Past Perfect*). Наприклад,

If you did marry Uncle Gerald we could stay at the house [15, с. 51].

And if there had been a child I would never have told you [15, с. 170].

За нашими спостереженнями, в СПР зони **Б** каузальна ситуація також може бути виражена за допомогою сполучника *when*, але якщо в структурі речення представлені слова, які мають умовний характер. Наприклад,

Dolly would always let me scrape the bowl in the case when she made cakes [15, с. 162].

Власне-умовні стосунки простежуються в СПР, структура яких формується за допомогою словоформ *I'd like* або *I'd rather* (головна частина). Наприклад,

I'd like to come with you if you don't mind [15, с. 201].

I'd rather sleep on the floor if you don't mind [15, с. 54].

Конструкції зони **АБ** здатні переводити один смисловий план на інший. Так, речення представленого типу є узагальненою формою значень опозиції "причина-

умова", центр яких більшою мірою тяжіє до причинних стосунків. Значення умови не зникає повністю, але частково редукується. Рідкісне поєднання причинного і умовного маркерів в структурі одного й того ж речення (*So it might be a good thing if there was a war*) вказує на переважання значення причини, оскільки причинна семантика активізована тут за допомогою вживання сполучника *so* саме в головній частині. З іншого боку, домінування причинної семантики пояснюється фактом додаткового роз'яснення висловлювання в реальній дійсності. Спостережуваний легкий відтінок умовного характеру частково присутній в головному реченні, але повністю розкрити себе може лише в підрядному. Структурною ознакою наданого типу синкретичних конструкцій із превалюванням причинної семантики виявляється природа взаємин між компонентами СПР зони **АБ**. Це, в свою чергу, пояснюється особливістю стосунків, що акцентуються в причинному значенні, предикативна лінія яких тісним чином переплітається із предикативною лінією головної частини, його модальністю.

Ланка **АБ** включає структурні одиниці, які в рівній мірі поєднують в собі значення причини й умови та є своєрідною формулою схрещування двох смислових векторів. Вони легко трансформуються з причинних в умовні та навпаки. Порівняйте,

She would give this to Milly so she wouldn't be short She would give this to Milly if she wouldn't be short.

Сполучники умовної ситуації тут служать не лише для реалізації обставин здійснення дії, але для вказівки причин її здійснення.

В СПР ланки **аБ**, центр яких тяжіє до конструкцій каузальної ситуації, спостерігається уподібнення смислового плану причини смислового плану умови, лише на перший погляд. При цьому створюється своєрідна двопланова ситуація в слідстві того, що лінійна передача інформації змінює одноплановий вектор свого значення. Так, двоплановий характер периферії **аБ** синкретичних предикативних частин зумовлює наявність взаємодії смислових компонентів й виникнення маргінальних висловлювань, утворення домінуючого непрямого навантаження стосунків умови.

Цікавий і той факт, що зростаюче вживання умовного сполучника *if* у функції причини, призводить до того, що різке протиставлення СПР з семою "причина" та СПР з семою "умова" нейтралізується.

Таким чином, багатозначна природа сполучників, гіпотетичність або реальність обговорюваних ситуацій, здатність складнопідрядних конструкцій синкретичної природи ФСП "причини-умови" висловлювати індивідуальні значення призводить до того, що причинні й умовні стосунки починають сприйматися у ряді випадків як одне ціле.

Тобто, створюється свого роду концентрація форм при економії мовних засобів, що призводить, у свою чергу, до розширення класифікаційних меж за допомогою виділення проміжних підрядних типів. Умови існування взаємозамінних засобів підпорядкування сприяють появі синкретичності форм, що призводить до зміни загального сенсу цілісного висловлювання. Це, очевидно, можна пояснити надмірністю смислової структури та її універсальним змістом, що виявляється певною мірою в перехідних зонах.

Отже, ми прийшли до висновку, що СПР перехідного характеру утворюють опозиції, де представлені приклади перетину синтаксичних площин різноманітної семантики. Аналіз конструкцій з різними функціонально-семантичними полями і дослідження типології опозиційних пар синкретичної природи допоміг виявити основні факти, що призводять до ускладнення цієї структури.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у детальному дослідженню та аналізі структурно-семантичної природи СПР синкретичного характеру з додатковим, інваріантним значенням підрядних частин.

Література

1. Алексанова С. А. Феномен недискретности в сфере обстоятельственных детерминантов / Светлана Арамовна Алексанова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. № 10 (57). – С. 138-143. [Электронный ресурс] – Режим доступа:

<http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-nediskretnosti-v-sfere-obstoyatelstvennyh-determinantov>

2. Бабайцева В. В. Зона синкретизма в системе частей речи современного русского языка / В. В. Бабайцева // Филологические науки. – 1983. – № 5. – С. 35-42.
3. Бокова П. М. Структурний та функціонально-семантичний аспекти складнопідрядних речень з підрядними часу: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 "Романські мови" / П. М. Бокова. – Київ, 2001. – 21 с.
4. Высоцкая И. В. Синкретизм в системе частей речи : дисс. ... д. филол. наук : 10.02.01 "Русский язык" / Ирина Викторовна Высоцкая. – М, 2006. – 448 с.
5. Гаврилова Г. Ф. Переходные конструкции в синтаксисе сложного предложения и их системные отношения: учебное пособие по курсу / Г. Ф. Гаврилова. – Ростов н/Д : РГПИИ, 1985. – С. 33
6. Грибонос Т. М. Семантичні особливості складнопідрядних речень часової семантики / Т. М. Грибонос // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Випуск 54 (Філологічні науки). – С. 186-190.
7. Гулыга Е. В. Теория сложноподчиненного предложения в современном немецком предложении / Е. В. Гулыга. – М. : Высшая школа, 1971. – 208 с.
8. Дружинина С. И. Синкретизм в составе сложноподчиненных предложений современного русского языка : дисс. д. филол. наук : 10.02.01 "Русский язык" / С. И. Дружинина. – Орел, 2009. – 470 с.
9. Зарицька В. Г. Синкретичні типи підрядності в системі складного речення : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / В. Г. Зарицька. – Дніпропетровськ, 2005. – 23 с.
10. Зеленська О. П. Складнопідрядні речення з підрядними причинами в англійській і українській мовах / О. П. Зеленська. – Іноземна філологія. – 1981. – № 62. – С. 20-28.
11. Павлюковец М. А. Синкретизм на морфологическом и синтаксическом уровнях английского языка как проявление языковой экономии: функциональный аспект : дис. канд. филол. наук. автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 "Германские языки" / М. А. Павлюковец. – Ростов-на-Дону, 2009. – 194 с.
12. Селезнева Е. М. Сложноподчиненные предложения, выражающие условные отношения (на материале русского и английского языка) : автореф. дис. канд. филол. наук. – Воронеж, 2011. – 24 с.
13. Dee Williams. Katie's kitchen / Williams Dee. – London: Headline Book Publishing, 1998. – 375 p.

ПРОБЛЕМИ НОМІНАЦІЇ

УДК 81'1(045)

КАТЕГОРИЗАЦІЯ ЯК БАЗОВА КОГНІТИВНА ПРОЦЕДУРА**Балабан О. О.**

Статтю присвячено вивченню поняття категоризації як базовій когнітивній операційній процедурі. Визначено, що процес категоризації: реалізовується в двох теоріях: класичній теорії категоризації (аристотелівській або філософській) та її сучасній варіації (прототипній) теорії категоризації, що сформувалась із психолінгвістичними розвідками та отримала відображення і подальший розвиток у працях А. Вежбицької, Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Дж. Тейлора, Д. Геєрертса, С. Тсохадзидіса та ін. Зафіксовано, що теорія прототипів передумовлює дескриптивний підхід до вивчення лексичного значення, приділяючи особливу увагу розмитості меж, градації, гнучкості та кластеризації смислів, що може бути дуже перспективним для подальших досліджень в галузі когнітивної семантики.

Ключові слова: категорія, категоризація, класична теорія категоризації, теорія прототипів.

Статья посвящена изучению понятию категоризации как базовой когнитивной операционной процедуре. Определено, что процесс категоризации реализуется в двух теориях: классической теории категоризации (аристотелевской или философской) и ее современной вариации (прототипной) теории категоризации, которая сформировалась с психолингвистическими исследованиями и получила отражение и дальнейшее развитие в работах А. Вежбицкой, Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Дж. Тейлора, Д. Геерертса, С. Тсохадзидиса и др. Зафиксировано, что теория прототипов предполагает дескриптивный подход к изучению лексического значения, уделяя особое внимание размытости границ, градации, гибкости и кластеризации смыслов, что может быть перспективным для дальнейших исследований в области когнитивной семантики.

Ключевые слова: категория, категоризация, классическая теория категоризации, теория прототипов.

The article the analysis of the notion of categorization as a basic cognitive operative procedure. There established that the process of categorization is realized in two theories: classical theory of categorization (Aristotle's or philosophical theory) and its modern variation (prototype) theory of categorization, which was formed with the introduction of psycholinguistic researches and got further development in the works by A. Wierzbicka, G. Lakoff, R. Langacker, J. R. Taylor, D. Geeraerts and some others. There established that the theory of prototypes suggests descriptive approach to the research of lexical meaning, paying attention to blurriness of the boundaries, gradation, flexibility and clusterization of senses that may have perspectives for further researches in the sphere of cognitive semantics.

Key words: category, categorization, classical theory of categorization, theory of prototypes.

Одним із основоположних понять когнітивної науки є поняття категорія та категоризація. Категоризація – це головний спосіб надання світу, що сприймається впорядкованого характеру, дозволяє систематизувати спостерігаємо та побачити в ньому схожість одних явищ на протипагу відмінності інших [4, с. 85]. Здійснюючи категоризацію дійсності, свідомість людини "зводить безліч різних своїх відчуттів та об'єктивну безліч форм матерії і форм її руху в певні рубрики, тобто класифікують їх та підводить під такі об'єднання – класи, розряди, групування, категорії тощо" [3, с. 45-46]. Пізнання навколишнього світу, його осмислення відбувається шляхом встановлення загальних рис при зіставленні минулого та нового досвіду. Новий

досвід класифікується свідомістю і співвідноситься з одним або декількома концептуальними утвореннями, сформованими раніше. Результатом дії глибинних когнітивних процесів, що зберігаються в пам'яті.

Історія вивчення явища категоризації налічує багато століть. Однак серед усього розмаїття підходів можна виокремити лише декілька, що внесли суттєвий вклад у формування сучасного бачення процесу категоризації: класична теорія категоризації, її сучасні варіації і прототипічна теорія категоризації. Починаючи з 1980-х років, прототипічна теорія категоризації отримала відображення і подальший розвиток у працях А. Вежбицької, Дж. Лакоффа, Р.Лангакера, Дж. Тейлора, Д. Геертса, С. Тсохадзідіса та багатьох інших.

Метою дослідження є з'ясування підходів до визначення та трактування категоризації як базового поняття когнітивної лінгвістики. У процесі дослідження вирішувалися наступні **завдання**: 1) ознайомлення зі специфікою та досвідом дослідження категоризації із позицій філософії, когнітивістики, психолінгвістики і власне лінгвістики; 2) ознайомлення з перспективою розвитку дослідження категоризації в сучасному мовознавстві.

Класична теорія категоризації була розвинена ще Платоном та Аристотелем. Платон у діалозі "Кратил" говорить про принцип класифікації об'єктів, базуючись на їх загальних властивостях. У трактаті "Категорії" Аристотель розглядає категоризацію в трьох аспектах: онтологічному, логічному та лінгвістичному. Він вводить поняття категорії через його лінгвістичний аспект. Кожне окреме слово, поряд із конкретним смислом, має ще деяке узагальнене значення. Такі узагальнені значення окремих слів і деяких словосполучень Аристотель і називає категоріями [1]. За Аристотелем категорії представляє собою гомогенні утворення з чітко окресленими межами. Членство в категорії визначається обмеженою кількістю необхідних та достатньо сенсорних та перцептивних ознак, які є бінарними за своєю природою. Звідси напрошується висновок про жорсткість меж категорії. Усі члени категорії мають рівний статус.

Не дивлячись на деяку обмеженість запропонованої моделі, неможна заперечувати її величезної важливості для розвитку всіх наук, а не тільки лінгвістики [23]. Останнім часом з'явилися праці, автори яких підтримують класичної теорії категоризації. Візьмемо, наприклад, відносно нещодавню працю "Handbook of Categorization in Cognitive Science". Автори неодноразово звертаються до аналізу класичної теорії категоризації і наводять переконливі докази її значущості. Стівен Харнард так формулює необхідність розробки класичної теорії: "Not only do I think is anything at least a bit wrong with that classical theory, but I am pretty confident there is no nonmagic alternative to it" [23, с. 40].

Класична теорія категоризація отримала подальший розвиток в межах різних філософських течій: номіналізму, реалізму та концептуалізму. Основне положення номіналізму полягає в тому, що загальні поняття позбавлені онтологічного статусу, а їх існування в якості імен пов'язано тільки зі сферою мислення. Так згідно номіналізму, схожість речей та їх приналежність до однієї категорії визначається завдяки імені та його здатності відноситися до класу предметів. З точки зору представників реалізму, категоризація відбувається завдяки об'єктивному положенню речей: деякі предмети та об'єкти існують незалежно від нашої свідомості, а мова позначає лише те, що існує в світі. Компромісна точна зору була запропонована представниками концептуалізму. Концептуалісти заперечували реальне існування загального незалежно від окремих речей, але на відміну від номіналістів визнавали існування в свідомості загальних понять, тобто концептів як особливої форми пізнання дійсності.

У 20 роки минулого століття школа гештальт-психології довела, що сприйняття є результатом взаємного злиття одержуваної ззовні інформації і активних принципів роботи свідомості, яке накладає свої структури на цю інформацію. Основним постулатом теорії гештальту став розгляд цілісних структур, без аналізу їх складових частин. Проведені дослідження довели, що сприйняття об'єкту проходить дві стадії: з початку об'єкт сприймається як єдине ціле, а потім ціле розщеплюється на окремі ознаки-атрибути. Крім того, сприйняття об'єктів відбувається відповідно з низкою принципів: близькість, схожість, цілісність, замкнутість і суміжність.

У 50-ті роки було проведено серію експериментів, що націлені безпосередньо на вивчення процесу категоризації і його властивостей. Р. Браун та Е. Ленненберг

проводять експерименти із категоризації кольорів. Дослідники дійшли до висновку, що при відображенні слів у простір референції виникає деяка вірогідна змінна, яку вони позначили як детермінант назви [16]. Доказом постійного інтересу до проблеми є той факт, що лише в середині 1950-х років одночасно з'явилося декілька теорій, що намагались пояснити механізм процесу категоризації.

Не дивлячись на суперечливість деяких положень, теорія визначальної ознаки набула подальшого розвитку. Її базові постулати обрані за основу при розробці так званої теорії порівняння ознак (*the feature comparison theory*). Виходячи з неї приймається до уваги не тільки визначальне, але і характеризуючі ознаки об'єкту [21]. Концепт репрезентується набором двох типів ознак-атрибутів – визначаючих та характеризуючих, при цьому визначаючих атрибути представляють ядро, стрижневе визначення (значення, сутність) категорії та притаманні всім членам категорії. За цією теорією процес верифікації концепту проходить два етапи: на першому етапі порівнюються всі його ознаки (як визначальні, так і характеризуючі), а потім підлягають порівнянню тільки визначальні.

Аналіз явища категоризації неможливий без звернення до теорії прототипів, оскільки процес її розробки представляє собою історичний контекст розвитку когнітивної лінгвістики в цілому [10]. Як відомо, теорія прототипів буда вперше сформульована в працях Е. Рош, що були виконані в межах психолінгвістики [21], а головний акцент був зроблений на дослідженнях внутрішньої структури категорій. Далі теорія прототипів почала розвиватися одразу в декількох напрямках – в межах когнітивної психології, теорії обробки інформації, а також лінгвістики.

У самому широкому сенсі теорією прототипів можна назвати підхід до визначення внутрішньої структури поняття як те, що містить вказівки на те, що деякі його елементи є прототипами. Завдання такої теорії – пояснювати віднесення до об'єкту до того чи іншого прототипу в межах тієї чи іншої конкретної інтерпретації мовлення [2, с. 32]. У сучасній когнітивній науці виокремлюють три різні концепції прототипного підходу до організації категоризації: власне теорія прототипів Е. Рош, концепція фамільної схожості Л. Віттгенштейна і семантика стереотипів Х. Патнама.

Е. Рош, розроблюючи свою теорію прототипів, висунула гіпотезу, відповідно з якою свідомість оперує, базуючись на певних прототипах і базових категоріальних структурах. Серед питань, якими цікавилась Е. Рош в межах вивчення категоризації, була градація категорій, виокремлення категорій різного рівня (базового, субординантного, суперординантного), особливості категорій базового рівня, поняття центральності тощо. Результати проведених досліджень показали певні недоліки класичної теорії категоризації, а запропонована Е. Рош та К. Мервіс теорія прототипів стала кроком вперед на шляху до порозуміння процесів пізнання, категоризації навколишнього світу.

Як відзначає Дж. Лакофф, базуючись на дослідженнях Е. Рош, можна виокремити дві категорії: прототипні ефекти та ефекти базового рівня [15, с. 15]. Досліджуючи прототипні ефекти, Е. Рош намагалась показати різний статус, який мають різні члени однієї члени однієї і тієї ж категорії. Центральні кольори відповідають тому, що в подальших дослідженнях Е. Рош названо точками когнітивної референції (*cognitive reference points*), або прототипами (*prototypes*), – це ті члени категорії або підкатегорії, які мають особливий когнітивний статус – "бути найкращим зразком даної категорії" [15, р. 15].

Л. Віттгенштейн у праці "Філософські дослідження" [24] вперше використав нове поняття, що згодом стало ключовим поняттям прототипної семантики. Мова йде про родину або фамільну схожість. Л. Віттгенштейн довів, що члени однієї і тієї ж категорії не обов'язково проявляють тотожність ознак, що їх характеризують. Вони можуть об'єднуватися за наявністю деяких рис, що їх наближують, тобто необов'язково, що всі члени однієї категорії недискретні, їх межі розмиті, визначення об'єктів та їх найменування випадкове, але цей процес є безперервним. Саме з працями Л. Віттгенштейна пов'язано введення поняття центральності та градація, що отримали розвиток в межах когнітивної науки.

Як засвідчує В. З. Дем'янков, власне ідея прототипу розроблювалась у цілій низці наукових праць і напрямів: у концепції "відкритої текстури" Ф. Брунера, в понятті "мисленнева картина", влаштуванні мовного перекладу і в концепціях штучного інтелекту Р. Ліндсея, у традиційних дослідженнях образної мови, в працях Л. Заде

та Дж. Лакоффа за нечіткими поняттями в межах мовної категоризації, в антропологічній лінгвістиці – в дослідженнях категорії кольору Б. Берліна, Л. Коулмена та П. Кея, у лінгвістичній семантиці – в працях Д. Болінджера та Дж. Лакоффа, в яких критикувався аристотелівський підхід до значення тощо [2, с. 35]. У когнітивній науці розмежовують декілька видів прототипів: прототип як одиниця, що має найбільший ступінь прояву властивості, загальні з іншими одиницями даної групи; прототип як одиниця, що реалізує ці властивості в найбільш чистому вигляді і найбільш повно, без домішок інших властивостей [13, с. 14].

Центральні члени категорії проявляють інші когнітивні характеристики, ніж нецентральні: швидше розпізнаються, швидше засвоюються, частіше вживаються, прискорюють вирішення будь-яких завдань, пов'язаних із ідентифікацією, а також використовуються при розумінні категорії в цілому [2, с. 40]. Прототипні ефекти проявляються особливо яскраво, коли у міркуванні (особливо за аналогією), у розпізнанні і тому подібних процесах частина (або підвид, або елемент, або підмодель) використовується замість цілої категорії (до таких випадків відносяться, наприклад, метонімічні моделі категоризації). Джерела цих ефектів різні: 1) пучки відчуттів (*experiential clusters*). Базовою моделлю є моделі звичайного, неметонімічного типу. Зазвичай деяка кількість базисних моделей при перетині дає комплексний набір, психологічно найменш складний, ніж моделі, що входять до такого перетину; 2) радіальні структури: маємо центральний випадок та його конвенціоналізовані варіації. "Центральні представники категорій" і загальні принципи не входять сюди. Радіальними структурами є тільки ті, при яких варіації конвенціоналізовані та засвоюються як ціле. Сюди не відносяться випадки, коли центральні представники категорії більш загальні, ніж нецентральні, тобто є коли у нецентральних представників більш властивостей, ніж у центральних [2].

У когнітивній науці традиційно виокремлюють три рівня категоризації – базовий, субординантний та суперординантний. Е. Рош та її прихильники приділяли особливу увагу дослідженню категорій, що належать базовому рівню категоризації. Як показали дослідження, цей рівень володіє найбільшою важливістю з точки зору структурування інформації про навколишній світ. Базовий рівень категоризації найбільш інклюзивний, саме він фіксує інформацію і характеристики моделей поведінки. Цей рівень є найбільш абстрактним, на його основі формується ментальний образ. Базовий рівень категоризації репрезентує інформацію про співвідношення частини-цілого, фіксує відношення між частинами [7, с. 83]. З лінгвістичної точки зору ці концепти частіш за все є монолексемними і оригінальними утвореннями, а не продуктами метафоричного переносу із інших галузей [7]. Категорії базового рівня представляють собою "найкращий зразок категорій" у плані демонстрації ступеня розбіжностей між членами двох сусідніх категорій. Ознаки категорій базового рівня найбільш специфічні. Базові категорії мають гомогенність внутрішньої структури та високу інформативність, мають найбільше культурне значення. Категорії субординантного рівня відрізняються від базових у тому плані, що їх члени, хоч і проявляють високий ступінь сімейної схожості всередині категорії, все ж не демонструє чітко виражених розбіжностей від периферійних членів сусідніх категорій. Вони менш інформативні у порівнянні з співкатегорією – "гіперонімом". З лінгвістичної точки зору концепти даних категорій позначається поліморфемно. Категорії суперординантного рівня відрізняються від категорій базового рівня тим, що демонструють низький ступінь схожості всередині категорії, мають менш відмітних ознак-атрибутів. Суперординантні категорії в мові подані переважно незчисленними іменниками.

Як зауважує В. Еванс, існування трьох рівнів категоризації – базового, субординантного та суперординантного – скоріш за все, є універсальним феноменом, у той час як приналежність тієї чи іншої категорії до певного рівня може бути різним у різних культурах. Це твердження приводить до визнання міжкультурних та міжмовних варіацій процесу категоризації [8, р. 264].

О. С. Кубрякова подала сучасне бачення сутності прототипового підходу до категоризації, що домінує на теперішній час і пропонує наступне: 1) кожна істотна категорія має певну структуру, не передбачає своїм членам як членам деякої більшості обов'язковості повторення набору ідентичних рис – вона характеризується прототипністю лише в тому смислі, що організує навколо прототипу або декількох прототипів; 2) прототипом є найкращий представник свого класу, що має найбільш

яскраві психологічні ознаки. Фокус категорії є осередком найбільш представницьких характеристик свого класу, і відповідно, поняття прототипу може бути визнано корелятивним поняттям категорії в її класичному варіанті; 3) члени категорії не є рівними за своїм статусом усередині категорії, вони різняться за ступенем з еталоном – прототипом; 4) категорії прототипного характеру, поєднують одиниці з різним набором ознак і частково нетотожними характеристиками, опиняються категоріями із розмитими невизначеними межами [4, с. 96-98].

Д. Геєртерт неодноразово підкреслював значущість прототиповою теорії категоризації. Коли розроблюються нові теорії, то їх значущість залежить від чотирьох параметрів – дескриптивної адекватності, глибини експлікації, продуктивності та потенціалу формалізації [10, с. 144]. Саме з точки зору перших трьох показників теорія прототипів має важливе значення для проведення лінгвістичних досліджень. По-перше, її пояснювальна сила дозволяє вивчати та аналізувати цілий ряд семантичних феноменів, що не отримали досить пильного розгляду в межах структурної семантики, - аналіз структури лексичних категорій, динамічної та гнучкої природи значення тощо. Теорія прототипів передумовлює дескриптивний підхід до вивчення лексичного значення, приділяючи особливу увагу розмитості меж, градації, гнучкості та кластеризації смислів, що може бути дуже перспективним для подальших досліджень в галузі когнітивної семантики.

Література

1. Борисов В.Н. О смысле категории *усия* в философии Аристотеля [Електронний ресурс] / В. Н. Борисов – Режим доступу до джерела: <http://filosof.historic.ru/book/item/f00/s00/z0000199/index.html>
2. Демьянков В.З. Теория прототипов в семантике и прагматике языка / В. З. Демьянков // Структуры представления знаний в языке. – М.: ИНИОН РАН, 1994. – С. 32-86
3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. / Е. С. Кубрякова. // Язык. Семиотика. Культура. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Berlin B. Basic colour terms: their universality and evolution / B. Berlin, P. Kay. – Bekley, 1969.
6. Croft W., Cruse D. Cognitive linguistics / W. Croft, D. Cruse. – Cambridge, 2004.
7. Cruse D. A. Prototype theory and lexical semantics / D. A. Cruse // Meanings and prototypes: studies in linguistic categorization / ed. by S. Tsohatzidis. L., 1990. – P. 382-402.
8. Evans V., Green M. An introduction to cognitive linguistics / V. Evans, M. Green. – Routledge, 2006.
9. Frege G. Translations from the philosophical writings of Gottlob Frege / G. Frege. – N.Y., 1952.
10. Geeraerts D. Cognitive Linguistics. Basic Readings / D. Geeraerts. – B., 2006.
11. Givon T. Syntax: a functional-typological introduction / T. Givon. – Amsterdam, 1984. – V.1.
12. Hamard S. Cognition is categorization [Електронний ресурс] / S. Hamard – Режим доступу до джерела: <http://epints.ecs.soton.ac.uk/11725/>
13. Jackendoff R. Patterns in the mind. Language and Human Nature / R. Jackendoff. – N.Y., 1994.
14. Langacker R. Foundations of cognitive grammar. Theoretical prerequisites / R. Langacker. – V. 1. – Standford, 1987.
15. Lakoff G. Women, fire and dangerous things: what categories reveal about mind / G. Lakoff. – Chicago, 1987.
16. Lehrer A. Prototype theory and its implications for lexical analysis / A. Lehrer // S.L. Tsohatzidis. Meanings and prototypes. – L., 1990. – P. 368-381.
17. Lennenberg E.H. Biological foundations of language / E. H. Lenneberg. – N.Y., 1967.
18. Miller G.A., Johnson-Laird P.N. Language and perception / G. A. Miller, P.N. Johnson-Laird. – Cambridge, 1976.
19. Osherson D.N., Smith E.E. On the adequacy of prototype as a theory of concepts / D. N. Osherson // Cognition. Amsterdam, 1981. – V.9. – P. 35-58.

20. Rips L.J. Semantic distance and the verification of semantic distance / L. J. Rips, E. Shoben // *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. – N.Y. 1973. – P. 12-20.
21. Rosch E. Natural categories / E. Rosch // *Cognitive Psychology*. Elsevier, 1973. – V 7. – P. 328-350.
22. Smith E.E., Medin D.L., Rips L.J. A psychological approach to concepts: Comments on Rey's "concepts and stereotypes" // *Cognition*. Amsterdam, 1984. – V.17.
23. Taylor J.R. Linguistic categorization: prototypes in linguistic theory / J. R. Taylor. – Oxford, 1989.
24. Wittgenstein L. Philosophical investigations / L. Wittgenstein. – Oxford, 1958.
25. Zadeh L.A. 'Fuzzy sets' / L. A. Zadeh // *Information and control*. – Elsevier, 1965. – V.8. – P. 338-363.

УДК 81276:159.923

CLASSIFICATION OF IDIOMS DESCRIBING PEOPLE'S INDIVIDUALITY**Vasylenko O., Shestak O.**

Стаття присвячена англійським фразеологічним одиницям, які характеризують особистість. Відібрані із різноманітних лексикографічних джерел ідіоми було класифіковано по групам з врахуванням їх структурного і семантичного аспектів. Наведено приклади перекладу ідіом.

Ключові слова: фразеологізм, ідіома, класифікація.

Статья посвящена английским фразеологическим единицам, характеризующим личность. Отобранные из различных лексикографических источников идиомы были классифицированы с учётом их структурного и семантического аспектов. Приведены примеры перевода идиом.

Ключевые слова: фразеологизм, идиома, классификация.

In the article we investigate English phraseological units describing people's individuality. Idioms selected from different lexicographic sources are classified into groups according to their structural and semantic aspects. There are some examples of idiom translation.

Key words: phraseological unit, idiom, classification.

In our article we investigate English idioms describing people's individuality. Idioms reflect the culture and values of the people and are widely used in communication. An idiom is a number of words which, taken together, mean something different from the individual words of the idiom when they stand alone. The way in which the words are put together is often odd, illogical or even grammatically incorrect. Idioms make language more colourful. Moreover, idioms help to understand better people's character, their tradition and culture. Because of these learners need to learn how to use idioms to speak fluently. Furthermore, it is important to realize that idioms are not only colloquial expressions, they appear in formal style, poetry and slang.

There are a lot of scientists who investigate the features of idioms. For example, A. I. Arslanova studied German phraseological units describing negative people's features, G. Babaeva investigated structural-semantic models of comparative phraseological units in English. Phraseological units in modern and comparative linguistics also studied V. Kaminska, U. Kovaluk, B. Lokket, O. Soshko etc. In our investigation we will classify idioms describing people's individuality.

The focus of this paper is to analyze English idioms describing people's individuality for their better understanding. The **aim** of the investigation is to create structural and semantic classification.

The English language itself possesses a huge diversity of idioms. They are used in both spoken and written English and appear in all spheres of life. Because of this the **main task** of the paper is to identify common components of idioms that will help non-native speakers understand the meaning of idioms.

Semantic classification

a) Idioms with positive person evaluation.

Idiom can be defined as a number of words which when taken together, have different meaning from the individual meaning of each word. These numbers of words taken together often describe various aspects of people. English language has a rich number of idioms that have a positive person evaluation. Cambridge idioms dictionary submits those idioms: **go getter** - активна, енергійна людина; **a mover and shaker** – активна, готова завжди допомогти; **a "man of his word"** or **"woman of her word"** – людина, якій можна довіряти і яка дотримує слова; **a social butterfly** – екстраверт; **stickler for the rules** – людина, яка наполягає на підтриманні одних стандартів, правил; **down-to-earth** – практичний, реалістичний; **a knight in shining armour** – героїчний лицар, який спасає жінку.

So, some idioms with positive person evaluation (e.g. *go getter*, *a mover and shaker*) are difficult to guess correctly because they have no association with the original meaning of the individual words, but they can be guessed in the context. Some idioms are easy to guess (*social butterfly*, *a knight in shining armour*) and they have the same equivalents in Ukrainian (*людина слова*).

b) Idioms with negative person evaluation.

A. I. Arslanova provides such idioms with negative person evaluation which describe bad behavior: *lose one's temper* – втратити контроль над собою; *up in the air* – зірватись, вийти з себе; *one's blood is up* – вийти з себе (кров застигає); *as fierce as a tiger (as bull as fits)* – розлючений, як тигр (розлючений як бик); *as mad as a cut snake* – оскажений; *get (put) smb.'s (one's) back up*; *get (have) one's (smb.'s) blood up* – розгніватися; *go over the edge*; *go off (at) the deep end* – втратити самоконтроль.

English phraseological units with negative personal evaluation consist of different adjectives such as "crazy", "mad", "fierce", "hot", "crook", and also consist different verbs expressing a change of state: "get, go, lose". For example: (as) *fierce as a tiger, as mad as a meat, go crook, hot under the collar, get one's hair off, lose one's shirt*. There are some units with verb "fly", which transmits agility and sharpness mood swings: *fly off the handle*, *fly into a tantrum*, *fly into a temper* [1; p. 20-21].

O. G. Soshko provides such idioms with negative person evaluation with different elements in their contexts: *a bad egg* – негідна людина, темна особистість; *a rotten egg* – мерзенна особистість (букв. "тухле яйце"); *a tough egg* – грубіян, небезпечний противник; *small potatoes* – заурядна людина; *not (quite) the clean potato* – безсовісна людина, непорядна людина; *all sugar and honey* – (букв. "весь цукор та мед"), гіперболізований смак солодкого передає улесливість людини, її нечесність. *Be (get / rise) above oneself*: 1. Величатися, зазнаватися. 2. відбитися від рук. *Fly high* – бути честолюбним, високо заноситися. *Be (get / grow) too big for one's boots (breeches)* – зазнаватися, бути занадто високої думки про себе [3].

Idioms with negative person evaluation are combinations of words, which meaning cannot be worked out from the meanings of its constituent words. It is a tolerant way to mention negative character traits. Most of these idioms are fixed.

Goody-goody / goody two shoes – зарозуміла людина, яка хизується своєю ідеальною поведінкою. *An armchair critic* – людина, яка коментує і критикує, але нічого не робить для вирішення проблеми. *Can't do something to save my life* – гіперболічний спосіб вираження повної нездатності. *Pot calling the kettle black* – критикує те, в чому винен сам. *Head in the clouds* – нереаліст; *Mad as a hatter* – божевільний; A similar expression is "*mad as a March hare*". *Busybody* - is a person who constantly wants to know about or interfere in the details of other people's lives. Another way to describe someone like this is "*nosy*," or you can say the person is always "*poking their nose into*" other people's lives. The expression "*mind (your) own business*" means to focus on your own life without interfering in other people's. *Cheapskate* – скупий. Another way to describe a person like this is *stingy*. *A couch potato* – лінивий. Describing someone as "*behind the times*" means the person is old-fashioned and has not adopted certain modern customs, beliefs, or behaviors. A more negative word to describe a person who is "*stuck in the past*" is *fuddy-duddy*. This word is more of a criticism, whereas "*behind the times*" is more diplomatic. *A know-it-all* is a person who thinks he knows everything, and that his opinions and ideas are the best. The idioms "*smart Alec*" and "*wise guy*" are similar, but have more of a connotation of a person who demonstrates their cleverness in an arrogant or sarcastic way. A person who is *set in his or her ways* is stubborn and committed to their current way of doing things. *A slime ball* – мерзенна людина, яку ненавидять. *Wet blanket / party pooper / spoilsport / killjoy / stick-in-the-mud* – людина з негативним ставленням до веселощів. *A worrywart* is a person who worries constantly and excessively.

So, semantic classification of English idioms shows that there are a lot of idioms, which describe people's character in one or another way. They can consist of different elements which have another meaning from the whole combination of words. Therefore, we should be very careful when we translate them.

Structural classification

a) Idioms with the elements of colour describing people's character.

• **Colours with predominantly positive symbolic meaning.**

White colour symbolism. "White" is an achromatic colour, a sign of snow, milk, chalk. This colour has a great emotional and expressive influence on human cognition. To describe fully the development of different meanings of the white colour it is necessary to contrast it with the black one. The opposition of white and **black**, the light and the dark appeared at the earliest stages of art and religion existence. It is necessary to mention that at first the Indo-European stem of the word "white" meant "to light", "to shine", "to sparkle" and "to unite". We can provide such idioms with the white colour element describing people's character:

As white as the driven snow – білий, як наметений сніг.

In English white colour means intellectual labour in contrast to hard and "dirty" manual labour: **white-collar job** – a non-manual worker, office worker. But sometimes white colour gains a bit negative meaning: **as white as a sheet / ghost** – very pale because of fear, shock, illness, etc.

Show the white feather – проявити себе боягузом, малодушним ("показати біле перо") [6].

Green describes flora, vegetables and fruits, cultivation, farming and gardening and, as an individual case, with unripeness of plans. Green is also associated with spring, hunger, money and youth: **green as grass (green as a gooseberry)** – зелений, як трава, яскраво зелений; дуже недосвідчений, той, що не знає життя; недозрілий. **Green hands** - Новачки; **Green at heart** - молодий душею, енергійний. **Green with envy** - позеленілий від заздрощів.

Go to the greenwood - бути оголошеним поза законом, стати розбійником.

• **Colours with predominantly negative symbolic meaning.**

Black colour symbolism: black colour is often used to designate darkness, chaos and death. Black is the colour of night. Black colour is connected with witchcraft and devil: **the black man** – злий дух, диявол. **A black sheep** – "паршива вівця", ганьба родини (за старим повір'ям, чорна вівця нібито відзначена печаткою диявола). **As black as hades, as ink, as night** - Безрадісний, безпросвітний [6].

• **Colours with mixed symbolic meaning.**

Red colour symbolizes blood, anger, war, revolution, strength, courage, enthusiasm and attracts attention (**As red as cherry** – рум'яний, кров з молоком. **A / the thin red line** – невелика група відважних людей, що захищають місцевість чи принципи. **Not worth a red cent** – нікчемний, марний.)

Yellow is used for describing peoples' inexperience and youth (**Yellow-belly** – жовтороте пташеня.)

Blue colour symbolizes endlessness, eternity and truth, devotion, faith, purity, innocence, spiritual and intellectual life (**to give somebody blue** – наводити тугу на кого-небудь, бути туживим. **Dark / navy blue** – зляканий, сумовитий, пригнічений. **To be in the blues** – хандрити, бути у поганому настрої, у пригніченому стані. **Blue study** – похмурий розум. **See through blue eyes** – похмуро дивитися на речі. **Blue stocking** – синя панчоха (про жінку-педантку, учену жінку, "стару діву").

Pink or rose colour in English symbolizes health, prosperity: **in the pink** – у розквіті сил. **The pink of health** – втілення здоров'я. **The pink of perfection** – сама довершеність. **Have roses in one's cheeks** – рум'янець на всю щоку, "кров з молоком".

Grey is the colour of renunciation, humility, melancholy.

Grey eminence – сірий кардинал-людина, що знаходиться "у тіні", але в руках якої зосереджена фактична влада. **Grey mind** – сірий ум, посередність.

Grey years – зрілі роки чи поважний вік [6].

So, analyzing these idioms we can conclude that they have regular forms, but the meaning is idiosyncratic. However, even in this group, some idioms are less opaque than others, that is, some are easier to guess than others. Take the example, *to give someone the green light*. We can guess the meaning even though we may never have heard it before. If we associate '*the green light*' with traffic lights where green means 'Go!', we can imagine that the idiom means '*to give someone permission to start something*'. This could be an instance of an idiom inside an idiom. Therefore, knowledge of a common idiom makes the complex idiom less opaque. Other idioms can be guessed if we hear them in context, that is, when we know how they are used in a particular situation.

b) Idioms with the elements of proper names.

Considering the names in phraseological expressions, we can note a predominance of personal over place names (unsurprisingly, given the anthropocentricity of language); within the former, a predominance of male over female names, and first names over family names, with a number of hypocorisms. The very low presence of female names is motivated by socio-cultural factors: in society, men played (and still play) a more active role than women. Among them, we find: **Alice in Wonderland, Florence Nightingale, Mrs. Grundy, Aunt Sally, plain Jane, Pandora, (Darby and) Joan, Fanny Adams**. They are usually employed to convey a negative or not wholly positive evaluation.

With regard to the presence of hypocorisms derived from very common first names (*Bob, Dick, Harry, Joe, Jack, Larry, Mike, Mickey, Tom*), it seems to be a culture-specific feature of English phraseology; for example, hypocorisms are rarely found in Italian phraseology. In particular, *Mike* and *Mickey* are now the generic name for an Irishman; *Jack* has come to denote any individual person, and also occurs in compounds, denoting types of person (e.g. *Jack-in-office, jack-the-lad*), objects (e.g. *Jack-in-the-box, Jack-a-Lent, Jack-o-lantern*), plants (*Jack-in-the-pulpit*) and animals (*jackdaw*). [2, p. 106-107] In phraseological units like an **Joe Schmo**, **Joe Zilch**, **Joe six-pack** component **Schmo** describes the person with low social status, component **Zilch** means "nothing". While **six-pack** concerns beer packaging that was bought by blue-collar workers and rednecks. Phraseological units with elements **Joe, Jack, John** reveal connotations simple man, a member of society, a simple worker [2, p. 106-107].

Idioms with proper names are usually informal in character. Some of them belong to slang, which makes them unacceptable in formal speech and writing; besides, slang idioms often have undesirable additional meanings. It is important to stress that some of the idioms containing people's names, names of nationalities, cities or countries may be perceived as offensive stereotypes and clichés; such idioms should be avoided [5].

c) Idioms that in their structure have a denomination of clothes.

Button up one's pockets (purse) / keep one's pocket well buttoned – (букв. "застібнути свої кишені, тримати кишені застібнутими") – розміється, як людина, що не готова поділитись тим, що у неї в кишені, тобто скупа, жадібна людина. **A bat hat** – шахрай, недолуга, нікчемна людина. **Blue bonnet** - синій берет. **Not to see a step beyond one's nose** - далі свого носа нічого не бачити [5, p. 170].

As common as an old shoe - low class, badly mannered. **Die with one's boots on** - a person who dies with their boots on dies while still leading an active life. "He says he'll never retire. He'd rather die with his boots on!" **Too big for your boots (or britches)** - to say that a person is getting too big for their boots (or britches) means that you think they are behaving as if they were more important than they really are. "Tom is really getting too bit for his boots since he got a promotion - he hardly says hello anymore!" **Iron fist / hand in a velvet glove** - this expression is used to describe someone who, behind an appearance of gentleness, is inflexible and determined. To impose the necessary reforms, the leader used persuasion followed by force - an iron fist in a velvet glove. **Ants in one's pants** - people who have ants in their pants are very restless or excited about something. "I wish he'd relax. He's got ants in his pants about something today" [6]. **Wear many hats** - someone who wears many hats has to do many different types of tasks or play a variety of roles. "Our company is small so the employees need to be flexible and accept to wear many hats." **Give the shirt off one's back** - this expression is used to describe a kind-hearted or generous person who would give you anything he/she owns to help you. "Mike would give the shirt off his back to help a friend in difficulty" [4].

d) Idioms with the elements of animal naming describing people's character.

An old fox – хитра людина. **Play (the) fox** – хитрити, лицемірити. **Play the peacock** – гордовито поводитись. **Magpie syndrome** – "синдром сороки", означає ірраціональний потяг людини до мерехтливих речей. **Wolf in a sheep clothing** – лицемірна, жорстока, заздрісна людина. (It has a biblical origin: Beware of false prophets, which come to you in sheep's clothing, but inwardly they are ravening wolves).

This kind of idioms can rethink the exterior of animals: **hair about the heels** – "волосся над бачками", which is a sign of bad weather in horses.

Dog perfectly capable of understanding and expression of the human voice, defining its intentions. Apparently from this more of that idioms reinvented the behavior of

this particular animal. *Lick smb's boots (shoes) / lick the boots (shoes) of smb (bootlick)* – "облизувати чийсь капці", що означає бути підлабузником.

A dirty dog - погань, негідник.

A gay dog - гульвіса, розпусник.

A sly dog - потайний чоловік, хитрун.

Yellow dog - ганебна істота, пройдисвіт, підла людина.

A surly dog - похмурий суб'єкт, тип, грубіян.

A dog in the manger – "собака на сіні", людина, що сама нічим не користується і не дає іншим.

A fly on the (coach) wheel – людина, яка сильно перебільшує своє значення і вплив у певній справі [5, р. 169-171].

Idioms with the elements of animal naming describing people's character usually denote negative aspects of personality. And they may contain the names of different animals.

So, idioms have different categories because of their forms and structures. There are a lot of idioms which have a regular structure, an irregular and a grammatically incorrect structure. Most idioms have regular form, but the meaning is idiosyncratic. Furthermore, if we do not know the origins of the idiom we can guess it only in the context, because they have no association with the original meaning of the individual words. Moreover, a lot of idioms are fixed and cannot be change.

Literature

1. Арсланова А. И. // Фразеологические единицы с отрицательной оценкой человека в английском и немецком языках / А. И. Арсланова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 10 – С. 19-21.

2. Локкетт Б. / Идиомы и фразеологизмы. / Из кн. "Английский язык: вчера, сегодня, завтра" / Б. Локкетт // Иностраный язык в школе. – 2003. – № 4. – С. 67-71.

3. Сошко О. Г. / Метафорические модели фразеологизмов, обозначающих морально-эстетические характеристики человека: (на материале украинского, немецкого и английского языков). / О. Г. Сошко // Филологические науки. Вопросы теории и практики: научно-теоретический и прикладной журнал. – 2013. – № 17, 42. – С. 169-173.

4. British national corpus [Online resource] – Access mode:

<http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

5. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 491 p.

6. English Idioms For Personality Character // EspressoEnglish [Online resource] = Access mode:

<https://www.espressoenglish.net/english-idioms-for-personality-character/>

УДК 81'1(045)

ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ КОНЦЕПТІВ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТУ "ЛЮБОВ")

Кожухова Г. О.

У статті розглядаються різні підходи вчених до тлумачення феномена "концепт". Також представлені теоретичні положення стосовно емоцій і того, як вони відображаються у концептах. При цьому особливий акцент зроблено на вивчені емоційного концепту "любов".

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, емоція, емоційний концепт.

В статье рассматриваются разные подходы ученых к толкованию феномена "концепт". Также представлены теоретические положения относительно эмоций и того, как они отражаются в концептах. При этом акцент сделан на изучении эмоционального концепта "любовь".

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, эмоция, эмоциональный концепт.

The article considers different approaches of scientists to the interpretation of the phenomenon of concept. Also it dwells upon theoretical statements concerning emotions and their reflection in concepts. At the same time the emphasis is made upon studying of the emotional concept "love".

Key words: cognitive linguistics, concept, emotion, emotional concept.

У добу розквіту когнітивної лінгвістики і виникнення когнітивної гуманітарної наукової парадигми підвищений інтерес викликають дослідження, спрямовані на розкриття змісту базових універсальних концептів, а також проблема вивчення актуалізації емоцій в комунікативних процесах.

У статті робиться спроба осмислення різноманітних теоретичних позицій лінгвістів щодо тлумачення складного феномену, яким є концепт, та концептуалізації емоцій на прикладі вивчення універсального емоційного концепту "любов".

Актуальність даної наукової розвідки обумовлена когнітивно-антропологічною парадигмою сучасної лінгвістичної науки.

Дійсно, до середини 70-х років минулого століття проблема мовної концептуалізації, так само як і вербалізації емоцій, не була основним об'єктом дослідження мовознавців. Але з того часу, як почали формуватися основи нової лінгвістичної парадигми – гуманістичної, в центрі якої є людина як носій і користувач мови та її психологія, обминути сферу емоцій вже було неможливо. Тому в наш час дослідження проблеми "мова і емоції" стає одним з пріоритетних напрямків сучасного мовознавства. У філологічних студіях інтереси вчених фокусуються на класифікації емотивної лексики, на вивчені емотивності на синтаксичному рівні, на емотивності художнього тексту, на питаннях міжкультурної специфіки вербальної та невербальної маніфестації емоцій.

Об'єктом нашого дослідження є аналіз теоретичних підходів до відображення у мові емоцій через концепт, **предметом** – з'ясування особливостей вивчення концепту "любов".

Концепт є ключовим поняттям у когнітивній лінгвістиці. Але це поняття дотепер не має однозначного, усталеного визначення. В різних наукових школах і працях окремих науковців його тлумачення істотно відрізняються. Вперше вжитий як філологічний термін, він визначав концепт як уявне утворення, що заміщає в процесі мислення безліч предметів, дій, мисленевих функцій одного і того ж класу (роду) [10, с. 30].

У "Короткому словнику когнітивних термінів" концепт пояснюється як термін, що служить для роз'яснення ментальних і психічних ресурсів людської свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; як оперативно-змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови

мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, що відображена в людській психіці [9, с. 90].

Представники Воронежської лінгвістичної школи трактують концепт як дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, має відносно упорядковану внутрішню структуру, являє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості й суспільства та несе комплексну енциклопедичну інформацію про предмет або явище, що віддзеркалюються, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до даного предмета або явища [11, с. 24].

Слушним є зауваження стосовно того, що вивчення концепту – це "подорож" у глибини мислення, спроба поділити досвід, що зберігається у пам'яті людини, на базові фрагменти. Таку універсальну задачу не можна розв'язати єдиним способом, що задовольняв би всі типи подібних досліджень. Спільним початком у розумінні концепту є те, що він сприймається як комплексне, багатовимірне соціопсихічне утворення, яке співвідноситься як з колективною, так і індивідуальною свідомістю [14, с. 9].

Поряд з наведеними дефініціями терміна "концепт", що відбивають лінгвокогнітивний напрям досліджень, є й інші, в яких віддзеркалено психологічні, психолінгвістичні та лінгвокультурологічні інтерпретації цього феномена.

Так, С. Г. Воркачов наводить власне бачення концепту як ментального утворення довільного ступеня загальності, що володіє внутрішнім семантичним поділом, який позначається етнокультурною специфікою та має фіксований мовний спосіб реалізації [7, с. 14-16].

А. А. Залевська вважає концепт базовим перцептивно-когнітивно-афективним утворенням динамічного характеру, що функціонує в пізнавальній та комунікативній діяльності індивіда, підпорядковується закономірностям психічного життя людини [8, с. 16].

Сфера емоцій та її вплив на діяльність людини традиційно вивчалися психологією і практично не включалися до компетенції лінгвістики. У рамках когнітивної теорії емоцій (емоціології), що об'єднує досягнення когнітивної психології і лінгвістики, окреслено нову проблематику вивчення емоційних явищ. Емоції розглядаються в тісному зв'язку з когнітивними процесами, а їх зв'язок обґрунтовується таким чином: когніція викликає емоції, оскільки вона емоціогенна, а емоції впливають на когніцію, втручаючись у всі когнітивні процеси. Звідси випливає суть лінгвістичної концепції емоцій, яка полягає в тому, що людина (суб'єкт) відображає доволі широкий світ вибірково, виокремлюючи в ньому лише необхідне або цінне для неї в певний момент існування [3, с. 8-9].

Лінгвісти розглядають емоції як посередників між світом і його відображенням у мові людини. Емоційність, емотивність, експресивність розмежовуються дослідниками таким чином. Емоційність – чутливість людини до значимих ситуацій та її емоційні реакції на них. Як психічний феномен емоційність актуалізується через мовний феномен – емотивність. Сутність емотивності як мовного феномену міститься у сукупності семантичних компонентів особливого виду, що здатні відносно самостійно виражати емоційність як факт психіки або емоційно-оцінне ставлення мовця до елементів комунікативної ситуації. Тобто емотивність – це семантична інтерпретація емоцій. Експресивність не завжди є емотивною. Вона може бути виключно логічною. Але тісний зв'язок, що існує між емотивністю та експресивністю, пояснює широке використання в лінгвістичній літературі визначення "емоційно-експресивний" [13, с. 5-20].

Зазвичай виокремлюють два типи своєрідних лексичних шарів, пов'язаних з емоціями: 1) емотивну лексику, тобто слова, що мають емоційну забарвленість або безпосередньо виражають емоції, в основі виділення яких лежить їх особлива функція – функція вираження емоційного ставлення до оточуючого, що стає можливим унаслідок специфіки значення цих слів; 2) лексику емоцій, представлену словами, предметно-лексичне значення яких складають поняття про емоції і які не позначають безпосереднього почуття, а лише логічну думку про нього, тобто самі назви – знаки емоцій [2, с. 10].

Будучи надзвичайно різноманітними, емоційні стани мають низку спільних ознак, що дозволяє виокремити групи засобів представлення емоцій: групу мовних засобів, групу текстових засобів і групу дискурсивних засобів.

Мовні засоби – це номінація емоцій. Номінація будь-якої емоції повинна здійснюватися лінгвістичними засобами і може мати як прямий, так і непрямий характер. *Текстові засоби* пояснюють емоції. Нерідкими є випадки, коли емоцію потрібно дешифрувати. Для цього використовують дублюючу емоційну конструкцію, контекст, пейзажну лексику, авторські ремарки. За допомогою *дискурсивних засобів* здійснюється невербальна характеристика емоцій. Паралінгвістичні засоби, що супроводжують, а іноді й замінюють мовну діяльність, також служать засобами передачі емоцій. Емоції можуть бути як безпосередньо названі, так і описані через фізичні відчуття або дії суб'єкта емоцій [1, с. 6-9].

Слід зазначити, що емоції та емоційна сфера формують опосередковану реальність, тобто мовну картину світу. Базою для неї слугує граматики, словниковий запас, а також ідеологія. Так відтворюється цілісна картина з усуненням розрізненості елементів. Тобто мова не виражає емоції як такі, вона передає суб'єктивну концептуалізацію емоцій [більш детально див. 6; 7].

Емоційні концепти є важливою складовою емоційної мовної картини світу і відрізняються додатковими емотивними, ціннісними та оціночними характеристиками [5].

Базові емоційні концепти репрезентуються емотивами-номінативами – словами, що позначають почуття (*любов, радість, страх, тугу* тощо), які в своїй основі є універсальними. Разом з тим смисловий обсяг концепту багато в чому залежить від кількісного та якісного складу системи номінацій, які беруть участь у його вербалізації. А. Вежицька відмічає, що "спосіб інтерпретації людьми своїх власних емоцій залежить, принаймні певною мірою, від лексичної сітки координат, яку дає їм їхня рідна мова [4, с. 18].

Існує точка зору дослідників стосовно того, що емоційно-телеономний концепт "любов" є складним за своєю структурою ментальним утворенням. Любов – дуже широке поняття, яке охоплює різні сфери людської діяльності та у різних проявах супроводжує кожну людину протягом усього життя: любов до батьків і дітей, любов до батьківщини, любов до себе, романтична любов, фізичний потяг – ось далеко не повний перелік можливих іпостасей любові. Ще давні греки виділяли три складові любові – духовну (аґапе), душевну (філео) та фізичну (ерос). Аґапе – це щира відданість людині певному об'єкту (іншій людині, Богові, родині та ін.), філео – прив'язаність, захоплення людиною (друг), предметом (улюблена пісня), справою (хоббі), ерос – фізичний потяг між партнерами.

З трьох зазначених складових любові можна утворити сім комбінацій, що відбивають різні відтінки ставлення суб'єкта до об'єкта: 1) ерос; 2) філео; 3) аґапе; 4) ерос + філео; 5) філео + аґапе; 6) ерос + аґапе; 7) ерос + філео + аґапе. Неодноразова інтенсивність цих складових забезпечує ще більшу строкатість палітри емоцій та почуттів, які зазвичай позначаються одним словом – любов. Вважається, що ерос є найбільш нетривкою формою любові – з часом він, як правило, або переростає в іншу форму, наприклад, у любов-прив'язаність (філео), або помирає.

Ще однією важливою ознакою любові є динамізм – дане почуття не може бути статичним, воно постійно зростає або зменшується, набуває нових форм або гине. До того ж любов між партнерами зазвичай характеризується різним ступенем інтенсивності, а це неодмінно призводить до виникнення таких почуттів, як ревності, страждання, нерідко любов межує навіть з агресією та ненавистю [6, с. 91-94].

Л. М. Салімова акцентує увагу на такому особливому випадку любові як любов до себе, тобто коли "Я" виступає як об'єкт до самого "Я". Цей різновид любові може сприйматися як позитивний ("самолюбство"), так і негативний ("себелюбство") [12, с. 174].

Певний інтерес викликає твердження, що любов – "телеономний концепт у квадраті", тобто в ньому сконцентровано вищі духовні цінності існування людини. Любов формує сенс індивідуального життя і через вихід за межі окремого буття, і через прагнення до єднання з абсолютним благом, вона створює моральну виправданість життя людини [6, с. 90].

Отже, аналіз теоретичних підходів до відображення у мові емоцій через концепт та особливостей вивчення концепту "любов" створює теоретичні засади для подальших розробок. Так, перспективними у цьому напрямку можна вважати дослідження, наприклад, лексичних засобів відтворення концепту "любов" у різноструктурних мовах, що сприятиме найкращому висвітленню особливостей національно-мовних картин світу. Крім того, цікаво було б дослідити стилістичні аспекти цієї проблеми на матеріалі любовного листування видатних діячів німецької та української культур.

Література

1. Адамчук Т. В. Тематизация эмоций в тексте (на материале современного английского языка) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: 10.02.04 – Германские языки. – Саранск, 1996. – 15 с.
2. Астен Т. Б. Формирование межтекстуального эмоционального фона средствами английского языка (на материале произведений С. Мозма) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки. – Волгоград, 2000. – 23 с.
3. Вансяцкая Е. А. Роль невербальных и вербальных компонентов коммуникации в текстах, отражающих эмоциональные реакции человека и их соотношение (на материале английского языка) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки. – Иваново, 1999. – 22 с.
4. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1982. – 340 с.
5. Волостных И. А. Эмоциональные концепты "страх" и "печаль" в русской и французской языковых картинах мира (лингвокультурологический аспект) : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: 10.02.19 – теория языка. – Краснодар, 2007. – 18 с.
6. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов "любовь" и "счастье" (русско-английские параллели): Монография / С. Г. Воркачев. – Волгоград : Перемена, 2003. – 164 с.
7. Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2007. – 284 с.
8. Залевская А. А. Психологический подход к проблеме концепта / А. А. Залевская // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 12-16.
9. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 245 с.
10. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 314 с.
11. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2006.
12. Салимова Л. М. О лингвокультурном концепте "любовь" в русской языковой картине мира / Л. М. Салимова // Филол. науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – С. 173–175.
13. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 415 с.
14. Шишкина С. А. Лингвокультурная и когнитивная репрезентация концепта "интерес" в русском и английском языках: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: 10.02.01 – Тюмень, 2007. – 21 с.

УДК 81-119

ТЕМПОРАЛЬНІ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ДІАХРОНІЧНИЙ ВИМІР

Кудрявцева Н. С.

Стаття містить дослідження концептуалізації часу в англійській мові, здійснене шляхом аналізу етимологічного гнізда англ. time засобами лінгвокогнітивної методики лексичних концептів і когнітивних моделей. Застосований підхід дозволяє викрити джерела багатозначності англ. time, засвідченої в синхронному зрізі.

Ключові слова: концептуалізації часу, лексичний концепт, когнітивна модель, міжмовна діахронічна полісемія.

Статья содержит исследование концептуализации времени в английском языке, осуществленное путем анализа этимологического гнезда англ. time средствами лингвокогнитивной методики лексических концептов и когнитивных моделей. Примененный подход позволяет обнаружить источники многозначности англ. time, засвидетельствованной в синхронном срезе.

Ключевые слова: концептуализации времени, лексический концепт, когнитивная модель, межъязыковая диахроническая полисемия.

The article outlines a study of temporal conceptualisations in English as represented in the word family of Eng. time. The theory of lexical concepts and cognitive models thus applied in the diachronic dimension allows discovering the sources of polysemy exhibited by Eng. time at the synchronic level.

Key words: temporal conceptualisations, lexical concept, cognitive model, interlingual diachronic polysemy.

На відміну від традиційних теорій значення, когнітивна лексична семантика передбачає розгляд лексичних одиниць як поняттєвих категорій, що об'єднують низку відмінних значень і вибудовуються за принципом прототипності. Звідси випливає твердження про те, що полісемія віддзеркалює нашу поняттєву організацію і є притаманною саме рівню ментальних репрезентацій, ніж є певним поверховим явищем [10, с. 330]. Відтак, мовні категорії структуруються за допомогою тих самих загальних когнітивних механізмів, які визначають будову всіх наших поняттєвих категорій. Ця думка була сформульована британським філософом Дж. Остіном [4], який поширив розуміння категорій як таких, що складаються з кращих і гірших прикладів, на сферу лексичних значень. Запитуючи, "чому ми називаємо різні речі одним і тим самим ім'ям", Дж. Остін заперечив традиційну відповідь, що названі речі є "схожими" між собою, запропонувавши вважати їх членами однієї категорії (що її позначає дане ім'я) на підставі пов'язаності відповідних значень із "первинним ядерним значенням" (primary nuclear sense) [4, с. 71].

Відповідно до цього погляду, в системі значень багатозначного слова можна вирізнити ядерні, тобто центральні, і нецентральні значення, що їх також називають периферійними. Відзначаючи передбачення Дж. Остіном багатьох із ключових принципів сучасної когнітивної семантики, Дж. Лакофф, запропонував розглядати слова як радіальні категорії [16, с. 17-21]. Радіальна категорія являє собою поняттєву категорію, в якій поняття організуються навколо центрального, або прототипного, поняття. У радіальній категорії, що її репрезентує слово, відповідні лексичні концепти, тобто окремі значення, організуються навколо прототипного концепту, причому більш прототипні розташовуються "ближче", а менш прототипні – "далі" від центрального значення.

Відзначаючи у низці розвідок комплексний характер і різноманіття темпоральних концептуалізацій, В. Еванс [5; 6; 7; 9] застосовує методику лексичних концептів і когнітивних моделей (ЛККМ) до аналізу системи значень полісемантичної лексики англ. time "час" з метою відтворення її структури на поняттєвому рівні. Розглядаючи англ. time у синхронному зрізі, він приходять до висновку про те, що на тлі

англійської мови зазначений термін виявляє асоціацію з такими лексичними концептами, як ТРИВАЛІСТЬ, МОМЕНТ, ВИПАДОК, ПОДІЯ, МАТРИЦЯ, ЧИННИК (Agent), ВИМІРНА СИСТЕМА і РЕСУРС. Визначені концепти вважаються такими, що організують когнітивні моделі, які структурують нашу концептуалізацію часу на поняттєвому рівні у спосіб подібний до базових концептуальних метафор (наприклад, ЧАС – ЦЕ РУХ ОБ'ЄКТІВ і ЧАС – ЦЕ РУХ ПЕВНИМ ШЛЯХОМ [11]).

У теорії ЛККМ лексичний концепт (lexical concept) визначається як "одиниця семантичної структури конвенційно асоційована з певною мовною формою" [7, с. 123]. Разом лексичний концепт і мовна форма репрезентують "поєднання форми і значення" (form-meaning pairing) у мовній одиниці [там же]. Синонімом терміна "лексичний концепт" у ЛККМ є термін "сенс" (sense). У когнітивній семантиці мовні категорії моделюються у вигляді радіальної мережі (див. Рис. 1), в якій кожний окремий сенс являє собою вузол (позначається чорною точкою). Так, наприклад, радіальна категорія англ. *time* "час" має, за визначенням В. Еванса [6, с. 52], таку структуру:

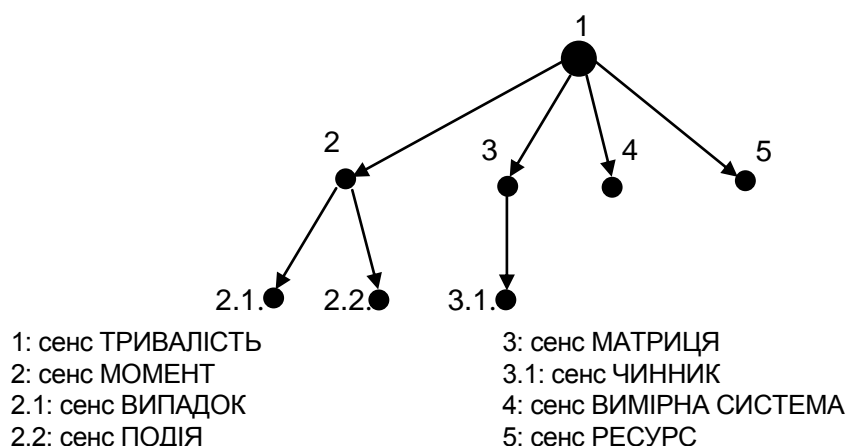

Рис. 1. Семантична мережа англ. *time*

Теорія лексичних концептів і когнітивних моделей припускає, що лексичний концепт є компонентом мовного значення. Натомість, когнітивна модель являє собою елемент поняттєвої системи, тобто енциклопедичного значення. Якщо лексичні концепти застосовуються для опису семантичної структури, то когнітивні моделі репрезентують засоби моделювання розумових структур. Відтак, лексичні концепти і когнітивні моделі виявляються типами репрезентацій, що, хоча і є взаємопов'язаними, належать двом різним репрезентаційним системам [8, с. 27].

Виокремлюючи когнітивні моделі "час, що рухається", "спостерігач, який рухається в часі", "часова послідовність" і "матриця часу" на підставі полісемічної організації англ. *time*, В. Еванс стверджує, що вони уможливають нашу орієнтацію в часі, а також складають підґрунтя використовуваних нами систем темпоральної референції (дейктична, лінійна, зовнішня) [9]. Зауважуючи, що ментальні репрезентації, видобуті з мовних даних, набагато краще деталізуються саме у вигляді лексичних концептів, ніж концептуальних метафор [7, с. 761], В. Еванс пропонує розрізняти первинні лексичні концепти, що пов'язуються з універсальними аспектами людського пізнання (ТРИВАЛІСТЬ, МОМЕНТ, ВИПАДОК, ПОДІЯ), і другорядні лексичні концепти, які репрезентують специфічні культурні сенси (МАТРИЦЯ, ЧИННИК, ВИМІРНА СИСТЕМА, РЕСУРС) й обумовлюють мовно-культурну специфічність уявлень про час.

Новацією нашого підходу є застосування ЛККМ у діяхронічному вимірі, тобто з метою дослідження етимологічного значення англ. *time*, на відміну від описаного В. Евансом синхронного зрізу. Задіяний нами діяхронічний вимір передбачає аналіз явища міжмовної діяхронічної полісемії, яке полягає в тому, що значення генетичних еквівалентів зазначеної лексеми в низці споріднених мов (мотиватори) розглядаються як мережа полісемії, яка репрезентує зміст поняття часу в англійській мові.

Методика ЛККМ ґрунтується на окресленому вище розумінні системи значень багатозначного слова як радіальної поняттєвої категорії, де центральне значення,

тобто центральний лексичний концепт, отримує назву вихідного значення (sanctioning sense) і встановлюється на підставі чотирьох критеріїв, що цілком узгоджуються із пропонованою нами діахронічною перспективою: 1) історична першість; 2) кількісне домінування в семантичній мережі (частотність); 3) продукування периферійних значень; 4) зв'язок з людським досвідом на феноменологічному рівні [6, с. 44].

У германських мовах лексичні позначення часу (англ. *time*, англ. *Zeit* та ін.) є похідними від прагерманської основи **ti-di* "час; відрізок часу", яка зводиться до дієслівного кореня іє. **dā*, *dāi-*, *dī-*, *dē-* зі значеннями "відрізати, відділяти, ділити, розділяти" [12: II, с. 1616, 1618]. Якщо Е. Кляйн визнає пгерм. * *tī-* "розділяти; відрізок; відрізок часу" основою, що за семантикою співпадає з іє. **dā*-, *dāi*-, *dī*-, *dē*-, Ч. Оніонз закріплює за пгерм. **tī-* значення "простягатися, розширятися" у складі іншої прагерманської основи **tīmon*, транслювані також у дангл. *tīma* "безкінечна тривалість" [18, с. 924].

Слід також зазначити, що в давньоанглійській мові, а також решті германських мов, окрім готської (дсакс. *tīd*, дісл. *tīð*, дат., шв., норв., *tīd*, гол. *tijd*, двн., свн. *zīt*), поняття часу виражалось й іншим дериватом основи **ti-di* – англ. *tide*, що походить від дангл. *tīd* "час; пора року" і згодом був витіснений англ. *time* у чисто темпоральному значенні. Саме з англ. *tide* є спорідненим нім. *Zeit* "час", що також походить від пгерм. **ti-di* [13, с. 434].

Семантика континуантів кореня іє. **dā*-, *dāi*-, *dī*-, *dē*- експлікує дискретне уявлення про час (див. Табл. 1). Разом з тим, в досліджуваному етимологічному гнізді проглядають смислові відтінки й іншого характеру, що, за нашим припущенням, виступає свідченням на користь асоціації англ. *time* з декількома різними когнітивними моделями часу в діахронічному вимірі [14, с. 878; 12: II, с. 1616, 1618; 18, с. 924; 19, с. 588-589; 20: I, с. 763; 21, с. 174-176].

Таблиця 1

Генетичні еквіваленти і мотиватори англ. *time*

Генетичні еквіваленти англ. <i>time</i> в етимологічному гнізді іє. * <i>dā</i> , <i>dāi</i> -, <i>dī</i> -, <i>dē</i> - "відрізати, відділяти, ділити, розділяти"		Мотиватори англ. <i>time</i> (у дужках вказана частотність)	
дінд. <i>dāti</i>	дісл. <i>deill</i>	"частина" (10)	"група людей" (2)
дінд. <i>dyāti</i>	дісл. <i>deila</i>	"ділити" (7)	"свято" (1)
дінд. <i>dāyate</i>	дісл. <i>tafn</i>	"жертва" (5)	"годувати" (1)
дінд. <i>dātu</i>	дісл. <i>tivurr</i>	"приплив" (5)	"істи" (1)
дінд. <i>dānām</i>	дісл. <i>taufr</i>	"час" (5)	"процвітання" (1)
дінд. <i>dātār</i>	дісл. <i>tīmi</i>	"розподіляє" (2)	"безкінечна тривалість" (1)
дінд. <i>dātrām</i>	дірл. <i>dām</i>	"чаклувати" (2)	"тривалість життя" (1)
дінд. <i>dītiḥ</i>	дангл. <i>dæil</i>	"серп" (2)	"місцевість" (1)
гр. δαίεσθαι	дангл. <i>dælan</i>	"сакральна трапеза" (2)	"люди" (1)
гр. δαίομαι	дангл. <i>tiber</i>	"витрати (на трапезу)" (2)	
гр. δαίς	дангл. <i>tīma</i>	"ділить" (1)	
гр. δαίτη	дфриз. <i>dēl</i>	"розділяти" (1)	
гр. δαπάνη	дфриз. <i>dēla</i>	"розподіляти" (1)	
гр. δαίξειν	двн. <i>teil</i>	"розподіл" (1)	
гр. δαίμων	двн. <i>teilan</i>	"ніж" (1)	
гр. δῆμος	двн. <i>del</i>	"ділю" (1)	
тох. A <i>tāp</i>	двн. <i>zebra</i>	"розподіляю" (1)	
лат. <i>daps</i>	двн. <i>zouben</i>	"доля" (1)	
лат. <i>damnum</i>	снн. <i>geŕide</i>	"бог/богиня (розпорядник людських доль)" (1)	
нперс. <i>dās</i>	снн. <i>tīde</i>	"вдалий час" (1)	
вірм. <i>tī</i>	нвн. <i>Teil</i>	"період часу" (1)	
вірм. <i>tawn</i>	нім. <i>Gezeiten</i>	"вік" (1)	
гот. <i>dails</i>	гол. <i>tij</i>	"дата" (1)	
гот. <i>dailyan</i>			
гот. <i>tibr</i>			

Очевидно, що центральним концептом у першій з поняттєвих структур, асоційованих з англ. *time*, буде МОМЕНТ, що втілює ідею дискретності й провокує уявлення про час як певний часовий інтервал. Цей факт засвідчує найбільша кількість мотиваторів, що експлікують принцип ділення (на часові відрізки): "частина", "ділити", "розподіляє", "серп", "ділить", "розділяти", "розподіляти", "розподіл", "ніж", "ділю", "розподіляю", "період часу", "вік", "дата", а також пов'язаність зазначеного концепту з нашим сприйняттям часу на феноменологічному рівні, що засвідчує наявність так званих перцептивних імпульсів, які регулюють нашу мозкову активність (докладніше про нейрофізіологічні механізми темпорального досвіду див. [7, с. 733-735]).

Водночас, доволі виразною є і вказівка на особливу подію, що відбувається в конкретний період часу, адже мотиватори "жертва", "чаклувати", "сакральна трапеца", "витрати (на трапезу)", "вдалий час", "свято", "годувати", "їсти", "місцевість" проковують асоціацію з ритуалом жертвопринесення, що відбувається з визначеною періодичністю в певний час і в певному місці, і уможливають виокремлення сенсу ПОДІЯ.

Лексичний концепт ПОДІЯ є сенсом, у якому час позначає конкретне явище, тривалість якого є обмеженою. В. Еванс також вирізняє сенс МЕЖОВА ПОДІЯ, що являє собою певну подію, яка сигналізує про початок або кінець іншого більш складного ланцюга подій (наприклад, *Його час (=смерть) настає*) [7, с. 741-742]. На нашу думку, семантика досліджуваного етимологічного гнізда, більшість мотиваторів у якому об'єднуються значенням "те, що охоплює часові межі", надає уявлення про подію, яка триває впродовж певного часового відрізка, ніж про певний одномоментний інцидент. Як зазначає Т. А. Харитоновна, типологічно подібна ситуація осмислення часу на підставі релігійно-магічних практик характерна і для дісл. *hleyti*, у якому поєднуються значення "частина" (як результат поділу) і "час" зі значенням дісл. *hlaut* "жертвна кров" [3, с. 66].

Третім, найвіддаленішим від центрального, у досліджуваній поняттєвій структурі є лексичний концепт ТРИВАЛІСТЬ, експлікований разом із пгерм. **ti-* "простягатися, розширятися" такими мотиваторами, як "безкінечна тривалість", "тривалість життя" і "процвітання". Суб'єктивне сприйняття часу як протяжності ґрунтує лексичний концепт ТРИВАЛІСТЬ, який в поєднанні з сенсами МОМЕНТ і ПОДІЯ структурує когнітивну модель "часова послідовність". Лексичний концепт ТРИВАЛІСТЬ виявляється тим сенсом, що також пов'язується з нашим сприйняттям часу на феноменологічному рівні, тобто з відчуттям часу як плинності.

Когнітивна модель "часова послідовність" залучає такі концепти, які можна осмислити як дискретні, узаasadнюючи репрезентацію часу, що пов'язується з конкретними скороминущими подіями, інтервалами часу, проте не з часом як певною цілісністю. Як наслідок такої концептуалізації модель "часова послідовність" позбавлена асоціації зі сприйняттям часу як такого, що складається з теперішнього, минулого і майбутнього, і може бути співвіднесена з базовою концептуальною метафорою ЧАС – ЦЕ РУХ ОБ'ЄКТИВ. Особливістю цієї ментальної репрезентації є те, що різноманітні часові інтервали уявляються як такі, що перебувають у русі, розташовуючись один за одним і, у такий спосіб, формують односпрямовану послідовність, що вибудовується на підставі співвідношення раніше/пізніше.

Лексичний концепт ТРИВАЛІСТЬ виявляється основоположним для другої когнітивної моделі, яка сукупно з "часовою послідовністю" визначає ментальний конструкт часу, асоційований з англ. *time*. Якщо витлумачити мотиватор "приплив" у сенсі періодично повторюваного природного явища, а мотиватори "бог/богиня (розпорядник людських доль)" і "доля" розуміти як прояви сутності, що здатна чинити вплив на людину та її оточення, другу когнітивну модель складатимуть, окрім сенсу ТРИВАЛІСТЬ, лексичні концепти ВИМІРНА СИСТЕМА і ЧИННИК.

Лексичний концепт ВИМІРНА СИСТЕМА є культурно-специфічним темпоральним сенсом, який виникає як наслідок кореляції між періодичними природними явищами і нашим суб'єктивним сприйняттям часу як тривалості. Концепт ЧИННИК позначає таке уявлення про час, у якому він сприймається як діюча сила, здатна чинити вплив на людину й її середовище, змінюючи їх. Зазначений концепт виражається в термінах дій або діячів, що спричиняють різноманітні зміни стану [7, с. 744].

Когнітивна модель "матриця часу", до якої інтегруються зазначені концепти, виникає з матеріалізації відчуття плинності часу, в результаті чого час концептуалізується як незалежний від будь-яких подій і здатний впливати на інші речі й істоти. "Матриця часу" позначає уявлення про час як про безперервний, рівномірний плин, єдину нескінченну подію, що вбирає в себе всі інші явища, процеси і речі. Як зауважує В. Еванс, з огляду на те, що певні природні явища демонструють періодичність (саме як припливи й відпливи), вони виявляються надзвичайно корисними для "вимірювання" тривалості, з якою вони корелюють [7, с. 745]. У сенсі ВИМІРНА СИСТЕМА час постає чимось на кшталт зовнішньої, незалежної від будь-чого іншого системи для вимірювання плинності часу, що також складає основу для вище окресленого розуміння часу як всеосяжної інваріантної величини.

Якщо до "матриці часу" інтегрується спостерігач, підтвердженням чого можуть виступати наявні в досліджуваному етимологічному гнізді мотиватори "люди", "група людей", ця когнітивна модель перетворюється на концептуалізацію "спостерігач, який рухається в часі" (the Moving Ego model), що виявляє співвідносність з базовою концептуальною метафорою ЧАС – ЦЕ РУХ ПЕВНИМ ШЛЯХОМ. Когнітивна модель "спостерігач, який рухається в часі" може також включати сенси МОМЕНТ і ПОДІЯ, вже виявлені нами в поняттєвій структурі англ. *time*. Оскільки описана концептуалізація передбачає залучення его (спостерігача), окрім зазначених, до неї також інтегруються сенси ТЕПЕРІШНС, МАЙБУТНС і МИНУЛЕ.

Типовою асоціацією, що виникає на основі зазначеної когнітивної моделі, є уявлення про лінійність часу, так звану "стрілу часу", вздовж якої рухається спостерігач у напрямку до моментів і подій майбутнього. Очевидно, що позиція спостерігача в такій концептуалізації співпадає з теперішнім, а власне час постає у вигляді певного темпорального ландшафту, на тлі якого дискретні часові інтервали уявляються як конкретні місцевості (пор. мотиватор "місцевість"), розташовані поза (минуле) і перед (майбутнє) спостерігачем. Важливим наслідком моделі "спостерігач, який рухається в часі" є можливість вимірювання темпорального ландшафту, рахуючи конкретні періодичні події й природні явища.

Таким чином, можемо констатувати, що три з чотирьох когнітивних моделей, пов'язаних В. Евансом з англ. *time* у синхронному зрізі ("часова послідовність", "матриця часу" і "спостерігач, який рухається в часі"), передбачені внутрішньою формою зазначеної лексеми. Четверта модель "час, що рухається" (the Moving Time model), за нашим припущенням, виявляє асоціацію з англ. *time* внаслідок семантичного калькування. Когнітивна модель "час, що рухається" визнається такою, що з неї походить відзначене Дж. Лакоффом і М. Джонсоном метафоричне уявлення про час як "часовий потік" [17, с. 158-159]. Важливим наслідком зазначеної метафоричної проекції є репрезентація часу як рідкої субстанції, на кшталт річки, рух якої спрямований у певному напрямку. У термінах цієї метафори теперішнє ототожнюється з тією частиною річки, що протікає повз нас, майбутнє – це частина, що до нас наближається, а минуле – те, що вже пройшло повз наше розташування.

Оскільки описана концептуалізація передбачає залучення спостерігача, до неї інтегруються сенси ТЕПЕРІШНС, МАЙБУТНС і МИНУЛЕ, а також ТРИВАЛІСТЬ, МАТРИЦЯ, МОМЕНТ і ПОДІЯ. Як наслідок виникає припущення про те, що нормальний "плин" часу становить його рівномірний рух. Як зазначає В. Еванс, така асоціація виникає не завдяки тому чи іншому конкретному концепту, а являє собою наслідок того способу, в який указані концепти інтегруються в модель "час, що рухається" [7, с. 752].

Вочевидь, саме ця когнітивна модель складає підґрунтя концепції "абсолютного часу" І. Ньютона, який сприймає відбите нею суб'єктивне сприйняття часу як фізичний факт. Центральну аксіому його механіки становить висновок про рівномірність перебігу часу: "Абсолютний істинний математичний час сам по собі і за самою своєю сутністю, без жодного стосунку до будь-чого зовнішнього, тече рівномірно і по-іншому називається тривалістю" [2, с. 30]. Як ілюстрацію наявності такої темпоральної концептуалізації в сучасній англійській мові В. Еванс наводить саме це твердження І. Ньютона [7, с. 742, 752]. Як відомо, Ньютонів *opus magnum* [2] був написаний латиною, що разом із аналізом внутрішньої форми лат. *tempus* "час",

який виявляє асоціацію цієї лексеми із зазначеною моделлю [1; 14], змушує нас визнати саме цю мову джерелом когнітивної моделі "час, що рухається", яка пов'язується з англ. *time* в сучасній англійській мові.

Література

1. Кудрявцева Н. С. Время как ощущение и философская метафора: между универсальной перцепцией и лингвокультурным детерминизмом // Человек: Образ и сущность. Гуманитарные аспекты: Ежегодник / РАН. ИНИОН. Центр гуманит. науч.-информ. исслед. Отд. языкознания; Гл. ред. Скворцов Л.В. – М., 2015. – С. 51 – 61.
2. Ньютон И. Математические начала натуральной философии / Пер. с лат. и комментарии А. Н. Крылова, предисловие Л. С. Полака. – М. : Наука, 1989. – 687 с.
3. Харитоновна Т. А. Джерела філософської термінології. – К. : Наукова думка, 1992. – 111 с.
4. Austin J. Philosophical papers. – Oxford : Oxford University Press, 1961. – 306 p.
5. Evans V. The Structure of time: language, meaning and temporal cognition. – Amsterdam : John Benjamins, 2004. – 286 p.
6. Evans V. The meaning of *time*: polysemy, the lexicon and conceptual structure // Journal of Linguistics. – 2005. – Vol. 41. – pp. 33 – 75.
7. Evans V. How we conceptualise time: language, meaning and temporal cognition // V. Evans, B. Bergen and J. Zinken (eds.), The cognitive linguistics reader. – London : Equinox, 2007. – pp. 733 – 765.
8. Evans V. Semantic representation in LCCM theory // V. Evans and S. Pourcel (eds.), New directions in cognitive linguistics. – Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2009. – pp. 27 – 55.
9. Evans V. Temporal frames of reference // Cognitive Linguistics. – 2013. – Vol. 24 (3). – pp. 393 – 435.
10. Evans V., M. Green. Cognitive linguistics: an introduction. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
11. Grady J. Foundations of meaning: primary metaphors and primary scenes. A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of doctor of philosophy in linguistics in the graduate division of the University of California, Berkeley, 1997. – 299 p.
12. Klein E. A comprehensive etymological dictionary of the English language. – Amsterdam-London-New York : Elsevier Publishing Company, 1966-1967. – Vol. I. – 1966. – pp. 1 – 853; Vol. II. – 1967. – pp. 855 – 1776.
13. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / 6. Aufl. – Strassburg : Karl J. Trübner, 1899. – 510 S.
14. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / 20. Aufl., bearb. von W. Mitzka. – Berlin : de Gruyter, 1975. – 915 S.
15. Kudriavtseva N. The metaphor of time in cross-linguistic metaphysical conceptualisations // Book of abstracts. Annual Conference of the Polish Cognitive Linguistics Association, Sep 24-26, 2015, Lublin. – Lublin : Maria Curie-Sklodowska University (UMCS), 2015. – p. 78.
16. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: what categories reveal about the mind. – Chicago : University of Chicago Press, 1990. – 614 p.
17. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to Western thought. – New York : Basic Books, 1999. – 624 p.
18. Onions C. T. The Oxford dictionary of English etymology. – Oxford: Clarendon Press, 2003. – 1025 p.
19. de Vries J. Altnordisches etymologisches Wörterbuch. – Leiden : Brill, 1957 – 1961. – 689 S.
20. Walde A. Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen / Hrg. u. bearb. von J. Pokorny. – Bd. I – II. – Berlin ; Leipzig, 1927–1930. – Bd. I. – 1930. – 877 S.; Bd. II. – 1927. – 716 S.
21. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. – Bern ; München, 1959. – 1183 S.

УДК 811.111'373.7:33

АНАЛІЗ ВЖИВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНОЛОГІЗМІВ У КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ

Кузнєцова І.В., Голованевська К.П.

У статті здійснюється аналіз використання фразеологічних одиниць професійного та термінологічного походження в сучасних англійських і українських дискурсах. Розглядаються сучасні підходи до проблеми визначення поняття термінологізм. Увага приділяється прагматичному потенціалу термінологізмів. Зроблено висновок, що фразеологізація термінів і професійних стійких сполучень у сучасній англійській і українській мовах продиктована загальноомовною тенденцією до їх вживання в переносному образному значенні.

Ключові слова: термінологізм, фразеологічна одиниця, переносне значення, ідіома, метафора.

В статье осуществляется анализ использования фразеологических единиц профессионального и терминологического происхождения в современных английских и украинских дискурсах. Рассматриваются современные подходы к проблеме определения понятия терминологизм. Внимание уделяется прагматическому потенциалу терминологизмов. Сделан вывод, что фразеологизация терминов и профессиональных устойчивых сочетаний в современном английском и украинском языках продиктована общеязыковой тенденцией к их употреблению в переносном образном значении.

Ключевые слова: терминологизм, фразеологическая единица, переносное значение, идиома, метафора.

In this article it is analysed phraseological units using of professional and terminological origin in modern English and Ukrainian discourses. The article considers the modern approaches to the problem of the definition terminologism. It is paid attention to the pragmatic potential of terminologisms. It is concluded that in modern English and Ukrainian languages phraseologation of terms and professional, colocations are dictated by a common language tendency to their using in a metaphorical transferred meaning.

Key words: terminologism, phraseological units, transferred meaning, idiomatic expression, metaphor.

В даний час, в епоху становлення нової інформаційної парадигми і комп'ютеризації всіх видів діяльності, роль професійної лексики в збагаченні словникового складу сучасної загальнолітературної мови неухильно зростає, що передбачає розгляд мови фахівців як одного з засобів для загальноновживаної мови. Потрапляння в іншу функціональну середу впливає на термінологічну суть спеціальної одиниці, і отже, тягне за появу нових закономірностей існування цих одиниць. Усе це робить професійну мову цікавим об'єктом для лінгвістичного дослідження.

На сьогоднішній день термінологія та фразеологія розвиваються дуже інтенсивно, це обумовлено насамперед зростанням кількості термінів різноманітних галузей знань, науки, техніки, культури та появою великої кількості фразеологізмів. Згодом терміни переосмислюються та як результат утворюються нові одиниці мови, які називаються термінологізмом. О. І. Павлова, вважає: "термінологізм – це семантично цілісні сполучення двох чи більше слів або словосполучень, пов'язаних відношеннями підрядності" [7, с. 28]. О.О. Нікуліна у своїй праці "Термінологізми як результат взаємодії і взаємовпливу термінології і фразеології сучасної англійської мови", стверджує, що: "термінологізм – це мовний феномен, який полягає в тому, що утворення слова має буквально термінологічне або професійне значення, на основі якого розвивається переосмислене значення, і ці значення (а їх може бути декілька у однієї одиниці) актуалізуються в залежності від контексту вживання термінологічного або нетермінологічного" [6, с. 30]. Таким чином, актуальність статті полягає в необхідності детального дослідження утворення та моделювання

термінологізмів у зв'язку з недостатнім висвітленням даної проблеми в сучасній лінгвістиці.

Фразеологізація термінів і професійних стійких сполучень у сучасній англійській і українській мовах продиктована загальномовною тенденцією до їх вживання в переносному образному значенні. Як зазначає О. В. Кунін, професійна мова є найважливішим джерелом фразеологічних одиниць [2, с. 216]. Л. П. Сміт також звертає увагу на те, що багато метафоричних ідіом виникли у професійному мовленні, так як "всі види людської діяльності мають свою лексику, свої спеціальні терміни, проникаючи іноді, особливо в метафоричному вживанні, у літературну мову" [9, с. 33].

Проблема виникнення і утворення нових фразеологічних одиниць – термінологізмів на базі термінологічних словосполучень, а також питання про їх проникнення в загальнолітературну мову привертає увагу багатьох дослідників (Капанадзе [1]; Мамедова [4]; Мелех [5]; Нікуліна [6] та ін). К. П. Сидоренко, вивчаючи фразеологізми термінологічного походження в російській мові, вказує на те, що "регулярне вживання термінологічного словосполучення в переносному значенні дозволяє говорити про утворення фразеологізму" [8, с. 85]. Термінологічне словосполучення, переходячи зі сфери свого звичного вживання в літературну мову, втрачає своє термінологічне значення і набуває переносне значення, пов'язане з термінологічним. Таким чином, термінологічне словосполучення "служить семантичним виробничим" для нової фразеологічної одиниці [8, с. 87]. Засвоєння термінів загальнолітературною мовою обумовлено необхідністю покрити дефіцит у номінації тих чи інших предметів і явищ. Можна говорити про два фактори, що визначають міграцію термінів у неспеціальній мові: внутрішньо-лінгвістичний, породжуваний системними зв'язками і відносинами всередині мови, і екстралінгвістичний (розвиток науки, техніки, зростання їх ролі в житті суспільства, широка пропаганда наукових знань).

Представляючи собою підсистему в межах загальної лексичної системи мови, термінологія перебуває в постійному контакті з загальнолітературною мовою. Між професійно-діловим функціональним стилем науки і загальноновживаною мовою йде постійний обмін елементами у зв'язку з відсутністю жорстких меж. Потрапляючи в неспеціальні мовні сфери, термін набуває конотації, що веде до його повної детермінологізації. Під детермінологізацією розуміється "запозичення слів і словосполучень з термінологічної системи і повне освоєння їх мовою художньої літератури" [1, с. 81]. Як термінологічна лексика, так і фразеологізми, що виникли у таких сферах, настільки глибоко проникають в загальноновживану мову, що часто буває важко провести чіткі межі між ними і мовними одиницями загального вжитку. В результаті фразеологізації термінологізмів змінюється не тільки їх первинне значення, але і сфера їх вживання, яка стає значно ширша і виходить за рамки спеціальних галузей функціонування.

Спробуємо простежити той шлях, який проходить термінологізм в процесі вторинної непрямой номінації при його перетворенні в ідіому, яка є повністю переосмисленим поєднанням. У статті поділяється думка О. А. Нікуліної, яка вважає, що на першому етапі іменування термін, що використовується в певній професійній сфері, детермінологізується, і його початкове значення починає розходитися з його новим значенням. На другому етапі стійке словосполучення втрачає загальномовну вмотивованість, тобто відбувається його деетімологізація. На третьому етапі професіоналізм набуває переосмисленого метафоричного значення і входить у загальний лексичний склад мови як фразеологізм [6, с. 13].

Перейдемо до питання про життя професійних і термінологічних фразеологічних одиниць з різних сфер в сучасній англійській і українській дискурси. Отже, спортивні термінологізми широко використовуються в сучасному англійському дискурсі. Це пояснюється популярністю спортивних змагань в англійських країнах, особливо у Великобританії, США.

Спортивна підмова давно визнана однією з найважливіших ресурсів збагачення сучасної англійської мови, і особливо, його американського варіанту. Переважна більшість спортивних фразеологічних одиниць відноситься до термінологізмів. Це пояснюється тим, що багато з них, насамперед, є спортивними термінами і асоціюються у мовців і слухачів з певною ситуацією в спортивних змаганнях, а їх переосмислені значення безпосередньо пов'язані з вихідними.

Наприклад, переосмислене значення ідіоми *to shoot the ball into one's own goal* – *нашкодити самому собі*, поза сумнівом, пов'язано з вихідним значенням *забити м'яч у власні ворота*, в якому вона використовувалася спочатку лише в лексиконі футболістів: *By this improvident remark he shot the ball into his own goal.* – *Цим необережним зауваженням він сам собі нашкодив* [2, с. 63]. Як видно з розглянутого прикладу, переосмислене значення фразеологізму стає метафоричним і володіє образним характером, надаючи реченню яскраву стилістичну забарвленість. При складному переосмисленні спортивних термінів в результаті непрямой номінації відбувається перетворення буквального значення прототипу. Переосмислення супроводжується "семантичним оновленням" фразеологічної одиниці (термін запропонований Б. А. Ларінім) [3, с. 192], який зачіпає його сигніфікативно-денотативний і конотативний аспекти значення: *even the score*, що володіє термінологічним значенням – *зрівняти рахунок* і фразеологічним – *покинутися, зайняти рівне положення*.

В українській фразеології також існує велика кількість спортивних фразеологічних одиниць, так як спорту в Україні завжди приділялась значна увага. Фразеологізм *класти на обидві лопатки* має етимологічний зв'язок з таким видом спорту, як боротьба, в якій, поклавши суперника на лопатки, спортсмен здобув повну перемогу. У сучасному дискурсі розглянута ідіома вживається у значенні *перемагати кого-небудь у якій-небудь справі*. – *It's a tough year, but we haven't failed yet. Що говорити, рік видався важкий, але нас ще не поклати на лопатки*.

Як українська, так і англійська фразеологія, генетично пов'язана з військовою термінологією, несе на собі печатку національної культури і історичного минулого. Військові терміни мають яскраво виражений культурний компонент. При фразеологізації військових термінів спостерігається подвійна актуалізація, тобто використання словосполучення одночасно і в прямому, і в переносному значенні. Таким чином, в контексті реалізуються обидва значення фразеологічної одиниці. Фразеологізм *to be in the firing line* – *на лінії вогню* має буквально-термінологічне значення, так і переносне. У буквальному значенні він використовується при описі військових дій. Наприклад, з новин BBC дізнаємося про участь дітей у бойових акціях: *Child in the soldiers firing line. Thousands of children, as some young as 10, are serving armed with groups in the Middle East and North Africa* (BBC News, 8.04.01). – *Діти-солдати на лінії вогню. Тисячі дітей, деяким з них лише 10 років, перебувають на службі у збройних загонах на Середньому Сході і в Північній Африці*. У сучасному англійському дискурсі ця ідіома часто використовується в переносному значенні. Наприклад: *As one of the president's chief advisers, he's bound to be in the firing line* (LDCE, 1995, 829). – *Як один з головних радників президента, він змушений перебувати на лінії вогню*. В даному прикладі під лінією розуміється такий стан суб'єкта, при якому він піддається критиці або нападкам; *action stations* – термінологічне значення – *в бойовій готовності*, фразеологічне – *підготовка до якої-небудь події*.

Морська термінологія є улюбленим аспектом англійської фразеології, пояснюється, насамперед, суспільною значимістю та актуальністю мореплавання в Сполученому Королівстві. Реалії, пов'язані з морем, завжди мали для Великобританії першорядне значення. Не дивно, на наш погляд те, що велика кількість морських ідіом пов'язані зі словом *flag* – *прапор, знамено*, так як цей атрибут мав незаперечне значення для людей, чиє життя було пов'язана з морським флотом. Так, ідіома *to keep one's flag flying* в морському побуті мала значення *не спускати прапор на знак твердої рішучості битися*. *cut loose* – *віддати швартови*. В повсякденній мові вона придбала метафоричний сенс *бути войовничо налаштованим, не здаватися* чи високо тримати прапор: *Always think of you keepin' the flag flying', sir* – *Завжди вважає вас людиною, яка ні за яких обставин не спустить прапор, сер та термінологізм cut loose має фразеологічне значення – втекти, діяти або говорити вільно*. *Beth cut loose with another shriek, and this time Laurel rushed forward and snatched her up off the sofa.* – *Бет знову вільно заговорила, і в цей раз Лорел кинулася до неї і схопила на руки*.

Таким чином, можна дійти висновку, що багато фразеологічних одиниць, що мають морську етимологію, в сучасному дискурсі вживаються у метафоричному значенні, яке з'явилося в результаті вторинної непрямой номінації.

Розвиток різних галузей науки, безсумнівно, надає значний вплив на загальноновживану лексику і фразеологію. Далеко за межами кола спеціалістів відомо вели-

ка кількість хімічних, фізичних, астрономічних, математичних, біологічних, медичних та інших термінів. Багато з них набули нового значення і тепер використовуються в новому для них контексті як образно-виразних засобів. Фізичний термін *freezing point* може входити в склад ідіоми *to move away from freezing point* – зрушити з мертвої точки: *Things are heating up. – Схоже, справи починають потроху зрушуватися з мертвої точки. The play was at freezing point, – Гра проходила дуже мляво.* Технічний термін *in gear* – термінологічне значення – на передачі, фразеологічне – в порядку; *the line of least resistance* – лінія найменшого опору в загальноновживаній мові означає такі дії, які викликають найменше неприємностей або вимагають найменших зусиль. Серед астрономічних термінологізмів можна відзначити такі фразеологічні одиниці як *a rising star* – висхідна зірка – "людина, яка починає набувати широку популярність, велику славу в якій-небудь галузі" і зірка першої величини – "широковідомий, який прославився в якій-небудь сфері діяльності людина". *So that was what a rising star looked like. – Так ось як виглядає ця висхідна зірка.*

Мистецтво завжди відігравало одну з провідних ролей у житті суспільства, тому в побут постійно входять ідіоми, пов'язані з такими сферами мистецтва, як театр, музика, живопис. Термін *the villain of the piece*, що використовується для позначення головного лиходія в театральній п'єсі, в сучасному дискурсі має значення *головний винуватець, корінь зла*. Цей термінологізм часто вживається в політичних повідомленнях у пресі. Наприклад: *"I am going to put them on trial, the villains of the piece – the U.S. government and those politicians who support it," he told Reuters [edition.cnn.com]. Я збираюся притягнути до суду головного винуватця – уряд США і тих політиків, які його підтримують", – заявив він агентству Рейтер.* Ідіома *theater of the absurd* – театр абсурду, ситуація, в якій, з точки зору мовця, порушуються базові принципи природної логіки, виникла в результаті переосмислення термінологічного словосполучення *театр абсурду*, що відноситься до сфери драматургії: *There was only one demon who would go to these absurd lengths of theater. – Лише один демон міг влаштувати цей театр абсурду.*

Юридичний термін *a vested interests* – належить речове право є елементом переосмисленої ідіоми *to have a vested interests in (something)* – мати особисту зацікавленість у чомусь; мати егоїстичний або корисливий інтерес: *The mayor of the city has a vested interests in building the new stadium. – Мер міста має особисту зацікавленість в будівництві нового стадіону.*

Із сфери економіки і фінансів в загальноновживану лексику входять фразеологічні одиниці *to be in the red* – бути в боргах і *to be in the black* – процвітати. Обидва вирази пов'язані з урахуванням банківських документів. Прибуткова сторона банківського бланка – чорного кольору, а видаткова сторона – червоного кольору. Якщо ти опинився на чорній стороні, то твої доходи перевищують твої витрати. І зовсім інша справа – опинитися на червоній стороні (*to get into the red*): *It's easy to get into the red if you don't pay close attention to the amount of money you spend* (AID, 2000, 216). – Неважко влізти в борги, якщо не звертаєш жодної уваги на ті грошові суми, які витрачаєш. *Sally moved the company in the black* (Ibid, 219). – Під керівництвом Селлі компанія стала процвітати.

В результаті аналізу вживання фразеологізмів, які увійшли в загальноновживану мову з різних галузей науки, можна помітити, що вони вживаються в новому переосмисленому значенні, яке формується в процесі вторинної непрямої номінації. На базі вже відомих термінологічних фразеологічних одиниць створюються нові найменування предметів, явищ або подій. Ці нові фразеологічні одиниці внаслідок своєї метафоричності зрозумілі широкому колу комунікантів, що не мають відношення до наукової діяльності. Перспективним напрямком дослідження представляється створення англо-українського словника фразеологізмів термінологічного походження з включенням в нього неологізмів.

Література

1. Капаназде Л. А. Взаимодействие терминологической и общепотребительной лексики / Л. А. Капаназде // Развитие современного русского языка. – М.: Наука, 1965. – С. 86-103.
2. Кунин А.В. Асимметрия в сфере фразеологии / А. В. Кунин // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1988. – 107 с.

3. Ларин Б.А. Очерки по фразеологии (О систематизации и методах исследования фразеологических материалов) / Б. А. Ларин // Современный русский язык: Лексикология: Хрестоматия и учебные задания. СПб.: СПбУ, 1996. – С. 192-204.

4. Мамедова Р.М. Фразеологические единицы в современном русском языке, имеющие терминологическую и профессиональную основу: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тбилиси, 1981. – 19 с.

5. Мелех Н.Н. Проникновение терминологических единиц в общеупотребительную лексику: дис. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 2004. – 200 с.

6. Никулина Е.А. Терминологизмы как результат взаимодействия и взаимовлияния терминологии и фразеологии современного английского языка / Е. А. Никулина: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – М.: Наука, 2005. – 40 с.

7. Павлова О. І. Англійські бінарні терміни-фраземи і проблеми їх перекладу / О. І. Павлова. // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – 205 с.

8. Сидоренко К.П. Фразеологизмы терминологического происхождения / К. П. Сидоренко // Русская речь. – 1978. – С. 84-88

9. Смит Л. П. Фразеология английского языка / Л. П. Смит. – М.: Учпедгиз. – 1959. – 197 с.

УДК 81'373.46 (045)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**Морєва Г. Г., Дорменєв В. С.**

Стаття є спробою вивчення особливостей номінації однієї з тематичних груп кулінарної термінології – кондитерських виробів. На матеріалі англійської та української мов досліджено номінативні особливості проаналізованих термінологічних одиниць, розроблено їх лексико-семантичну класифікацію. З'ясовано основні внутрішньомовні та міжмовні фактори, що впливають на творення термінів даної тематичної групи.

Ключові слова: номінація, тематична група, кондитерські вироби, термінологічні одиниці, номінативні особливості.

Статья является попыткой изучения особенностей одной из тематических групп кулинарной терминологии – кондитерских изделий. На материале английского и украинского языков исследованы номинативные особенности проанализированных терминологических единиц, разработана их лексико-семантическая классификация. Выявлены основные внутриязыковые и межъязыковые факторы, влияющие на образование терминов данной тематической группы.

Ключевые слова: номинация, тематическая группа, кондитерские изделия, терминологические единицы, номинативные особенности.

The present article attempts at investigating confectionery nomination as one of the thematic groups of culinary terminology. On the basis of English and Ukrainian there was undertaken the study of nominative peculiarities of terminological units and there was worked out their lexico-semantic classification. Intralingual and extralingual factors which influence the formation of terms of this particular thematic group were clarified.

Key words: nomination, thematic group, confectionery, terminological units, nominative peculiarities.

Вивчення термінології тісно пов'язане з вивченням мови загалом, оскільки у процесі свого розвитку науковий і загальнонародний лексичний потенціал постійно взаємодіють один з одним, до того ж спеціальний лексичний фонд більше реагує на численні зміни, що відбуваються в суспільстві, науці і виробництві.

Проблема вивчення галузевої термінології не нова у вітчизняному мовознавстві і привертає увагу все більшого числа дослідників. Видаються фундаментальні праці з теорії терміна і термінології (В. В. Акуленко, В. О. Горпинич, А. С. Д'яков, А. В. Крижанівська, Т. Р. Кияк, О. О. Селіванова, Л. О. Симоненко, Т. І. Панько тощо), проводяться наукові конференції, захищаються дисертації з різноманітної спеціальної термінології. Особливо плідним став період 1960 – 2000 рр. [1].

Проаналізувавши велику кількість дисертацій і монографій цього періоду, автор систематизує і класифікує їх тематику. Так, активно досліджувалася термінологія природничих та сільськогосподарських наук, термінологія гуманітарної, економіко-правової та фінансової сфер, технічних наук та інформаційних технологій.

На жаль, у цій розмаїтості тематики і напрямків термінологічних студій далеко не перше місце посідає кулінарна лексика. Її дослідження фрагментарні і торкаються, зокрема, вивчення історії назв продуктів та їжі (З. Козирева), семантики побутової лексики (назви страв, напоїв, продуктів харчування) українських літописців кінця XVII – початку XVIII ст. (О. Крижко), термінології громадського харчування (С. Руденко) [1]. Крім цього, вивчаються терміни харчової промисловості, зокрема, їх структурно-компонентний склад [5].

Проте вивчення кулінарної лексики цікаве і важливе не тільки для лінгвістики. Харчування відіграє, мабуть, першорядну роль у повсякденному житті людини, тобто тісно пов'язане з його життям і побутом, тому вивчення різних тематичних груп

кулінарних термінів необхідне також для досліджень з історії, етнографії, культурології. Таким чином, **актуальність** проблеми є безсумнівною.

Як стверджує Вікіпедія, основне призначення їжі – бути джерелом енергії відновлюваних матеріалів (наприклад, вода) і "будівельного матеріалу" для організму, однак не менш важливим у харчуванні людини є фактор отримання насолоди від їжі.

Саме цей останній фактор став підставою для того, що **предметом** дослідження було обрано одну із тематичних груп кулінарної лексики – кондитерські вироби.

Метою статті є аналіз лексико-семантичних особливостей номінації кондитерських виробів в англійській та українській мовах.

Кондитерські вироби (**англ.** *confectionery, pastry*, **укр.** *кондитерські вироби*) – це висококалорійні харчові продукти, що характеризуються приємним смаком і ароматом, високою харчовою цінністю і гарною засвоюваністю. Для їх виготовлення використовують борошно, цукор, мигдаль, горіхи, карамельну масу, мед та інші солодкі речовини (ксиліт, сорбіт), патоку, вершкове масло, яйця, сир, різні фрукти, мак, креми, варення, желатин, агар-агар, вершки, сухе молоко тощо. Прикрашають кондитерські вироби карамеллю, кремами, збитими вершками, желе, мармеладом, шоколадними цукерками, вафлями, маленьким печивом, панірувальними сухарями, мигдально-карамельною масою, а також фруктами і ягодами.

Матеріалом для дослідження стали 298 англійських та 219 українських найменувань кондитерських виробів, відібраних із словників і спеціальної літератури, список яких наведений в кінці статті. Вважаємо таку кількість фактичного матеріалу достатньою на цьому етапі лінгвістичного аналізу, враховуючи його невеликий обсяг.

Термінологія кондитерських виробів, як і будь-яка інша, неоднорідна за своїм складом і може бути поділена принаймні на 2 лексико-семантичні групи – "Цукрові кондитерські вироби" і "Борошняні кондитерські вироби", - з подальшим поділом на підгрупи.

1. Цукрові кондитерські вироби, що виготовляються, як правило, з паленого або плавленого цукру з додаванням цукрової пудри, крохмалю, какао-порошку, вершкового масла, фарбників та приправ (горіха, кмину, коріандру, мигдалю) тощо, являють собою різні фруктово-ягідні вироби, карамель, шоколад, какао-порошок, ірис, халву, східні солодощі типу карамелі і м'яких цукерок.

У цій групі були виділені 4 лексико-семантичні підгрупи з урахуванням структури кондитерського виробу.

1.1. Цукрові кондитерські вироби щільної та кристалічної структури з плавленого цукру з додаванням горіхів, фруктів, ягід, ароматичних і смакових речовин (кава, ваніль, вина тощо), які мають різноманітну форму. Ці вироби можуть бути глазурованими або неглазурованими, з начинкою або без неї:

англ.: *coating, glaze, dragée, sweet, boiling, caramel, fruit drop, sugar candy, lollipop, sugarplum, fondant, bonbon, sweet, candied fruits, chocolate;*

укр.: *глазур, драже, ірис, карамель, конфітюр, льодяник, помадка, цукерка, цукати, шоколад.*

1.2. Цукрові кондитерські вироби пінистої, повітряної структури, які складаються із збитих яєчних білків або вершків з цукром, з додаванням ванілі й ароматизаторів.

англ.: *kiss, blancmangé, marshmallow, fruit jelly / paste, fruit-paste sweets / candies, parfait, pastila, praliné, cream, soufflé, meringue;*

укр.: *беше, бланманже, зефір, пастила, парфе, праліне, суфле, меренга.*

1.3. Цукрові кондитерські вироби желеподібної структури, одержувані в результаті уварювання фруктового соку в цукровому сиропі з крохмальними або іншими (агар-агар) загусниками.

англ.: *jam, jelly, marmalade, Turkish delight;*

укр.: *джем, желе, мармелад, рахат-лукум.*

1.4. Цукрові кондитерські вироби шарово-волокнистої структури, виготовлені з обсмажених подрібнених ядер насіння або горіхів шляхом перемішування з карамельною масою чи розплавленим, злегка обпаленим цукром.

англ.: *candied roasted nuts / almonds, nuts-and-honey bar, marchpane, marzipan, halva(h), lacto, sherbet;*

укр.: *грильях, козинаки, марципан, халва, щербет.*

2. Борошняні кондитерські вироби, представлені різноманітним печивом, пряниками, вафлями, кексами, ромовими бабами, рулетами, тортами, тістечками, борошняними східними солодощами, характеризуються наявністю борошна, цукру, жирів, молока і яєць, а також художньою декоративністю оформлення, що відрізняє їх від цукрових кондитерських виробів. Поряд із вищезгаданими інгредієнтами застосовується додаткова сировина: фрукти і фруктові-ягідні напівфабрикати, горіхи, розпушувачі, молочні продукти, ароматизатори (есенції, вина, коньяки), смакові і фарбувальні речовини, згущувачі. Більшість борошняних кондитерських виробів відзначається високою енергетичною цінністю, великим вмістом легкозасвоюваних вуглеводів, жирів та білків, що обумовлено використанням різного виду тіста під час їх виробництва.

Цю лексико-семантичну групу можна розділити на 2 підгрупи, враховуючи форму і структуру кондитерського виробу.

2.1. Борошняні кондитерські вироби з великим вмістом цукру-піску та жиру, низьким вмістом вологи, різноманітної форми, шарової структури і крихкості:

англ.: *waffle, gaufre, vergunu, dry biscuit, hard tack cracker, croquet, cookies, puchkenik, stovpec', scones, masurok*

укр.: *вафля, вергуни, галета, коржики, крекер, крокет, печиво, пухкеник, стовпець, мазурок*

2.2. Борошняні кондитерські вироби щільної повітряної структури з вмістом масла, цукру, яєць, високими смаковими якостями і гарним художнім оформленням, часто у формі шарів, які промашуються кремом, фруктову начинкою, марципаном чи шоколадом.

англ.: *baba, boucheé, biscuit, sponge cake, angel cake, éclair, méeringue, cake, gingerbread, gibbery, spice cake, plazeck, Swiss roll, tartlet, pastry, (fancy) cake, tart, trifle;*

укр.: *баба, буше, бісквіт, еклер, меренга, кекс, коврижка, пряник, пляцек, рулет, тарталетка, тістечко, торт, трайфл.*

Термінологічна номінація розглядається як процес називання спеціальних понять в різних галузях знань і людської діяльності, як творчий усвідомлений процес, спрямований на створення особливих найменувань – термінів [3, с. 6].

Термінотворення – це головним чином процес вторинної номінації, результатом якого є формування терміноодиниць з прозорою внутрішньою формою [2; 3; 4]. На відміну від первинної номінації, вторинна допускає вживання фонетичного образу вже існуючої лексичної одиниці як імені для нового поняття. Таким чином, використання імені загальновідомого поняття в процесі найменування нового поняття є результатом семантичної номінації (дери́вації) в спеціальній лексиці: "Семантична деривація як один із способів термінотворення ґрунтується на схожості побутових і наукових понять у межах вже готового знаку загальноновживаної мови" [4, с. 12].

Для обох досліджуваних мов найбільш поширеними способами творення термінів тематичної групи "Кондитерські вироби" можна назвати метафоричний (на підставі аналогії або імпліцитного порівняння) (**англ.** *sugarplum, lollypop, kiss*; **укр.** *льодяник, бeze*) і метонімічний (заснований на реальній суміжності) (**англ.** *marshmallow* / **укр.** *барбарис*) переноси значень. При цьому перший спосіб переважає, що складає 124 терміни (42%) в англійській і 86 термінів (39%) в українській мові, тоді як кількість термінів, створених метонімічним способом, складає 21 (7%) в англійській і 16 (8%) в українській.

Так, наприклад, найменування кондитерського виробу *sugarplum, lollypop* / *льодяник* створено в англійській мові шляхом метафоричного переносу: дослівно слова *sugarplum* і *lollypop* перекладаються як "цукрова слива" (береться до уваги схожість форми льодяника зі сливою) і "шиплячий язик" (в основі найменування лежать, ймовірно, властивості льодяника легко розчинятися в роті). Ці ж причини, тобто схожість властивостей і зовнішнього вигляду виробу із льодом, лягли в основу українського терміну *льодяник*.

Досить ілюстративним також є термін *kiss* / *безе*. В англійській мові назва цього кондитерського виробу створена шляхом метафоризації від французького слова *baiser*, що означає "поцілунок". Ймовірно, кондитери цією назвою хотіли підкреслити

солодкість і повітряність тістечка. Що ж до української мови, це слово є запозиченим, адаптованим способом транскрипції.

Слід зазначити, що в англійській мові порівняно з українською частіше зустрічаються випадки творення термінів шляхом метафоризації: *cracker*, *croquet*, *cruller*, *sponge cake*, *roll*, що підтверджує висловлену раніше думку про те, що образність термінологічної лексики більше властива англійській мові [4, с. 15].

Значно рідше зустрічаються випадки творення термінів шляхом метонімічного переносу, наприклад, *marshmallow*. В англійській мові назва цього кондитерського виробу створена від назви лікарської рослини (*marshmallow* означає "алтей", тобто рослина, з якої спочатку виготовляли зефір), в українській мові цей термін створений способом прямого запозичення від фр. *zephyr*, що означає "легкий західний вітерець", вказуючи на повітряність і легкість кондитерського виробу.

Оскільки запозичення є одним із способів поповнення словникового складу мови і одним із способів термінотворення, неможливо не торкнутися цього аспекту проблеми.

Хоча англійська мова, як і українська, тяжіє до використання власнемовних кондитерських термінів, що складає 153 термінів (51%) в англійській мові, 117 (53%) в українській, частка запозиченої лексики в цих мовах також досить значна.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що основний обсяг лексики, запозиченої англійською та українською термінологією, складають терміни французького походження: *éclair* / еклер, *praliné* / праліне, *parfait* / парфе, *soufflé* / суфле, *blancmangé* / бланманже тощо. На другому місці в англійській мові запозичення зі слов'янських мов, наприклад: *puchkenik*, *stovpec*, *masurok*, *baba*, *pigeon's milk*, *Napoleon*. Цікаво, що цей останній термін потрапив до англійської мови шляхом транслітерації зі слов'янської кулінарної термінології, в якій він з'явився внаслідок появи кондитерського виробу, присвяченого сотій річниці перемоги над Наполеоном. Стосовно української мови, на другому місці за кількістю запозичень – терміни з англійської мови (*жем*, *кекс*, *трайфл* тощо).

Як в англійській, так і в українській, мовах існує певна кількість термінів, запозичених з німецької (*waffle* / вафля, *strudel* / штрудель, *marzipan* / марципан), іспанської (*chocolate* / шоколад, *caramel* / карамель), італійської (*marmalade* / мармелад), арабської (*halva* / халва, *sherbet* / шербет). Запозичені терміни мають незначні фонетичні відмінності і пов'язані з особливостями вимови і правопису кожної мови.

Таким чином, як в англійській, так і в українській мовах, створення назв кондитерських виробів є результатом вторинної номінації, внаслідок чого утворюються термінологічні одиниці з прозорою внутрішньою формою, тобто за рахунок прямого віддзеркалення особливостей того чи іншого кондитерського виробу.

В обох мовах переважає найменування кондитерських виробів шляхом метафоричного переносу. При цьому варто зазначити, що в англійській мові метафоричні традиції сильніші. Випадки метонімічного переносу зустрічаються в обох досліджуваних мовах значно рідше.

Поряд з власнемовними термінами, англійська та українська мови використовують значну кількість запозичень з європейських мов, серед яких переважають терміни французького походження.

Результати дослідження є підґрунтям для подальших розвідок тематичної групи "Кондитерські вироби".

Перспективними напрямками вважаємо історико-етимологічні дослідження термінів, що входять до складу цієї групи, а також аналіз стилістичних особливостей вживання назв кондитерських виробів у текстах різних літературних жанрів.

Нарешті, вивчення найменувань кондитерських виробів, як і кулінарної лексики загалом, зможе, на нашу думку, пролити світло на особливості національно-мовної картини світу, які особливо яскраво проявляються на лексико-семантичному рівні.

Література

1. Комова М. Термінознавчі дослідження в Україні (1960-2000 рр.) // Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри: зб. наук. пр. / [відп. ред. Л. Д. Малевич]. – Рівне : НУВГП, 2016. – С. 39-44.

2. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" / С. М. Кришталь; ДонНУ. – Донецьк, 2003. – 20 с.

3. Нікуліна І. М. Субконтинуум інформатики й обчислювальної техніки у французькій, українській та російській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" / І. М. Нікуліна; ДонНУ. – Донецьк, 2004. – 20 с.

4. Старченко О. А. Термінологія виборчого процесу й виборчих процедур (на матеріалі англійської та української мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство": / О. А. Старченко; ДонНУ. – Донецьк, 2013. – 20 с.

5. Нарушевич-Васильєва О. Структурно-компонентний склад термінів харчової промисловості / О. Нарушевич-Васильєва // Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри: зб. наук. пр. / [відп. ред. Л. Д. Малевич]. – Рівне : НУВГП, 2016. – С. 244-248.

Список джерел ілюстративного матеріалу

6. Зданович Л. И. Кулинарный словарь / Л. И. Зданович. – М. : Вече, 2001. – 400 с.
7. Ковальская Л. П. Англо-русский словарь пищевой промышленности: Ок. 42000 терминов, 3-е издание, стереотип. с Дополнением. – М. : РУССО, 1995. – 704 с.
8. Новейший русско-украинский словарь / под ред. Л. Г. Савченко. – Харьков : Прапор, 1999. – 1135 с.
9. Пашук З. Н. Технология производства мучных кондитерских изделий / З. Н. Пашук. – Мн. : "Белорусский дом печати", 1997. – 397 с.
10. Похлебкин В. В. Кулинарный словарь / В. В. Похлебкин. – М. : Эксмо, 2015. – 456 с.
11. Чепурной И. П. Товароведение и экспертиза кондитерских товаров / И. П. Чепурной. – М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2002. – 416 с.
12. An Oxford English Dictionary. – Oxford: Academic Press, 1933. – 2560 p.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. – Dehli: Surjeet Publication, 1978. – 1912 p.
14. New Webster's Dictionary of the English Language. – Delhi: Surjeet publications, 1987. – 1824 p.

УДК 811.112.2:81'373.2+81'373.7

ЛЕКСИКО-ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НОМІНАЦІЇ ЕМОЦІЇ РАДОСТІ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ КАЗОК "MÄRCHEN FÜR SEELE")

Романова Н. В.

Висвітлено лексичні та фразеологічні засоби об'єктивації емоції радості в сучасній німецькій мові, розкрито семантичне наповнення поняття "Freude". Особливу увагу приділено автосемантичному й маргінальному типам слів та стійким сполукам – фразеологічним єдностям і фразеологічним сполученням. Запропоновано структурно-семантичну класифікацію досліджуваних мовних одиниць.

Ключові слова: поняття "Freude", загальноживана лексика, емотивна лексика, емоційні вигуки, фразеологічна єдність, фразеологічне сполучення.

Освещены лексические и фразеологические средства объективации эмоции радости в современном немецком языке, раскрыто семантическое наполнение понятия "Freude". Особенное внимание уделено автосемантическому и маргинальному типам слов, устойчивым языковым единицам – фразеологическим единствам и фразеологическим сочетаниям. Предложено структурно-семантическую классификацию исследуемого явления.

Ключевые слова: понятие "Freude", общеупотребительная лексика, эмотивная лексика, эмоциональные междометия, фразеологическое единство, фразеологическое сочетание.

The article highlights the lexical and phraseological means of objectivation of emotion joy in modern German. It focuses on the semantic filling of notion "Freude". A special attention is paid to autosemantical and transitional types of words, and set word-combinations – phraseological units and phraseological combinations. Structural and semantic classification of the speech units under investigation is offered.

Key words: notion "Freude", general use words, emotive lexical words, emotional interjections, phraseological unit, phraseological combination.

*Кафедрі німецької мови
Херсонського державного університету
до 25-річного ювілею діяльності –
присвячую*

Інтерес лінгвістів до позитивних (базових) емоцій загалом і емоції радості зокрема зумовлений як вимогами міжкультурної комунікації, так і суто евристичними потребами [7, с. 77; 13, с. 29–40].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях емоція радості репрезентована досить розмаїто: від номінації (Ю. Д. Апресян, Н. А. Багдасарова) до структури (С. Б. Берлізон, Ю. Ю. Шамаєва), лексичної (В. В. Левицький, А. М. Манзій), фразеологічної (М. В. Гамзюк, В. І. Дудка) та суб'єктивної (Л. К. Байрамова, Н. В. Романова) семантики, концептуалізації (В. І. Карасік, Ю. Ю. Шамаєва), етимології (Ю. І. Гамаюнова, Н. В. Романова), формування (Г. А. Бакірова, М. В. Піменова) та функціонування у текстах і дискурсах (Н. І. Бойко, В. І. Шаховський), прагматики (Л. Р. Безугла, В. Г. Гак), культурології (М. О. Красавський, І. Б. Русакова), порівняльного аналізу (Г. С. Бородкіна, С. Г. Воркачов) тощо.

Незважаючи на таку широку презентабельність, комплексного студіювання емоції радості немає. Саме тому вважаємо за необхідне запропонувати власну розвідку щодо лексичних і фразеологічних найменувань емоції радості в сучасній німецькій мові, що допоможе певною мірою не лише систематизувати ці елементи, але й визначити їхні семантичні особливості.

Мета статті – окреслити парадигму лексико-фразеологічних засобів, що маніфестують емоцію радості в сучасній німецькій мові.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) висвітлити семантичне наповнення поняття "Freude"; 2) виділити лексику та фразеологізми зі значенням емоції радості в німецькомовних фольклорних текстах жанру казка.

У ході загальнокультурного розвитку німецького етносу, в рамках різноманітних наук склалися відмінні уявлення про семантичне наповнення поняття "Freude". Наприклад, етимологи вважають, що *Freude* походить від інваріантного германського прикметника **frawa-* "веселий, радісний, щасливий; благополучний" [17, с. 287] або **fraw-* / *frew-* "швидкий, сильний", що немає чіткого пояснення [6, с. 172], історики стверджують, що лексема є похідною від німецького прикметника *froh* "веселий, радісний, задоволений" [18, с. 293], лінгвісти вбачають у *Freude* іменник ж. р., який має множину та вживається на позначення психологічного процесу *Beglückung*, внутрішнього психологічного стану (*innere*) *Befriedigung*, піднесеного настрою *Gefühl der Hochstimmung* [19, с. 375].

Важливим при розгляді названої проблеми є також час зародження поняття. Спостереження над міфами, легендами, баладами, казками та іншим фольклорним матеріалом, "дозволяють заглянути у далеке минуле творців цих пам'яток, задово до появи у них писемних свідчень" [12, с. 192].

У зв'язку з обсягом статті детальний аналіз поняття "Freude" в царині міфології та фольклорі німецького народу, не передбачається.

Ми лише б хотіли тут відзначити, що в едичних міфах та піснях *radість* усвідомлюється як тернарна категорія сакрального, мирського й тваринного світів. Сакральну радість утілюють оніми *Friallaf*, *Fridleif* "Життєлюбний" (ім'я батька Одіна) й теоніми *Frā-riðr* "Швидкий наїзник" (прізвисько Одіна – верховне божество асів), *Freyja* "Пані, Дружина" [6, с. 172, 163], *Frigiða*, *Frigg* "Улюблена, Кохана" (фонетичні варіанти імені дружини Одіна, богині-ванині) [16, с. 168], *Freyr* "Пан, Господь" (ім'я бога аса – бога родючості й миру, рідного брата Фрейї); мирську репрезентують словоформи *feginn* "веселий", *fæddi* "радість", *vina* "так само"; тваринна зафіксована в дієслові *gladdi* "тішить" і зоонімах *Freki* "Ненажерливий, Лютий" (ім'я одного з вовків Одіна – сина велетині, відьми Залізного Лісу; *Freki* маніфестує, з одного боку, якість світу, з другого –, власні риси характеру. *Якість світу* є похідним від *якості*, що генетично містить у собі єдиний бінар, з якого витворилася емоція гніву в протиставленні до емоції радості. Очевидним є семантичний синкретизм. Під семантичним синкретизмом у лінгвістиці розуміють "поєднання в одному значенні декількох, часто важко сумісних, значень" [6, с. 39]), *Gladr* "Веселий" (ім'я другого коня богів асів). Таким чином, поняття "Freude" містить у собі три різновиди значень, що відображають ознаку живого предмета: життя, вершник, заміжня жінка, чоловік, перевертень, тварина.

Владають у вічі два різновиди коренів: прості й ускладнені. Прості корені характеризуються одноконсонантністю типу CV- *fe-*, *fæ-*, *vi-*, ускладнені – двоконсонантністю типу CCV- *Fri-*, *Frā-*, *Fre-*, *gla-*, *Gla-* й CCVV- *Fria-*, *Frey-*.

Ці типи коренів історично зумовлені: проста структура кореня типу CV- відноситься до часу існування ранньої індоєвропейської мови, тобто є первісною [11, с. 9–10]; ускладнена структура кореня типу CCV- і CCVV- є похідною від словотвірної германської моделі "корінь + закінчення" [3, с. 9]: "Розвиток праіндоєвропейської структури слова супроводжувався фонетичними змінами в її межах, що призводило до утворення закритих складів, сполук приголосних, особливо у початковій та кінцевій позиціях кореня" [11, с. 15].

Протосеми, як наголошує Н. Д. Андрєєв, мали конкретне значення і могли означати і дію, і предмет, і ситуацію в цілому [1, с. 40; 10]. У цьому контексті поняття "Freude" містить у собі загальний смисл 'якість', а предмет, який володіє цією якістю, є 'радість'.

Глибинна реконструкція *Freude* відображає фізичну дію, виконану однією рукою. Передбачається, що "розрізнення однієї із рук як фізично сильнішої" і зумовило появу назви емоції радості в протоіндоєвропейців [9, с. 150].

Узагальнюючи сказане вище, можемо допустити такий семантичний ланцюг наповнення поняття радості: фізична дія → сильніша рука → якість → радість → життєлюбна людина → божество (чоловіче, жіноче начала) → бог плодючості й

миру. Тваринна *радість* існує паралельно із сакральною: божество (чоловіче начало) → атрибути верховного божества та іншого божества.

Проведений аналіз свідчить про відносно пізнє зародження поняття "Freude" у німецькомовній культурі, а саме: в період патріархату, коли жіноче божество відступило на другий план, зберігши за собою ознаки вихідного почуття.

Виокремлення трьох категорій радості з перевагою однієї із них – мирської, як більш головної, свідчить про час потрібного поділу навколишнього світу, оцінне ставлення до нього та людини в ньому, точніше, до емоцій людини.

На лексичному рівні емоцію радості об'єктивують два типи слів: **автосемантичний** і **маргінальний**. Автосемантична лексика є повнозначною, відносно самостійною, угруповується за лексико-граматичними класами: **дієслово** *Sie lachte und schüttelte den Kopf mit den wilden goldenen Locken* [15, с. 52], **прислівник** [...], *festliche Musik erklang und die vornehmen Damen und Herren drehten sich fröhlich im Reigen* [там само, с. 53], **іменник** *Dicht nebenan wohnte ein Reicher, und wenn der jeden Abend das Gelächter und die Fröhlichkeit bei dem Armen hörte, wunderte er sich: "Warum bin ich eigentlich nicht zufrieden und seelenruhig wie der?"* [там само, с. 60], **прикметник** *Wie im siebenten Himmel fühlte sich Fiona an jenem Tag, und bis zu ihrem Ende gab es keinen Tag, an dem sie weniger glücklich gewesen wäre* [там само, с. 120]; маргінальна являє собою особливий тип слів – **емоційні вигуки**, що посідає проміжне місце між автосемантичними й синсемантичними елементами.

Зауважимо, що найбільш важливою характеристикою маргінальної лексики є її антропоцентризм. Людина виражає не стільки самі емоції, скільки своє емоційне ставлення до навколишнього світу. В такому разі емоція радості невід'ємна від оцінки. Детальний огляд теорій оцінки зроблено Н. Д. Арутюновою [2, с. 12–60].

Хотілось би лише відзначити, що всі концепції оцінки так чи так торкаються проблеми визначення і виокремлення оцінного компонента, співвідношення фактичної інформації і ілюкативної функції в оцінному висловлюванні. Перше положення є дуже важливим для нашого дослідження, оскільки оцінне значення тісно пов'язане з "реальними властивостями предмета" [8, с. 14].

Прикладом маргінальної лексики, як уже зазначалось, слугують емоційні вигуки *Fanfaren tönten zu Ehren der Braut, und das Volk auf den Straßen jubelte und rief: "Ja! Der Prinz hat wirklich gut gewählt!"* [15, с. 53–54]; [...], *nahm sich zusammen und brich in rückhaltloses Lachen aus: "Ha-ha-ha! Oh-ha-ha-ha!"* [там само, с. 178]; *"Juhei", rief Hansl und stieg aus der Grube herauf, "juhei, jetzt habe ich einen Sonntagskragen, wie ich noch nie einen so schönen gehabt!"* [там само, с. 187]; *Da schlug sie die Augen auf und stöhnte: "Ach, dass deine zu große Liebe..."* [там само, с. 307].

Емоційні вигуки активуються емоціогенною ситуацією, яка залежить "від відношення між мотивацією і можливостями суб'єкта" [5, с. 241]. Розрізняють два види емоціогенних ситуацій: суб'єкт не вміє дати адекватну відповідь на стимуляцію та суб'єкт реагує занадто експресивно на стимуляцію [там само, с. 72–76]. У першому випадку емоційні реакції зумовлені дією трьох чинників: новизною, незвичайністю, раптовістю, у другому пов'язані з обставинами, які не дають змоги суб'єкту діяти. Звичайно, поділ чинників емоціогенних ситуацій є умовним: потреби людини мінливі, її (емоційний) досвід неповторний, емоційність відносно стабільна.

Спостереження над автосемантичною лексикою показують, що емоція радості об'єктивується загальноновживаними й емотивними словами [15]. Загальноновживані мовні одиниці є стилістично нейтральними, міжстильовими, необмеженими ні діалектними, ні професійними межами [4], емотивні звужуються до емоційної сфери особистості або тварини [14, с. 24].

Наведемо спочатку приклади загальноновживаної лексики *Hansl [...] nahm den doppelten Lohn und ging dann singend und pfeifend seines Weges, um anderswo ein Plätzchen zu finden* [15, с. 190]; *und doch klang am Abend meist Lachen und Singen aus dem kleinen Haus* [там само, с. 332]; *Und sie riefen ihre Kinder und luden ihre Freunden ein [...], sangen und lachten und waren glücklich bis zum Morgengrauen* [там само, с. 332–333].

Як бачимо, феномен бере участь в описі емоційного стану. Виділяються пари дієприкметників I *singend und pfeifend* та формально неповні пари а) іменників *und Singen* і б) дієслів у минулому розповідному часі *sangen und*. І парні, й непарні

сполуки поєднані сурядним сполучником *und*, що реалізує координативний зв'язок між членами словосполучення, між членами речення та всередині складного речення.

Парна сполука *singend und pfeifend* визначає рівноцінні етичні ознаки емоції радості, в непарній іменниковій сполуці *Singen* є другим членом, релевантним предметності емоції радості та водночас інтенсивності її вияву, в дієслівній сполуці *sangen* є першим членом, що конституює етичну дію, спрямовану на об'єкти (носії емоційного стану).

Незважаючи на різну позицію у сполуках та функції, *Singen* і *sangen* мисляться мовцем як комунікативно значущі лексеми. Доходимо висновку, що емоція радості ділиться на дві складові частини – гомогенні за формою та гетерогенні за змістом, структурується за етичними ознаками, комбінованими – етично-психологічними або психологічно-етичними та кількісними – колективне переживання радості, відповідно. Сюди додаються динамічність і трансформація. Динамічність емоції радості полягає в захисті самої людини від інших її емоцій, зокрема, інтересу, трансформацію тлумачимо як перехід від інтенсивного фізичного стану до інтенсивного емоційного стану.

Емотивна лексика позначає **реакцію** дівчини на пропозицію одруження *Endlich fasste er sich ein Herz: "Ich bitte dich, Mädchen", sagte er zu ihr, "werde meine Frau". Sie lachte und schüttelte den Kopf mit den wilden goldenen Locken* [15, с. 52]; **характеристику** дії, спрямованої на а) суб'єктів (носіїв емоційного стану) [...], *festliche Musik erklang und die vornehmen Damen und Herren drehten sich fröhlich im Reigen* [там само, с. 53]; б) об'єкт (носія емоційного стану) **Vor Freude hüpfte und tanzte er wie rasend eine Zeitlang herum** [...] [там само, с. 187]; емоційний **стан** а) суб'єкта (носія дії) *"Ich säe hier, weil ich sein Glück bin, das Glück deines Nachbarn"* [там само, с. 57]; б) суб'єктів (носіїв емоційного стану) *Sie waren froh, dass sie diese Frau nicht heiraten mussten, denn sie war zwar sehr schön* [там само, с. 114]; **форми** вияву емоції радості *Dicht nebenan wohnte ein Reicher, und wenn der jeden Abend das Gelächter und die Fröhlichkeit bei dem Armen hörte, wunderte er sich: "Warum bin ich eigentlich nicht zufrieden und seelenruhig wie der?"* [там само, с. 60]; **обсяг** емоційного стану [...] *und beide wechselten voll Freude ihre Ringe miteinander* [там само, с. 80]; *Sie trug einen Sari und viel schönen Schmuck. Ihre Freude war groß* [там само, с. 86]; *Und unser halber Mann lief nun, so gut er konnte, zurück an die Luke, kletterte die Leiter hinunter und humpelte nach Haus und war voller Freude und voller Spannung, was nun sein Losbündel enthalte* [там само, с. 202]; вихідне **почуття** *"Eine Freude ist es, Jeremy, wenn man mit dem Mann gehen kann, den man wirklich liebt."* [там само, с. 115–116]; **об'єкти** (носіїв емоційного стану) *Erst die lauten Hurra-Rufe der Menge ließen sie wieder zu sich kommen* [там само, с. 119]; **відчуття** блаженства **Überglücklich** *legte sie ihre Hand in die seine und er zog sie auf die Füße* [там само]; **уявний** емоційний **стан** радості *Wie im siebenten Himmel fühlte sich Fiona an jenem Tag, und bis zu ihrem Ende gab es keinen Tag, an dem sie weniger glücklich gewesen wäre* [там само, с. 120]; **тривалість** емоційного стану радості [...], *nahm sich zusammen und brach in rückhaltloses Lachen aus: "Ha-ha-ha! Oh-ha-ha-ha-ha!"* [там само, с. 178]; **інтенсивність** вияву емоційного стану радості а) неймовірні веселощі *Danach setzte er einige Pilze auf ein Stäbchen, röstete sie über einem Lagerfeuer und aß sie auf. Und nun ergriff ihn eine solche Fröhlichkeit, dass es nicht zu beschreiben ist!* [там само, с. 178]; б) перит *Der Hauptmann starrte ihn an, dann lachte er schallend: "Ihr Juden seid ja noch dümmer, als ich immer noch dachte"* [там само, с. 289]; **дію**, спрямовану на суб'єкт (носія емоційного стану) *"Ah, du bist es, lieber Schwager", sagt er, "schön, dass du kommst, ich freue mich, dich zu sehen"* [там само, с. 317].

Така ієрархія лексичної семантики емотивів не є випадковою, вона перегукується почасти з семантичним наповненням поняття радості (див. ініціальні ланки семантичного ланцюга), а також свідчить про ділімість людської емоції радості на зовнішню і внутрішню. Зовнішня семантика емоції радості апелює імпліцитно до верхньої частини тіла – обличчя та ритмічних рухів тіла, внутрішня актуалізована гучністю голосу та уявним психічним станом.

Стосовно стійких словосполучень, зафіксовано два їхні різновиди: **фразеологічні єдності** та **фразеологічні сполучення**.

Фразеологічні єдності передбачають повне переосмислення значень компонентів у річищі образності "*Du bist willkommen*", *gab sie lächelnd zur Antwort, und ihre Stimme klang nicht länger rau und heiser* [15, с. 304]; фразеологічні сполучення – часткове без участі образності *Wie im siebenten Himmel fühlte sich Fiona an jenem Tag, und bis zu ihrem Ende gab es keinen Tag, an dem sie weniger glücklich gewesen wäre* [там само, с. 120]; [...], *nahm sich zusammen und brich in rückhaltloses Lachen aus: "Ha-ha-ha! Oh-ha-ha-ha-ha!"* [там само, с. 178]; *Und frohen Mutes zog der Junge weiter, dem Sonnenaufgang entgegen, und er fand seinen Weg ins Land des blinden Königs* [там само, с. 255]; *Der Gutsherr brüllt vor Lachen: "Jimmy. Du warst nur fünf Minuten weg"* [там само, с. 300].

Згідно з наведеними прикладами, сполука *bist willkommen* "рада бачити" відображає взаємозв'язок емоційної і перцептивної сфер, на підґрунті яких формується новий образ емоції радості – сенсорний; фрагмент речення *im siebenten Himmel fühlte sich* є синонімічним варіантом розмовної ідіоми *im siebenten Himmel sein* "розм. почуватися на сьомому небі", еквівалентним інтенсивності духовного переживання радості; синонімічні фрази *brich in Lachen aus* і *brüllt vor Lachen* хоч і тотожні інтенсивному вияву емоційного стану радості, проте різняться семантичними відтінками: *brich in Lachen aus* реалізує початок процесу реготання, *brüllt vor Lachen* указує на гучність перебігу сміху; сполука *frohen Mutes* зберігає ознаку емоційного стану радості, що нашаровується на емоційну оцінку з лінійкою "позитив – негатив".

Завершуючи розгляд визначених у студії проблем, звертаємо увагу на складну семантичну природу емоції радості, на її позитивну роль у житті етносу, завдяки якій формується стрижень кохання і тим самим засвідчується духовність людського ества.

Перспективою подальших розвідок може бути номінація інших позитивних (базових) емоцій, як-от: емоції інтересу, емоції подиву, емоції сорому чи емоції провини або негативних (базових) емоцій у тому числі емоція горя, емоція гніву, емоція відрази, емоція презирства, емоція страху.

Література

1. Андреев Н. Д. Раннеиндоевропейский праязык / Н. Д. Андреев. – Л.: Наука, 1986. – 326 с.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
3. Гухман М. М. Морфологическая структура слова в германских языках / М. М. Гухман // Сравнительная грамматика германских языков. – М.: АН СССР, 1963. – Т. 3 : Морфология. – С. 7–38.
4. Загальноживані слова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svitslova.com/mova/leksykologiya-frazeologiya/1728-zagalnovjivani-slova.html>.
5. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
6. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков : В 3-х томах / В. В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 2000. – Т. 1 : А–J. – 264 с.
7. Музычук Т. Л. Эмоциональное состояние персонажа как объект лингвистического наблюдения / Т. Л. Музычук // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология : [сб. науч. трудов]. – М. : Моск. ун-т, 2011. – № 1. – С. 75–88.
8. Приходько Г. І. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові / Г. І. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 362 с.
9. Романова Н. В. Поетичні погляди давніх германців на світ та емоції: семантико-етимологічне дослідження / Н. В. Романова. – Херсон: Айлант, 2017. – 184 с.
10. Спиркин А. Г. Происхождение языка и его роль в формировании мышления / А. Г. Спиркин // Мышление и язык. – М.: Политиздат, 1957. – С. 3–72.
11. Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовна реалізація (до витоків індоєвропейської прамови) / В. Г. Таранець. – 2-е вид., перероб. і доп. – Одеса: АстроПринт, 1999. – 116 с.
12. Таранець В. Г. Генезис граматичної категорії числа в індоєвропейських мовах / В. Г. Таранець // Діахронія мови : [збірка статей]. – Одеса: Друкарський Дім, 2008. – С. 73–87.

13. Шаховский В. И. Эмотивная семантика слова как коммуникативная сущность / В. И. Шаховский // Коммуникативные аспекты значения. – Волгоград : ВГПУ, 1990. – С. 29–40.
14. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 208 с.
15. Dickerhoff H. Märchen für die Seele / Heinrich Dickerhoff, Harlinda Lox. – Krummisch: Königsfurt Urania Verl., 2012. – 384 S.
16. Feist S. Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache / S. Feist. – 3-te neubearb. u. vermehrt. Aufl. – Leiden: E. J. BRILL, 1939. – 712 S.
17. KLUGE. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / [bearb. von E. Seebold]. – 23-ste, erw. Aufl. – Berlin: W de G, 1999. – 924 S.
18. Paul H. Deutsches Wörterbuch / H. Paul. – 9-te, vollst. neu bearb. Aufl. – Tübingen: Max Niemeyer Verl., 1992. – 1130 S.
19. WAHRIG. Wörterbuch der deutschen Sprache / [von R. Wahrig-Burfeind]. – neu bearb. u. aktual. Aufl. – München: dtv, 2012. – 1152 S.

ПРОБЛЕМИ ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 811.111: 81'42

**ПЕРЕДВИБОРЧИЙ ДИСКУРС Х. КЛІНТОН:
СИНТАКСИЧНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИСТУПУ В РЕНО ВІД 25.08.16 Р.)**

Гуменюк Н. Г.

Подана робота присвячена розгляду стилістично маркованих мовних одиниць синтаксичного рівня у передвиборчому дискурсі Х. Клінтон від 25.08.16 р. в Рено. Ця робота є спробою поєднати комунікативні завдання промовця з використаними ним стилістично маркованими одиницями мови синтаксичного рівня, де головним комунікативним завданням передвиборчого дискурсу Х. Клінтон є вплив на американських виборців з метою обрання її президентом США. Реалізація головного комунікативного завдання передбачає реалізацію проміжних комунікативних завдань: дискредитацію опонента Д. Трампа та аргументоване доведення його непридатності бути президентом США та її готовності очолити країну.

Ключові слова: стилістично марковані мовні одиниці синтаксичного рівня, дискредитація, аргументація, вплив на співрозмовника.

Данная работа посвящена рассмотрению стилистически маркированных единиц языка в предвыборном дискурсе Х. Клинтон от 25.08.16 г. в Рено. Эта работа является попыткой совместить коммуникативные задачи говорящего с используемыми им языковыми единицами языка синтаксического уровня, где главной коммуникативной целью предвыборного дискурса Х. Клинтон является повлиять на американских избирателей с целью избрания ее президентом США. Реализация главной коммуникативной цели предполагает реализацию промежуточных коммуникативных задач.: дискредитацию оппонента Д. Трампа и аргументированное доказательство его непригодности быть президентом США и ее готовности возглавить страну. .

Ключевые слова: стилистически маркированные единицы языка синтаксического уровня, дискредитация, аргументация, влияние на собеседника.

The following work is devoted to the problem of the stylistically marked language units of the syntactical level within the pre-electoral discourse of H. Clinton in Reno, 08.25.16. This work is an attempt to unite the communicative tasks of speaker with the usage of the stylistically marked language units of the syntactical level in his or her speech. So, the main communicative task of the pre-electoral discourse of H. Clinton is to influence the American voters to elect her the president of the USA. The realization of it presupposes the realization of the following sub-tasks: the discreditation of the opponent D. Trump and the argumentative evidences of his impropriety to be the president of the USA and of her readiness to become the leader of it.

Key words: stylistically marked language units of the syntactical level, discreditation, argumentation, influence on the interlocutor.

Подана стаття присвячена розгляду стилістично маркованих мовних одиниць синтаксичного рівня мови у передвиборчому дискурсі Хілорі Клінтон в Рено від 25.08.16 р.

Як відомо, розгляд дискурсів особистостей, кожна з яких має тришарову структуру організації – тезаурус, лексикон, прагматикон [7, с. 51], є достатньо цікавою темою лінгвістичних досліджень [1; 3; 5; 8; 9]. Актуальність цієї роботи полягає в тому, що вона продовжує серію досліджень щодо дискурсів особистостей, поєднуючи комунікативні завдання мовця з використаними ним стилістично маркованими мовними одиницями синтаксичного рівня [2; 4].

Передвиборчий дискурс Х. Клінтон в Рено, як відомо, має головну комунікативну мету вплинути на американських виборців для обрання її президентом США. Проте, досягнення головної комунікативної мети передбачає досягнення проміжних комунікативних завдань: дискредитація опонента Дональда Трампа і аргументоване переконання в його негідності бути президентом США та її готовності обіймати цю керівну посаду.

Таким чином, передвиборчий дискурс Х. Клінтон є, водночас, і дискредитуючим, і аргументативним дискурсом, де дискредитація є "підривом довір'я до когось, чого-небудь; применшенням авторитету, значення когось, чогось" [10, с. 172], а аргументація - "соціальна, інтелектуальна, вербальна діяльність, яка служить для того, щоб виправдати або ж відкинути точку зору, яка складається із набору стверджень і направлена на отримання згоди від аудиторії" [11, с. 7].

Особливістю передвиборчого дискурсу Х. Клінтон є те, що на початку свого виступу вона вдається до приховування своєї головної комунікативної мети вплинути на американську аудиторію, позиціонує свій виступ як бізнес справу:

My original plan for this visit was to focus on our agenda to help small businesses and entrepreneurs. This week we proposed new steps to cut red tape and taxes...

Проте, вже в кінцевій частині свого виступу, коли відбулася аргументована дискредитація опонента Д. Трампа, Х. Клінтон відкрито заговорить про мету свого виступу в Рено:

And I promise you this: with your help, I will be a President for Democrats, Republicans, and Independents. For those who vote for me and those who don't. For all Americans

Іншою особливістю дискурсу Х. Клінтон в Рено від 25.08.16 р. є те, що її промова має форму монологу. Проте, використовуючи звернення *Reno, you, Donald*, претендентка на посаду президента робить спробу розгорнути штучне діалогічне спілкування, в якому слухачу надається пасивна роль співрозмовника, не здатного реагувати, не здатного робити відповідні комунікативні кроки, надається роль співрозмовника, за якого все вирішують, який з усім погоджується.

Як бudo зазначено вище, для досягнення своєї головної комунікативної мети вплинути на американську аудиторію для обрання її президентом США Х. Клінтон використовує арсенал мовних засобів впливу на реципієнта, серед яких – синтаксичні стилістичні засоби.

Як відомо, у передвиборчому дискурсі Х. Клінтон ствердження превалюють над питаннями, що говорить про інформативний характер її промови, про вибудовування у виступі аргументивної складової у формі доказів і аргументів щодо негідності Д. Трампа бути президентом США.

Крім того, кількість простих речень, приблизно, така сама, як і складних. Проте, як і прості, так і складні речення є розширеними, ускладненими, що дозволяє авторці виступу надати більш детальну інформацію, пояснити деякі факти.

Прості речення, які складаються лише з підмета та присудка, на тлі розширених речень здатні привернути увагу співрозмовника, маючи великий емоційний вплив:

Trump said thousands of American Muslims in New Jersey cheered the 9/11 attacks. They didn't.

Передвиборчий дискурс Х. Клінтон містить значну кількість номінативних речень, які виникають на тлі розширених простих і складних речень, які здатні привернути увагу співрозмовника, зробити акцент на зазначених фактах і, тим самим, зробити свій внесок до реалізації головного комунікативного завдання промовця:

Trump has stood up in front of largely white audiences and described black communities in insulting and ignorant terms: "Poverty. Rejection. Horrible education. No housing. No homes. No ownership."

Виступ Х. Клінтон містить одне квазі-речення:

So when a tweet gets under his skin and he wants to retaliate with a cruise missile, maybe cooler heads will be there to convince him not to. Maybe.

Це речення, як і номінативні та прості нерозширені речення, виникають на тлі чисельної кількості розширених речень. Маючи ефект несподіваності, привертаючи увагу слухачів, вони перетворюються у речення підвищеного значення.

Кількість питань у виступі Х. Клінтон в Рено від 25.08.16 р. поступається у чисельності стверджувальним формам, але має якісний показник. Як правило, претендентка на посаду президента використовує загальні та спеціальні питання, серед яких кількість спеціальних превалує.

В своєму виступі Х. Клінтон вдається до використання прийому постановки питань і надання готових відповідей на них, що має декілька ефектів: емоційний вплив на співрозмовника: наближення монологу до форми діалогу, співбесіди; спроба корегувати зворотній зв'язок з американською аудиторією в потрібному напрямку:

It takes a lot of nerve to ask people he's ignored and mistreated for decades, "What do you have to lose?" The answer is everything!

Промова Х. Клінтон містить одне риторичне питання, яке не потребує відповіді, бо відповідь всім відома - "Hi":

Like Ibtihaj Muhammad, an African-American Muslim from New Jersey who won the bronze medal in fencing with grace and skill. Would she even have a place in Donald Trump's America?

Передвиборчий дискурс Х. Клінтон містить невелику кількість імперативних речень:

1. *Think about that for a minute.*
2. *Come to think of it, there actually may be one place that does that.*

Невелика кількість імперативних речень у промові Х. Клінтон говорить про її намагання імпліцитно вплинути на співрозмовника. Проте, імперативні речення зі збірним значенням "Let's" в прикінцевій частині її виступу набувають не тільки емоційного піднесення, але й орієнтують американську аудиторію на співпрацю з командою Х. Клінтон, на обрання її президентом США:

So let's keep moving forward together.

Let's stand up against prejudice and paranoia.

Let's prove once again, that America is great because is America is good

Промова Х. Клінтон в Рено від 25.08.16 р. містить значну кількість паралельних конструкцій з анафоричним та епіфоричним повторами, які призначені емоційно вплинути на адресата, закарбувати в пам'яті адресата подану інформацію, яка дискредитує Д. Трампа:

1. *He doesn't see the success of black leaders in every field...The vibrancy of black-owned businesses...Or the strength of the black church... He doesn't see the excellence of historically black colleges and universities or the pride of black parents watching their children thrive...And he certainly doesn't have any solutions to take on the reality of systemic racism and create more equity and opportunity in communities of color.*

2. *If he doesn't respect, respect all Americans, he can't serve all Americans!*

В своєму передвиборчому виступі в Рено Х. Клінтон використовує ланцюжкові повтори. Так, у прикладі слово "ideas" в оточенні слів, які мають контекстуально негативне значення, які входять до складу суміжних речень, також набуває підвищеного негативного значення, що, в свою чергу, сприяє дискредитації опонента Д. Трампа:

According to the Southern Poverty Law Center, which tracks hate groups, Breitbart embraces "ideas on the extremist fringe of the conservative right. Racist ideas. Race-baiting ideas. Anti-Muslim and anti-Immigrant ideas — all key tenets making up an emerging racist ideology known as the 'Alt-Right.'

Виступ Х. Клінтон в Рено містить полісиндетон, який утворюється повтором сполучника *or*, що дозволяє уповільнити темп мовлення і, тим самим, зробити акцент на поданій інформації, яка дискредитує опонента Д. Трампа:

Trump's lack of knowledge or experience or solutions would be bad enough

Поданий дискурс претендентки на посаду президента США характеризується використанням емфатичних конструкцій з метою підсилення значення того, що Д. Трамп не має права керувати ані країною, ані урядом, ані збройними силами США:

This is what I want to make clear today: A man with a long history of racial discrimination, who traffics in dark conspiracy theories drawn from the pages of supermarket tabloids and the far reaches of the internet, should never run our government or command our military.

Передвиборчий дискурс Х. Клінтон характеризується використанням великої кількості вставних слів та речень, які призначені надати додаткову інформацію, донести до співрозмовника ідею її промови – Д. Трамп не гідний бути президентом США:

1. *When asked in a nationally televised interview whether he would disavow the support of David Duke, a former leader of the Ku Klux Klan, Trump wouldn't do it. Only later, again under mounting pressure, did he backtrack.*

2. *His campaign famously posted an anti-Semitic image – a Star of David imposed over a sea of dollar bills – that first appeared on a white supremacist website.*

Окрім того, вставні слова *after all, well, now, by the way, in fact, so* мають текстоформуючу функцію, поєднуючи окремі за змістом синтаксичні одиниці в єдине ціле, сприяючи послідовному викладенню інформації.

Проте, в своєму виступі Х. Клінтон використовує парцеляцію для сегментації речення на окремі одиниці, які за рахунок цього відокремлення набувають більшого емоційного забарвлення і конкретизації значення, що сприяє досягненню прагматичної мети мовця:

And I promise you this: with your help, I will be a President for Democrats, Republicans, and Independents. For those who vote for me and those who don't. For all Americans

Для надання своєму виступу певного ступеня авторитетності, для підтвердження своїх слів про непридатність Д. Трампа для посади президента США Х. Клінтон використовує цитати відомих постатей та прислів'я:

1. *There's an old Mexican proverb that says "Tell me with whom you walk, and I will tell you who you are."*

2. *Maya Angelou once said: "When someone shows you who they are, believe them the first time."*

Однак, в своєму виступі Х. Клінтон цитує не тільки відомих постатей та наводить приклади народної мудрості, вона вдається до цитування слоганів передвиборчої кампанії Д. Трампа:

1. *Lets Trump be Trump!*

2. *Make America great again!*

Цитуючи слогани передвиборчої кампанії Д. Трампа, надаючи роз'яснення їхнього змісту американській аудиторії, Х. Клінтон, навіть, вдається до гри слів: рифмуючи замінює позитивне за змістом слово на негативне. Цим самим досягається ефект емоційного забарвлення, емоційного впливу на співрозмовника, досягається ефект дискредитації опонента Д. Трампа:

He says he wants to "make America great again," but his real message remains "Make America hate again."

Таким чином, передвиборчий дискурс Х. Клінтон в Рено від 25.08.16 р. є дискурсом аргументованої дискредитації опонента Д. Трампа з метою подальшого впливу на американську аудиторію для обрання її президентом США. Для реалізації цієї головної комунікативної мети Х. Клінтон достатньо майстерно використовує стилістично марковані одиниці мови синтаксичного рівня: полісиндетон, паралельні конструкції з анафоричним та епіфоричним повторами, ланцюжкові повтори, емпатичні речення, номінативні речення, квазі-речення, вставні слова та конструкції, парцеляцію, цитування, риторичне питання, імперативні, стверджувальні та питальні форми, які здатні емоційно вплинути на співрозмовника, які здатні привернути увагу співрозмовника до певної інформації

На нашу думку, подана робота є подальшим внеском у розробку теорії комунікативних актів, дискурсології, стилістики та лінгвістики тексту. Перспективним, на нашу думку, є розгляд мовних одиниць у передвиборчому дискурсі Х. Клінтон для складання політичного портрету особистості Х. Клінтон.

Література

1. Гнезділова Я.В. Якщо адресат - маніпулятор ? / Я. В. Гнезділова // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. 21 квітня 2016 р. НТУУ "КПІ". – К.: Кафедра. – С. 31- 32.

2. Гуменюк Н. Г. Політичний дискурс Б. Обама: синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі звернення до нації з питань Сирії , від 10.09.12) / Н. Г. Гуменюк // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, 2014 р. НТУУ "КПІ". – К.: Кафедра, 2014 р. – С. 37-39.

3. Гуменюк Н. Г. Політичний дискурс Б. Обама : маніпулятивні технології (на матеріалі звернення до Генеральної Асамблеї ООН від 24.09.14) / Н. Г. Гуменюк // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Філологічні науки. Книга 1. – Ніжин, 2015. – С. 203-207.

4. Гуменюк Н. Г. Англомовний дискурс П. Порошенка : синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі звернення до Конгресу США від 23.12.15) / Н. Г. Гуменюк // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. 21 квітня 2016 р. НТУУ "КПІ". – К.: Кафедра. – С. 35- 37.

5. Гуменюк Н. Г. Особливості англомовного лискурса П. Порошенка (на матеріалі звернення до Конгресу США від 23.12.1) / Н. Г. Гуменюк // Наукові записки. Серія "Філологічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016 р. – Кн. 1 – С. 225-228.

6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

7. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 247 с.

8. Петлюрченко Н. В. Харизматика : мовна особистість, її дискурс : монографія / Н. В. Петлюрченко. – Одеса, 2009. – 464 с.

9. Потапенко С. І. Когнітивна риторика ефекту : в пошуках методу (на матеріалі інавгураційних звернень американських президентів Дж. Кеннеді і Дж. Буша [Електронний ресурс] / С. І. Потапенко // Вісник Київського національного лінгвістичного ун-ту. Сер.: Філологія. - 2012. Т. 15. №2. - С. 131-140.

10. Словник української мови в 11 томах. Т 2. 1971. [ред. Академії наук УССР]. К: Наукова думка, 1970 - 1980. – С. 172.

11. Emeren van F. H. Handbook of Argumentation Theory / F. H. van Emeren, R. Grotendort, T. Kruiger. – Dordrech, 1987.

УДК 811.111:801.6:81[42+371]

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ОЦІННО-МОДАЛЬНИХ ЗНАЧЕНЬ В ПОЕЗІЇ Р. КІПЛІНГА

Мазур О. В., Трібушна О. М.

У статті розглянуто шляхи актуалізації оцінно-модальних значень (ОМЗ) в поезії Р. Кіплінга. Доведено, що ОМЗ актуалізуються експліцитно на лексико-семантичному рівні та імпліцитно – за допомогою графічних маркерів, стилістичних прийомів та на інтертекстовому рівні.

Ключові слова: переклад, поезія, модальність, оцінка, конотація, оцінно-модальні значення, актуалізація.

В статье рассмотрены пути актуализации оценочно-модальных значений (ОМЗ) в поэзии Р. Киплинга. Доказано, что ОМЗ актуализируются эксплицитно на лексико-семантическом уровне и имплицитно – при помощи графических маркеров, стилистических приемов и на интертекстуальном уровне.

Ключевые слова: перевод, поэзия, модальность, оценка, коннотация, оценочно-модальные значения, актуализация.

The article considers ways of evaluative-modal meanings (EMM) reflecting in the poetry of R. Kipling. It is proved that EMM are explicitly actualized on the lexical-semantic level and implicitly – through graphical markers, stylistic devices and on the intertextual level.

Key words: translation, poetry, modality, evaluation, connotation, evaluative-modal meanings, actualization.

На сучасному етапі розвитку перекладознавства науковий інтерес спрямований не тільки на відображення засобів актуалізації ставлення до навколишньої дійсності, але й на відтворення мовними засобами активного пізнання та оцінки дійсності, до адекватного віддзеркалення ставлення до результатів такого пізнання. Перекладач постає перед необхідністю вивчення глибинних процесів взаємозв'язку між мовою, мисленням та дійсністю.

Праці В. Діброви, В. Виноградова, Ф. Палмера, А. Вестфальської, Г. Приходько, О. Островської, А. Арцишевської, В. Сініциної, Дж. Мартіна, Ш. Баллі, та П. Уайта присвячені дослідженню категорії модальності та її реалізації в тексті. Втім, сегмент функціонування категорій модальності та оцінки в поетичному дискурсі є майже не дослідженим, і цією розвідкою ми ставимо собі за **мету** відстеження засобів актуалізації оцінно-модальних значень та категорій модальності і оцінки саме на рівні поетичного тексту. Матеріалом дослідження обрано поезію Р. Кіплінга, адже ній розуміння категорії модальності, прихованої митцем у тканину творів, допомагає зрозуміти ставлення автора до описуваних подій та дійсності як такої.

Об'єднавши думки сучасних лінгвістів та літературознавців щодо модальності, ми отримуємо таке комплексне визначення цього феномена: **"модальність** як граматична (М. Крупа) та функційно-семантична категорія (І. Вихованець) забезпечує зв'язність тексту (І. Мірошніченко) та виражає відношення змісту висловлювання до дійсності або суб'єктивну оцінку висловлюваного з боку того, хто говорить або пише у плані реальності чи ірреальності (Т. Єщенко)" [5, с. 208; 1, с. 385; 6, с. 51; 3, с. 250]. Назагал, можна погодитися з І. Вихованцем, що "у широкому розумінні це комплексна категорія, яка протиставляється у реченні нейтрально-інформативному змісту і виражає суб'єктивне значення" [1, с. 386]. Текстова модальність (літературознавча категорія) може бути передана через модальність граматичну (лінгвістична категорія), яка виражається різними граматичними засобами: модальні дієслова, категорії способу, часу й особи дієслова, вставні слова та словосполучення тощо. "Текстову модальність формують особливості композиції, парцеляції, інтонації, графічні виділення автора та ін." [5, с. 208]. За І. Гальперінім, текстова модальність реалізується також "в характеристиці героїв, у своєрідному розподілі предикативних та релятивних відрізків висловлювання, сентенціях, умовиводах, актуалізації окремих частин тексту [2, с. 115] Внаслідок цього виникає "суб'єктивно-оцінне

ставлення до предмета висловлювання в більшості типів текстів" яке "не розкриває сутності явища, а лише відповідно забарвлює його і дає уявлення про світовідчуття автора висловлювання" [2, с. 116].

Розгляньмо, в який спосіб реалізуються оцінно-модальні значення в поезії Р. Кіплінга і яку роль відіграють в них елементи, які формують текстову модальність на різних рівнях текстової організації.

На **лексико-семантичному** рівні модальність виражається (1) **модальними дієсловами**, які відображають ставлення мовця до повідомлення: (а) "*If you **can** dream – and not make dreams your master; // If you **can** think – and not make thoughts your aim; // If you **can** meet with Triumph and Disaster // And treat those two imposters just the same*" [4, с. 236]. У прикладі (б) "*For to admire an' for to see, // For to be'old this world so wide – // It never done no good to me, // But **I can't drop** it if I tried!*" [4, с. 48] – "Для щастя, захвату, для мрій // Я прагну Всесвіт осягти. // Хоч часом вибір мій тяжкий, // Та не спинюсь, хоч би й хотіє!..." [4, с. 49] "**I can't drop**" виражає модальний зв'язок між суб'єктом та дією, але може бути витлумачене як оцінне, тому що висловлювання має підрядне умовне речення: "*if I tried*".

У наступних рядках (2) **присвійні та особові займенники** (а) "*your*", "*mine*", які перебувають у відносинах співставлення, підкреслюють єдність та співчуття автора своїм героям: "*I have eaten **your** bread and salt, // I have drunk **your** water and wine, // The deaths **ye** died I have watched beside, // And the lives that **ye** led were **mine***." [4, с. 12], або ж у прикладі (б) "*Sing, for Faith and Hope are high – // None so true as **you and I** – // Sing the Lovers' Litany: // "Love like ours can never die!"*" [4, с. 14], шляхом поєднання особистих займенників "*you and I*" в єдине семантичне ціле, автор дає зрозуміти, що найвищу цінність нього має не "*Faith and Hope*", а "*you and I*" і ці фрази стають контекстуальними антонімами (про явище контекстуальної антонімічності-синонімічності маркерів оцінно-модальних значень та розтлумачення їх в українському перекладі див. нашу роботу "Тлумачення оцінно-модальних значень поезії Р. Кіплінга" в українських перекладах"). (3) **Сполучники** також висловлюють суб'єктивно-оцінне ставлення Р. Кіплінга до описуваних подій. Так, протиставний сполучник "*but*" розмежує фактичний зміст – жартівливе представлення подій автором – та індивідуальну позитивну оцінку інтелектуальних здібностей близьких людей: "*I have written the tale of our life // For a sheltered people's mirth, // In jesting guise – but ye are wise, // And ye know what the jest is worth.*" [4, с. 12].

При створенні художнього поетичного тексту автор ставить завдання не об'єктивно описати дійсність, а підкреслити деякі її риси, переконуючи реципієнта, спонукаючи його до якоїсь дії/емоції, яка є бажаною в обставинах, що склалися. Отже, виконується формування певного ставлення до події, предмета чи явища і такої оцінки, яка замислювалася автором. З цією метою використовується (4) **оцінювальна лексика**, де оцінка може бути частиною денотативного та конотативного аспектів лексичного значення і складати т.з. "модальну рамку" (частина лексичного значення, яка містить оцінку позначуваної текстом ситуації; властива значенням питальних, заперечних, посилювальних часток, предикативних прислівників, оцінювальних прикметників тощо [7]). Наприклад, в уривку "*Er petticoat was yaller an' 'er little cap was green, // An' 'er name was Supi-yaw-lat – jes' **the same as Theebaw's Queen**, // An' I seed her first a-smokin' of a **whackin'** white cheroot, // An' a-wastin' **Christian kisses** on an 'eathen idol's foot:"*" [4, с. 20] виділені слова посилюють контраст між першими – позитивними – та наступними двома рядками з негативною конотацією, які, до речі, вводять в оману перекладачів поезії Р. Кіплінга. Так само протилежно через "невизначений знак" суб'єктивної модальності можна зрозуміти останній рядок уривку "*Wot they called the Great Gawd Budd – // **Plucky lot she cared** for idols when I kissed 'er where she stud!*" [4, с. 20]. (Про розмаїття перекладацьких інтерпретацій оцінно-модальних значень лірики Р. Кіплінга йтиметься у наших подальших розвідках).

Актуалізація оцінно-модальних значень відбувається за допомогою (6) **авторських новотворів**. У наступному прикладі – через негативний оцінний **оказіоналізм** "*fore-damned*": "*Honour and Wit, fore-damned they sit, to each his Priest and Whore;*" [4, с. 38]. Хоча слова *Honour and Wit* мають денотативне позитивне значення, та підрядне речення розпрозорює прихований смисл.

На стилістичному рівні характерним маркером оцінно-модальних значень є (1) **метафори**: "*The good that ye did for the sake of men on the little Earth so lone!*" [4, с. 250] та (2) **метафоричні еліпсиси**: "*And it isn't the shame // and it isn't the blame. // That stings like a white hot brand.*" [4, с. 118] – один з улюблених прийомів Р. Кіплінга.

Негативну оцінку деяких поведінкових характеристик саксів ми бачимо в таких рядках: "*When he stands like an ox in the furrow - with his sullen set eyes on your own, // And grumbles, This isn't fair dealing,*" my son, leave the Saxon alone // "*You can horsewhip your Gascony archers, or torture your Picardy spears; // But don't try that game on the Saxon; // you'll have the whole brood round your ears. // Front the richest old Thane in the county // to the poorest chained serf in the field, // They'll be at you and on you like hornets, and, if you are wise, you will yield.*" [4, с. 216]. Засобами актуалізації оцінно-модальних значень у цьому випадку є (3) **образне порівняння** "*stands like an ox in the furrow*", **порівняння** "*like hornets*", (4) **фразеологізм** "*sullen set eyes*", авторський **метафоричний образ** "*whole brood round your ears*", **дієслово з негативною конотацією** "*grumbles*", (5) **протиставлення** "*Front the richest old Thane in the county to the poorest chained serf in the field*", (6) **тавтологія** "*at you and on you*"; сподівання на інтелектуальні здібності реципієнта, запозичені зі східної філософії, "*if you are wise*", та бажаний вихід із описаної ситуації "*leave the Saxon alone*", "*you will yield*". В цій строфі можемо спостерігати не суб'єктивну модальність в оцінці цінностей, які формувалися у національній англійській культурі та передавалися з покоління в покоління.

Оцінку можна спостерігати у (7) **антонімічних фразах-парадоксах**: "*What you cannot finish you must leave undone! // Morning never tries you till the afternoon!*" Автор умисно створює протиріччя між експліцитним значенням висловлювання та його значущою основою. Таким чином виявляється прагматичне значення: висловлюється негативне ставлення до тих, хто любить прокидатися вдень. Можна сказати, що воно присутнє в багатьох, якщо не у всіх народів, тому що цей чинник впливає на матеріальне становище людини. Це складова загальнолюдських цінностей.

(8) **Антонімічні та/або синонімічні перерахування**: "*In vigil or toil or ease*"; "*joy or woe*", парадоксальні номінативні перерахування, які утворюють ряди **контекстуальних синонімів або антонімів** "*Glamour, wine, and witchery*" [4, с. 14] та мають, зазвичай, іронічне звучання, також є засобом актуалізації оцінно-модальних значень. До них належать також (9) **звертання**: "*Dear hearts across the seas*", (4) **риторичні питання**: "*Was there aught that I did not share // In vigil or toil or ease, // One joy or woe that I did not know, // Dear hearts across the seas?*" [4, с. 12]. Всі вони тим чи іншим робом виказують суб'єктивне ставлення автора до дійсності, його настрої тощо, тобто, протиставляються нейтрально-інформативному змісту. Прикладом уривка, де суб'єктивне ставлення автора підкреслено лексичним повтором "*wot do they understand*", риторичним модальним питанням, (10) **означеннями з негативним** "*beefy*", "*grubby*", та **позитивним значенням** "*neater*", "*sweeter*", "*greener*" може бути: "*An' they talks a lot o' lovin', but wot do they understand? // Beefy face an' grubby 'and - // Law! Wot do they understand? // I've a neater, sweeter maiden in a cleaner, greener land! // On the road to Mandalay...*" [4, с. 20]. (11)

Рефрен у поезії Р. Кіплінга є досить уживаним засобом вираження оцінно-модальних значень "*Love like ours can never die!*" [4, с. 14] тощо, щоразу викликаючи у читача то одноманітний ефект навіювання, то розмаїте суб'єктивне ставлення до описуваних подій.

Засобом актуалізації оцінної складової у висловленні може бути слово нейтральної семантики, якщо воно знаходиться у сполученні з (7) **порівняльною конструкцією** "*not so*", "*not so ... as*", наприклад: "*The Saxon is not like us Normans. His manners are not so polite. But he never means anything serious till he talks about justice right.*" [4, с. 216]. Ці ж фігури мови та ступені порівняння прикметників, у поєднанні з оцінними словами, також можуть бути засобами актуалізації оцінно-модальних значень: "*They'll drink every hour of the daylight and poach every hour of the dark. // It's the sport not the rabbits they're after (we've plenty of game in the park). // Don't hang them or cut off their fingers. That's wasteful as well as unkind, // For a hard-bitten, South-country poacher makes the best man-at-arms you can find.*" [4, с. 217]. Здавалося б, виділена фраза виступає компонентом негативної конотації, тому що зазначені дії мають негативний відтінок значення. Проте далі бачимо суб'єктивний висновок із

описуваної ситуації: *"For a hard-bitten, South-country poacher makes the best man-at-arms you can find."* Авторська асоціація та попередній досвід, фонові знання стали тими чинниками, які допомогли Р. Кіплінгу оригінально та несподівано для читача закінчити строфу. Цей приклад дає можливість висновувати, що негативна конотація може перетворитися на позитивну оцінку залежно від контексту.

На **графічному рівні** маркерами модальності можуть бути (1) **тире**, (2) **трикрапка**, яка є імпліцитним маркером модальності та заохочує читача домислити те, що хотів сказати автор, (3) виділений авторським **курсивом** рефрен, як у наступному прикладі: *"Mabel", "Officers", "Goodbye" // Glamour, wine, and witchery – // On my soul's sincerity, // "Love like ours can never die!"* [4, с. 14].

Часто розуміння імпліцитних оцінно-модальних значень виходить за межі тексту. Так, тільки на **інтертекстуальному рівні** ми можемо розтлумачити рядки *"And this I have thought that another man thought of a Prince in Muscovy."* [4, с. 32]. Як зазначає Дж. Вебб, автору близькі погляди на церкву Л. Толстого. Моральність теорії цього письменника обіймала відмову від майна, необхідність не робити супротив злу, скасування урядів і церков в поєднанні з вірою в Бога і любов'ю до людства [8].

Тільки на **рівні мегатексту**, який складає увесь поетичний доробок Р. Кіплінга, ми можемо зрозуміти негативні оцінні значення, пов'язані з жіночими образами, які у різних віршах накладаються, і їх оцінна сила сягає високого ступеня несхвалення та навіть приниження жінки як людської істоти. Наприклад: *"Open the old cigar-box – let me consider anew – // Old friends, and who is Maggie that I should abandon you? // A million surplus Maggies are willing to bear the yoke; // And a woman is only a woman, but a good Cigar is a Smoke"* [9] і втратою подруги життя: *"I'm sick of the hired women. I'll kiss my girl on her lips! // I'll be content with my fountain. I'll drink from my own well, // And the wife of my youth shall charm me -an' the rest can go to Hell!"* [4, с. 70]. У першій строфі за допомогою **асоціативно-образної синтаксичної фігури** *"the old cigar-box"* та **протиставлення** *"a woman is only a woman, but a good Cigar is a Smoke"* досягається іронічний ефект: *"Old friends, and who is Maggie that I should abandon you?"*. Коли постає питання – або жінка, або сигари, – ставиться **риторичне питання**: хто така Меггі, щоб заради неї залишати сигари. В цьому протиставленні поет надає перевагу другому. У другій строфі бачимо гостро негативну оцінку продажної любові *"I'm sick of the hired women", "an' the rest can go to Hell!"* і щиро позитивну оцінку сімейних цінностей: *"I'll kiss my girl on her lips!", "my fountain", "my own well", "my youth", "shall charm me"*. Це складники загальнолюдського розуміння, які є відображенням ціннісної картини світу поета. Оскільки індивідуальні вподобання збігаються з прийнятими у суспільстві, інформація подана експліцитно.

Пояснення цього феномену ми можемо знайти в дитинстві Р. Кіплінга: *"Образ набожної християнки, байдужої до дитячих страждань і, принаймні частково, відповідальної за них, з тих образів, які відносять нас у світ містечка Саутсі, та садистських повчать місіс Головеї про пекло"* [9] (переклад наш. – О. М.).

Дослідивши шляхи актуалізації оцінно-модальних значень в поезії Р. Кіплінга, можна висновувати, що на усіх рівнях текстової організації – від графічного до мегатекстового – обидві складові допомагають виокремити зв'язок між реаліями дійсності або його відсутність, моделювати його, враховуючи людський фактор. План вираження оцінної модальності в поезії Р. Кіплінга експліцитний та/або імпліцитний. Експліцитний план вираження практично обмежується оцінними словами, модальними дієсловами, присвійними та особистими займенниками з різним типом зв'язку та означеннями на лексико-семантичному рівні, часто парадоксально переосмисленими, що робить їхню модальність оцінно-суб'єктивною, тоді як переважний імпліцитний план актуалізується в численних графічних (тире, три крапка, курсив), синтаксичних (риторичні питання, паралельні конструкції, антонімічні/синонімічні побудови), та суто стилістичних засобах (метафори, художні порівняння, парадокс, алюзія, іронія) а також у інтертекстовому та мегатекстовому просторах.

Таким чином, можна зробити висновок, що в творчості Р. Кіплінга оцінно-модальні значення виконують номінативну (виражають суб'єктивне ставлення), комунікативну та прагматичну (вплив на співрозмовника, спонукання до роздумів, дій та ін.) функції.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні типології оцінних висловлювань та їх тлумачення в українських перекладах.

Література

1. Вихованець І. Українська мова: Енциклопедія / [ред.: Русанівський В. М. та ін.]. – 3-є вид. зі змінами і доп. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – Изд. 4-е, стереотип. – М. : КомКнига, 2006. – 144 с.
3. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту : [навч. посібник] / Т. Єщенко. – Київ, Академія, 2009. – 264 с.
4. Кіплінг Д. Р. Межичасся : Поетичні твори / Упоряд. В. Чернишенко. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2009. – 304 с.
5. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : [посібн. для студ. ВНЗ] / М. Крупа. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 432 с.
6. Мирошниченко И. В. Лингвистический анализ текста : [конспект лекций] / И. В. Мирошниченко. – М. : А-Проир, 2009. – 224с.
7. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс] // Термины и понятия лингвистики. – Режим доступа к ресурсу:
http://lexicology_dictionary.academic.ru/197
8. Webb G. The New Readers' Guide to the works of Rudyard Kipling. Tomlinson. Notex in the text / [Electronic resource] / George Webb. – Access mode :
http://www.kiplingsociety.co.uk/rg_tomlinson_notes.htm
9. Webb G. The New Readers' Guide to the works of Rudyard Kipling. Kipling and Dreams. / [Електронний ресурс] / George Webb. – Режим доступу до джерела:
http://www.kiplingsociety.co.uk/rg_dreams.htm

УДК 81`1:82–1(410.1)

КОГНІТИВНО-СЕМІОТИЧНА ПРИРОДА МЕТАМОРФОЗИ

Москвичова О. А.

Стаття присвячена встановленню лінгвосеміотичних та лінгвокогнітивних властивостей метаморфози в англійських віршованих текстах XIX-XX століть. Ключові слова: метаморфоза, когнітивно-семіотична модель метаморфози, перетворювальне, перетворене, каузатор, предикати перетворення.

В статье выявлены лингвосеміотические и лингвокогнітивныe особенности формирования и функционирования метаморфозы в английских поэтических текстах XIX-XX веков на основе интегрированного подхода.

Ключевые слова: метаморфоза, когнітивно-семіотическая модель метаморфозы, превращаемое, превращённое, каузатор, предикаты метаморфозы.

This article focuses on revealing linguistic, semiotic and cognitive properties of metamorphosis in poetic texts of the English poetry of the XIX-XXth centuries.

Key words: metamorphosis, cognitive and semiotic model of metamorphosis, the transformative, the transformed, the causer, the predicates of metamorphosis.

На основі аналітичного огляду теоретичних напрацювань, присвячених вивченню метаморфози від архаїчного періоду до сучасності, та розробленої комплексної методики аналізу формування й функціонування метаморфози в англійських віршованих текстах XIX-XX століть, встановлено її лінгвосеміотичні та лінгвокогнітивні властивості.

Доведено, що метаморфоза постає в англійських поетичних текстах **тропеїчною синтактико-стилістичною фігурою**, яка включає перетворювальне, перетворене, предикат перетворення і каузатор.

Згідно з результатами здійсненого лінгвосеміотичного та лінгвокогнітивного дослідження метаморфози як стилістичної фігури, вважаємо, що вона є перетворенням онтологічних ознак сутностей в межах різних семантичних полів. Це перетворення керується **металептичним когнітивним процесом**, який трактуємо як трансформацію чи заміну ознак, властивостей, онтологічно різних сутностей з одного семантичного поля в інше.

Доведено, що концептуальний простір метаморфози структуровано онтологічно несумісними поняттями, що належать до різних концептополів однієї концептосфери. Об'єднують ці концептосфери матриці доменів, котрі концентровані на чолі цих концептополів концептосфери метаморфози.

Враховуючи надбання структурного, логіко-семіотичного, семантико-структурного та системного підходів до вивчення метаморфози встановлено її **абстрактну формулу $A\ p\ B$ під впливом C** , де знаки **A**, **B** позначають перетворювальне й перетворене, **p** – предикати перетворення, а **C** – каузатор.

На основі фреймового моделювання розроблено фрейм метаморфози **ХТОСЬ / ЩОСЬ перетворюється на ІНШЕ під впливом КАУЗАТОРА**.

Комплексний аналіз лінгвокогнітивних та лінгвосеміотичних особливостей реалізації метаморфози в англійських поетичних текстах уможливив розробку логіко-семіотичної, лінгво-семіотичної та когнітивно-семіотичної моделі метаморфози. Зазначені моделі відображають механізми творення метаморфози у віршах. З'ясовано, що **логіко-семіотична модель** відбиває логічний зв'язок між знаками, що позначають компоненти метаморфози. Компонентами метаморфози постають перетворювальне, перетворене, каузатор, предикати перетворення.

Лінгво-семіотична модель метаморфози окрім зазначених компонентів включає й словесні знаки, якими позначаються вказані компоненти метаморфози у поетичному тексті. Встановлено, що перетворювальне, перетворене і каузатор метаморфози виражені у поетичних текстах іменниками, займенниками, словосполученнями і постають тропами (метафорами, метоніміями, епітетами, тощо). Предикати метаморфози виражені в англійських віршованих текстах Романтизму,

Модернізму, Постмодернізму дієсловами у теперішньому, минулому, майбутньому часі, активному та пасивному стані, у формі простих та складних присудків.

Когнітивно-семіотична модель метаморфози містить ще й концепти та концептуальні метафори й метонімії, реконструйовані шляхом концептуального аналізу семантики номінативних одиниць перетворювального, перетвореного й каузатора. Лінгвостеміотичний аналіз семантики номінативних одиниць, що позначають перетворювальне й перетворене метаморфози, спрямований на виявлення кодів, зафіксованих у цих компонентах, і побудову семіотичних моделей, які виявляються домінантними для різних літературно-стильових напрямів.

Здійснене нами дослідження реалізації метаморфози у віршах дозволяє тлумачити її як **тропеїчну синтактико-стилістичну фігуру**, оскільки в перетворювальному, перетвореному та каузаторі виявлена наявність інших тропів. У плані синтаксичної організації метаморфоза виражена поширеним або непоширеним простим реченням, ускладненим дієприкметниковими зворотами, або складносурядним чи складнопідрядним реченням.

Лінгвостилістичну базу метаморфози складають її основні компоненти: перетворювальне й перетворене, а також предикати перетворення.

На основі семантичного аналізу дієслів, що виступають предикатами перетворення, побудовано лексико-семантичне поле, яке охоплює три лексико-семантичні групи дієслів, ядром котрих виступають дієслова 1) з семою "перетворення, перевтілення", 2) "відродження" і 3) "зміни станів".

Здійснений кількісний аналіз предикатів метаморфоз у Романтизмі, Модернізмі та Постмодернізмі дозволяє узагальнити, що домінантними постають предикати з семою "перетворення".

Когнітивною основою метаморфози слугують мотиви, які у тексті можуть бути виражені експліцитно та імпліцитно, і постають причинами перетворень, тобто каузаторами. **Семіотичний аспект метаморфози** виявляється через визначення кодів, які зафіксовані у словесних знаках перетворювального і перетвореного. У метаморфозах, виявлених в англійських поетичних текстах XIX-XX століть, з'ясована зміна оцінки при використанні гомогенних кодів.

У когнітивно-семіотичній моделі метаморфози відображається не лише характер кодів у номінативних одиницях перетворювального та перетвореного, а також реконструйовані концептуальні метафори і сукупність символів та концептуальних метафор, що репрезентують концептуальний простір метаморфози.

Як приклад, пропонуємо вірш В. Блейка "I saw a Chapel of gold", де втілюється своєрідна авторська метафорична гра з християнськими символами:

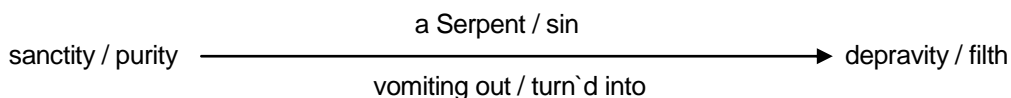
I saw a Chapel of gold
That none did dare to enter in,
And many weeping stood without,
Weeping, mourning, worshipping.
I saw a Serpent rise between
The white pillars of the door,
And he forc'd and forc'd and forc'd;
Down the golden hinges tore,
And along the pavement sweet,
Set with pearls and rubies bright,
All his shining length he drew,
Till upon the altar white
Vomiting his poison out
On the Bread and on the Wine.
So I turn'd into a sty,
And laid me down among the swine"

(William Blake "I saw a Chapel of gold" [3, с. 210]).

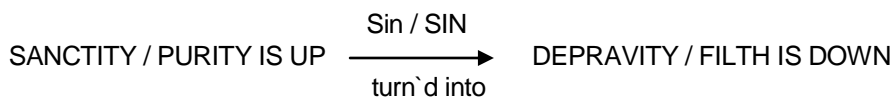
Смисл вірша вилучається завдяки декодуванню символів, побудованих на метаморфозі. У поетичному тексті представлена низка ланцюгових метаморфоз, перша з яких є перетворенням "золотоверхового храму" ("a Chapel of gold") на "хлів" ("a sty"). Каузатором метаморфози є "змій" ("a Serpent"), символ "гріха" ("sin") [1, с. 96-97], предикат перетворення – "вивергати" ("vomiting out"). У вказаному каузаторі встановлюємо метонімічний символ "a serpent for sin", і реконструюємо,

відповідно, концептуальну метонімію SERPENT FOR SIN (ЗМІЙ ЗАМІЩУЄ ГРІХ). Цим перетворенням В. Блейк стверджує, що гріховність перетворила людей з праведних на грішників. В словесній тканині поетичного тексту це увиразнюється за допомогою зміни сакрального коду на профанний.

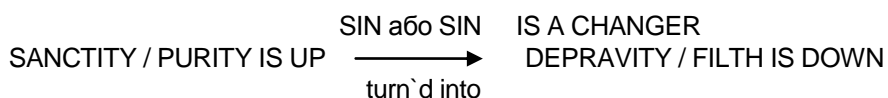
Символічно храм уособлює чистоту людського тіла та душі, а за філософією поета, гріховність спричинила перетворення суспільства і його самого на стадо свиней. Метафорично "храм" ("a Chapel of gold") у вірші уособлює людство. Звідси, символічність метаморфози вбачаємо не лише у перетворенні кодів у запропонованому поетичному тексті, а і у наявності християнських символів, котрі втілено у номінативних одиницях елементів когнітивно-семіотичних моделей метаморфоз. У цьому поетичному тексті виявляємо перетворення "святого / чистого" ("sanctity / purity") на "гріховне / брудне" ("depravity / filth"). Каузатором такої метаморфози є "змій" ("epix") ("a serpent (sin)"), предикатами перетворення є дієслова "вивергати" ("vomiting out") і "перетворюватись" ("turn`d into"). Модель метаморфози, якою узагальнюються представлені у вірші метаморфози, є такою:

Когнітивним підґрунтям перетворювального вище зазначеної метаморфози є орієнтаційна концептуальна метафора SANCTITY / PURITY IS UP (СВЯТЕ / ЧИСТЕ ЗОРИЄНТОВАНЕ УГОРУ), перетвореного – DEPRAVITY / FILTH IS DOWN (ГРІХОВНЕ / БРУДНЕ ЗОРИЄНТОВАНЕ УНИЗ), подібно до GOOD IS UP; BAD IS DOWN за Дж. Лакоффом [2, с. 40]. Ці концептуальні метафори виявлено завдяки операції покращення орієнтаційних концептуальних метафор. Так, встановлюємо перетворення однієї орієнтаційної концептуальної метафори (SANCTITY / PURITY IS UP) на іншу (DEPRAVITY / FILTH IS DOWN). Каузатором метаморфози є "змій" ("sin") або концепт ГРІХ (SIN), предикатом перетворення – "перетворюватись" ("turn`d into"):

Подальший інтерпретаційний аналіз дозволяє розгорнути концепт ГРІХ (SIN) у розширену концептуальну метафору ГРІХ Є ТРАНСФОРМАТОРОМ (SIN IS A CHANGER). Відповідно, модель метаморфози набуває такого вигляду:

Перетворювальні, перетворені елементи моделі метаморфози, а також і каузатор постають реконструйованими концептуальними метафорами та метоніміями. Отже, вважаємо, що модель метаморфози включає п'ять компонентів: суб'єкт і об'єкт перетворення або перетворювальне й перетворене, предикати перетворення виражені дієсловами з семантикою перетворення, причину або мотив, що зумовлюють зміни в об'єкті (трансфігурації образу) або трансформації суб'єкта.

Лінгвістичну базу метаморфози складають її основні компоненти: перетворювальне й перетворене, а також предикати перетворення. Когнітивною основою слугують причина й мотив, які у тексті можуть бути виражені як експліцитно, так і імпліцитно. Семіотичний аспект виявляється через визначення кодів, які зафіксовані у словесних знаках перетворювального і перетвореного.

Література

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов / Ганс Бидерман. – М. : Республика, 1996. – 329 с.
2. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём / Джордж Лакофф, Марк Джонсон. – М. : УРСС, 2004. – 253 с.
3. Poets` Corner. Selected Poetry [Electronic resource]. – 2496 p.– Access mode: <http://www.theotherpages.org/poet`scorner>

УДК 81'373.7:811.112.2

ТЕКСТОТВІРНІ ПОТЕНЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ЗАГОЛОВКАХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ**Орел І. І.**

У розвідці описуються прагматичні можливості ФО німецької мови у заголовках публіцистичних текстів. Встановлено, що крім інформативної функції ФО реалізують низку текстотвірних потенцій, сприяючи реалізації комунікативного завдання тексту. Досягненню указанного завдання ФО сприяє національно-культурний образ, покладений у основу внутрішньої форми усталеного виразу. Одним із головних завдань використання ФО у заголовках вбачаємо формування бажаної інтенції. Зміст тексту пов'язаний із ФО у заголовком у різний спосіб. Перший спосіб полягає у безпосередньому використанні ФО в тексті із розгортанням образу внутрішньої форми. Другий спосіб реалізується через використання лексичних засобів у публікації, які належать до однієї із ФО семантичної групи. Досліджуючи семантичні зв'язки ФО у заголовку та тексту виявляємо ті чи інші текстотвірні функції ФО.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, функція, заголовок, інтенція.

В статье описываются прагматические потенции ФЕ немецкого языка в заголовках публицистических текстов. Кроме информационной функции ФЕ реализуют ряд текстообразующих функций, которые содействуют реализации коммуникативного задания публикации. Достижению указанного задания ФЕ содействует национально-культурный образ, который положен в основу внутренней формы ФЕ. Главной целью использования ФЕ в заголовках рассматриваем формирование желаемой автором интенции. Содержание текста связывается с ФЕ в заголовке разными способами. Первый способ – использование ФЕ в тексте с развитием образа внутренней формы. Второй способ реализуется через использование в тексте лексических единиц общей с ФЕ семантической группы. Исследуя семантические связи ФЕ в заголовках и тексте определяем текстообразующие функции ФЕ.

Ключевые слова: фразеологическая единица, функция, заголовок, интенция.

The article highlights pragmatic potential of phraseological units in the German language publicistic headlines. It has been determined, that apart from informative function of phraseological units, they put into action textual functions, assisting to reach communicative aim of the text. Realization of the indicated task is assisted by ethnic and cultural image in the inner form of a fixed phrase. One of the main aim of using phraseological unit in the headlines is in forming the willing intention. Content of the text is connected with phraseological units in headlines in different ways. The first way deals with phraseological units directly in the text, representing image of the inner form. The second way is realized with the help of lexical means in publication, which belong to the same phraseological unit semantic group. Having researched semantic links of phraseological units in the headline and the text, textual functions of phraseological units have been shown.

Key words: phraseological unit, function, headline, intention.

Комунікативне завдання авторів публіцистичних текстів полягає у інформуванні, переконанні читачів у правильності трактування викладених фактів, подій; у безпомилковості їхньої оцінки автором, який висловлює погляди певної партії ("Süddeutsche Zeitung" (SZ) – належить лівим політичним силам Німеччини), соціальної (професійні, профспілкові друковані видання), вікової групи (молодіжні газети, журнали) тощо чи є представником незалежного видання ("Frankfurter Allgemeine Zeitung" (FAZ), "Der Spiegel"). Публіцистичні тексти мають суб'єктивний характер, тому вони будуються з урахуванням бажаної автором інтенції. Публіцистичні тексти володіють цілою низкою текстоутворювальних категорій інтенціонального характеру, які, передбачаючи вибір мовних засобів, дають уможливлення вирішення

стратегічних завдань публіцистики, а саме, впливають на читача. Текстотворювальним матеріалом виступають лексеми, ФО.

Низка досліджень присвячена проблемі семантики тексту та функціям мовних знаків у ньому. Зокрема Є. Курилович виокремив первинні і вторинні функції мовних знаків у мові й мовленні [5, с. 19, с. 111]. К. Бюлер визначив три основні семантичні функції одиниць мови: репрезентативну (інформативну), експресивну, апелятивну (евокативну) [1]. На думку В. Флейшера прагматичні функції ФО виявляються у специфічній реалізації їх семантики. Метою їх використання є підсилення впливу тексту (інтенції) на читача. У тексті ФО часто виконують роль індикатора соціального становища, виражають певне ставлення до інформації, виконують функцію комічного, евфемістично зображують події чи факти, лаконічно передавати інформацію [9, с. 218]. На думку дослідника у публіцистиці переважає номінативна функція ФО [там само, с. 224]. В. М. Ярцева до функцій інтенції відносить емоційно-експресивну, волюнтативну, ідеологічну, конотативну, аксіологічну [7, с. 564-565]. Проте на матеріалі нашого дослідження встановлено не описані раніше текстотвірні функції ФО у заголовках німецьких публіцистичних текстів.

Метою запропонованої розвідки є виявлення і опис основних текстотвірних потенцій ФО у заголовках публіцистичних текстів; впливу ФО у заголовках на прагматичні характеристики тексту.

Німецькі науковці досліджують заголовок і текст як окремі одиниці. Заголовок вважають "назвою, що передує комунікативним намірам", "власним іменем тексту" [10]. Він виступає лаконічною одиницею комунікативного акту, яка виконує синтаксичні, семантичні, прагматичні функції. Зокрема, його синтаксична функція полягає у визначенні меж тексту; семантична функція – заголовок інформує про змістове ядро; прагматична функція – заголовок дає тексту ім'я, натякаючи на головний зміст [10]. Заголовки публіцистичних текстів можуть виконувати інформативну й апелятивну функції, діють як самостійні інформативні одиниці, але за змістом залежать від текстів. Вони реалізують певні зв'язки не лише з текстом, але й з читачами, привертають їхню увагу [8, с. 213-244], що забезпечує нормальне функціонування видання [2].

Способи оформлення заголовків є різні. Їх друкують великими літерами, вони мають вигляд декількох ярусів, що допомагає проанонсувати головний зміст тексту, привернути увагу читачів. Рядок над заголовком чи під ним, написаний нежирним шрифтом, називають підзаголовком. Заголовок і підзаголовок складають одне ціле. ФО використовується як у самому заголовку, так і у підзаголовку, демонструючи змістове ядро тексту, не розкриває його, дає своєрідну характеристику, оцінку тексту.

Розглянемо деякі приклади використання ФО у заголовках. Рубрика "Панорама" (SZ, 7.06.2004): *Unter der Haube* (J.Lo); SZ, рубрика "Політика" (2.03.2004): *Verzweifelt gesucht: ein Sündenbock (Von Susanne Höll) Wo liegt der schwarze Peter?*

ФО як заголовок інформує, але повністю її семантика може бути розкрита лише у контексті (якщо ФО вживається у тексті) або за допомогою контексту (не вживається у тексті). Зміст публікації пов'язаний із ФО у заголовку. Цей зв'язок може бути різним. Подану в заголовку ФО використано й обіграно у тексті, або ФО пов'язується із текстом лексичними засобами, які належать до однієї із ФО семантичної групи.

Наприклад, у SZ (2.03.2004) ФО "*der schwarze Peter*" повторюється неодноразово: "*Diesen schwarzen Peter würde partout keiner der Drei in der Hand halten wollen. ... der schwarze Peter müsse bei der FDP bleiben. ... Vom schwarzen Peter sprach schon früh in diesem Jahr die CDU-Vorsitzende im Präsidium ihrer Partei Das Schwarze-Peter-Spiel ist jetzt voll im Gang – zwischen Union und FDP...*" / (Цього "чорного Петера" за всяку ціну не хоче мати на руках жоден з цих трьох "чорний Петер" мусив би залишитись у Радикально-демократичній партії Швейцарії.... Гра у "чорного Петера" йде повним ходом – між Союзом і Радикально-демократичною партією Швейцарії ...). ФО "*j-m den Schwarzen Peter zuspielen*" – звалити якусь провину на когось, (досл.: підсовувати "чорного Петера"). Пресупозиція ФО пов'язана з дитячою грою "чорний Петер". Того, хто програв, мазали сажею (як покарання за програш) і називали "чорним Петером".

Зазначена ФО використовується у заголовку для **репрезентації** інформації (*der schwarze Peter*) й **оцінки** осіб, які провинились у чомусь, або є так званими "*царями відбувайлами*". Саме цей семантичний нюанс ФО пов'язує підзаголовок "*Wo liegt der schwarze Peter?*" із заголовком, у якому вжито усталений вираз біблійного

походження "ein Sünderbock sein" – *бути цілом відбувайлом*. Використання ФО підсилює семантику заголовка, привертаючи до нього увагу (**рекламно-експресивна функція** [4, с. 61-64]). Цьому сприяє вживання контекстуальних фразем-синонімів (*Verzweifelt gesucht: ein Sünderbock ... Wo liegt der schwarze Peter?*) (**стилістична функція**). ФО представлена у риторичному запитанні (*Wo liegt der schwarze Peter?*) і виконує **апелятивну функцію**. Заголовок у формі риторичного питання, до складу якого входить ФО, виступає засобом впливу на читача.

Помічено, що використання ФО у тексті сприяє завершеності структури композиції тексту. Але спірним вважають на сьогодні питання про інформативну функцію ФО у заголовках [6]. Ми розглядаємо ФО у заголовку публіцистичного тексту як елемент інформації (**інформативна функція**). Акумуляований народний досвід, що міститься у семантиці, передає НКІ, через що ФО виконує різнопланові функції у процесі комунікації (здатність повідомляти інформацію, висловлювати оцінку тощо). Образ внутрішньої форми ФО виконує **етнокультурну функцію**. Він оцінює інформацію засобами національно-специфічного образу, відомого носіям культури. Здатність національно-культурних образів коротко, чітко, влучно передавати інформацію свідчить про **компресивну функцію** ФО.

Вираження автором суб'єктивного відношення аналізованою фразеологією пов'язана з імпліцитно вираженою негативною оцінкою інформації (*програш, вимазаний чорною сажею невдаха*). Прихована у пресупозиції пейоративність створює відповідну емоційну експресію (**емоційно-експресивна функція**), відображаючи ставлення автора до інформації. Образ *нечистого / чорного Петера* увиразнює одну ознаку (*schwarz*), яка відображає якості політиків, характеризує (**характеризуюча функція**) перебіг політичних подій, виконуючи, тим самим, **ідеологічну функцію**. Використання національно-культурного образу, запобігає вживанню лексики із негативним значенням. Так ФО реалізує **естетичну функцію**.

У SZ (7.06.2004) у рубриці "Панорама" замітка "*Unter der Haube. J. Lo.*" повідомляє про вже не вперше заплановане весілля відомої співачки Дженіфер Лопес (Джей Ло). "*Ben Affleck hat sich nicht getraut, Jennifer Lopez zu heiraten. Ein halbes Jahr nach ihrer Trennung hat die Latino-Schönheit jetzt jemanden wiedergefunden, der auf die Schnelle Ja gesagt hat. Ein halbes Jahr nach der Absage ihrer Hochzeit mit Hollywoodstar Ben Affleck hat Jennifer Lopez ihre alte Flamme Marc Anthony geheiratet.*" / (Бен Афлек не наважився одружитися з Дженіфер Лопес. Через пів року після їхнього розлучення латино-красуна одразу знайшла собі того, кому швидко сказала "Так". Через пів року після скасування весілля з голлівудською зіркою Беном Афлеком Дженіфер Лопес одружилася зі своїм старим коханям – Марком Ентоні).

Заголовок "*Unter der Haube*" – це розмовно-жартівлива ФО "*unter die Haube kommen*" – (розм., жарт.) *вийти заміж*. Фразеологізм пов'язаний із народними традиціями і суспільними звичаями (досл.: *пійти під чепчик*). Одружені жінки не мали права ходити з непокритим волоссям. Із часом ця традиція зникла, а ФО отримала жартівливий відтінок.

Символ заміжжя у заголовку **делімітує** текст (визначає тематичні межі, розмежовує текст від тексту, об'єднуючи шпальту (**графічно-розмежувальна функція** [5, с. 61-64]). Використання ФО у назві тексту привертає до нього увагу (**рекламно-експресивна функція**). Жартівливий відтінок значення ФО (через зникнення денотат) забезпечує **функцію комічного**, яка прослідковується у змісті цілого тексту (*Ein halbes Jahr nach ihrer Trennung hat die Latino-Schönheit jetzt jemanden wiedergefunden, der auf die Schnelle Ja gesagt hat*). У тексті ФО не використовується. Заголовок пов'язаний із змістом статті семантично, за допомогою "*heiraten*", "*Hochzeit*", "*Ja gesagt hat*". Вказані лексеми (*heiraten, Hochzeit*), словосполучення ("*Ja gesagt hat*") вважаємо ідеографічними синонімами стосовно ФО, що реалізує **стилістичну функцію** фраземи. Так звана "тематична сітка" (термін Ван Дейка [3]) поєднує заголовок (*Unter der Haube*) із тематично пов'язаними лексемами у межах тексту (*heiraten, Hochzeit, Ja sagen*), репрезентуючи подію особистого життя знаменитості (**репрезентативна функція**) – "... *hat die Latino-Schönheit ... jemanden wiedergefunden, der... Ja gesagt hat... Jennifer Lopez hat ihre alte Flamme... geheiratet.*" Заголовок виконує **образно-зображувальну функцію**, створює наочний образ (нім.: *Unter der Haube*, укр.: *під вінець*) для відтворення подій, фактів, які виступають основою асоціативного сприйняття інформації. Активація національно-специфічного образу свідчить про

етнокультурну функцію ФО. Заголовок забезпечує інформативну цілісність тексту (**інформативна функція**), формує когерентність – експліцитну зв'язність засобами "тематичної сітки" та імпліцитну зв'язність через конотативне узгодження оцінки, висловленої заголовком і її поєднанням із оцінкою фактів у тексті (**аксіологічна функція**), реалізуючи авторське відношення до інформації (**емоційно-експресивна функція**). У такий спосіб ФО пов'язує текст із зовнішнім світом – ситуацією, забезпечує активізацію текстових категорій зв'язності, когезії (**текстотвірна функція**).

Реалізація фразеологічної, репрезентативної, аксіологічної, емоційно-експресивної, функції комічного пов'язано, на нашу думку, із **аккумулятивною** властивістю національно-культурної пресупозиції – народної традиції. Традиція має певне значення в житті народу і добре відома носіям культури. Інформація про народну традицію представлена у внутрішній формі ФО (*заміжні жінки ходили з покритим волоссям*). Втілення аккумулятивної функції ФО (передавання НКІ) забезпечує різнопланове використання національно-культурного образу з метою чітко і коротко інформувати, оцінювати, образно зображати події / факти, виражати експресію тощо. Здатність лаконічно передавати інформацію, оцінку свідчить про **компресивну функцію** ФО.

Отже, ФО у заголовках публіцистичних текстів виконує різні функції. Виявлено, що ФО у заголовках публіцистичних текстів використовуються з метою яскраво, інтригуючи інтерпретувати тему тексту, натякнути на зміст, ставлення до викладеного факту чи події. Досягнення зазначеної мети використання ФО забезпечує національно-культурний образ чи пресупозиція, яка у структурі німецьких ФО, використовуючи власний семантичний потенціал, сприяє втіленню цілісного фразеологічного значення шляхом виконання низки функцій. У ході аналізу встановлено, що ФО у заголовках публіцистичних текстів реалізують інформативну, аккумулятивну, емоційно-експресивну, ідеологічну, репрезентативну, аксіологічну, апелювальну, рекламно-експресивну, графічно-розмежувальну, образно-зображувальну, естетичну, характеризуючу, етнокультурну, компресивну, функцію комічного, стилістичну, текстотвірну функції.

У перспективі подальших розвідок вбачаємо дослідження текстотвірних можливостей ФО у публіцистичних текстах різних рубрик (політика, економіка, спорт, культура тощо).

Література

1. Бюлер К. Теория языка. [Електронний ресурс] / Карл Бюлер. – М., 1993. – Режим доступу: http://www.classes.ru/grammar/111.Karl_Buller_Teoriya_yazika/html/2.html
2. Гальперин А. И. Очерки по стилистике английского языка. [Електронний ресурс] / Алексей Ильич Гальперин. – Режим доступу: www.classes.ru/grammar/30.Ocherki_po_stilistike_angliyskogo_yazyka/html
3. Дейк ван Т. А. Стратегии понимания связного текста. [Електронний ресурс] / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – Вып. 23. – Режим доступу: <http://philologos.narod.ru/ling/dijk.htm>
4. Калякіна О. О. Функції й особливості сприйняття заголовка публіцистичного матеріалу (теоретичний аспект) / О. О. Калякіна // Дослідження з лексикології і граматики української мови. Зб. наук. праць [ред. Д. Х. Баранник]. – Дніпропетровськ: "Пороги", 2007. – Вип. 6. – С. 60-66.
5. Курилович Е. Очерки по лингвистике / Ежи Курилович. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. – 456 с.
6. Функционирование фразеологических единиц в газетных статьях. [Електронний ресурс] // Журналистика, издательское дело и СМИ. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/journalism/00015038_0.html
7. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь: [ред. В. Н. Ярцева]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
8. Brandt W. Zeitungssprache heute: Überschriften. Eine Stichprobe. [Електронний ресурс] / Wolfgang Brandt. [Hrsg. Klaus Brinker]. – Bern, 1991. – 250 S. – Режим доступу: www.user.uni-bremen.de/~schoenke/tlgl/tlgl.html
9. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer. – 2., durchges., ergänzte Auflage. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1997. – 300 S.
10. Schoenke E. Textlinguistik. [Електронний ресурс] / Eva Schoenke. – Режим доступу: www.user.uni-bremen.de/~schoenke/tlgl/tlgl.html

УДК 81'1(73)(092)О'ГЕНРІ7.08

ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ СПОНУКАННЯ Й ТАКТИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ НЕАВТОРИТАРНО-ОПТИМІСТИЧНОГО ТИПУ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛ О'ГЕНРІ)

Рудик М.К.

Стаття присвячена вивченню дискурсивно-прагматичних особливостей мовлення та стратегій / тактик як засобів їх вираження. У статті зроблено спробу окреслити та проаналізувати мовленнєві особливості неавторитарно-оптимістичного типу мовної особистості. Здійснюється комплексний аналіз особливостей використання мовленнєвої стратегії і тактик спонукання у англomовному суспільстві, яким воно постає з новел О'Генрі.

Ключові слова: дискурсивна / мовленнєва стратегія, дискурсивна / мовленнєва тактика, стратегія спонукання, авторитарна / неавторитарна мовна особистість.

Статья посвящена изучению дискурсивно-прагматических особенностей речи и стратегий / тактик как средств их выражения. В статье сделана попытка очертить и проанализировать речевые особенности неавторитарно-оптимистического типа языковой личности. Осуществляется комплексный анализ особенностей использования языковой стратегии и тактик побуждения в англоязычном обществе, каким оно изображается в новеллах О'Генри.

Ключевые слова: дискурсивная / речевая стратегия, дискурсивная / речевая тактика, стратегия побуждения, авторитарная / неавторитарная языковая личность.

The article studies speech discursive and pragmatic peculiarities and strategies/tactics as a means of their implementation. The article presents an attempt to define and analyze the language peculiarities of non-authoritarian language personality. Complex analysis of impetus strategy and tactics usage peculiarities, as they are portrayed in O'Henry's novelettes, is applied.

Key words: discursive/speech strategy, discursive/speech tactic, strategy of impetus, authoritarian / non-authoritarian language personality.

Центральне місце в лінгвістичних дослідженнях науковців посідає мовець, його поведінка і самовираження у процесі комунікації. Об'єктами досліджень сучасної лінгвістики виступають різні сфери: мовна особистість (Ю. М. Караулов, В. О. Сухих) та різноманітні аспекти її дискурсивної поведінки (В. Г. Байков, Я. А. Покровська, М.-М. О. Рибалко), стратегії й тактики комунікативного впливу (Г. Г. Почепцов, О. С. Іссерс, П. В. Зернецький, О. В. Дмитрук, Г. І. Барташева) тощо. **Метою** нашого дослідження є узагальнення розгалужених понять щодо дискурсивних стратегій і тактик англomовного суспільства певної історичної доби, а саме кінця ХІХ – початку ХХ століття. До завдань дослідження відносяться обґрунтування підходів до класифікацій стратегій та їх структури, характеристика однієї з основних типів комунікативних стратегій англomовного суспільства, якими вони постають з персонажного мовлення в новелах О'Генрі, а саме стратегії спонукання. Дискурсивні стратегії, хоча й виділяються у мові в дослідницьких цілях, але, тим не менш, вони є лише частинами мовленнєвої взаємодії, нерозривно пов'язаними з усіма складовими (контекстом, ситуацією, соціальними і психологічними особливостями комунікантів), і мають свій вплив тільки в складі цих взаємозв'язків. Саме такий підхід до мотиваційних висловів визначає актуальність роботи.

Вибір дискурсивних стратегій і тактик залежить, передусім, від типу мовної особистості, яку переважає більшість дослідників [1; 2] поділяє на авторитарну і неавторитарну. Такий розподіл ґрунтується на підставі врахування ступеня дотримання універсальних норм мовленнєвого спілкування. Неавторитарний тип мовної особистості характеризується демонструванням відносин віддалення щодо інших

комунікантів. Такі особистості схильні до сумнівів у правильності своїх поглядів, тому вступають в мовленнєву взаємодію тільки за необхідності. Спілкування такого типу особистості відзначається стриманим виявом власних думок без здійснення тиску на партнера по комунікації. Варто зазначити, що всі психологічні ознаки не можуть бути притаманні одній особистості. Деякі з них можуть бути відсутні взагалі, інші – мати яскраво домінуючий характер. Згідно із цим, ми розмежуємо підтипи неавторитарної мовної особистості – *неавторитарно-оптимістичний* та *неавторитарно-песимістичний*. Дискурс останніх двох типів споріднений, але відрізняється за ступенем віддалення в часі й просторі учасників комунікації. Так, неавторитарно-песимістичний тип мовної особистості більше схильний до дистанціювання, ніж неавторитарно-оптимістичний. З огляду на це, обидва типи неавторитарної мовної особистості обирають різні дискурсивні стратегії.

Вірно обраною мовленнєвою стратегією можна добитись бажаного результату, оскільки завдяки отриманій інформації мовець може змінювати свою поведінку та впливати на мовного опонента. З огляду на те, що будь-яке мовлення має свою мету та націлене на досягнення власної потреби мовця, всі мовні ситуації можна розглядати як стратегію спонування. Проте змушувати, заохочувати до певних дій, схилити до певних вчинків, викликати бажання у свого мовного опонента робити щось можна по-різному. Можна жорстко тиснути на опонента, а можна м'яко підштовхувати співрозмовника до прийняття необхідного рішення. Саме тому ми вважаємо, що "чистих" стратегій не існує, а виокремити конкретні стратегії можливо лише за наявністю домінантної характеристики в цій стратегії. Більшість науковців сходяться на думці, що саме м'який спонукальний вплив на мовного опонента є найбільш продуктивний, дає необхідний результат та має більш ефективний вплив на формування мотивів [3, с. 96] та здійснення вибору людиною, ніж пряма вказівка, нормативний акт чи змушення.

В нашому дослідженні під дискурсивною **стратегією спонування** ми розуміємо сукупність мовленнєвих дій, націлених на м'яке схилання мовного опонента до прийняття точки зору мовця та заохочення розуміння необхідності та правильності певних дій.

В ході дослідження персонажного дискурсу О'Генрі встановлено, що для реалізації стратегії спонування мовці використовують тактики: а) *наполягання*; б) *попередження*; в) *умовляння*; г) *закинутої вудки*.

Розглянемо, як зазначені тактики реалізуються в англomовному дискурсі персонажів на ряді прикладів.

Тактику наполягання ілюструє фрагмент розмови детектива Шенрока Джольнса та містера Джегінса:

When Meeks had settled his bill and departed, Shamrock Jolnes stood with his hat in his hand before Juggins.

– If it would not be asking too much, – he stammered – if you would favour me so far – would you object to...

– Certainly not, – said Juggins... – I will tell you how I did it. [9, с. 124].

Як ми бачимо, чоловік використовує велику кількість конструкцій ввічливості, використовуючи мовленнєві акти – експресиви (*If it would not be asking too much..., if you would favour me so far..., would you object to*). Бажаючи проявити свою надмірну вдячність через прояв люб'язності та виховання, чоловік навіть не встигає поставити запитання. Так відбувається через першочергове бажання чоловіка проявити свою ввічливість. А вже на другому плані було отримання відповіді на запитання. Використання такої надмірної кількості структур ввічливості характерне якраз для чоловіків старшого віку.

Тактика наполягання в мовленні може виражатися по-різному в залежності від багатьох факторів, таких як статусу мовця, статі, віку тощо:

– Mr. Hargraves, – said the major, – you have put upon me an unpardonable insult. You have burlesqued my person, grossly betrayed my confidence, and misused my hospitality. If I thought you possessed the faintest conception of what is the sign manual of a gentleman, or what is due one, I would call you out, sir, old as I am. I will ask you to leave the room, sir... [7, с. 473].

Майор Пендельтон Табольт – військовий з загартуванням колишніх часів, людина поважного віку та вельми високого виховання. Це накладає значний

відбиток на його мовлення. З прикладу видно, що через свою аристократичність, його мовлення має дворянський відтінок. З метою спонукати співрозмовника покинути кімнату, чоловік використовує тактику наполягання (*I will ask you to leave the room, sir*). Для таких людей як містер Табольт лайка або брутальність у висловах недопустима. Наполягання виражається словами поваги до співбесідника (*sir*), не зважаючи на те, що мовець розлючений на опонента. Тактика наполягання має вигляд не просто як фактичний вияв волі. Чоловік аргументує свої прохальні звертання і дає зрозуміти чому саме він звертається з подібним закликом (*you have put upon me an unpardonable insult. You have burlesqued my person, grossly betrayed my confidence, and misused my hospitality*).

Проте є такі тактики наполягання, що можуть бути споріднені при будь-яких умовах. Так, наприклад, наполягання в контексті інтелегентних професій, таких як лікар, викладач, юрист тощо схожі між собою та не залежать від статі або віку. Розглянемо яскравий приклад тактики наполягання в розрізі професійних занять:

– *Shut your eyes*, – *he ordered*, – *put your feet close together, and jump backward as far as you can...*

– *Now touch your nose with your right forefinger*, – *he said...*

– *Now ... gallop like a horse for about five minutes around the room...*

– *Look at my finger*, – *he commanded...*

– *Now look across the bay. At my finger. Across the bay. At my finger. At my finger. Across the bay. Across the bay. At my finger. Across the bay.*

This for about three minutes. (Let Me Feel Your Pulse, p. 480) [4, с. 480].

Ми бачимо, що лікар використовує тактику наполягання для спонукання свого пацієнта виконати дії заради його огляду. Оскільки усі наполягання професійні, тобто стосуються виконання професійних обов'язків та не стосуються взагалі особистісних відношень, то вони є монотонними, стриманими, лаконічними та без емоційними, використовуючи мовленнєві акти – директиви (*Shut your eyes, jump backward, touch your nose with your right forefinger, gallop like a horse, look at my finger, look across the bay*). Це просто чітка конструктивна констатація фактичних прохань. В них не вкладено власного відношення до події чи вияв емоцій. Такий характер висловлення притаманний усім професійним тактикам наполягання, особливо стосовно інтелегентних професій. Виключення можуть становити брутальні або жорсткі професії (зłodії, будівельники, вантажники), тактики наполягання яких можуть виділятися характерною наявністю брутальної лексики, грубих висловів чи агресії. Проте це не є обов'язковою умовою вираження тактики наполягання простих професій.

Яскравим прикладом **тактики умовляння** є розмова вартівника в'язниці та Мюррея:

The regular guard of Limbo Lane, an immense, rough, kindly man, drew a pint bottle of whiskey from his pocket and offered it to Murray, saying:

"It's the regular thing, you know. All has it who feel like they need a bracer. No danger of it becoming a habit with 'em, you see."

Murray drank deep into the bottle.

"That's the boy!" said the guard. "Just a little nerve tonic, and everything goes smooth as silk." [6, с. 734].

Для того, щоб підтримати у тяжку хвилину, кремезний вартівник старої в'язниці запропонував Мюррею випити. Для аргументації своєї пропозиції він наводить підбадьорюючі слова, використовуючи мовленнєві акти – директиви (*It's the regular thing, you know. All has it who feel like they need a bracer*). У довершення умовляння співрозмовника до випивки та доказу правдивості своїх слів чоловік запевняє співрозмовника у абсолютній правильності свого вчинку (*No danger of it becoming a habit with 'em, you see*). Довершує використання тактики умовляння підбадьорюючі слова, що всё буде гаразд. Для цього вартівник використав порівняння (*Just a little nerve tonic, and everything goes smooth as silk*).

Розглянемо **тактику попередження** на прикладі розмови хлопчика та містера Лимтл-Бера:

– *Please excuse me, sir*, – *says he*, – *for shooting at you. I hope it didn't hurt you. But you ought to be more careful. When a scout sees a Indian in his war-dress, his rifle must speak.*

Little Bear give a big laugh with a whoop at the end of it, and swings the kid ten feet high and sets him on his shoulder. [5, с. 717].

Як ми бачимо з фрагменту, хлопчик намагається попередити чоловіка про можливу небезпеку, використовуючи мовленнєві акти – констативи (*But you ought to be more careful. When a scout sees a Indian in his war-dress, his rifle must speak*). Але, на відміну від дорослого мовлення, таке попередження є децю надуманим, оскільки дитячий життєвий досвід є занадто малим, щоб переважити дорослий. Про це свідчить реакція дорослих. У нашому випадку Літл-Бер розсміявся та сприйняв попередження як жарт (*Little Bear give a big laugh with a whoop at the end of it, and swings the kid ten feet high and sets him on his shoulder*).

Тактику закинutoї вудки можна проілюструвати завдяки розмові юної леді Тоні та її прихильників:

Tonia paused. A sudden sparkle of hope had come into her eye.

"There's a store over at Lone Elm Crossing on the Nueces," she said, "that keeps hats. Eva Rogers got hers there. She said it was the latest style. It might have some left. But it's twenty-eight miles to Lone Elm."

The spurs of two men who hastily arose jingled; and Tonia almost smiled. The Knights, then, were not all turned to dust; nor were their rowels rust.

"Of course," said Tonia, "nobody could ride to Lone Elm and back by the time the girls call by for me to-morrow. So, I reckon I'll have to stay at home this Easter Sunday." [8, с. 6].

Розмовляючи зі своїми прихильниками, Тоні заздалегідь знала, що ті готові на все, щоб задовольнити її потреби. Маючи на меті отримати новий капелюшок, дівчина подає чоловікам інформацію щодо магазину капелюшків, проте прямо не просить, а начебто "закидує вудку", натякає (*There's a store over at Lone Elm Crossing on the Nueces ... that keeps hats. Eva Rogers got hers there. She said it was the latest style. It might have some left. But it's twenty-eight miles to Lone Elm*). Граючи на їх конкуренції між собою, дівчина випробовує чоловічу спритність, використовуючи мовленнєві акти – інтерогативи (*nobody could ride to Lone Elm and back by the time the girls call by for me to-morrow. So, I reckon I'll have to stay at home this Easter Sunday*). Використання такої тактики характерно здебільшого для жінок, оскільки в чоловічому мовленні прагматичні наміри дуже часто виглядають як кепкування.

Дослідження кількісного складу персонажного дискурсу в новелах О'Генрі дозволило встановити, що серед загального розмаїття тактик реалізації стратегії спонукання найбільш розповсюдженою є тактика наполягання (35%) та попередження (30%). Тактики умовляння та закинutoї вудки складають 20%, 15% відповідно. Жіноче використання тактик спонукання відрізняється від чоловічих більшою емоційністю. Серед вікових відмінностей використання стратегії спонукання можна виділити притаманність більш старшому поколінню мовців більшої кількості ввічливих форм звертання та більш тактовні мовні конструкції. Тактики реалізації стратегії спонукання різноманітні, але вони досягають поставленої мети шляхом мотивування опонентів до певних необхідних мовних дій.

Отже, комунікативно-прагматичні риси мовної особистості англomовного носія знаходять своє відображення у специфічному наборі використовуваних ним дискурсивних стратегій і тактик, що відхиляються на користь комунікативно-функціональних різновидів персонажного дискурсу. Перспективним вважаємо дослідження дискурсивних стратегій і тактик їх реалізації з позиції мовленнєвого вираження статусу адресата, гендерних / вікових особливостей та вивчення соціолінгвістичних особливостей мотиваційного феномену.

Література

1. Крючкова П.Г. Дискурсивні риси авторитарних особистостей // Вісник Київського лінгвістичного університету. – 2003. – Т. 6, №1. – С. 115-119.
2. Морякіна І.А. Мовна особистість у художній прозі Дж.Голсуорсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти (на матеріалі романів форсайтівського циклу): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2005. – 205 с.
3. Пильщик С.В. Прийоми та мовні засоби реалізації стратегії "nudge" (спонукання) в сучасному англomовному інституційному дискурсі // Наукові праці Чорноморського

державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія".
Серія: Філологія. Мовознавство. – 2013. – Том 219. – № 207. – С. 95-97.

4. O'Henry. Let Me Feel Your Pulse // 100 Selected Stories. – Chatham: Wordsworth Classics. – 1995. – P. 477-487.

5. O'Henry. The Atavism of John Tom Little Bear // 100 Selected Stories. – Chatham: Wordsworth Classics. – 1995. – P. 710-721.

6. O'Henry. The dream // 100 Selected Stories. – Chatham: Wordsworth Classics. – 1995. – P. 733-738.

7. O'Henry. The Duplicity of Hargraves // 100 Selected Stories. – Chatham: Wordsworth Classics. – 1995. – P. 465-477.

8. O'Henry. The red roses of Tonia // Waifs and Strays. – Gloucester: Dodo Press, 2008. – P. 4-9.

9. O'Henry. The Sleuths // 100 Selected Stories. – Chatham: Wordsworth Classics. – 1995. – P. 119-124.

УДК 811.811

ВИЯВ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДЕТЕКТИВА

Стрижак В. Г., Радецька С. В.

У статті представлені основні визначення поняття "мовна особистість". Було враховано різні підходи у дослідженні зв'язку мови та людини, у трактуванні поняття "мовна особистість" та суміжних понять "мовленнєва особистість" та "комунікативна особистість". Проаналізовано семиотичні і вербальні засоби мовної особистості детективу на когнітивному та мотиваційному рівнях.

Ключові слова: особистість, мовна особистість, мовленнєва особистість, комунікативна особистість, особистість детектива.

В статье представлены основные определения понятия "языковая личность". При этом были учтены различные подходы в исследованиях связи языка и человека, в трактовке понятия "языковая личность" а также смежных понятий "речевая личность" и "коммуникативная личность". Проанализировано семиотические и вербальные средства языковой личности детектива на когнитивном и мотивационном уровнях.

Ключевые слова: языковая личность, речевая личность, коммуникативная личность, личность детектива.

This paper delves into the main definitions of the concept of "language personality". The notions of "language personality" and associated with it "speech personality" and "communicative personality" have been defined. Semiotic and verbal means of language personality of a detective on the cognitive and motivational levels have been analyzed.

Key words: language personality, speech personality, communicative personality, personality of detective.

Використовуючи мову, людина проявляє себе одночасно як особистість, що увібрала загальнонаціональні та загальнолюдські якості. Досліджуючи мову окремих індивідів, ми маємо змогу з'ясувати специфіку національної картини світу народу, мову якого вивчаємо.

Поняття "особистість" характеризує суспільну сутність людини, пов'язану з засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства. Виявляється вона і формується в процесі свідомої діяльності й спілкування. Поеднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуального, неповторного [6]. Метою даної статі є розгляд поняття "мовна особистість", історію його виникнення, дослідження вияву мовної особистості під час відтворення літературних портретів детективів.

Поняття "мовна особистість" було введено такими дослідниками: Г. Штейнталь, В. Вундт, О. Потєбня, О. Шахматов [10, с. 597], К. Ажеж, С. Петров, М. Бірвіш, Е. Косеріу, В. Виноградов, Ф. Буслаєв, Р. Будагов [3, с. 3–30]. Серед розробників проблеми мовної особистості називають Л. Вайсгербера, О. М. Леонтєєва, Ю. Караулова, Г. Богина, Д. Леонтєєва, А. Пузирьову, К. Красних та ін. До цієї проблеми звертаються Ф. Бацевич, І. Сусов, В. Гак, Т. Дрідзе, Я. Луп'ян, С. Сухих, Р. Нортон [1, с. 186–191].

Мовна особистість у лінгвістиці – це людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, які обумовлюють створення і сприйняття нею текстів (висловлювань), що вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [9, с. 76].

Подальші дослідження мовної особистості спричинили появу ряду суміжних понять. Особистість постає в різних іпостасях: "людина, яка говорить" (homo loquens), "комунікативна особистість", "мовна особистість", "мовленнєва особистість". Згідно В. Красних, homo loquens – родове поняття до інших трьох понять, тобто людина в кожен момент своєї комунікативної діяльності є одночасно комунікативною особистістю, мовною особистістю та мовленнєвою особистістю [11,

с. 55]. Комунікативна особистість визначається так: "комунікант, наділений сукупністю індивідуальних якостей і характеристик, які визначаються його комунікативними потребами, когнітивним діапазоном і комунікативною компетенцією та виявляються в процесі комунікації" [1, с. 86–103].

Таким чином, розглянувши дані тлумачення, розуміємо, що при дослідженні мовної особистості в тексті, доцільно аналізувати різні аспекти суб'єкта як цілісної системи: мовний, комунікативний, семіотичний тощо.

У розробці теорії мовної особистості пріоритет належить Ю. М. Караулову, в праці якого "Русский язык и языковая личность" мовна особистість трактується як "особистість, виражена в мові (текстах) і через мову, особистість, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів" [3, с. 38]. Дослідник запропонував структуру мовної особистості, в якій виділив три рівні: вербально-семантичний, лінгвокогнітивний та мотиваційний. **Вербально-семантичний рівень** передбачає наявність у мовця усталеного фонду лексико-граматичних знань, які забезпечують йому нормальне володіння природною мовою. **Лінгвокогнітивний рівень** пов'язаний з системою знань про навколишній світ; його одиницями є поняття, ідеї, концепти, які складаються в кожній мовній індивідуальності в більш-менш упорядковану й систематизовану "картину світу", яка віддзеркалює певну ієрархію цінностей. **Мотиваційний рівень** відображає діяльнісно-комунікативні потреби людини й включає її цілі, оцінки, мотиви, установки й інтенції. Виділені у структурі мовної особистості рівні дослідник співвідносить із лексиконом, тезаурусом і прагматиконом особистості [3, с. 238].

Теорія мовної особистості поєднує у собі обидві галузі наукового знання, відкриваючи додаткові можливості для глибинного й багатомірного підходу до проблеми співвідношення мови і мислення.

У науці розробляються різні підходи до вивчення мовної особистості – психологічний, соціальний, філософський, культурологічний. Мовлення – найважливіша характеристика соціального статусу людини. Він у тій чи тій формі закріплений у семантиці багатьох мовних одиниць. Соціальна індикація мовлення прослідковується у фонетиці, лексиці та граматиці [2, с. 58]. В. Карасик наголошує, що мова соціального статусу являє собою складну систему значень співвідносною нерівності між учасниками спілкування. Такі значення виражаються в стилі життя, культурних цінностях, нормах поведінки і тому широко репрезентовані в мові [2, с. 322]. В свою чергу прояви мовної особистості найбільш яскраво представлені в художній літературі, так як вона має значно більше семантичне навантаження.

В деяких випадках, мовна особистість є аспектом формування ідіостилію автора. Наприклад, для створення яскравого персонажа детективу, необхідно продумати всі три його грані: фізіологічну, соціологічну та психологічну, що саме формують мовну особистість. Всі ці грані яскраво представлені в образі Еркюля Пуаро письменниці Агати Крісті. Саме цей образ детектива слугує основою для обіграння у наступних творах автора.

Таким чином, найбільш яскраво обмеженість поняття мовної особистості виявляється під час відтворення літературних портретів детективів, сформованих унаслідок взаємодії мови з іншими типами знаків. Якщо для норми характерні знакі-символи (червона троянда – кохання), то для детективу значущими є знакі-індекси (напіввідчинені двері, забруднений одяг), за якими простежується і відновлюється картина злочину [8, с. 259]. Саме тому серед вияву мовної особистості у детективі провідне місце займає зовнішність.

У художньому творі портрет суб'єкта комунікації передусім означає змалювання його зовнішності: виразу обличчя, постаті, ходи, одягу, манери триматися, характерних жестів. Основне його призначення - дати читачеві зорове уявлення про дійових осіб [5, с. 838].

Так, наприклад, у детективному романі Агати Крісті "Загадкова подія в Стайлзі" вияви мовної особистості Еркюля Пуаро передусім представлені зовнішністю, описаною Гастингсом. **Невербальні** риси особистості даного персонажу передаються контрастом між дивакуватим виглядом детектива та його глибоким розумом: "*He was a funny little man, a great dandy but wonderfully clever*" [12, с.9].

Важливість зовнішності відображена у **мовленні детектива**, коли він звертає увагу на вбрання свого партнера, який одягався поспіхом (*dressed in haste*),

внаслідок чого краватка збилася на бік (*tie on one side*): "*Excuse me, mon ami, you dressed in haste, and you tie is on one side. Permit me. With a deft gesture, he rearranged it*" [12, с. 36].

Дивакувата зовнішність героя Агати Крісті, відображена на **семіотичному рівні**, слугує основою для розкриття його могутнього інтелекту, співвідносного з **когнітивним рівнем** особистості і відображеного в описаній автором поведінці та власному мовленні героя.

Головними **мовними засобами** відтворення вражаючого інтелекту героя Агати Крісті є вибудовування послідовностей логічних ланцюгів і вербалізація причиново-наслідкових зв'язків між подіями. Наприклад: "*Therefore she drank it between then and half-past eight-certainly not much later. Well, strychnine is a fairly rapid poison. Its effects would be felt very soon, probably in about an hour. Yet, in Mrs. Inglethorp's case, the symptoms do not manifest themselves until five o'clock the next morning: nine hours! But a heavy meal, taken at about the same time as the poison, might retard its effects, though hardly to that extent. Still, it is a possibility to be taken into account. But, according to you, she ate very little for supper, and yet the symptoms do not develop until early the next morning! Now that is a curious circumstance, my friend. Something may arise at the autopsy to explain it*" [12, с. 36].

У наведеному уривку логіка мислення детектива відображена послідовністю обставин *half-past eight "пів на дев'яту", in about an hour "через годину", until early the next morning "до наступного ранку"*.

Мотиваційний рівень детектива – бельгійця за походженням – відображений у його знанні культури англійців, вмінні декодувати соціально-культурну інформацію етносу, об'єднаного завдяки потребі в належності [7, с. 183], у виборі стратегій, оцінках та емоціях, які супроводжують діяльність [4, с. 57].

Емотивний компонент мотиваційного рівня героя Агати Крісті відображений через опис різних емоційних станів детектива. Вже на початку роману "Загадкова подія в Стайлзі" Агата Крісті показує "сталі нерви" детектива групою підмета *Poirot's self-control* та присудком *was astonishing*: "*I hardly controlled my excitement. Annie had provided us with an important piece of evidence. Her "coarse kitchen salt" was strychnine, one of the most deadly poisons known to man-kind. Poirot's self-control was astonishing*" [12, с. 44]. Наведений приклад свідчить, що самоконтроль Пуаро був вражаючим.

Емоції Пуаро відображені також у його зовнішності: якщо його щось захоплює, очі стають зеленими, як у кішки, на що вказується кілька разів упродовж одного роману: "*I had often before noticed that, if anything excited him, his eyes turned green like a cat's. They were shining like emeralds now*" [12, с. 60]. Для підсилення впливу на читача у наведеному прикладі очі порівнюються зі смарагдами "*They were shining like emeralds now*".

Отже, розглянувши поняття мовної особистості, можемо дійти до висновку, що дослідження різних видів поведінки, діяльності, комунікації, інтелекту, зовнішності, емоцій є суттю самого поняття людини. Доступ до тих чи інших характеристик особистості надає її мова. На прикладі персонажу детективного роману Агати Крісті "Загадкова подія в Стайлзі" нами було зроблено аналіз мовної особистості відповідно до вербально-семантичного, лінгвокогнітивного та мотиваційного рівнів. Таким чином, дійшли висновку, що елементи створення мовної особистості, а також напруги, як головної особливості детективу, відіграють важливе значення. Відтворення їх при перекладі слугує подальшим нашим дослідженням.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. Центр "Академія", 2004. – 344 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : Институт языкознания АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991. – 495 с.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – 6-е изд. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 264 с.
4. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаикман]. – М.: Астрель, 2009. – С. 47-65.

5. Новий довідник: Українська мова та література. – К.: Казка, 2007. – 864 с.
6. Особистість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Потапенко С. І. Сучасний англomовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти / С. І. Потапенко. – Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
8. Приймак О. І. Комунікативні характеристики детективу / О. І. Приймак // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. наук. ст. за матеріалами VI міжнародної конференції. – Черкаси: Ант, 2009. – С. 258 – 260.
9. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. О. Калмикова, Г. В. Калмиков, І. М. Лапишина, Н. В. Марченко ; за заг. ред. Л. О. Калмикової. – К. : Переяслав-Хмельницький пед. ін-т. ; "Фенікс", 2008. – 235 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. – К.: ВЦ "Академія", 2010. – 240 с.
12. Christie A. The Mysterious Affair at Styles / A. Christie. – М.: АСТ, 2004. – 190 р.

УДК 811.22.96:183

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СЛЕНГУ В ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ

Шеремета К. Ю.

Статтю присвячено визначенню особливостей англomовного та україномовного сленгу. Наводиться класифікація основних стилістичних функцій сленгу в газетних текстах. Звертається увага на особливості газетного дискурсу.

Ключові слова: сленг, функції сленгу, газетний текст.

Статья посвящается определению особенностей англоязычного и украиноязычного сленга. Приводится классификация основных стилистических функций сленга в газетных текстах. Обращается внимание на особенности газетного дискурса.

Ключевые слова: сленг, функции сленга, газетный текст.

The article is devoted to the determination of English and Ukrainian slang. Besides, the classification of the main stylistic slang functions in the newspaper texts. Special attention is paid to the peculiarities of the newspaper discourse.

Key words: slang, slang functions, translation, newspaper text.

Англійську лексику можна умовно розділити на стандартну і нестандартну. Нестандартна лексика в англійській мові дуже продуктивна. Це пов'язано, очевидно, з її широким стилістичним потенціалом у текстах різних жанрів, а також в усному мовленні. Такі дослідники, як Потятник У. О., Хомяков В. А., Мартос С. А., Партрідж Е. сходяться на думці, що нестандартний прошарок лексики містить багато складових, серед яких однією з найчисленніших є сленг, який все більше проникає в газетний текст.

В українському суспільстві сучасні засоби масової інформації та видання висвітлюють бурхливий перебіг подій, мобільно реагуючи на будь-які видозміни в його житті та є середовищем функціонування нелітературної лексики наряду з загальноживаною, термінологічною, книжною та ін. [5, с. 43–44].

Щоб з'ясувати, які функції сленг виконує в газетному тексті, варто розвинути, перш за все, функції засобів масової інформації як "четвертої влади" в одвічному розумінні. Серед найважливіших функцій виділимо такі:

– **інформаційна (просвітницька)** – на основі отриманої інформації формується громадська думка про діяльність органів влади, об'єднань громадян, політичних лідерів тощо;

– **освітня (аксеологічна)** – донесення до громадян певних знань дозволяє адекватно оцінювати, упорядковувати відомості, отримані з різних джерел, правильно орієнтуватися у суперечливому потоці інформації;

– **функція соціалізації** – засвоєння людиною політичних норм, цінностей, зразків поведінки дозволяє їй адаптуватися до соціальної дійсності;

– **функція критики і контролю** – ЗМІ не можуть застосовувати санкцій до правопорушників, але вони дають юридичну та моральну оцінку подій і осіб.

– **мобілізаційна** – спонукання людей до певних політичних дій чи до соціальної бездіяльності;

– **футурологічна (прогностична)** – науковий аналіз перспектив суспільно-політичного розвитку.

Вчені Грушин Б., Леонтьєв А., Фірсов Б. М., Фомічова І. Д., окрім вищезгаданих функцій, виокремлюють **функції поширення культури і розважальну** [8].

Таким чином, коли сленг свідомо вживається авторами газетних текстів, він так само виконує **аналітично-оцінювальну функцію** та **функцію критики і контролю**, публічно аналізуючи певні явища і процеси, формуючи суспільну думку завдяки стилістичним прийомам, кліше, фігурам мови і т.д., висміюючи політичні сили, надаючи іронічної оцінки сучасній дійсності та закликаючи людей реагувати або залишатися непохитними. Все це відображається в таких жанрах газетної журналістики як рецензія, огляд, порада, рекомендація.

Функція соціалізації або **соціально-орієнтаційна функція** покладена в основу текстів молодіжних видань, таких як , які мають на меті залучити молодь до української преси, а тому пишуться "зрозумілою" для неї мовою. Вживання сленгізмів є засобом віддзеркалення стилю газети.

Але навіть критичні статті можуть бути насичені метафорами, оксюморонами, гіперболами, мовними штампами і кліше, фразеологізмами задля створення емоційної розрядки, релаксації, тобто створюючи **розважальний** ефект, особливо в таких жанрах газетної журналістики як нарис, фельєтон, пародія, памфлет.

Усі ці функції сленгізмів в газетному тексті зводяться до однієї узагальнюючої – **функції впливу або прагматичної функції**, яка акумулюється в заголовку. Частотність використання сленгу залежить від тематико-рубрикаційної добірки газети, від міри впливу та переваг їх в конкретному виданні [2, с. 23-24].

Позаяк сленгові одиниці притаманні в першу чергу розмовному стилю, "потрапляючи" в газетний текст, вони "надають" йому такого ж екстралінгвістичного окрасу розмовного стилю – **невимушеності, ситуативності, незворотності, багатоканальності** [7].

Вважаємо за доцільне зазначити, що поняття сленгу за останні два десятиліття істотно розширилося, багато в чому завдяки процесу демократизації мови газетних видань та засобів масової інформації, і набуло нового, ширшого значення, асоціюючись при цьому з тією частиною лексичного прошарку мови, яка охоплює все, що є поза межами нейтральної лексики. Як зазначає дослідниця Сметаніна С. І., ця тенденція сприяє більшій свободі у виборі мовних засобів, образно-метафоричної передачі інформації, емоційної та оцінної виразності висловлювання, що допускає використання як розмовної, так і просторічної лексики, часом сленгу і жаргону [6].

Стилістичні особливості англійської та української газетних мов майже не відрізняються. Для газетних текстів характерні загальні форми стислої передачі інформації: компресія та передача певної частини повідомлень імпліцитно. Як результат – економія мовних засобів за рахунок неважливих фрагментів повідомлення. Основний стилістичний принцип організації мови в публіцистиці – **поєднання стандарту та експресії**.

Як вже зазначалося раніше, у мову мас-медіа входять сленгізми, експресивні просторіччя, жаргонізми, розмовні елементи, і всі ці лексичні одиниці володіють **пейоративною експресією**. Відмова від старої стилістичної системи супроводжується висуненням нового стилеутворюючого центру, що переміщується в бік мовної особистості автора, який бажає виділитися на фоні інших та підсилити звучання логічно підібраних тверджень за допомогою нелітературної лексики. Вибагливо висловлене авторське "я" може супроводжуватися використанням сталих виразів [1]. Наприклад: "*Life is tough, I know*" [10].

Значні зміни в газетній лексиці обумовлені прагненням відійти від сухої, офіційно-книжної, знеособленої і уніфікованої газетної мови минулого. Спостерігається явна тенденція висловлювати думку, будувати повідомлення безоглядно щодо традиції, виходячи лише з характеру повідомлення, уникаючи готових форм мови [7].

Експансія сленгу/жаргону (ми послуговуємося класифікацією Гальперіна І. Р., який використовував термін "сленг" як синонім до слова "жаргон" [3]) полягає, однак, не стільки в кількісних або частотних змінах його вживання на шпальтах газет, скільки в зміні його ролі, його статусу. Цікаво, що автори запозичують насамперед слова і вирази з **кримінального жаргону**, хоча мова йде не про тексти кримінальної тематики (до речі, в газетах, які видаються в місцях позбавлення волі, жаргонізмів немає). Сленгове та жаргонне слово дуже часто є домінуючим найменуванням, розташоване у смисловому центрі фрази, займає сильну синтаксичну позицію, і це створює враження його "ваги", значущості, часто з гостро сатиричною метою, через що проявляється **функція критики** за допомогою вживання сленгових одиниць.

Особливий різновид жаргонізмів становлять професіоналізми – лексика професійно відособленого кола людей. Нерідко вони нічим не відрізняються від слів загальноновживаних, але у них обов'язково є зрушення акцентуації: відповідно, "*флюс*" для сталевара – не пухлина на щоці, а добавки в руду при виплавці металу. Мають свої жаргонні слова і медики, вчителі, юристи, та представників науково-творчої інтелігенції: "*термойд*" (термойдерна реакція), "*каструля*" (синхрофазо-

трон), "виріб" (засекречений об'єкт), "джинси" (у журналістській практиці матеріали без помітки "реклама") "чайник" (дилетант) тощо, наприклад у назві статті в газеті "Українська правда": "Конституція "для чайників" [4].

З одного боку, газетно-публіцистична норма ширша за загальнолітературну і терпиміша до нелітературної лексики. Відбувається природний і закономірний процес **демократизації мови** газети, а за допомогою газети і літературної мови в цілому. Розширюється лексикон, з'являються нові засоби вираження, розвивається мова.

Нещодавно стався інцидент у Великобританії, який наробив галасу в світі журналістики. Три провідні газети країни – "Гвардіан", "Індепендент" і "Файненшл Таймс" – опублікували на шпальтах своїх видань лайливе слово "f***" не з трьома крапками, а повністю. Редактори цих видань виправдовувалися: вони лише цитували висловлювання колишнього голови прес-служби прем'єр-міністра Тоні Блера – Алістера Кемпбелла. Інша британська преса вважала за краще не шокувати читача і скористалася, цитуючи Кемпбелла, крапками – "f***". Самою сором'язливою виявилось видання "Телеграф": у ньому згадано лише "лайка з чотирьох букв". "Лягідніші" лайливі слова зустрічаються в газетному тексті не так вже й рідко: "That's enough of the **shit**," said Gurney firmly as he slowed down" [9; 11, с. 433–435].

Названа вище лексика вживається, щоб створити реальну картину подій і передати адресатові враження про ці події й ставлення до них, а також для здійснення сильного впливу на аудиторію і для підкреслення важливості вислову. Головний шлях подолання книжності, офіційності газетної мови та здобуття свого обличчя – використання розмовних, просторічних елементів, сленгу і жаргонів. У пошуках експресії, способів вираження оцінки газета звертається до знижених і нелітературних лексичних одиниць, що володіють значними стилістичними ресурсами і оживляють газетну мову. При цьому сленгізми все рідше пояснюються в тексті, все частіше вживаються без лапок, а це означає, що багато з них вже входять в мовний ужиток.

Література

1. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка [Текст] = English Lexicology : [учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по пед. спец.] / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова. – 3-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2001. – 288 с. – (Серия "Высшее образование"). – Библиогр. : С. 283–287.
2. Володіна М. М. Мова ЗМІ – основний засіб впливу на масову свідомість [Текст] / М. М. Володіна // Мова ЗМІ як об'єкт міждисциплінарного дослідження. – М., 2003. – С. 23–24.
3. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка : [учеб. для студ. ин-тов и фак. ин. яз.] / И. Р. Гальперин. – 3-е изд. – М. : Высш. шк., 1981. – 334 с.
4. Колісник В. Конституція "для чайників" [Електронний ресурс] / Віктор Колісник // Українська правда. – 22.10.2015. – Режим доступу до газети: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/10/22/5493922/>
5. Мостовий М. І. Лексикология английської мови : [підруч. для ін-тів і фак. ін. мов]. / І. М. Мостовий – Х. : Основа, 1993. – 256 с.
6. Социология массовой коммуникации : [учеб. для вузов] / [сост. Л. Н. Федотова]. – СПб. : Питер, 2003. – 400 с.
7. Ставицька Л. О. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми. Евфемізми. Сексуалізми / Л. О. Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 455 с.
8. Судзиловский Г. А. Сленг – что это такое? Английская просторечная военная лексика. Англо-русский словарь военного сленга / Г. А. Судзиловский. – М. : Воениздат, 1973. – 182 с.
9. Holmstrom D. Life Is a Highway: A Century of Great Automotive Writingâ December [Електронний ресурс] / Darwin Holmstrom // The New York Times. – 12.12.2014. – Режим доступу до газети: <http://www.nytimes.com/2010/12/14/automobiles/excerpt-highway.html> .
10. Howard H. For Gifts, a Crop of the Creams [Електронний ресурс] / Hilary Howard // The New York Times. – 28.11.2015. – Режим доступу до газети: <http://www.nytimes.com/2015/12/01/fashion/product-picks-for-2015-skin> .
11. Lewin E. The thesaurus of slang : 150, 000 uncensored contemporary slang terms, common idioms, a. colloquialisms arranged for quick and easy reference / [ed. by R. E. Allen. / William] / E. Lewin, A. E. Lewin. – 7th ed. – New York; Oxford : Facts on file, 1988. – 435 p. – Bibliogr. : P. 433–435.

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 81'25

ВІДТВОРЕННЯ МОВИ ДОКУМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Абабілова Н.

Статтю присвячено проблемі передачі документів міжнародного права українською мовою. Автор аналізує вітчизняні наукові праці задля встановлення лексико-граматичних особливостей та стилістичних ознак таких документів. В статті перелічуються труднощі, що виникають у процесі перекладу текстів міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне право, лексико-граматичні особливості, стилістичні ознаки, переклад

Статья посвящена проблеме перевода документов международного права на украинский язык. Автор анализирует отечественные научные труды, чтобы определить лексико-грамматические особенности и стилистические признаки языка таких документов. В статье названы трудности, которые возникают в процессе перевода текстов международного права.

Ключевые слова: международное право, лексико-грамматические особенности, стилистические признаки, перевод

The article is devoted to the problem of rendering of international law documents. The author analyzes Ukrainian scientific works to find out lexical and grammatical peculiarities and stylistic features of the international law documents. Difficulties arising in the course of international law documents translation are enumerated in the article.

Key words: international law, lexical and grammatical peculiarities, stylistic features, translation

В умовах сьогодення переклад документів міжнародного права набуває особливого значення, що обумовлено бурхливим розвитком співробітництва України з іншими державами в різних сферах, а також політикою інтеграції в європейський і світовий політичний, економічний і соціальний простір.

Дослідженню особливостей мови міжнародних документів та їх перекладу присвячено наукові праці Т. Архипович, А. Белової, М. Волкова, В. Євінтова, О. Зарума-Панських, В. Калюжної, О. Лукашук, А. Мажур, С. Максимова, О. Селіванової, О. Ходаковської, Л. Ярової та інших.

Мета статті – здійснити аналіз праць вітчизняних науковців з проблеми функціонування та передачі особливостей мови документів міжнародного права українською мовою.

Відомо, що документи міжнародного права поєднують в собі риси двох функціональних стилів: офіційно-ділового та науково-технічного, оскільки, наприклад, Рада Європи має різні напрями діяльності (економічні, науково-технічні, політичні). Уніфікація традиційного вживання стандартних мовних формул, неодноразово вживаних раніше, спеціальна лексика, представлена словосполученнями та виразами є ознаками офіційно-ділового стилю. Документи МП, як правило, не ставлять перед собою завдань наукового (технічного) змісту, а наукова (технічна) проблема стає частіш за все фоном для вирішення певних політичних, соціальних питань. Отже, мова документів міжнародного права – це не мова науково-технічних текстів, законів чи офіційних документів у "чистому" вигляді. Англомовні правничі документи характеризуються низкою жанрово-стилістичних особливостей: звичайні слова використовуються у незвичному значенні, речення мають ускладнену синтаксичну

структуру, часто зустрічаються архаїзми у відносно первозданному вигляді, слова французького походження вживаються поряд зі словами англо-саксонського походження, фрази та слова латинською мовою часто вживаються без перекладу, синоніми (парні та потрійні) використовуються для позначення одного поняття з метою уникнення двозначності, іноді низка синонімів вживається для ситуації з різних сторін, свідомо вживаються не зовсім точні слова та фрази для можливості інтерпретації, у документах окремі слова пишуться з великої літери або ж повністю великими буквами, кожна деталь має значення, вживаються формальні чи церемоніальні слова та конструкції, терміни з точним добре зрозумілим значенням вживаються поряд з жаргоном, використовується велика кількість кліше та усталених виразів (особливо це характерно для контрактів та документів) [4].

Досліджуючи особливості юридичного дискурсу документів Ради Європи, В. Калюжна зазначає, що він поступово набуває характерних ознак "Евро-англійської" мови, що відносно недавно з'явилася в європейській спільноті як адміністративна лінгва-франка і уособлює логічне продовження процесу глобалізації та інтеграції європейських держав [2].

Оскільки документи міжнародного права відносяться до міжнародних документів, то вважаємо правомірним розглянути особливості саме таких документів.

До стильових рис мови міжнародних документів належать логічність, об'єктивність, ясність, офіційність, беземоційність, точність, стереотипність, конкретність, узагальненість, строгість [2].

Логічність зумовлена упорядкуванням мовних засобів, які функціонують відповідно до завдань реалізації даної стильової риси та є найбільш помітними. Проводячи зіставне дослідження граматичних елементів і структур в оригіналах англійських текстів міжнародних документів та їхніх українських перекладах, Л. Ярова дійшла висновку, що в них наявна значна кількість інфінітивів, дісприкетників і дієприслівників, атрибутивних конструкцій та однорідних членів речення. Логічна послідовність створюється завдяки синтаксису мови таких документів, в яких спостерігається велика кількість складних речень (переважно складнопідрядних) у порівнянні з простими, оскільки у складносурядних спостерігається менша залежність між частинами. Щодо підрядних речень, то за частотою використання переважають означальні і додаткові, потім умовні, причини, часу, місця. Серед типів зв'язку переважають ланцюжковий, наскрізний та синтаксичний повтор; наявні номіналізація та розщеплений присудок. В таких документах відсутні раптові переходи від коротких речень до довгих, і навпаки. Вчений пояснює це тим, що подібні переходи створюють сильний ефект напруги, загостреності зображуваної ситуації, а це просто неприпустимо для дипломатії, оскільки за мету стоїть досягти ефекту абсолютної правильності, логічності, послідовності та врівноваженості. Цікавими виявилися результати проведеного Л.Яровою дослідження в ході якого науковець встановила, що 1) найбільш часто у мові декларацій і конвенцій трапляються довгі речення - в середньому 30 слів і більше; 2) не існує прямої залежності між довжиною і структурою речень: короткі речення можуть бути складні за структурою, а довгі, навпаки, мати лише одну предикативну групу [1;2; 5].

Не виникає сумнівів, що міжнародні документи характеризуються офіційністю, тон якої надають мовні засоби, що створюють ефект нейтральності, строгості. До таких зараховують нейтральні слова, книжні, запозичення, грецизми, латинізми та галліцизми, скорочення, аббревіатури, неасимільовані іншомовні вкраплення, дієслівні фразеологізми та спеціальну термінологію (що змінюється в залежності від тематики організації, її профілю та питань, що розглядаються) [1;2]. Щодо термінів, то, на думку З. Комарової, в міжнародних документах вони вживаються тільки в одному, специфічному для певної інформаційної галузі значенні, і саме в тому, яке не викликає подвійного тлумачення. Можливість неправильного вживання терміну виключається його семантичною чіткістю і стислістю, що зумовлені вимогою до стислового вираження думки [3].

Поняття "точність" трактується як розуміння самоцілі й засобів її досягнення та досягається шляхом оптимального відбору слів, форм та конструкцій, запобіганні неоднозначних тлумачень; використання іменників і частих їх повторів, з метою уникнення використання слів-замінників that, one та in. Мета документу офіційного стилю – точне вираження думки, достеменно викладення певних положень.

В нерозривному зв'язку з точністю знаходиться стереотипність, яка передбачає штамповий характер документів, їх шаблонність, необхідні для оформлення документу та створення його текстової архітектури. Особливо це стосується резолюцій, конвенцій та статутів, для яких важливу роль відіграє композиційний малюнок, закріплений за даним типом документів. Значення текстового шаблону полягає в тому, що він допомагає донести до читача конкретну інформацію, налаштувати на сприйняття саме цього документу, а не іншого.

Для даного стилю не характерні емоційно забарвлені слова, слова з конотативним значенням, однак, не можна стверджувати, що такі засоби абсолютно відсутні в мові міжнародних документів. Так, наприклад, образність є найхарактернішою для підсумовуючих міжнародних документів, зокрема декларацій, тому що їх форма є менш регламентованою у порівнянні з іншими документами [1]. Серед виразних засобів для мови міжнародних документів найбільш характерні повтор, перерахування та вставні речення, а серед стилістичних прийомів паралелізм і анафора. Часто ці стилістичні елементи перебувають у тісній взаємодії, накладаючись одне на одне й утворюючи нові сполучення [6].

За переконанням О. Зарума-Панських, комунікативний ефект текстів міжнародних документів досягається завдяки гармонізації двох протилежних тенденцій текстотворення: всеохопність та однозначність викладу [1].

Як зазначають науковці, серед стильових рис міжнародних документів є такі, які не є постійними в будь-якому виді документів. Так, в різних типах документів така риса як "ясність" може зникати залежно від мети комунікації: одна зі сторін хоче завуалювати висловлену думку свідомо, побудувати викладений матеріал таким чином, щоб приховати небажані нюанси і досягти певних власних цілей [2].

Аналізуючи проблеми, що можуть виникати у процесі перекладу документів міжнародного права, найчастіше, науковці зазначають ті, що пов'язані з відтворенням юридичних термінів, внаслідок відсутності в українській мові деяких їх відповідників або наявності незвичайних значень. Зрозуміло, що завдання перекладача багатомовної угоди полегшується, якщо терміну дається визначення, що закріплює основні ознаки поняття, що ним передається. Термін набуває ключового значення від того наскільки вдалими є знайдені еквіваленти, навіть умовні, в рамках даного контексту, наскільки вдало передані поняття національних систем права.

До інших чинників, які зумовлюють труднощі перекладу зазначених текстів, Л. Ярова відносить: високий ступінь стандартизації офіційно-ділового стилю та дипломатичного підстилю, розбіжності в професійно-галузевих картинах світу та національно-культурна специфіка термінологічних засобів їхньої вербалізації, особливості національного комунікативного стилю та типологічні відмінності в лексичних, граматичних засобах мов оригіналу та перекладу, нормах їхнього вживання [6].

Аналіз існуючих праць дозволив зробити висновок, що науковці дають наступні поради перекладачам, що займаються перекладом документів міжнародного права: 1) необхідно враховувати мовні звички носіїв мови передачі тексту, не порушуючи звичне сприйняття правового документа; 2) доцільно переклад правничого документу перед його офіціалізацією піддавати ретельній експертизі за участю правників і лінгвістів для запобігання можливим помилкам; 3) рекомендовано перекладачеві зосередитися на певній галузі права, враховувати лексико-граматичні особливості а стилістичні ознаки документів, що перекладаються; 4) мова перекладу повинна бути точною, а сам переклад відповідати дійсності та правовим реаліям країни, для якої перекладають той, чи інший документ.

Ми повністю погоджуємося з такими порадами, оскільки переклад документів міжнародного права впливає на ефективність правозастосування, ступінь регламентації конкретних стосунків. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у здійсненні аналізу застосування перекладацьких трансформацій під час передачі конвенцій Ради Європи українською мовою.

Література

1. Зарума-Панських О.Р. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. Р. Зарума-Панських. – Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів, 2001. – 20 с.

2. Калюжная В. В. Стиль англоязычных документов международных организаций / В. В. Калюжна – К.: Наукова думка, 1982. – 121 с.

3. Комарова З. И. О сущности термина / З. И. Комарова // Термин и слово : межвузовский сборник. – Горький : ГГУ, 1979. – С. 3–12. , с. 11

4. Рудь І. А. Жанрово-стилістичні особливості перекладу англомовних юридичних документів [Електронний ресурс] / І. А. Рудь // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2010. – Спец. вип. – Режим доступу:

http://philology.knu.ua/library/zagal/Komparatyvni_doslidzhenna_00_2010/118_123.pdf

5. Ярова Л. О. Граматичні особливості англомовних міжнародних документів в аспекті перекладу / Л. О. Ярова // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Випуск 144. – С. 233-237.

6. Ярова Л. О. Виразні засоби та стилістичні прийоми синтаксису в текстах міжнародних документів / Л. О. Ярова // Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Випуск 138. – С. 159-163.

УДК 81'255.4=112.2=161.2

**ФОНОГРАФІЧНА СТИЛІЗАЦІЯ У ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ П.МААРА
"ПАН БЕЛЛО І БЛАКИТНЕ ДИВО"****Арустамова М., Дорофєєва М.С.**

Стаття присвячується аналізу відтворення графонів як засобів фонографічної стилізації елементів оригіналу у перекладі. Особлива увага приділяється дослідженню типів рекурентних і okazіональних графонів у вихідному тексті та їхньому відтворенню в перекладі.

Ключові слова: фонографічна стилізація, графон, переклад.

Статья посвящена анализу воспроизведения графонов как средств фонографической стилизации элементов оригинала в переводе. Особое внимание уделяется исследованию типов рекуррентных и окказиональных графонов в исходном тексте и их воспроизведению в переводе.

Ключевые слова: фонографическая стилизация, графон, перевод.

The article is dedicated to the analysis of the reproduction of eye-dialect as a mean of the phonographic stylization of the elements of the original in the translation. The special attention is given to the types of recurrent and occasional eye-dialect in the original text and their reproduction in the translation.

Key words: phonographic stylization, eye-dialect, translation.

У реальній мовній практиці постійно відбуваються процеси дифузії – взаємопроникнення – елементів однієї функціонально-стильової сфери в іншу відповідно до мети і завдань комунікації.

Свідоме надання витвору мистецтва або окремим його сегментам характерних рис того чи іншого стилю, жанру та їх художня обробка автором і становить сутність поняття стилізація. За визначенням Л. І. Мацько, стилізація – це всеохоплююче, свідоме насичення тексту ознаками певного стилю і жанру для створення відповідного стильового враження у читача [5, с. 385]. На сьогоднішній день поняття стилізації недостатньо розроблене у вітчизняній теорії художнього перекладу, що підкреслюється, зокрема у монографії О. В. Ребрія [6, с. 85]. Деякі аспекти стилізації розглядалися в роботах класиків українського перекладознавства В. М. Державіна та В. В. Коптілова [2, с. 176–193; 1, с. 133-143]. Проблемі відтворення графонів у цільовому тексті присвячено окрему статтю перекладачів-практиків Б. Стасюка та С. Стеця [7, с. 249-253].

Втім, поняття фонографічної стилізації дотепер залишається практично на периферії перекладознавчих досліджень. Наведені вище факти зумовлюють *актуальність* пропонованої статті.

Метою статті є аналіз відтворення графонів як засобів фонографічної стилізації елементів оригіналу у перекладі.

Об'єкт дослідження становлять типи рекурентних і okazіональних графонів у вихідному тексті та їхнє відтворення у перекладі.

Предмет розвідки становить особливості відтворення різних типів графонів оригіналу в перекладному тексті.

Матеріал дослідження включає фрагменти німецької казки Пауля Маара "Herr Bello und das blaue Wunder" та їхні переклади українською мовою у виконанні Ольги Сидор.

Одним із підвидів стилізації є фонографічна стилізація. Загальноприйнятим позначенням фонографічної стилізації у вітчизняних дослідженнях став термін "графон", запропонований В. А. Кухаренко, котрий, відповідно до її визначення, є "графічною фіксацією індивідуальних вимовних особливостей" [4, с. 13] і "навмисним порушенням графічної форми слова (словосполучення) з метою передати його справжню вимову" [там само, с. 53].

Мовленнєві аномалії неодноразово привертала увагу теоретиків перекладу, проте можливість їх паралельного/аналогічного відтворення засобами іншої мови

або взагалі заперечувалася, або визнавалася вельми проблематичною внаслідок дії низки обмежень власне мовного (системного) та соціокультурного характеру. Мовні обмеження проявляються через варіативність вимови окремих звуків та їхніх сполучень і/або правил читання на рівні двох окремих мовних систем [6, с. 147].

Частково під впливом світових тенденцій до вирішення проблеми графону у перекладі, а частково під впливом ставлення до перекладу як до культурологічного феномену, що, зокрема, передбачає відмову від однозначної орієнтації на асимілятивні стратегії, в українській перекладній літературі починають з'являтися зразки паралельного/аналогічного відтворення графонів [там само].

Так, графонами рясніє твір німецького дитячого письменника Пауля Маара "Пан Белло і блакитне диво" (ориг. "Herr Bello und das blaue Wunder"), у якому за сюжетом пес Белло перетворюється на людину, пана Белло [8].

Можна пересвідчитись, що фонографічна стилізація мовлення головного героя реалізує стилістичний потенціал відображення його мовного портрету: "*Bello, du...du bist ein Mensch! – stammelte ich, als ich meine Sprache wiedergefunden hatte.*" "*Du bist ein Mönch, – wiederholte er, guckte an sich herunter und nickte dann: Ja, du bist ein Mönch.*" "*Nein, du! Du bist ein Mensch. Du musst sagen: Ich bin ein Mensch!*" "*Hmmm?*" – machte er. Das Wort "ich" schien er nicht zu kennen [9, с. 72]. Перекладач твору Ольга Сидор, на наш погляд, дуже вдало змогла підібрати еквівалент українського перекладу з використанням графонів, відтворюючи тим самим їх стилістичну функцію в оригіналі і залишаючи текст зрозумілим і комічним: "*Белло, ти... ти людина! – занукаючись, промовив я, коли знову спромігся на слово.*" "*Ти людина, – повторив він, схилив голову, подивився на себе й кивнув головою: так, ти людина.*" "*Ні! Ти людина. Треба казати: Я людина!*" "*Гммм?*" – замислився він. *Здається, слово "я" було йому невідоме* [3, с. 72].

В. А. Кухаренко типологізує графон залежно від його прагматичного навантаження, підкреслюючи, що причини, які породжують графічно зафіксовані відхилення від вимовної норми, не схожі одна на одну й можуть бути розподілені на дві групи. Перша пов'язана з настроєм, емоційним станом в момент мовлення, віком, тобто має оказіональний, мимолетний характер. Друга відображає походження, освітній, соціальний статус героя й має рекурентний, постійний характер [2, с. 18].

Твір "Пан Белло і блакитне диво" містить обидва види графону, однак слід зазначити, що кількісно переважає графон рекурентний, бо він відтворює мову головного героя, – собаки, яка стала людиною, випивши загадковий блакитний сік. Звичайно, така людина не має ані освіти, ані навичок соціалізації, тому її мова та вимова відрізняються від загальноприйнятих орфоепічних та граматичних норм і містять велику кількість помилок.

Найчисельніше рекурентні графони представлені в творі у вигляді таких модифікацій:

1) фонетична заміна: [e] – [œ] (*Mensch – Mönch, schwer – schwör, lernen – lörnen, gestern - göstern*), [i:]/[i] – [y] (*spielen – spülen, verliebt – verlübt, nicht – nücht, pinkeln – pünkeln*), [u] – [y] (*Kugeln – Kügel, verschwunden - verschwünten*), [ai] – [oi] (*nein – noin*);

2) подовження (*Schaummm, Bäääääh*);

3) дефісація (*ga-ganz ega-ga-gal*);

4) вилучення звука (елізія) (*Toilette – Tolette*).

Пан Белло (колишній пес Белло) постійно використовує обмежений набір лексики, це пояснюється відсутністю в нього достатнього словникового запасу. Він називає себе "*Mönch*" і не звертає уваги, коли його виправляють та вказують, що правильно казати "*Mensch*", у цьому випадку спостерігається заміна літери "e" літерою "ö". Це зроблено з метою опосередкованого натяку на собаче минуле персонажа, адже, як відомо, собаки не можуть відкривати пащу вишир. Напевно, саме через це пан Белло не в змозі відтворювати звуки, що потребують горизонтального розтягнення, а тому замінює їх звуками вертикального розтягнення.

Графони з дефісацією також є рекурентними, вони відтворюють особливості вимови курочок, які скуштували чарівного блакитного соку та перетворилися на людей. У цьому випадку графони є більш чіткою вказівкою на їх походження та нагадують кудкудакання курей: "*Ich gä-gä-ge-ge-geh nach Hause!*" – rief eine der Frauen.

"*Ich auch, ich auch!*" – *riefen die anderen durcheinander. "Nach Hause! Nach Hause zu Edga-ga-ga-ga"* [9, с. 138].

У перекладі твору "Пан Белло і блакитне диво" зустрічається більше графонів, аніж у оригінальному тексті. Це пов'язано з тим, що фонетика німецької мови відрізняється від фонетики української мови, тому помилки, які допускають персонажі в своєму мовленні, також різняться. Перекладачеві доводилося відшукувати схожі риси фонетичних спотворень в тексті оригіналу та по можливості відтворювати їх у перекладі. До того ж, перекладач відтворила графонами вимову персонажа, яку в оригіналі зображено автором без орфографічних відхилень.

Як і в оригіналі, у перекладі наявні рекурентні та оказіональні графони. Рекурентні належать пану Белло, жінкам-курочкам та, на відміну від оригіналу, ще й пану Кролю. Оказіональні є імітацією співу, копіюванням вимови пана Белло та імітацією встановлення наголосу в слові.

Перекладаючи текст, де в оригіналі був наявний рекурентний графон, Ольга Сидор вживала ті ж прийоми модифікації вимови, що й письменник, а саме фонетичну заміну, подовження, дефісацію та вилучення звука (елізію).

У тексті оригіналу прослідковується закономірність спотворення звуків головним героєм. Персонаж не модифікує кожного разу новий звук, а не може відтворити конкретний набір звуків: замість [e] він вимовляє [œ], замість [i:] та [i] – [y], замість [u] – [y] та замість [ai] – [oi]. Цим спотворенням автор твору натякає на походження персонажа. В українському перекладі, на наш погляд, було досить вдало відтворено ці натяки за рахунок використання звуків, які в українській мові нагадують собаче витьтя. Однак, задля цього в перекладі Ольга Сидор вдається до заміни приголосного звука голосним, тому пан Белло замість звуку [v] вимовляє звук [y] (на графічному рівні відбувається заміна літери "в" літерою "у"):

"*Nein, Bello. Du sollst doch Kleider anziehen*", – *sagte ich. "Komm mit in Papas Schlafzimmer."* "*Papas Schlafzümmer*", – *sagte er und stand auf*" [9, с. 74].

"*Hü, Bello. Tu musich odjagnutich, - skazav ja. "Hodi v татову спальню". "Татову спалну"*, - *skazav він і встає*" [8, с. 74].

На наш погляд, така заміна є допустимою, адже вона допомагає передати прагматичне навантаження та робить переклад більш адекватним. До речі, така заміна є вмотивованою й з позиції логопедії, адже існують люди з вадою вимови, за якої вони справді замінюють звук [v] на [y]. Однак слід зазначити, що вдавшись до такої заміни, перекладачу довелося відтворювати її й у більшості інших слів, де наявний звук [v], тому іноді Ольга Сидор відтворює за допомогою графона слово, яке в оригіналі було вимовлено правильно, наприклад:

"*Da ist meine Decke da*", – *sagte er zufrieden, drehte sich einige Male um sich selbst, legte sich hin und rollte sich auf der Hundedecke zusammen*" [9, с. 74].

"*Ту моя коудра*", – *задоволено сказав він, кілька разів обернувся довкола своєї осі, ліг на собачу підстилку й скрутився калачиком*" [8, с. 74].

У перекладі пану Белло додано ще одну модифікацію – він не може вимовляти пом'якшені звуки. Наприклад:

"*Herr Bello sagte: "Mönschenwasser ist nicht sehr gut, hat zu viel Kügelin"* [9, с. 82].

"*Пан Белло сказав: "Лудинача вода не дуже добра, забагато кулок"* [8, с. 84].

Конкретно в цьому уривку, це звук [л']. Ця модифікація зроблена з метою передати згубілу вимову героя, додати риси до його мовного портрета. До того ж замість літери "ю" у слові "**Лудинача**" перекладач використала літеру "у", а саме слово є алюзією на відносні прикметники, наприклад, "*собачий*". Невміння героя правильно вживати прикметники також указує на його низький освітній рівень.

Наступним елементом фонографічної стилізації в перекладі твору є заміна звуку [i] звуком [и]. Така заміна покликана відтворити оригінальну заміну звуків [i] на [y]:

"*Erst Gassi gehn! Herr Bello muss pünkeln*", – *sagte er* [9, с. 82].

"*Спочатку гулати! Пан Белло хоче пусати*", – *сказав він* [8, с. 84].

У цьому фрагменті також помітно, що вилучення звука (елізія) в оригіналі було відтворене в перекладі завдяки заміні пом'якшеного звука [л'] твердим [л], на письмі це видно завдяки використанню літери "а" замість "я".

Іноді в тексті оригіналу письменник спотворює звук у такому слові, відтворення якого в перекладі є досить складним, наприклад:

Herr Bello, der Frau Lichtblau die ganze Zeit verzückt angesehen hatte, rief jetzt: "Herr Bello hat was düch! Herr Bello hat was sehr Gutes für düch. Herr Bello holt was, nur für düch!" [9, с. 122].

"Ist für düch!" – sagte er, kniete sich vor sie hin und legte ihr einen großen Rinderknochen in den Schoß. "Das schenkt dir Herr Bello!" [там само, с. 123].

У цих уривках персонаж неправильно вимовляє слова "etwas" та "dich". Усічення слова "etwas" перекладачу вдалося відтворити завдяки усіченню м'якого знака в слові "щос", а замість спотворення слова "тебе", перекладач знову підкреслює, що персонаж не вміє пом'якшувати приголосні звуки:

"Пан Белло, який увесь час зачаровано дивився на пані Синеліхт, тепер вигукнув: "Пан Белло має щос для тебе! Пан Белло має щос гар-рне для тебе. Пан Белло принесе щос, тілки для тебе!" [8, с. 129].

"Це для тебе!" – сказав він, став перед нею навколішки і поклав їй на коліна велику волову кістку. "Це тобі дарує пан Белло!" [8, с. 131].

У першому уривку перекладач також використала дефісацію у слові "гар-рне", таке подовження звуку [р] є ще одним натяком на собаче минуле персонажа. Ми вважаємо таке доповнення допустимим, адже воно не заважає сприйняттю тексту та додає йому стилістичної забарвленості.

Згідно з визначенням В. А. Кухаренко, метою графона є відтворення "справжньої вимови" слів та висловів. Однак "справжня вимова" ніколи не передається і не може бути передана графічними засобами мови. З цією метою використовується транскрипція. Репрезентація фонетичних особливостей мови за допомогою фонографічних засобів, навіть якщо вони призначені створити ефект достовірності та автентичності мови, не є їх точним відтворенням. Можна лише говорити про зображення тих чи інших суттєвих ознак та особливостей таких видів мови та того чи іншого ступеня достовірності їх зображення [4, с. 10].

Фактично фонографічними засобами передаються лише окремі, як правило, найбільш упізнавані або навпаки унікальні, ідіостилістичні ознаки фонетичних особливостей мови [там само, с. 12].

Іноді графони, які створюють у тексті елементи комічного завдяки грі слів, неможливо перекласти, зберігаючи даний у оригіналі набір лексики, тому в таких випадках перекладачеві необхідно шукати замітники, котрі здатні хоча б на певному рівні передати задум автора. Наприклад: *"Toilette?" – fragte Herr Bello. "Ja, hier hinein", – sagte Max und zeigte ihm die Toilette. "Hier hinein?" – fragte Herr Bello. "Mönschen machen in eine Suppenschüssel?" "Das ist keine Suppenschüssel, das ist eine Kloschüssel", – sagte Max, während er die Tür hinter Herrn Bello zuzog. "Und vergiss nicht zu spülen, wenn du fertig bist." "Ja, spülen. Herr Bello spült gern mit Max", – verkünderte Herr Bello von drinnen. "Spülen! Nicht spielen!" – rief Sternheim* [9, с. 83]. *"Толем?" – спитав пан Белло. "Так, отум", – сказав Макс і показав на вбиральню. "Тум?" – спитав пан Белло. "Лудину писаю у миски?" "Це не миска, це унітаз", – сказав Макс, причиняючи за паном Белло двері. "Як упорасься, не забудь злити воду". "Злити? Пан Белло не хоче нікого злити", – заявив Пан Белло з-за зачинених дверей. "Злити воду! Не розізлити людину!" – вигукнув Зіркер* [8, с. 85].

В даному фрагменті спостерігаємо приклад вдалої компенсації гри слів оригіналу (spielen – spülen) в перекладі за рахунок омонімії лексеми "злити" у цільовій мові.

В результаті розгляду проблеми відтворення графонів загалом та на матеріалі порівняльно-перекладацького аналізу зокрема можна зробити такі висновки.

1. Метою застосування графонів у художній літературі є створення мовного портрету персонажа. Графони оригіналу можуть мати як рекурентний, так і оказіональний характер, що відповідно відтворюється в перекладі.

2. Паралельне уживання графонів в однаковому обсязі в оригінальному і перекладному текстах не уявляється можливим, оскільки існують системні обмеження на фонетичному та орфоепічному рівнях мови оригіналу й мови перекладу.

3. У розглянутому фрагменті перекладу переважають рекурентні графони, які перекладач паралельно з оригіналом відтворює через фонетичну заміну, подовження, дефісацію та елізію.

4. Було встановлено також численні прийоми компенсації графонів оригіналу іншими графонами в перекладі через прийоми заміни пом'якшеного звука твердим, усичення та дефісацію.

5. Порівняно з оригіналом переклад демонструє більшу кількість графонів, що пояснюється відмінностями фонетичних систем обох мов та прагненням перекладача цілісно відтворити мовний портрет персонажів і пов'язане з ним прагматичне навантаження оригіналу.

Перспективою подальших досліджень вважаємо розгляд особливостей відтворення графонів у залежності від жанру тексту.

Література

1. Державін В.М. Проблема віршованого перекладу // Кальниченко О. А., Полякова Ю. Ю. Українська перекладознавча думка 1920-х – початку 1930-х років: Хрестоматія вибраних праць з перекладознавства / Укл. Л. Черноватий і В. Карабан. – Вінниця: нова книга, 2011. – 504 с.

2. Коптілов В. Стилізація у перекладі / В. Коптілов // Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики. – К., 1972. – С. 176–193

3. Куликова М. Н. Фонографическая стилизация речи (на материале перевода англоязычной литературы на русский язык) : автореф. дис. На соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / М. Н. Куликова.– СПб., 2011. – 20 с.

4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 188 с.

5. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.

6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі / О. В. Ребрій. – Харків, 2012. – 497с.

7. Стасюк Б., Стець С. Перекладацька стилізація у відтворенні короткої прози Ред'ярда Кіплінга // Богдан Стасюк, Сергій Стець. – Наукові записки. – Вип. 126. – Серія: філологічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – С. 249-253.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Maar P. Пан Белло і блакитне диво, пер. з нім. Ольги Сидор / П. Маар. – Він. : Теза, Соняшник, 2005. – 256 с.

9. Maar P. Herr Bello und das blaue Wunder / P. Maar. – Hamburg: Verlag Friedrich Oetinger GmbH, 2005. – 224 S.

УДК 811.112' 243

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ТА АДЕКВАТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Башук Н.П.

У статті розглядаються поняття еквівалентності та адекватності перекладу у сучасному перекладознавстві. Характеризуються рівні еквівалентності перекладу: на рівні мети комунікації, опису ситуації, висловлювання, повідомлення, мовних знаків. Встановлено, що при перекладі найчастіше застосовуються рівні еквівалентності на рівні висловлювання, повідомлення та мовних знаків. Визначаються особливості науково-технічних текстів: насиченість термінами, інформативність, логічність, об'єктивність, точність, зрозумілість, стилістична нейтральність.

Ключові слова: еквівалентність, адекватність, рівні еквівалентності перекладу, науково-технічний текст.

В статье рассматриваются понятия эквивалентности и адекватности перевода в современном переводоведении. Характеризуются уровни эквивалентности перевода: на уровне цели коммуникации, описания ситуации, высказывания, сообщения, языковых знаков. Установлено, что при переводе чаще всего используются уровни эквивалентности на уровне высказывания, сообщения, языковых знаков. Определяются особенности научно-технических текстов: насыщенность терминами, информативность, логичность, объективность, точность, понятность, стилистическая нейтральность.

Ключевые слова: эквивалентность, адекватность, уровни эквивалентности перевода, научно-технический текст.

The given article highlights the concepts of equivalence and adequacy of translation in contemporary translation studies. Characterized are these levels of translation equivalence: levels of communication objectives, description of the situation, utterance, messages, and linguistic signs. It was determined that the most commonly used levels of equivalence during translation are utterance, messages, and linguistic signs. The following characteristics of scientific and technical texts are defined: terminological richness, informativeness, consistency, objectivity, accuracy, clarity, stylistic neutrality.

Key words: equivalence, adequacy, levels of translation equivalence, scientific and technical text.

На переконання Й. В. Гете переклад – це "один з найбільш важливих та суттєвих засобів спілкування між людьми" [2, с.7]. Проблеми перекладу тісно переплітаються з найактуальнішими проблемами сучасної теорії мови. Саме це зробило вивчення теорії перекладу одним з центральних завдань не лише прикладного, алей теоретичного мовознавства. Найбільш проблемною сферою перекладу залишається на сьогодні науково-технічний функціональний стиль, основою якого є науково-технічна література. Оскільки основним завданням науково-технічного тексту є донести конкретну інформацію дійсності до читача, тобто когнітивну інформацію без суб'єктивної емоційності за допомогою різноманітних мовних засобів, різних граматичних конструкцій, складних іменників та сполучень слів, які відповідають нормам німецькою граматики, то надзвичайно важливим стає завдання досягнення еквівалентності тексту перекладу та оригіналу. Переклад науково-технічних текстів стає все актуальнішим у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу у сучасному світі, що свідчить також про актуальність даного дослідження.

Мета статті – розглянути поняття адекватності та еквівалентності перекладу, спираючись на відомі дефініції вчених; встановити та охарактеризувати рівні еквівалентності перекладу науково-технічних текстів з німецької мови українською.

У перекладознавстві існує велика кількість моделей, парадигм перекладу, за допомогою яких встановлюються відповідності в області словотвору, граматики, лексикології, в опису різних предметних ситуацій. Ці парадигми мають безпосереднє

відношення до дослідження глибинних структур як абстрагованих формул змісту, так і їхньої репрезентації в синтаксичній поверхні структури речення (трансформаційна модель, семантична модель, ситуативна модель). Вони розроблялись мовознавцями, які займалися граматикую, семантикою, що створили моделі зміст→ текст, ситуація→ текст, які аналізують механізм створення мовних висловлювань. Наявність таких моделей, парадигм пояснюється лінгвістичною теорією перекладу.

Існують також і моделі перекладу, розроблені теоретиками перекладознавства (теорія закономірних відповідностей Я. Й. Рецкера, теорія рівнів еквівалентності В. Н. Комісарова, теорія функціональної еквівалентності О. Д. Швейцера, динамічна модель перекладу Ю. Найди).

Терміни "еквівалентність" та "адекватність", які використовуються в теорії та практиці перекладу схожі, проте вчені розмежовують їх та вкладають в них різний зміст. Вперше поняття еквівалентності вжив у своїй статті Р. О. Якобсон "On Linguistic Aspects of Translation" у 1959 році.

В. Н. Комісаров розглядає еквівалентність на рівні мети комунікації, на рівні опису ситуації, на рівні висловлювання, на рівні повідомлення, на рівні мовних знаків[4].

По О. Д. Швейцера адекватним можна вважати лише такий переклад, який відображає комунікативну установку відправника. При цьому мається на увазі, що реакція отримувача повинна відповідати комунікативній установці відправника. О. Д. Швейцер розглядає еквівалентність як орієнтацію "на відповідність створюваного в результаті міжмовної комунікації тексту відповідним параметрам, які задає оригінал", а "адекватність пов'язана з умовами міжмовної комунікації, з детермінантами та "фільтрами" (селекторами, які визначають вибір конкретного варіанту), з вибором стратегії перекладу, що відповідає даній комунікативній ситуації. Еквівалентність завжди певною мірою спрямована на ідеальний еталон. Вона передбачає вичерпну передачу змісту оригіналу на всіх семіотичних рівнях і в повному обсязі його функцій (повна еквівалентність), або щонайменше стосовно того чи іншого семіотичного рівня чи тієї чи іншої функції (часткова еквівалентність). Адекватність спрямована на вибір кращого з того, що можливе за даних умов [8, с. 34-35].

А. Нойберт та Г. Егер розглядають прагматичну адекватність як основу перекладацького процесу, адекватний переклад повинен зберігати прагматику оригіналу. Г. Егер звертає увагу на однакову комунікативну значущість текстів вихідної мови та мови перекладу.

А. В. Федоров пропонує замінити термін "еквівалентність" терміном "повноцінність", який включає вичерпну точність передачі смислового змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому [7].

Т. Р. Кияк зазначає, що найкращою за значенням терміном для відповідності перекладу оригіналу була б лексема "точність", проте у вітчизняному перекладознавстві використовується її іноземний синонім "адекватність" [2, с. 103].

Поняття адекватності та еквівалентності перекладу розглядалось також у роботах Зарівни О. Т. "Основні способи та прийоми перекладу науково-технічних текстів у вищих навчальних закладах" (2010), Баклан І. М. "Перекладацька еквівалентність текстів науково-технічного стилю" (2012), Івасків Я. Ю. "Рівні еквівалентності в текстах науково-технічної літератури (в перекладацькому аспекті)" (2014), Яна Костіна "Особливості науково-технічного тексту та труднощі його перекладу", О. В. Іванової "Перекладацька еквівалентність і способи її досягнення" (2014), З. В. Чепурної "Досягнення функціональної тотожності як основи перекладацьких перетворень" (2016).

При вирішенні проблеми перекладацької еквівалентності є спроба віднайти у змісті оригіналу якусь інваріантну частину, збереження якої необхідно і достатньо для досягнення еквівалентності перекладу. Роль інваріанта часто приписують функції тексту оригіналу, або ситуації, яка описується в цьому тексті. Тобто, якщо переклад може виконувати таку саму функцію або описує таку ж реальність, - то він еквівалент.

Еквівалентність перекладу не є фіксованою величиною, тому ступінь близькості тексту перекладу і тексту оригіналу може різнитись, а еквівалентність перекладу може встановлюватися на різних рівнях: а) *теоретично можлива еквівалентність* (визначається співвідношенням структур і правил функціонування двох мов);

б) *оптимальна еквівалентність* (близькість, яка досягається в конкретному акті перекладу тексту оригіналу).

За спільністю змісту текстів оригіналу і перекладу еквівалентність поділяється на: *потенційно досяжну еквівалентність* (максимальна спільність змісту двох іншомовних текстів, яка є допустимою внаслідок різниці мов, на яких створені ці тексти) та *перекладацьку еквівалентність* (реальна змістова близькість текстів оригіналу і перекладу, що досягається перекладачем у процесі перекладу).

Оскільки системи української та німецької мов різняться, то тексти, створені на їхній основі, мають свої особливості, що дещо обмежує можливість повного збереження у перекладі змісту оригіналу, який би повністю відповідав нормам та узусу мови перекладу. В залежності від того, яка частина змісту передається для забезпечення його еквівалентності, розрізняють 5 рівнів еквівалентності перекладу:

Еквівалентність перекладу на рівні мети комунікації. Головним принципом еквівалентності тексту часто називають комунікативно-функціональну ознаку. Згідно концепції лінгвіста Р. Якобсона у будь-якій вербальній комунікації присутні шість обов'язкових компонентів: відправник повідомлення, адресат, референт (про що йдеться у повідомленні), канал зв'язку, мовний код і саме повідомлення, яке має визначену форму. Висловлювання може бути орієнтоване на один з цих компонентів. Якщо висловлювання орієнтоване на відправника повідомлення, то воно виконує емотивну функцію. Якщо висловлювання орієнтоване на адресата, то воно виконує функцію волевиявлення або спонукання (наприклад: *Achtung! Nicht geeignet für Ammoniak und Meereswasser* – *Увага: не підходить для аміаку та морської води*). Якщо висловлювання орієнтоване на зміст повідомлення, то воно виконує референтну функцію. Висловлювання, зорієнтоване на канал зв'язку, виконує контактоустановлюючу функцію, яка має перевірити наявність контакту, налаштувати або підтримати спілкування. Металінгвістична функція забезпечується при орієнтації на мовний код, коли йдеться про структуру самої мови, про форму або значення її одиниць. Поетична функція, яка не притаманна науково-технічній літературі, зорієнтована на форму повідомлення, що створює певне естетичне враження. Важливо зазначити, що незбереження мети комунікації робить переклад нееквівалентним, навіть при збереженні інших частин змісту оригіналу.

Еквівалентність перекладу на рівні опису ситуації. У змісті будь-якого висловлювання присутня інформація, яка дозволяє судити як про те, яка ситуація в ньому описується, так і про те, які ознаки використані для її опису. Проте у змісті висловлювання присутні не самі ситуації чи їхні ознаки, а лише їхні розумові образи, які передаються у вигляді повідомлення. Характер відображення обраних ознак та внутрішня організація інформації про них є логічною структурою повідомлення. При цьому типі еквівалентності не передаються всі смислові елементи оригіналу, оскільки збереження вказівки на однакову ситуацію супроводжується значними структурно-семантичними розбіжностями з оригіналом. Слід розрізняти сам факт вказівки на ситуацію та спосіб її опису, адже кожне висловлювання описує ситуацію, вказуючи на її окремі ознаки, внаслідок чого виникає можливість ототожнення ситуацій, описаних з різних боків. Як наслідок з'являються висловлювання, які сприймаються носіями як синонімічні, незважаючи на розбіжності мовних засобів. В рамках цього рівня перекладу можна виділити наступні випадки опису ситуації: а) ситуація, яка завжди описується одним і тим самим способом (стандартні мовні формули, попереджувальні написи: *Vorsicht! Anlage steht unter Spannung* – *Смії. Напруга; Warnung - Обережно; Nicht berühren* – *Не доторкатися*); б) ситуаційна лакуна (ситуація, яка описується в одній мові, в іншій вона або не існує, або не згадується); в) ситуації, які викликають у реципієнта оригіналу певні асоціації, які створюють підґрунтя для висновків, які є недосяжними для реципієнтів перекладу; г) ситуації, описані в оригіналі, які викликають нерозуміння у читача перекладу.

Еквівалентність перекладу на рівні висловлювання, який характеризується збереженням трьох частин змісту оригіналу: мети комунікації, опису ситуації та способу її опису. У перекладах цього типу може спостерігатись, як повне співпадіння структури повідомлення, так і використання синонімічної структури, оскільки кожна мова накладає свої обмеження на можливості сполучуваності окремих понять у складі повідомлення. Розбіжності у закономірностях структури повідомлень викликають необхідність семантичного перефразування при перекладі, яке часто має

комплексний характер. Як наприклад: *Mit dem IONSCAN SENTINEL II wird der Bedarf einer Personen Kontrolle auf Sprengstoff- und Drogenspuren gedeckt. - Система IONSCAN SENTINEL II відповідає усім вимогам щодо перевірки людей на наявність у них слідів вибухових і наркотичних речовин.*

Еквівалентність перекладу на рівні повідомлення характеризується збереженням мети комунікації, вказівки на ситуації, способу її опису та частини синтаксичних структур вихідного тексту. Саме синтаксична структура висловлювання зумовлює можливість використання слів певного типу у певній послідовності з окресленими зв'язками між окремими словами.

Цей тип еквівалентності характеризується наступними особливостями: а) значний (але не повний) паралелізм лексичного складу, тобто відповідники у мові перекладу з близьким лексичним значенням, як наприклад: *Es stehen drei verschiedene V-Wellungen, mit den Bezeichnungen "H", "M" und "L", zur Verfügung. – Пропонуються три різних види вертикальних пластин з позначеннями "H", "M" та "L".* (у перекладі замінено вислів *zur Verfügung stehen* (бути в розпорядженні) на *пропонуються*);

б) використання у перекладі синтаксичних структур, аналогічних структурам оригіналу або пов'язаних з ними. У кожній мові є синонімічні структури, які можна вивести з вихідної структури або, навпаки, звести до неї за допомогою певних синтаксичних трансформацій. Такі структури мають спільні основні логіко-синтаксичні зв'язки, і одночасно кожна з них має власне синтаксичне значення, яке вирізняє її серед значень інших структур такого трансформаційного ряду. Прикладом синтаксичного варіювання може бути переклад речення: *Liegt ein Alarm vor, so werden die während der Kontrolle aufgenommenen Digitalfotos automatisch vom Farbdrucker ausgedruckt. Коли спрацьовує сигнал збою, кольоровий принтер автоматично роздруковує цифрові фотографії, зроблені під час перевірки. Спрацьовує сигнал збою і кольоровий принтер автоматично роздруковує цифрові фотографії, зроблені під час перевірки. Кольоровий принтер автоматично роздруковує цифрові фотографії, зроблені під час перевірки, коли спрацьовує сигнал збою.*

Еквівалентність перекладу на рівні мовних знаків, який характеризується максимальним ступенем близькості змісту оригіналу і перекладу та досягається за рахунок високого ступеня паралелізму у структурній організації тексту, максимальній співвіднесеності лексичного складу, збереженні у перекладі усіх основних частин змісту вихідного тексту. Хоча цей рівень еквівалентності зустрічається дуже часто, проте досягнення еквівалентності на рівні семантики слова обмежується розмежуванням значень слів у різних мовах. Значення слова не є автономним, оскільки воно залежить від контексту як в оригіналі, так і в перекладі. Часто одне слово оригіналу передається поєднанням двох або декількох повнозначних слів у перекладі (наприклад, складні слова у німецькій мові), або навпаки слово оригіналу опускається у перекладі (якщо є відомим з контексту) або замінюється займенником. Як наприклад: *Die Dichtungen an den profilierten Platten sorgen für zuverlässige Abdichtung der Fließspalten und bestimmen die Durchflußrichtungen. – Ущільнення на фасованих пластинах забезпечують надійну герметизацію каналів один від одного, і відсутність перетоків та витікань, і визначають напрямки потоку всередині теплообмінника.*

Висновки. Проаналізувавши тексти науково-технічного спрямування, а саме: каталоги технічного обладнання і характеристики інспекційних рентгенотелевізійних установок, специфікації (технічні характеристики обладнання), інструкції по експлуатації пристроїв німецькою мовою та їхній переклад українською мовою було встановлено, що найчастотнішими рівнями еквівалентності є рівні висловлювання, повідомлення та мовних знаків. Ступінь еквівалентності науково-технічних текстів залежить від типу та виду. Науково-технічні тексти характеризуються насиченістю термінами, інформативністю, логічністю, об'єктивністю, точністю, зрозумілістю, стилістичною нейтральністю, тому головна увага під час перекладу зосереджується на правильному розкритті концептуально-денотативного значення. Головним завданням для перекладача при роботі з науково-технічними текстами є передати думку, суть наукової доктрини, логічну послідовність міркувань. Для цього потрібно нерідко змінювати синтаксичну структуру фраз оригіналу. Рівень еквівалентності перекладу науково – технічного тексту інколи може зменшуватись за рахунок описового

трактування термінів та вимагає деяких граматичних трансформацій, логічних та термінологічних уточнень і пояснень, які залежать від характеру наукової праці, прагматичних вимог до перекладу, підготовленості та майстерності перекладача. А отже, він повинен постійно підвищувати свій фаховий рівень та розширювати свої спеціальні знання.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)/ Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. Німецька мова/ Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй – Вінниця: Нова книга. – 2006. – 586 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учеб. пособие/ В. Н. Комиссаров – М.: ЭТС, 2001. – 424с.
4. Комиссаров В. Н. Слово о переводе/ В. Н. Комиссаров – М.: Международные отношения, 1973. – 215 с.
5. Латышев Л. К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы её достижения/ Л. К. Латышев – М.: Международные отношения, 1981. – 241 с.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода/ Я. И. Рецкер – М.: "Р. Валент", 2004. – 240 с.
7. Федоров А. В. Основы общей теории перевода/ А. В. Федоров – М.: Высшая школа, 1983. – 416 с.
8. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика/ А. Д. Швейцер – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
9. Jäger G. Kommunikative und maximale Äquivalenz von Texten/ G. Jäger, D. Müller// Äquivalenz bei der Translation/ Übersetzungswissenschaftliche Beiträge 5. Leipzig, 1982. – S. 42-57
10. Neubert A. Pragmatische Aspekte der Übersetzung/ A. Neubert// Grundfragen der Übersetzungswissenschaft / Fremdsprachen, Beiheft II. – Leipzig: Enzyklopädie, 1968. – S. 21-33

УДК 82-92

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ КОЛЬОРОПОЗНАЧЕНЬ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Вінниченко М. Ю.

У статті аналізуються способи перекладу кольорної лексики як окремих лексичних одиниць та як компонентів фразеологічних висловів у текстах публіцистичного стилю німецьких видань.

Ключові слова: переклад, еквівалент, фразеологізм, метонімія, метафора, феномен, колір.

В статье анализируются способы перевода цветовой лексики как отдельных лексических единиц и как компонентов фразеологических словосочетаний в текстах публицистического стиля немецких изданий.

Ключевые слова: перевод, эквивалент, фразеологизм, метонимия, метафора, феномен, цвет.

The article is devoted to the analysis of the methods of translation colour vocabulary both as separate units and as components of phraseological units in the publicistic articles of German periodical.

Key words: translation, equivalent, phraseological unit, metonymy, metaphor, phenomenon, colour.

Головним у будь-якому перекладі є еквівалентна передача змістовної інформації тексту, яка включає такі характеристики як функціональність, емоційність тощо. Особливо такий переклад стосується текстів публіцистичного стилю, які характеризуються використанням великої кількості політичних термінів та понять, соціальних реалій, газетних штампів та емоційно забарвлених сталих виразів та словосполучень [1, с. 23].

Важко назвати сферу людської діяльності, в якій не був би присутній колірний чинник. У культурі людства колір завжди мав велике значення, зважаючи на його тісний зв'язок з філософським і естетичним осмисленням світу. Саме тому при перекладі кольорної лексики як окремих лексичних одиниць та як компонентів фразеологічних висловів слід звернути увагу на їх своєрідність, функції, контекст та, отже, на особливості їх перекладу. Адже від усіх цих аспектів залежить не тільки адекватність та еквівалентність перекладу, але і їх розуміння та сприйняття реципієнтом. Розглянемо детальніше особливості перекладу кольорної лексики в текстах публіцистичного стилю.

Головним способом перекладу кольорної лексики як окремих лексичних одиниць та як компонентів образних висловів є знаходження еквіваленту. В разі його відсутності використовують описовий або еквівалентно-неповний методи [2, с. 189–190].

Певні труднощі можуть виникнути з розумінням та, як наслідок, з перекладом такої німецької образної номінативної одиниці як *blaue Junge*, що є компонентом назви публіцистичної статті "*Buntes Programm der Blauen Jungs*" та неодноразово зустрічається у тексті статті: *Der Saal und die Blauen Jungs schicken jedoch gemeinsam herzliche Genesungswünsche an den charmanten und beliebten Kapitän der blauen Jungs, der seit gut 30 Jahren keine Sitzung der KG Alle Mann an Bord verpasst hat* [8]. Зазначена метонімічна мовна одиниця може бути перекладена дослівно – *голуба молодь*. У такому разі таке її трактування є невірним. Адже в Німеччині так називають *моряків* або *матросів*. В такому випадку не враховується стилістична забарвленість, яка є особливо важливою частиною назви статті, яка привертає увагу читача. Тому для відтворення мовної одиниці *blaue Junge* краще використати більш забарвлену образну номінацію, характерну для розмовного стилю мови перекладу – *моремани*. Зазначимо, що в даному випадку компонент синього кольору не зберігається. Отримуємо наступний переклад: *Весь зал разом з мореманами щиро привітали прекрасного та улюбленого капітана моряків, який впродовж 30 років*

не пропустив жодного засідання командитного товариства "Alle Mann an Bord". Слід зазначити, що в німецькій мові існує ряд переосмислених номінацій, які використовуються для позначення моряків, наприклад, *die strahlende Junge* або *die Blaujacken* [5, с. 72].

Сьогодні як у німецькій, так і в українській мові дуже поширеним є називання людини за кольором його/її волосся. Така тенденція є характерною не тільки для розмовного, але і для публіцистичного стилю: *Magdalene Neuner sitzt allein auf dem Podium, vor einem Saal voller Journalisten, und knöpft sich "Bild" vor. Diese blonde Frau, die meist freundlich lächelt, hat anscheinend auch keine Angst vor einem Boulevardblatt, ...* [13]. Як повний еквівалент семантичного деривата *blonde Frau* слід обрати *білявка*. Він повністю відображає мотив його використання в даному тексті публіцистичного стилю: *Магдалена Нойнер сидить перед залом повним журналістів та міцно тримається за газету "Bild". Білявка, яка зазвичай щиро посміхається, очевидно не боїться бульварної преси, яка пишається тим,...* Слід зазначити, що в деяких випадках така метонімічна вторинна номінація має негативний, іноді саркастичний або іронічний відтінок. У вищевказаному уривку синонімічна мовна одиниця *blonde Frau* має нейтральний відтінок, позначаючи спортсменку, яка відповідає на питання журналістів.

Іноді дослівний переклад переосмисленої мовної одиниці оригіналу є повним еквівалентом, їх значення та експресивність абсолютно співпадають. Як приклад – метафорична назва статті, присвячена галузі спорту "*Gündogans Golden Goal*" – "*Золотий гол Гюндогана*" [14]. Дослівний переклад словосполучення *golden Goal* – *золотий гол/м'яч* повністю передає функціональні, емоційні та змістовні особливості відповідної одиниці мови оригіналу. Слід зазначити, що продуктивність використання епітетів *golden* – *золотий* та *silber* – *срібний* як в німецькій, так і в українській мові пов'язана з давнім фольклором та поетичним еталоном [4, с. 104].

Адекватним перекладом метафоричної назви статті "*Ein weißes Blatt*" можна вважати "*Чистий аркуш*" або "*З чистого аркушу*" [14]. Українській еквівалент німецької фразеологічної одиниці відображає ідентичні функції та мотив її використання як назви. У даному випадку слід звернути увагу на значення образного словосполучення мови оригіналу та контекст статті. Адже таке його вживання вказує на *незнайомість* та *необізнаність*, а в даному контексті – на нову діяльність СДП, у зв'язку зі здобуттям більшості голосів на виборах.

У німецькомовних публіцистичних текстах неодноразово можна зустріти використання мовних одиниць вторинної номінації для кольоронайменувань, які використовуються для позначення політичних партій за їх офіційними кольорами. Наприклад, в уривку: *Die Neuwahl im kleinsten deutschen Flächenland wurde nötig, weil Anfang Januar die schwarz-gelb-grüne Koalition – das erste Jamaika-Bündnis auf Landesebene – überraschend zerbrach. CDU und SPD konnten sich anschließend nicht auf die Bildung einer gemeinsamen Regierung einigen* [13]. Саме з наведеного контексту адресат розуміє, що метонімічний вираз *die schwarz-gelb-grüne Koalition* використовується для позначення коаліції Християнсько-Демократичної (ХДС) та Соціал-Демократичної Партій (СДП) Німеччини. Офіційними кольорами першої з вищезазначених партій є чорний та жовтий кольори, а другої – зелений. Таким чином, адекватним та еквівалентним варіантом перекладу вторинної номінації *die schwarz-gelb-grüne Koalition* можна вважати семантичний дериват – *чорно-жовто-зелена коаліція*, або *коаліція СДП та ХДС та коаліція християнсько-демократичної (ХДС) та соціал-демократичної партій (СДП) Німеччини*. Таким чином, отримуємо адекватний переклад: *Вибори в найменшому регіоні Німеччини були необхідними, адже на початку січня неочікувано потерпіла невдачі чорно-жовто-зелена коаліція – перший ямайський альянс національного рівня. Християнсько-демократична (ХДС) та соціал-демократична партії (СДП) Німеччини змогли б нарешті домовитись про формування спільного уряду. Слід зазначити, що наявність такої кількості синонімічних мовних позначень надає змогу уникнути тавтології та надає тексту більшій виразності та забарвленості.*

Схожий мотив вторинної номінації спостерігаємо в уривку іншої публіцистичної статті, яка присвячена темі футболу: *Trainer Jürgen Klopp und Geschäftsführer Hans-Joachim Watzke präsentierten dem schwarz-gelben Anhang die Meisterschale. Beide zeigten sich gerührt von dem Andrang der Fans: "Das ist das größte Fest, das man*

*sich vorstellen kann", sagte Klopp [12]. У цьому випадку прикметник schwarz-gelb використовується для позначення команди Бундеслиги "Боруссія Дортмунд" – професійного німецького футбольного клубу міста Дортмунд, чікими офіційними кольорами є чорний та жовтий [7]. Таким чином, спостерігаємо метонімію. Еквівалентним перекладом вищезгаданого прикметника вторинної номінації вважаємо – *чорно-жовті: Тренер Юрген Клоп та головний виконавчий директор Ханс Юахім Вацке презентували шанувальникам чорно-жовтих трофей чемпіонату. Обидва були зворушені натовпом фанатів. "Це найбільше свято, яке тільки можна уявити!" – прокоментував Клопп.* Слід зазначити, що подібні вирази, які є прізвиськами команд, з метою уникнення тавтології та надання інформації більшої виразності та емоційності часто використовуються в різних стилях мовлення.*

У наступному уривку зустрічаємо одразу декілька мовних одиниць вторинної номінації з компонентом кольору: *Bei den Blau-Weißen regiert nur noch Frust. Roman Hubnik hatte Glück, dass er für seine Grätsche gegen Kroos nur Gelb sah. Die Bestrafung folgte auf dem Fuß: Zum zweiten Mal stoppte der junge Morales Dribbelkünstler Ribery regelwidrig im Strafraum [13].* Як і в попередньому випадку, іменник *die Blau-Weißen*, утворений способом конверсії, використовується для позначення команди Бундеслиги "Герта" – професійного німецького футбольного клубу міста Берлін, чікими офіційними кольорами є синій та білий [7]. Полегшує розуміння такої метонімічної номінації наявність зображень гравців або клубного логотипу, виконаного в офіційних кольорах відповідного клубу, які супроводжують текст статті. З метою збереження наміру автора увиразнити та емоційно забарвити зміст статті, та з метою уникнення тавтології слід використати такий еквівалентний відповідник мови перекладу, як *синьо-білі*.

У вищенаведеному уривку статті публіцистичного стилю зустрічається також і вираз *nur Gelb sehen*. Одиниця вторинної номінації *Gelb* позначає *жовту картку* – знак попередження гравця в деяких видах спорту, який демонструється арбітром за порушення правил [7]. Таким чином, отримуємо еквівалентний переклад – *отримати лише жовту картку*, або більш експресивний та розмовний – *відбутись лише жовтою картою*. Такий переклад зберігає граматичний склад, значення, образність та емоційно-експресивну забарвленість визначеного фразеологічного виразу мови оригіналу: *Серед синьо-білих панує розчарування. Роману Хубніку пощастило, що після підкату проти Кроса він отримав лише жовту картку. Покарання слідувало по п'ятках: молодий Моралес вдруге зірвав атаку Рібєрі, сфоливши у штрафному майданчику.*

Слід згадати, що до складу назви даної статті "*Dortmunder Meisterfeier – Eine Stadt im Gelbfieber*" також входить образна мовна одиниця з компонентом жовтого кольору [12]. Лише спираючись на фонові знання та подальший текст статті, реципієнт розуміє, що метафора *Gelbfieber* позначає не інфекційне захворювання – *жовту лихоманку (амарильоз)*, а лихоманку, пов'язану з перемогою команди "Боруссія Дортмунд" у футбольному чемпіонаті Німеччини. Спостерігаємо переосмислення закріпленого як в мові оригіналу, так і в мові перекладу медичного терміна, яке пов'язане з офіційними кольорами вищезазначеної команди. З метою збереження виразності та емоційності даної статті слід зберегти образність та обрати відповідником німецької мовної одиниці *Gelbfieber* – українське словосполучення *жовта лихоманка*. Таким чином, отримуємо повний за значенням, формою та образністю еквівалент: "*Свято у Дортмунді – місто настигла жовта лихоманка*".

Im November verschickte Telekom-Personalvorstand Thomas Sattelberger blaue Briefe. ... [13]. У наведеному уривку зустрічаємо переосмислену номінативну мовну одиницю *blauer Brief*, яка є дуже розповсюдженою у текстах публіцистичного стилю. Еквівалентом цього словосполучення в українській мові є закріплений фразеологічними словниками вираз *повідомлення про відставку/звільнення* або *письмова директива надзвичайної важливості* [6, с. 103]. Такі відповідники є змістовно точними, але, на жаль, вони не повністю передають стилістичну та емоційно-експресивну забарвленість. Зазначимо, що в українському еквіваленті відсутній компонент кольоронайменування. Використовуючи один з вищенаведених еквівалентів, отримуємо адекватний переклад з точною передачею змісту даної мовної одиниці: *У листопаді Томас Саттельбергер отримав від відділу управління персоналом лист надзвичайної важливості,*

У результаті розширення лексичного складу шляхом додаванням до переосмисленої мовної одиниці *blauer Brief* дієслова *erhalten*, був утворений фразеологізм *den blauen Brief erhalten*: *Wenige Tage zuvor hatte er den blauen Brief der Europäischen Kommission erhalten, die die Rückzahlung angeblich illegaler Beihilfen für das Briefgeschäft verlangt* [14]. Таке його використання надає тексту статті більшої експресивності та виразності. Повним еквівалентом фразеологічного виразу можна вважати український – *отримати письмову директиву надзвичайної важливості: Декілька днів тому він отримав письмову директиву Європейського Комітету, яка вимагає повернення нібито незаконних виплат для поштового бізнесу*.

При перекладі семантичних дериватів та фразеологізмів, складовими частинами яких є кольоронайменування, слід звертати велику увагу на їх багаточисленні еквіваленти та їх особливості, адже вибір невірної аналога може стати наслідком не точного або помилкового значення та розуміння. Адже при повному збігу форм німецького та українського фразеологізмів їх значення можуть і не збігатися. В уривку публіцистичної статті зустрічаємо метафоричний вираз *schwarze Messe*: *Was dann folgt, ist eine Mischung aus Erweckungsgottesdienst und schwarzer Messe, bei der heidnische und christliche Symbolik wundersam zusammenfinden, ...*[13]. Вищезазначене переосмислене словосполучення німецької мови може бути дослівно перекладене як *чорна меса*: *А далі – об'єднання зустрічі відродження з чорною месою. Тут поєдналась язичницька та християнська символіка,* Такий переклад є еквівалентним, але слід звернути особливу увагу на його трактування. Адже під впливом української мови він може трактуватись як *меса сатаністів*, замість *збіговище чорних сил*.

Дуже розповсюдженим є закріплений в обох мовах фразеологізм *goldene Worte*, повним еквівалентом якого є український вираз *золоті слова*. Саме вищезазначена мовна одиниця і є компонентом назви статті "**Goldene Worte zur auswärtigen Kultur**" [14]. У цьому випадку образне словосполучення виконує номінативну та емоційно-експресивну функції, привертаючи увагу читача – "**Золоті слова іноземній культурі**". Український еквівалент має тотожні лексико-граматичний склад, образність та емоційно-стилістичне забарвлення. Але тут реципієнт може зіштовхнутись із проблемою невірної трактування. Адже цей фразеологізм має декілька різних значень *хороші, влучні слова та напутні слова, напутня промова, напутні побажання*. У цій назві образний вираз використовується для позначення напутніх побажань. Таким чином, фонові знання читача та зміст статті відіграють дуже велику роль у вірному його трактуванні не тільки в мові оригіналу, але і в мові перекладу [1, с. 34].

Nach vier Anläufen ist in einem der wohl kuriosesten Duelle in der englischen Pokalgeschichte der Sieger erst am "Grünen Tisch" ermittelt worden [9]. У цьому уривку зустрічаємо номінативну фразеологічну одиницю *der grüne Tisch*, повним еквівалентом в мові перекладу якої буде *зелений стіл*. Тут, як і в попередньому випадку, слід звернути увагу на мовне оточення даного сталою вислову, адже в розмовному стилі це словосполучення зазвичай позначає *більярдний стіл* (мотив номінації – колір обшивки зазначеного предмету меблів) або *канцелярський стіл*. В офіційно-діловому стилі мовлення дана мовна одиниця може також позначати *стіл переговорів*. Саме це трактування і є адекватним, враховуючи зміст та специфіку інформації: *Після чотирьох спроб, одна з найбільш дивних перемог в історії англійського кубкового чемпіонату була визначена за столом переговорів*.

Назва публіцистичної статті "*Der weiße Traum*", яку зустрічаємо в одному з видань німецького журналу "Spiegel", імплікує головну думку автора та привертає увагу читача своєю двозначністю [11]. Адже фразеологізму *der weiße Traum* зі значенням *нездійснена мрія* відповідає український частковий еквівалент *блакитна мрія – заповітна, часто нездійснена мрія*. Слід звернути увагу на те, що до складу фразеологічної одиниці мови перекладу входить найменування іншого кольору – блакитного. Існує також і переосмислена номінація *der weiße Traum* – *весільна сукня*, яка, як бачимо, не має у мові перекладу конотативного компоненту значення. Лише звернувшись до змісту статті, зможемо визначити, що адекватним перекладом зазначеної статті є "*Блакитна мрія*". Ця мовна одиниця характеризується тим самим рівнем лексичного та граматичного складу, а також експресивно-стилістичним забарвленням та образністю [1, с. 34–35]. Зазначимо, що український

еквівалент містить у собі компонент іншого кольору, блакитного. Назва іншої статті "*Brautkleid verkaufen: wohin mit dem Traum in Weiß?*" має у складі той самий, але перефразований метафоричний вираз *der Traum in Weiß* [10]. Полегшує трактування цієї мовної одиниці мовне оточення самої назви, яке вказує, що в даному випадку такий образний та емоційно забарвлений вираз вказує саме на значення *весільної сукні*. Щоб передати виразність словосполучення мови оригіналу у мову перекладу можна використати переосмислені образні вирази, до складу яких не входить компонент кольоропозначення, наприклад, *дівоча мрія*: "*Продаж весільного вбрання: і куди ж із мрією у білому?*" Таким чином, існує багато невідповідностей між кольоропозначеннями у складі переосмислених одиниць мови оригіналу та мови перекладу.

Зазначимо, що фразеологічні вислови, побудовані на основі лексичного компонента *rot*, завжди привертають увагу носія мови. Один з таких виразів зустрічаємо в наступному уривку: *Der Baukonzern hat wegen der Probleme der australischen Tochter Leighton seine Gewinnprognose für das laufende Jahr deutlich gesenkt. Im vergangenen Jahr hatten die Düsseldorfer wegen Leighton rote Zahlen geschrieben* [14]. Вирази *rote Zahlen* та утворений від нього *rote Zahlen schreiben* вперше були використані в області бухгалтерії. Їх вмотивованість визначається тим, що всі заборгованості позначались саме червоним кольором, який сприймається як сигнал та привертає увагу [5, с. 74]. Аналогом фразеологізму *rote Zahlen schreiben* є закріплений в мові перекладу вираз *зазнавати втрат або збитків*. Таким чином, отримуємо відповідний за значенням перефразований еквівалент, до складу якого не входить компонент кольоронайменування: *Через проблеми австралійського філіалу "Leighton" будівельний концерн значно зкоротив свої прогнози на поточний рік. Адже саме через "Leighton" у Дюсельдорфі зазнали втрат у минулому році*.

Мовна одиниця вторинної номінації з компонентом кольоропозначення *blauer Fleck* має єдиний закріплений у фразеологічних словниках еквівалент – *синяк, гематома*. Але слід звернути особливу увагу на контекст, в якому використовується це фразеологічне словосполучення. Без мовного оточення складно визначити, про який саме синяк йде мова – синці під очима від втоми чи то про синець, отриманий в результаті сутички або операції. Тому в наступному уривку саме контекст і відіграє вирішальну роль в тлумачення та перекладі зазначеної мовної одиниці вторинної номінації з компонентом синього кольору: *Er ist noch blass, blaue Flecken am Schlüsselbein schauen aus dem weißen Krankenhausnachthemd hervor. Sie zeugen von den Kathetern, die die Ärzte ihm für die Plasmapherese legen mussten* [13]. Дане мовне оточення вказує на те, що мова йде про синець від медичної операції на ключиці: *Він все ще блідий, поміж білий халат на ключиці помітні синці від катетерів, які лікарі повинні ставити йому для проведення плазмаферезу*.

У німецькій мові виник ряд номінацій фразеологічного характеру, який взагалі не має відповідників в українській мові, оскільки вони пов'язані саме з німецькою національною своєрідністю, яка відображає реалії життя народу, його історії, тощо [3, с. 244]. Наприклад, метафоричний вираз *die Grüne Woche*, який зустрічаємо в уривку публіцистичної статті: *Auf der Grünen Woche Ende Januar in Berlin kündigte auch Landwirtschaftsministerin Aigner an, das betäubungslose Kastrieren bis 2017 verbieten zu wollen* [13]. Тут слід скористатись описовим способом перекладу, адже даний вираз є незнайомим реципієнту мови перекладу: *Наприкінці січня на тижні розпродажу сільськогосподарських продуктів у Берліні міністр сільського господарства Аїгнер оголосив про заборону кастрації без наркозу до 2017 року*. Таким чином, отримуємо адекватний та зрозумілий переклад – *тиждень розпродажу сільськогосподарських продуктів у Німеччині*, в якому відсутній компонент кольоропозначення.

Dann übernehmen Koch und Steward das Kommando über das schönste und modernste Ausflugsschiff der Ost-Berliner "Weißen Flotte" [11]. У даному уривку статті журналу "Spiegel" також зустрічаємо німецьку реалію – *Weißer Flotte*. Дослівний переклад цього семантичного деривату *білий флот* є не вірним та не зрозумілим для адресата, тому з метою передачі достовірного та точного значення метонімічної мовної одиниці мови оригіналу, слід використати описовий спосіб перекладу – *флотилія прогулочних суден*: *Потім кухар та стюард перейняли керівництво найгарнішого та найсучаснішого круїзного пароплава флотилії прогулочних*

суден Східної Німеччини. В обох випадках, описаних вище, головну роль відіграють фонові знання та обізнаність перекладача або реципієнта, адже такі переосмислені одиниці мови оригіналу не мають аналогів в мові перекладу та є не зовсім зрозумілими або взагалі невідомими.

Таким чином, при трактуванні та перекладі кольорної лексики та фразеологічних виразів, до складу яких вона входить слід враховувати образність, своєрідність, функції та контекст. Саме від цих аспектів і залежить адекватність та еквівалентність перекладу визначених мовних одиниць.

Література

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
2. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія: На матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою / Р. П. Зорівчак – Львів: Видавництво ЛДНУ: Вища школа, 1983. – 176 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник / М. П. Кочерган – Вид. 2-ге. – К.: Академія, 2008. – 368 с.
4. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько / [За ред. Л. І. Мацько]. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
5. Розен Е. В. Новое в лексике немецкого языка [Учебное пособие] / Е. В. Розен. – М.: Просвещение, 1976. – 174 с.
6. Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови / [В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. О. Винник та ін.] – К.: Наукова думка, 1993. – 528 с.
7. Вільна он-лайн енциклопедія Вікіпедія. – Режим доступу до енциклопедії: http://uk.wikipedia.org/wiki/Головна_сторінка
8. Das Portal der WAZ Mediengruppe: Der Westen [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.derwesten.de/>
9. Focus online [Електронний ресурс]. – © FOCUS Online 1996-2012. – Режим доступу до журналу: <http://www.focus.de/>
10. Rundstücke [Електронний ресурс]. – © RundStücke. – Powered by WordPress. – Режим доступу до журналу: <http://www.rundstuecke.de/>
11. Spiegel online [Електронний ресурс]. – © SPIEGEL ONLINE. – Режим доступу до журналу: <http://www.spiegel.de/>
12. Süddeutschen Zeitung online [Електронний ресурс]. – © Süddeutsche Zeitung Digitale Medien GmbH. – Режим доступу до журналу: <http://www.sueddeutsche.de/>
13. Zeit online [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.zeit.de/hilfe/hilfe>
14. Zeitung für Deutschland: Frankfurter Allgemeine [Електронний ресурс]. – © Frankfurter Allgemeine Zeitung GmbH 2012. – Режим доступу до журналу: <http://www.faz.net/>

УДК 8.11.115 134.2'255.4

КОЛІР В ІСПАНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ**Воєхевич А. І.**

У статті досліджуються лексико-стилістичні особливості перекладу фразеологізмів та ідіоматичних зворотів які містять кольорназви, у сучасній іспанській мові, а також елементи та способи їх утворення і особливості перекладу.

Ключові слова: переклад, фразеологізм, кольорназва, ідіома, елемент, зворот.

В статье исследуются лексико-стилистические особенности перевода фразеологизмов, идиоматических оборотов, содержащих названия цвета, в современном испанском языке, а также способы и элементы их образования и особенности перевода.

Ключевые слова: перевод, фразеологизм, цвет, идиома, элемент, оборот.

The article researches lexical and stylistic peculiarities of translation of phraseological units and idiomatic expressions with colours in the modern Spanish language; ways and elements of their formation and features of translation.

Key words: translation, phraseological unit, colour, idiom, element, expression.

Переклад фразеологізмів завжди викликав надзвичайну зацікавленість усіх, хто під час роботи буває вимушений робити переклад стійких словосполучень. Сстійкі звороти, які містять кольорназви, окремо постають в іспанській фразеології. У статтях іспанських дослідників Крістіана Рубіо, Уртадо Албіра, Саборіо Бахарано та інших досліджуються питання, пов'язані із способами перекладу фразеологізмів або ідіом, що містять кольорназви. При перекладі таких фразеологізмів іноді буває легко знайти мотивацію, яка створила той чи інший вислів, якщо вона тісно пов'язана з реальністю. Інколи це не так легко зробити тому що походження і мотивація фразеологізма спирається на народний менталітет.

Важливими для перекладознавчого аналізу лексичного рівня мовної структури, його семантичних характеристик та стилістичної значущості в тексті є методика дослідження реалії. Кольорназви позначають вагомий елемент мовної картини світу, адже саме зорова інформація переважає у сприйнятті дійсності. Філологічні дослідження колористики мають тривалу історію та представлені різними підходами, методами і завданнями, але дослідження колористики, проблеми її перекладознавчого аналізу залишаються ще на периферії наукових пошуків. Це зумовлено тим, що в сучасному перекладознавстві усе виразніше відчувається тенденція до максимальної експлікації аналізу процесу перекладу.

"Як відомо, при перекладі встановлюються мовні відповідності між мовою оригіналу та мовою перекладу, співвідносяться не лише мовні форми, а також і мовне бачення світу. При перекладі відбувається контакт двох мов і двох культур. Те, що є очевидним для носія однієї мови, може бути незрозумілим для носія іншої мови" [3, с. 1].

Феномен кольору є предметом вивчення багатьох фундаментальних наук. Дослідження вживання кольору в іспанській фразеології посідає важливе місце у плані перекладу, тому що кольори займають значний прошарок у лексичному складі мов і активно використовуються в літературі. Колір є психологічним, емоційним, культурним аспектом, і за його допомогою в художній літературі передається емоційний стан людини, її позитивні та негативні риси характеру, різні соціальні та культурні явища, а також менталітет того чи іншого народу. За допомогою кольору дослідники виявляють національно-специфічні риси мовних моделей світу, оскільки фізичному спектрові кольорів у різних мовах відповідають різні засоби його вираження. Колір є одним із основних параметрів культурної діяльності людини, бо більшість реалій як матеріального, так і нематеріального світів може бути співвіднесена з ознакою кольору. ""Етнічна" колоризація образу – знак для відповідної національної читачької аудиторії, який за своєю природою може не зчитуватися іномовним

читачем-тлумачем, у наслідок чого у тексті-перекладі найчастіше неадекватно будуть передані образ та ідея, скажімо, через неточно підібрані слова для контексту" [2, с. 2]. В іспанській фразеології представлена величезна кількість вживання кольорів, які інколи викликають труднощі під час перекладу з причини того, що перекладач не завжди правильно розуміє їх значення, а також, тому що "не в усіх мовах існує однакова кількість назв на позначення кольору. Навіть деякі основні кольори спектра не завжди мають окремі назви" [5].

"Фразеологічним одиницям (ФО) з колірним компонентом властивий різний ступінь умотивованості, прозорості внутрішньої форми і значущості колірного компонента. На метод відтворення їхньої семантики, передусім конотативної, впливають особливості образності, асоціативного поля та символізму кольорів у різних мовах, дивергентність переносних значень колірних лексем та їхня етнокультурна маркованість. Основні методи відтворення семантики ФО з колірним компонентом – використання повного або часткового еквівалента (з конвергентною, дивергентною кольороназвою або без неї), калькування та описове відтворення" [1, с.19].

Вважаємо, що у цьому випадку є необхідність у поясненні значення кольорів в іспанській мові порівняно з українською, тому що їх сприйняття та інтерпретація мають суттєві розбіжності. *"En este sentido, hay que tener en cuenta que el significado de los colores es una moda que va y viene, y también el hecho de que los colores tienen un significado polisémico, pues según la cultura a la que pertenecen, pueden evocar cosas totalmente opuestas"* ("У цьому сенсі треба мати на увазі, що значення кольорів це є мода, яка прийде й піде, а також той факт, що колір має полісемічне значення, тобто, в залежності від тієї культури, якій він належить, може вказувати на зовсім різні речі") [4, с. 18].

Ще здавна колористика для відіграла надзвичайно важливу роль в житті та світогляді.

Колір займав значне місце у формуванні системи народних уявлень, культури та в сприйнятті всього навколишнього світу, ототожнювався також із життєво значущими речами, подіями та загальним психологічним станом.

Наприклад, західноєвропейська і українська культури співпадають у сприйнятті основних кольорів: червоний, чорний та білий. Але для української культури до них ще додаються такі, як синій та золотистий колір, які набули традиційного національного значення. Синій асоціюється з простором, небом, безкінечністю та вічністю, *"символізує вірність, людську праведність, довір'я та безкінечність"* [6, с. 1], золотистий – із стиглим колосом, з добробутом, багатством, щастям, життєствердженням.

Синій колір також є символом вірності, любові та віри, інтелектуальних здібностей: *"puro como el azul del cielo"* = **"чистий, як сльоза"** [7, с. 572]. Для українців блакитний – це ознака шляху, іншими словами безкінечність і безкрай. Зовсім іншу картину бачимо в іспанській культурі, де синій сприймається як холодний, означає частоту спокій, незайманість. Це є колір енергійності й сили: *"el que quiere azul celeste, que cueste"* (тому, кому подобається колір неба, це буде багато коштувати) = **"любиш кататься, люби и саночки возить"** [7, с. 59]. А, ось за часи стародавнього Риму, якщо людина мала очі синього кольору, то це вважалося прикметою нещастя, якщо це була жінка, то це було ознакою розпусти.

Жовтий, для іспанців означає життєздатність, розквіт і багатство, але здебільшого, навпаки, більше співвідноситься з хворобою, безумством, нещасною долею. Цей колір не дуже любляють в іспаномовному світі, він має зневажливе значення: *"como la espiga de trigo"* (як пшеничний колос), що означає *"високий, худий, виснажений, довготелесий"* [7, с. 258]. Серед кольорів, жовтий сприймається як сторонній, який викликає недовіру і означає ганьбу, безчестя.

Для українців, навпаки, жовтий колір – це тепло, радість, це колір стиглого пшеничного поля, наповненого світлом і сонцем, він символізує мудрість і багатство.

Зелений колір обидві культури сприймають як оновлення природи, відродження, надію на злагоду мир та спокій. Взагалі, в західній культурі зелений колір вважається чарівницьким, відьомським, шкідливим, згубливим. Ще з часів середньовіччя співвідноситься з дияволом. Так само для іспаномовних зелений має подвійне значення: долі й недолі одночасно: *"arder verde por seco"* (страждати з причини безглуздя інших), *"no dejar verde ni seco"* = **"не залишити каменя на камені"** [7,

с. 376, 380]. Для Гарсія Лорки – це є колір смерті в його поемі "Verde que te quiero verde", а для панамського письменника Хоакіна Беленьо, навпаки, це надія на кращу долю в його творі "Lunaverde". Цей колір для обох культур пов'язаний з поняттям грошей. Здебільшого, він має подвійне символічне значення: нещасної долі і надії одночасно. Для українців це є безкрайня надія, відродження природи, вічна молодість ("молодо-зелено"), а з іншого боку печаль ("зелена нудьга").

Традиційними для українського світогляду та культури постали червоний, білий та чорний кольори. Саме ця трійка завжди зберігала своє сакральне значення у житті та творчості людей. Так, колористика хатніх прикрас (настінних розписів, мальованих образів, вишиваних рушників, кераміки, виробів із тканини) завжди була спрямована на створення сімейного затишку, атмосфери святковості.

Червоний колір для української культури завжди був дуже вживаним, він є ознакою сили, здоров'я, добробуту, краси, любові. Так, як і зелений, він має подвійне символічне значення: пролиття крові, агресивності, зв'язується з сприйняттям війни, смерті, конфлікту, ворожнечі, а також зі смертю [1, 2, 6].

Для всього іспаномовного світу цей колір також завжди був улюбленим. Він вживався в релігійній сфері, також співвідноситься з війною, а також має політичне значення: червоний=комуністичний. Це колір вогню та крові. В примітивних релігіях мав всі типи значень життя й смерті; для християн червоний пов'язаний зі сприйняттям Святого Духа, Трійці, з іншого боку з полум'ям пекла, сатанинським вогнем, гріхом, підступністю та злочином.

Білий колір для української душі завжди був священним, символізував чистоту, незайманість: "más blanco que la azucena" (лілейно-білий) [7, с. 59], денне світло, нагадував про близькість до духовної сили, до вічності, божественності, дива: "білий світ" = "Божественний світ". Хоча інколи має зовсім інше значення чогось незвичайного, що виходить за рамки загальносуспільного сприйняття: "біла ворона" = "mirlo blanco" [7, с. 412]. абсолютної істини, світла, це базовий колір стародавньої системи світу [4, с. 27]. Також співвідноситься з відсутністю й порожнечою, простодушністю й довірливістю: "páginas en blanco" (повна наївність).

Чорний колір для обох культур здебільшого виражає негативні поняття: смерть, ворожнеча, злі сили: "ojos negros, negra suerte" (чорні очі, чорна доля). Але в українській мові це є колір землі, родючості, багатства, урочистості, щедрості.

Так, за допомогою кольору дослідники виявляють національно-специфічні риси мовних моделей світу, оскільки фізичному спектрові кольорів у різних мовах відповідають різні засоби його вираження. Колір є одним із основних параметрів культурної діяльності людини, бо більшість реалій як матеріального, так і нематеріального світів може бути співвіднесена з ознакою кольору.

"Спосіб відтворення семантики колірного образу в перекладі значною мірою залежить від ступеня прозорості другого смислового пласта" [6].

Таким чином, різні слова в художніх текстах супроводжують країнознавчі фонові знання. Важливе значення при перекладі має фонові інформація – соціокультурні факти, характерні лише для певної нації чи національності, засвоєні масою їх представників та відображені в мові даної нації. Особливості мови і культури виявляються при порівняльному вивченні мов і культур "ya que la traducción de la fraseología está directamente vinculada a la cultura de ambas lenguas" (тому що переклад фразеології прямо пов'язаний з культурою обох мов) [4, с. 8]. Однак на рівні мовної картини світу ці відмінності непомітні, і тому виникають труднощі при перекладі. "Еквівалентність оригіналу і перекладу художнього тексту залежить від багатьох факторів: своєрідності сприйняття оригіналу перекладачем, різносистемності мов, відмінностей соціокультурного середовища та ін." [3].

Література

1. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема / І. В. Ковальська. – Київ, 2001. – 19 с.
2. Науменко О. В. Етнокультурний концепт кольору як проблема перекладу / О. В. Науменко. – Ніжин: Філологічні науки. 2014. – Книга 3.
3. Палівода О. П. Колористика як частина мовної картини світу та особливості перекладу колоронімів / О. П. Палівода [Електронний ресурс]. - Київ, 2009. - 30-31 листопада. – Режим доступу до джерела:

<http://www.confcontact.com/2009ip/palivoda.php>

4. Rubio C. El lenguaje visual de los colores: historia, cultura y problemas en la tradición de las expresiones idiomáticas de colores/ C. Rubio. - Valladolid. - Soria, 2015. – 69 p.

5. Сохмій Д. А. Феномен кольору та його відображення в мові/ Д. Сохмій. [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до джерела :

<http://rusfil-mggu.at.ua/forum/25-57-1>

6. Традиційна українська колористика [Електронний ресурс]. – 2015. – 5 лютого. – Режим доступу до джерела:

<http://folkukraine.com/news/project/tradicijna-ukrainska-koloristika-660>

7. Левитинова Э. Испанско-русский фразеологический словарь. / Э. Левитинова – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1983.

УДК 81'255.4:82

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТОПОНІМІВ У РОМАНІ М. ЕНДЕ "НЕСКІНЧЕННА ІСТОРІЯ" УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Возненко Н. В.

Стаття присвячена особливостям перекладу топонімів у художньому творі жанру фентезі. Визначено специфіку відтворення цих одиниць в українському перекладі роману М. Енде "Нескінченна історія".

Ключові слова: топонім, переклад, художній твір, жанр фентезі.

Статья посвящена особенностям перевода топонимов в художественном произведении жанра фэнтези. Выявлена специфика воспроизведения этих единиц в украинском переводе романа М. Энде "Бесконечная история".

Ключевые слова: топоним, перевод, художественное произведение, жанр фэнтези.

The article is dedicated to the peculiarities of toponym translation in the literary work of the fantasy genre. The specificity of reproduction of these units in the Ukrainian translation of Michael Ende's "The neverending story" has been determined.

Key words: toponym, translation, literary work, fantasy genre.

Питання про переклад топонімів як різновиду власних назв належить до кола актуальних питань сучасного перекладознавства, підтвердженням чому постають роботи таких дослідників як М. В. Бережна, В. С. Виноградов, С. Власов та С. Флорін, Д. І. Єрмолович, Р. П. Зорівчак, В. М. Калінін, І. А. Кісельова, В. І. Кузнецов, М. С. Педан, С. Г. Стерлігов та багатьох інших. Чи не найбільшої актуальності це питання набуває при перекладі художніх творів, й насамперед – творів жанру фентезі, де топоніми постають однією з головних ознак авторського ідіостилію. Адже дія у фентезійних творах відбувається у вигаданому письменником світі і фантазія автора у створенні географічних назв найчастіше не має меж: у топонімах використовується майже весь арсенал словотворчих ресурсів вихідної мови і при цьому більшість назв виконує якусь певну стилістичну функцію щодо змісту твору.

Розгляд специфіки відтворення топонімів у перекладі роману відомого німецького письменника Міхаеля Андреаса Гельмута Енде "Нескінченна історія" дозволяє зробити внесок у розвиток українського перекладознавства, а також стати певним доробком у вивченні ідіостилію одного з провідних перекладачів сучасності – Ю. Прохаська, оскільки саме його варіант перекладу, поряд з текстом оригіналу, слугував матеріалом цього дослідження.

У романі "Нескінченна історія" на мовному рівні блискуче реалізовано творчу індивідуальність М. Енде, яка склалася, з одного боку, під впливом творчості батька, художника-сюрреаліста Едгара Енді, з іншого боку, є результатом впливу на світогляд письменника різноманітних літературних, філософських, релігійних течій та напрямів. Одним із засобів втілення цієї індивідуальності постають власні імена, серед яких топоніми посідають особливе місце, оскільки беруть безпосередню участь у створенні художньої, фантастичної реальності твору.

Щодо якості досліджуваного нами перекладу "Нескінченної історії", тут існують різні думки. Так, критик з Маріуполя В. Козлікін вважає, що Ю. Прохаську не вдалося зробити зрозумілий переклад через вживання галицьких говірок. На думку критика, подекуди перекладач зміг підібрати насправді вдалий відповідник і передати гру слів, але в інших випадках він вжив забагато слів, які не одразу пояснить навіть дорослий читач, особливо, зі Східної та Центральної України (наприклад, такі слова як: "мосяжний", "грубас", "тузін", "мацьопик", "кунштовий"). Тож, В. Козлікін робить висновок, що Ю. Прохасько "прагнув досягти оригінальності, натомість – замість адекватного перекладу для всеукраїнського видання, маємо вузькорегіональний переклад галицькою говіркою" [4].

З доволі різкою критикою на таку заяву виступив відомий український письменник Ю. Винничук, написавши, що твердження В. Козлікіна про переклад

Ю. Прохаська є "прикладом мислення дилетанта, який українську знає хіба з газет і телебачення", і навіть таке: "Розум завжди має свої межі, а от дурість меж не має". У тій самій публікації Ю. Винничук високо оцінив результат перекладацької діяльності Ю. Прохаська [3].

Ще за декілька років до цього Г. Ткачук, рекомендуючи не лише дітям, а й дорослим прочитати українське видання "Нескінченної історії" написала, що є "ще одна вагома причина дорослим та поважним читачам зануритися у світ Фантазії – чарівна мова перекладу" [5]. Василенко С. цілком поділяє цю думку, заявляючи: "І ось, нарешті, майже через 30 років книжка, а насправді ціла країна – Фантазія, заговорила українською мовою. Та ще й як вправно – ніби й народилася не в далекій Німеччині. Щоправда, як тут не заговориш, коли сам Юрко Прохасько – відомий львівський перекладач – особисто доклав до цього зусиль" [2]. Як бачимо, обидві авторки вважають переклад Ю. Прохаська цілком вдалим.

Пропонуємо скласти власне враження від перекладу роману, щоправда, в доволі вузькому аспекті – на прикладі відтворення оригінальних топонімічних назв твору українською мовою. При цьому не буде перебільшенням сказати, що для створення топонімів у "Нескінченній історії" М. Енде використав увесь свій талант вигадкування чогось дивного та казкового, що спонукало й перекладача в свою чергу активізувати весь творчий потенціал.

Знайомство з топонімами роману починається вже з назви країни, в яку потрапляє головний герой, а саме – *Phantasien*. Деякі дослідники відмічають, що в цій назві присутня реальна географічна назва, а отже і відповідний праобраз – Азія, оскільки М. Енде завжди мав інтерес до азійської культури: *Phantasien* → *Fantasie* + *Asien* [1]. Тут, щоправда, переклад не становив жодних труднощів, оскільки німецький іменник *Phantasien* має прямий еквівалент у цільовій мові – *Фантазія*, тим більше, що зв'язок цієї назви з Азією при перекладі також не втрачається.

Для перекладу складних назв, таких як *das Land der Singenden Bäume*, *das Äußere Reich* та *die Gläsernen Türme von Eribo*, які були передані відповідно як *Земля Співучих Дерев* (хоча у цьому випадку можливо було також перекласти і як *Країна Співучих Дерев*, оскільки в інших випадках лексему *Land* було передано саме через іменник *Країна*) та *Зовнішнє Царство*, було використано калькування, у випадку зі *Скляними Вежами міста Ерібо* – калькування разом із лексичним додаванням, що цілком відповідає правилам відтворення назв міст. А вже при відтворенні назви *Tiefe Abgrund* Ю. Прохасько не обмежився калькуванням, оскільки в такому випадку результатом була б тавтологія – *Глибока Безодня*. Тож варіант з *Великою Безоднею*, де бачимо використання контекстуальної заміни (прикметника *глибока* на *велика*), є насправді більш вдалим.

На нашу думку, вдало перекладач відтворив і назву місцевості *Silberbergen*, в якій проживав один з головних героїв. Хоча шляхом калькування її можна було б перекласти як *Срібні Гори*, Ю. Прохасько надав наступний переклад: *Срібногір'я*, що, без сумніву, є більш оригінальним варіантом, оскільки через співзвучність з реальними географічними назвами (наприклад, Чорногір'я, Межигір'я та ін.) він одразу актуалізує намір автора.

Для перекладу назв, які становлять собою складні іменники, Ю. Прохасько також скористався переважно калькуванням, наприклад: *Spukstadt* – *Місто-Примара*, *Gelichterland* – *Країна Потолочі*, хоча в перекладі останньої назви дещо втрачено один з компонентів значення, а саме: лексема *Gelichter* належить у німецькій мові до шару застарілої лексики. На змістовому рівні такий компонент у промовистій назві оригіналу може вказувати на щось, що вже відживає або й віджило свій вік, чого не відображено в українському варіанті. Натомість, емоційне забарвлення цієї лексеми, а отже – і назви в цілому, було передано повністю, оскільки українська лексема *потолоч* має також негативне, зневажливе забарвлення.

Шляхом комплексних трансформацій, в основі яких знов бачимо калькування, але тепер у поєднанні з транскодуванням, було відтворено назви: *Goab, die Wüste der Farben* – *Гоаб, Пустеля Барв*; *Silberstadt Amargánth* – *Срібне місто Амаргант*; *Morgul oder das Land des Kalten Feuers* – *Моргул або ж Край Холодного Вогню*. В українському варіанті останньої назви бачимо вже третій варіант перекладу лексеми *Land* – через лексему *Край*, хоча цілком можливим був би і вибір вже застосованих раніше іменників *Земля* або *Країна*. Хіба що вибір іменника чоловічого роду (*край*) у

цьому випадку надає назві більшої жорсткості. А в перекладі складного топоніма *Alte Kaiser Stadt* Ю. Прохасько вдався до контекстуальної заміни, відтворивши прикметник *alt* не словниковим відповідником *старий*, а контекстуальним синонімом *колишній* – *Місто Колишніх Королів*. Але цю трансформацію можна вважати виправданою, оскільки *alt* в оригінальній назві вказує перш за все не на вік королів (хоча і на це теж!), а на приналежність до минулого.

Дещо інший підхід використав Ю. Прохасько для відтворення назви-топоніма *Yors Minroud*, переклавши її як *Яма Мінроуд*. Без знання контексту таке перекладацьке рішення здається не зовсім зрозумілим. Але за змістом роману тут йдеться про темну, глибоку копальню, власником якої є чоловічок на ім'я Йор. Отже, як бачимо, перший елемент назви, який є власним ім'ям у родовому відмінку, не відтворено в перекладі взагалі, тобто вжито трансформації, з одного боку, опущення (лексема *Yors*), а з іншого – лексичного додавання (лексема *яма*). Натомість другий елемент перекладено шляхом транслітерації, що можна вважати тут цілком доцільною трансформацією. Але щодо назви в цілому, ми пропонуємо дещо інший варіант. Оскільки інформацію про власника копальні – чоловічка Йора – надано в тексті роману, вилучення цього елемента зі структури топоніма не можна вважати втратою змісту, а от замість лексеми *яма* пропонуємо використати лексему *копальня*, оскільки остання більш точно відображає сутність зображеного в тексті. Адже яма може бути утворена й природним шляхом, а копальня – це результат діяльності людини. Тож варіант перекладу *Копальня Мінроуд* вважаємо за більш доцільний.

Цікавим є і переклад топонімічної назви, яка має структуру словосполучення, – *Yskál oder auch Korbstadt*. Ю. Прохасько переклав її як *Іскаль або ж Плетене Місто*. Для відтворення лексеми *Yskál* перекладач використав транскрибування, хоча за Нормативною транслітераційною таблицею для відтворення власних назв українською мовою літера *Y* на початку слова має передаватися як *Й*. У цьому випадку вимовляти та сприймати на слух назву *Йскаль* набагато важче, ніж *Іскаль*, отже, зроблений Ю. Прохаськом вибір літери був цілком виправданим. При перекладі складної лексеми *Korbstadt* було застосовано трансформацію калькування, але в сукупності з лексичною заміною першого елемента. Це пояснюється тим, що одним з найперших словникових еквівалентів німецького іменника *Korb* в українській мові є іменник *корзина*. Але ж варіанти *Місто-Корзина* (за аналогією з, наприклад, *Spukstadt* – *Місто-Примара*) чи *Корзинове Місто* (за аналогією з, наприклад, *Silberstadt* – *Срібне місто*) та ін. не можуть вважатися тут вдалими або доцільними. Тож, Ю. Прохасько використав епідигматичний прийом смислового розвитку поняття, відтворивши назву предмета (*корзина*) назвою способу його виготовлення (*плетіння*), і отримав дуже влучний варіант перекладу – *Плетене Місто*. Адже, як відомо, одним зі способів виготовлення корзин є їх плетіння з різних матеріалів.

Таким чином, не дивлячись на деякі не дуже вдалі на наш погляд варіанти, Ю. Прохасько влучно переклав більшість топонімічних назв роману М. Енде "Нескінченна історія". При цьому було збережено оригінальність вигаданих топонімів і втілено, таким чином, інтенцію автора твору.

Як з'ясувалося, головним способом перекладу назв, виражених складними іменниками або словосполученнями, виявилось калькування, але найчастіше – у поєднанні з такими трансформаціями як транскодування та лексична заміна. Вживання цих та інших перекладацьких трансформацій вважаємо цілком доцільним, оскільки воно викликано, з одного боку, суттєвими розбіжностями між вихідною та цільовою мовами, а з іншого, – прагненням перекладача зберегти неповторний колорит художньої, й, до того ж, вигаданої реальності.

Отже, відтворення топонімів при перекладі художніх творів жанру фентезі є справжнім викликом для перекладача, оскільки вимагає не лише знання специфіки цього жанру, не тільки віртуозного володіння мовами оригіналу та перекладу і вміння доцільно застосовувати перекладацькі трансформації. Відтворення вигаданих топонімічних назв передбачає наявність у перекладача справжньої мовної креативності й здатності до створення часом цілком несподіваних лексичних одиниць. Всіма цими якостями безперечно володіє Ю. Прохасько і його варіант перекладу роману М. Енде "Нескінченна історія" заслуговує на високу оцінку.

Література

1. Большакова Н. Н. Игровая поэтика в литературных сказках Михаэля Энде [Електронний ресурс] / Наталья Николаевна Большакова. – Автореферат дисс. ... канд. филол. н., специальность 10.02.04 – германские языки. – Смоленск, 2007. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/igrovaya-poetika-v-literaturnyh-skazkah-mihaelya-ende>
2. Василенко С. Химерна оповідь без початку й кінця [Електронний ресурс] / Світлана Василенко. – 28.01.2009. – Режим доступа до статті: http://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/768/
3. Винничук Ю. Страхітливий привид галицизмів [Електронний ресурс] / Юрій Винничук. – 27.08.2013. – Режим доступа до статті: <http://litakcent.com/2013/08/27/strahitlyvyj-pryvvyd-halycyzmiv/>
4. Козлікін В. "Нескінченна історія" М. Енде галицькою говіркою" [Електронний ресурс] / В. Козлікін. – 12. 08. 2013. – Режим доступа до статті: <http://www.litgazeta.com.ua/node/4138.html>
5. Ткачук Г. Кожна справжня історія є Нескінченною Історією [Електронний ресурс] / Галина Ткачук. – 27.11.2007. – Режим доступа до статті: <http://litakcent.com/2008/11/27/halyna-romanenko-kozhna-spravzhnja-istorija-je-neskinchennoju-istorijeju/>

УДК 81'25.141.311

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ "КОХАННЯ" У ПЕРЕКЛАДІ НОВЕЛИ С. ЦВАЙґА "ЛІСТ НЕЗНАЙОМОЇ" УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Возненко Н. В., Розова А. Ю.

Стаття присвячена мовним засобам вираження концепту "кохання" в новелі С. Цвайґа "Лист незнайомої" та особливостям відтворення цього концепту в перекладі українською мовою.

Ключові слова: концепт "кохання", новела, мовні засоби, переклад.

Статья посвящена языковым средствам выражения концепта "любовь" в новелле С. Цвайга "Письмо незнакомки" и особенностям воспроизведения этого концепта в переводе на украинский язык.

Ключевые слова: концепт "любовь", новелла, языковые средства, перевод.

The article is dedicated to language means of expressing the concept "love" in the novel by S. Zweig "Letter from an Unknown Woman" and reproduction features of this concept in translation into Ukrainian.

Key words: concept "love", novel, language means, translation.

На сьогодні існує багато визначень поняття "концепт", але досі не існує жодного однозначного тлумачення. Багато вчених, серед яких С. О. Аскольдов, З. Д. Попов, А. Вежбицькая, Р. Лангакер, Ю. С. Степанов, Р. М. Фрумкіна, Й. А. Стернін, В. А. Маслова, М. Дж. Тагаєв, З. К. Дербішева та ін., розглядають це поняття в межах когнітивної лінгвістики. Наприклад, О. С. Кубрякова вважає що, концепти – це одиниці свідомості та інформаційної структури, що відбиває людський досвід. Вона називає концептом також "оперативну одиницю пам'яті, всієї картини світу, квант знання" [2, с. 90]. Лінгвіст В. В. Колесов проголошує, що концепт – це чистий сенс, що не знайшов мовної форми [3, с. 53]. Н. Ф. Алефіренко вважає концепт когнітивною (розумовою) категорією, квантом знання, складним, жорстко не структурованим смисловим утворенням описово-образного і ціннісно-орієнтованого характеру [1, с. 17]. Російський філолог Д. С. Лихачов стверджує, що концепт – це результат зіткнення словникового значення з особистим і народним досвідом [4, с. 133]. Слід зазначити, що концепт виникає не лише із значення слова, він також змішується з особистим досвідом і уявленням людини.

Але в останні часи поняття "концепт" належить до кола актуальних питань не лише когнітивної лінгвістики, а й перекладознавства.

Метою проведеного дослідження було визначення мовних засобів вираження концепту "кохання" в новелі С. Цвайґа "Лист незнайомої" та з'ясування особливостей відтворення цього концепту в перекладі українською мовою. Матеріалом дослідження, поряд з текстом оригіналу, слугував переклад українською мовою, виконаний В. Бобинським. В якості об'єкта дослідження в статті виступає концепт "кохання".

Австрійський письменник Стефан Цвайґ (1881-1942 рр.) був дійсним майстром слова. Він наповнював свої твори різними концептами, які створюють дійсну картину і допомагають читачеві уявити її, майже опинитися в ній, і відчувати все те, що переживають герої його новел. Так, читаючи новелу "Страх", де автор використовує концепт "страх", чітко уявляєш собі настрій твору, переживання головної героїні, відчуваєш той жах, який супроводжує жінку протягом усієї новели. В новелі "Пекуча тасмичка" автор приділяє основну увагу концепту "гнів", який створює і підтримує високу емоційну напругу протягом усього твору.

У тексті новели С. Цвайґа "Лист незнайомої" зустрічаються різні концепти: відчай, страх, кохання. Усі вони є невід'ємними частинами змісту, становлять образну основу твору і виражають певні почуття та емоції дійових осіб. Автор також зосереджує увагу на складових цих почуттів, які доповнюють картину, роблять її більш чіткою. С. Цвайґ втілює названі концепти за допомогою мовних засобів вираження

та створення асоціацій. Наприклад, стан відчаю персонажу супроводжується такими образними ознаками, як сльози, заплакані очі, жахлива година, смерть тощо.

Розглянемо більш детально концепт "кохання", який є одним з основних у новелі "Лист незнайомки", і проаналізуємо особливості його відтворення в українському перекладі. Одразу наголосимо, що цей концепт є дуже важливим як для німецької культури, так і для української. Дуже мало існує творів, де не зустрічається цей концепт. При цьому, любов буває різною: між чоловіком і жінкою, між матір'ю та дитиною, буває любов до батьківщини чи до тварин. Це почуття супроводжує нас з самого початку життя і до його кінця. Натомість, про кохання говорять, переважно або й виключно, коли йдеться про відповідні відносини між закоханими один в одного людьми. І в цьому випадку українські іменники "любов" і "кохання" виступають синонімами.

У тексті оригіналу автор реалізує концепт "кохання" за допомогою німецького іменника "*die Liebe*", а також похідних від нього слів (дієслово *lieben*, прикметник *liebevoll*, іменник *Geliebter* тощо). Окрім цих лексем, текст новели насичений образними ознаками, що характеризують кохання.

За сюжетом, якась незнайома жінка у своєму листі освідчується письменнику в коханні. Вона відверто розповідає про свої почуття. Крізь весь текст зустрічаються слова кохання:

Приклад 1. *Ich sollte mich ihrer schämen, aber ich schäme mich nicht, denn nie war meine Liebe zu Dir reiner und leidenschaftlicher als in diesen kindlichen Exzessen* [6, с. 23]. – Я повинна б соромитись, але не соромлюсь, бо ніколи кохання моє до тебе не було чистіше й палкіше, як у часу отого дитячого захвату [5, с. 313].

Приклад 2. *Nie habe ich jene Nächte bereut, nie meine Liebe zu Dir gescholten, immer habe ich Dich geliebt, immer die Stunde gesegnet, da Du mir begegnet bist* [6, с. 47]. – Ніколи я не жалкувала, що були ті ночі, ніколи не проклинала свого кохання до тебе; я завжди кохала тебе, завжди благословляла ту мить, коли ми зустрілися [5, с. 329].

Німецьке слово *Liebe* має український еквівалент і, як видно з наведених прикладів, в усіх випадках було перекладено українським відповідником кохання, що можна побачити з вище наведених прикладів. Те саме стосується й похідного дієслова *lieben* та його відповідника кохати.

Ще одним мовним засобом вираження концепту "кохання" в тексті оригіналу є субстантивований дієприкметник *Geliebter*, яким незнайомка називає чоловіка:

Приклад 3. *Es war unser Kind, Geliebter, das Kind meiner wissenden Liebe* [6, с. 42]. – Це була наша дитина, мій любий, дитина мого глибокого кохання [5, с. 326].

Приклад 4. *Verstehst Du nun schon, Geliebter, was für ein Wunder, was für eine verlockende Rätselhaftigkeit Du für mich, das Kind, sein mußt!* [6, с. 17] – Тепер ти розумієш, коханий, яким дивом, якою привабливою загадкою став ти для мене, ще майже дитини! [5, с. 309].

Як бачимо, німецька лексема *Geliebter* була перекладена синонімічними відповідниками любий та коханий, що є цілком припустимим варіантом у контексті новели.

Необхідно зазначити, що не лише лексема кохання та ті, що походять від неї, вказують на любов жінки. Стефан Цвайґ показує це почуття й іншим чином, за допомогою інших слів та виразів. Але будь-якому читачу відразу зрозуміло, що мова йде про кохання.

Приклад 5. *Ich erzähle Dir all das, Du Geliebter, all diese kleinen, fast lächerlichen Dinge, damit Du verstehst, wie Du von Anfang an schon eine solche Macht gewinnen konntest über das scheue, verschüchterte Kind, das ich war* [6, с. 15]. – Я розповідаю тобі все, коханий, усі ці дрібні, майже смішні речі, щоб ти зрозумів, яким чином ти від самого початку зміг здобути таку владу наді мною, боязкою, затурканою дитиною [5, с. 307].

Приклад 6. *Ich war ja erst dreizehn Jahre alt, und die leidenschaftliche Neugier, mit der ich Dich umspähte und belauerte, wusste im Kinde noch nicht, dass sie schon Liebe war* [6, с. 18]. – Мені ж було тільки тринадцять років, і я не знала, що жагу цікавості, яка спонукала мене чатувати на тебе й підглядати кожен твій крок, означала вже кохання [5, с. 309].

Приклад 7. *Aber ich weiß noch genau, mein Geliebter, den Tag und die Stunde, wann ich ganz und für immer an Dich verloren war* [6, с. 18]. – Я дуже добро пам'ятаю, коханий, той день і годину, коли я назавжди віддала тобі своє серце [5, с. 309].

В усіх прикладах перекладач застосовує або українські еквіваленти (приклади 5 та 6), або використовує перифраз для відтворення стійких виразів (приклад 7) тощо, але зберігає сенс речень.

Інколи в тексті оригіналу концепт "кохання" реалізується приховано.

Приклад 8. *Mein ganzes Leben will ich Dir verraten, dies Leben, das wahrhaft erst begann mit dem Tage, da ich Dich kannte* [6, с. 12]. – Я звірю тобі все своє життя, життя, що власне, почалося від того дня, коли я тебе пізнала [5, с. 305].

Не використовуючи лексеми "кохання", письменник вказує на прихильність та самопожертву жінки, дає зрозуміти читачеві, що в її серці живе любов. У тексті оригіналу це почуття виражається ще й через безмежну повагу жінки до чоловіка. Вона використовує шанобливу форму німецького особового займенника *Dir*, що, власне, було традицією в листуванні, включаючи приватне листування. Як бачимо, в українському перекладі це не було відтворено, оскільки в нашій культурі не було і немає такої традиції. Але, якщо б перекладач використав написання особового займенника *ти* в усіх його формах з великої літери, це б безперечно привернуло увагу україномовного читача й було б сприйнято ним саме як виявлення поваги з боку жінки до її коханого.

В новелі концепт "кохання" реалізовано не лише в зображенні почуттів головної героїні до романіста Р., але й у зображенні її любові до власної дитини, а також у згадках про почуття чоловіків, які бажали одружитися з цією жінкою.

Приклад 9. *Und je ähnlicher er Dir ward, desto mehr liebte ich ihn* [6, с. 49]. – І що подібніший він ставав до тебе, то дужче я його любила [5, с. 330].

Приклад 10. *Da war vor allem einer, ein älterer, verwitweter Reichsgraf, der liebte mich wie eine Tochter* [6, с. 51]. – Особливо один, літній уже вдівець, граф, любив мене як рідну дочку [5, с. 332].

Приклад 11. *Jeder, dem ich mich gab, gewann mich lieb, alle haben mir gedankt, alle an mir gehangen, alle mich geliebt – nur Du nicht, nur Du nicht, mein Geliebter!* [6, с. 50]. – Всі, кому я віддавалася, захоувалися в мене, всі були мені вдячні, всі не хотіли зі мною розлучатися, всі мене любили – тільки ти не любив, тільки ти не любив, коханий мій! [5, с. 331].

Як бачимо, в тексті оригіналу лексемами, в яких реалізується концепт "кохання", виступають спільнокореневі одиниці з коренем *-lieb-*. Натомість, В. Бобинський використовує у перекладі лексеми *любити* й *кохати* (у формах: *закохуватися*, *коханий*) для позначення різних відтінків цього концепту. Речення з прикладу 11 насичено мовними засобами вираження концепту "кохання". Аналізуючи переклад, ми бачимо, що в ньому використано повтори дієслів "любити", чого немає в оригіналі. Таким чином перекладач підсилив концепт "кохання" на лексичному рівні. Це не суперечить ані стилістиці новели, ані інтенції автора й тому не може вважатися помилкою перекладача.

Одним із символів кохання в тексті виступає букет білих троянд. Отримавши його одного разу від свого коханого, жінка назавжди пов'язала ці квіти зі своєю любов'ю. Кожного року вона дарувала їх чоловіку на його день народження, висловлюючи тим самим свої почуття. У перекладі лексема *Blumen* відтворена словниковим відповідником *квіти*.

Приклад 12. *Aber doch: es tat mir wohl, dass Du die Blumen hegstest: so war doch ein Hauch meines Wesens, ein Atem meiner Liebe um Dich* [6, с. 57]. – А все ж мені було приємно, що ти дбаєш про квіти; адже в них жила біля тебе частка моєї душі, подих мого кохання [5, с. 336].

Досліджуваний концепт тісно пов'язаний з таким почуттям як ревності, страх, страждання. Нерідко зображене в новелі кохання супроводжується, як і в реальному житті, розчаруванням та болем.

Приклад 13. *Und nun empfand ich mein Erwachsensein, empfand das Neue, Andere meines Gefühls zu Dir an dem plötzlichen Herzzucken, das mir quer die Seele zerriss, als ich eine fremde Frau so sicher Arm in Arm mit Dir hingehen sah* [6, с. 33]. – І

ось тоді я відчула, що стала доросла, відчула щось нове, якусь зміну в моєму почутті до тебе, я вгадала ту зміну з раптового **болю в серці**, що **роздер мені душу надвоє**, коли я побачила, що якась жінка так упевнено йде рука в руку з тобою [5, с. 320].

Приклад 14. *Es tat mir zu weh* [6, с. 60]. – **Біль** був занадто пекучий [5, с. 338].

Німецький вираз *es tut mir weh* має український еквівалент – **мені боляче**. Перекладач трохи перефразовує речення згідно контексту, додавши прикметник "пекучий", що підсилює емоційність. Цей прийом також можна вважати цілком виправданим, оскільки інтенцію автора збережено.

Приклад 15. *Ich habe gewartet, ich habe gewartet wie eine Verzweifelte. Aber Du hast mich nicht gerufen, keine Zeile hast Du mir geschrieben ... keine Zeile ...* [6, с. 42] – **Я чекала, чекала терпляче й розпачливо. Але ти не покликав мене, не написав мені жодного рядка... жодного рядка...** [5, с. 326].

Тут бачимо перекладацьку трансформацію на морфологічному рівні: субстантивованій дієприкметник *Verzweifelte* відтворено прислівником **розпачливо**. В принципі, така трансформація жодним чином не змінює ані зміст, ані стилістику мовлення автора, і тому може вважатися припустимою.

Безмежне почуття кохання змушує інколи людину робити дурниці, як і героїню новели: все, що було пов'язане з коханим, жінка заздалегідь любить і до всього відноситься з повагою.

Приклад 16. *Ich küsste die Türklinke, die Deine Hand berührt hatte, ich stahl einen Zigarrenstummel, den Du vor dem Eintreten weggeworfen hattest, und er war mir heilig, weil Deine Lippen daran gerührt* [6, с. 22-23]. – **Я цілувала** клямку, якої торкалася твоя рука, я підбрала недокурок сигари, якого ти кинув перед дверима, і він був для мене **священний**, бо твої уста доторкалися до нього [5, с. 312].

У цьому прикладі ми бачимо, що мовні засоби, якими було в тексті оригіналу виражено концепт "кохання", відтворено словниковими еквівалентами.

Отже, роблячи висновок, слід сказати, що концепт "кохання" був повною мірою відтворений у перекладі новели українською мовою. Майже всі лексеми, за допомогою яких цей концепт реалізовано в тексті оригіналу, були перекладені еквівалентами. Це пояснюється, в першу чергу, тим, що сам концепт "кохання" належить у культурах обох мов до числа найбільш значущих, і, відповідно, лексеми, які його виражають в досліджуваних мовах, відносяться до шару споконвічної лексики. Трансформації, які були подекуди застосовані перекладачем, були спричинені насамперед розбіжностями в будові вихідної та цільової мов. У ході дослідження було виявлено й культурологічну відмінність, яка полягає в тому, що в німецькій мові концепт "кохання" реалізується насамперед через лексему "*die Liebe*" і похідні від неї, а в українській мові для цього є дві лексеми (**кохання** і **любов**), які відрізняються одна від одної семантичною сполучуваністю з іншими лексемами або вживаються в різних контекстах.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры / Н. Ф. Алефиренко. – М.: Academia, 2002. – 394 с.
2. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Т. Лузина. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1996. – 245 с.
3. Колесов В. В. О логике логоса в сфере ментальности / В. В. Колесов // Мир русского слова. – 2000. – № 2. – С. 52–59.
4. Крюкова Г. А. Концепт. Определение объема содержания понятия // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – Выпуск № 59. – С. 128–135.
5. Цвайг' С. Лист незнайомої: новели: пер. з нім. / С. Цвайг'. – Харків: Фоліо, 2010. – 411 с.
6. Zweig St. Brief einer Unbekannten. Die Hochzeit von Lyon. Der Amokläufer / St. Zweig – Frankfurt am Main: Fischer Bibliotek. – 1985. – 161 S.

УДК 81'373.612.2:81'255.2:811.112.2:811.161.2

**РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ МЕТАФОРИ
З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ
(НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ Г.ГЕЙНЕ "LYRISCHES INTERMEZZO"
ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІВ ЛЕСЕЮ УКРАЇНКОЮ)**

Гончарук Р. А.

Запропонована наукова розвідка присвячена аналізу особливостей та способів перекладу художньої метафори з німецької мови на українську на матеріалі поезій циклу "Lyrisches Intermezzo" Г. Гейне та їх перекладу українською, який виконала Лєся Українка. У роботі розкривається поняття художньої метафори, аналізуються причини використання автором метафори в літературному творі для створення цілісності сприйняття художнього образу, стратегії та прийоми перекладу художньої метафори, розглядається роль перекладу в процесі міжкультурної комунікації.

Ключові слова: художня метафора, переклад, міжкультурна комунікація.

Предлагаемое научное исследование посвящено анализу особенностей и способов перевода художественной метафоры с немецкого языка на украинский на материале поэзий цикла "Lyrisches Intermezzo" Г. Гейне и их перевода на украинский язык, осуществленный Л. Украинкой. В работе раскрывается понятие художественной метафоры, анализируются причины использования автором метафоры в литературном произведении для создания целостности восприятия художественного образа, стратегии и приемы перевода художественной метафоры, рассматривается роль перевода в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: художественная метафора, перевод, межкультурная коммуникация.

The proposed scientific intelligence is devoted to analysis of features and art methods of metaphors' translation from German into Ukrainian, basing on the poetry material of H. Heine's cycle "Lyrisches Intermezzo" and its translation into Ukrainian by Lesya Ukrainka. The article reveals the concept of artistic metaphor, analyzes the causes of using metaphors by author in a literary work to create the perception of image integrity, strategies and techniques of artistic translation of metaphor, considers the role of translation in the process of intercultural communication. Author of the article emphasizes that literary translation of a literary work generated by the original, and therefore by all the key components of the text, which include metaphor and which relate to their cultural significance. Modeling the translation is by comparing and contrasting the key components of text, who helped create the original text.

Key words: artistic metaphor, translation, intercultural communication, reception, artistic image.

Все більш очевидно стає на сьогоднішній день та обставина, що людство намітило нові шляхи для свого розвитку та розширює взаємозв'язки та взаємну залежність різних країн, народів та культур. Культури, які мають різні історії свого розвитку, традиції, мови та релігійну приналежність починають розвиватися, впливати одна на одну завдяки процесу міжкультурної комунікації. Слід зауважити, що такий взаємозв'язок може мати як позитивний, так і негативний бік. Культурні розбіжності можуть призводити до конфліктів культур як на рівні певного окремого індивідуума чи цілої групи, так і на рівні цілих народів та країн. **Актуальність** дослідження зумовлена зростанням уваги з боку сучасної лінгвістики до провідних парадигм, прагматичної та когнітивної, а також до проблеми перекладу метафори, як засобу для визначення міри адекватності художніх перекладів. **Метою** написання роботи є дослідження особливостей функціонування метафори в художньому творі та спробі встановлення межі адекватності перекладів Лєсею Українкою німецьких метафор в поезії Г. Гейне на українською. **Об'єктом** дослідження слугують поезії Г. Гейне із збірки "Книга пісень" (німецькою мовою) та їх переклад українською, виконаний

Лесею Українкою. **Предметом** дослідження є метафоричний фонд поезій із збірки "Книга пісень" "Lyrisches Intermezzo" їх основні способи перекладу. **Наукова новизна** роботи полягає у спробі аналізу та інтерпретації адекватності перекладу художнього тексту з урахуванням результатів дії текстової метафори.

Метафора – художній засіб, що полягає в переносному вживанні слова або виразу на основі аналогії, схожості або порівняння, а також слово або вираз, ужиті в такий спосіб. [1] В рамках когнітивної лінгвістики метафора трактується функціонально, як основний механізм, який дозволяє представити основи осмислення та пізнання людиною світу та самого себе. Оскільки метафора є базовою репрезентативною моделлю мови, то вона повинна також виконувати пізнавальну функцію. З огляду на виконання метафорою пізнавальної функції розрізняють базові (ключові) та другорядні (побічні) метафори. [4] Базові метафори – це механізми пізнання, які використовуються, щоб збільшити об'єм знань у недостатньо відомій галузі. Базова метафора може породжувати аналогії, що в подальшому здатні допомагати людині реагувати на отриману інформацію та будувати нові смисли.

Переклад є однією з форм існування художнього твору. Саме часом продиктована настійна необхідність вивчення ключових текстових одиниць, в тому числі і метафори, в перекладі, оскільки метафора наряду із іншими базовими одиницями мови не лише сприяє вибудовуванню художнього твору, але й задіяна у акті міжкультурної комунікації як елемент, що бере участь у творенні тексту.

Художній переклад тексту породжується оригіналом, а отже, усіма його ключовими одиницями відповідно до їх культурного значення. Моделювання тексту перекладу відбувається через співставлення та протиставлення ключових компонентів тексту, які сприяють народженню тексту оригіналу. Переклад є новою інтерпретацією оригіналу та надає тексту оригіналу новий вимір, вводить його в іншу систему культурних цінностей. Вже при моделюванні тексту перекладу перекладач виступає як інтерпретатор концептуальної інформації та програми, яка від самого початку закладена в основу тексту. Що ж стосується самого перекладу, то він не може ще вважатися завершеним, коли вже текст написаний. Власне, сам текст не повинен бути кінцевою метою роботи перекладача. Переклад лише тоді стає ефективним в суспільстві, коли його читають. Він стає суб'єктивним втіленням об'єктивного матеріалу: читач починає читати переклад і відразу виникає третя концепція твору. Першим ступенем було сприйняття автором реальної дійсності, другим – сприйняття перекладачем оригіналу, а третім – сприйняття читачем перекладу. Для перекладача вихідною точкою має бути не сам оригінал, а повідомлення, яке в ньому міститься, а отже, не текст має стати метою перекладача, а зміст, який несе в собі текст для читача. Читач відіграє важливу роль в процесі перекладу. І тому перекладач повинен рахуватися із майбутнім читачем, для якого він перекладає, з його культурним світом та рецепцією.

Мета перекладацької роботи репродуктивна - збереження, розуміння та передача тексту оригіналу, проте, в жодному разі не створення нового твору, який не має попередника. Один мовленнєвий матеріал замінюється іншим, а отже, і всі мистецькі засоби. Переклад не може бути подібним до оригіналу, але він має мати однаковий вплив на читача. Перекладач не повинен зберігати формальні обриси тексту, але його значення та естетичну цінність, і здійснити це тими засобами, які зможуть наблизити дану цінність його читачеві.

Норберт Гофман вважає, що при перекладі художніх текстів перекладач повинен приділяти увагу мотивації автора у вживанні метафор в тексті оригіналу. Він називає також причини використання автором метафор в тексті та завдання перекладача при їх перекладі. Серед причин Н. Гофман називає наступні:

- Стилістична необхідність/ "мовноекономічні" причини. Перекладач в даному випадку не зобов'язаний віднаходити відповідності.
- Автор намагається наблизити читача через метафору до так званої "метарефлексії" (за допомогою семантичних взаємозв'язків та аналогій). В цьому випадку перекладач повинен передусім компенсувати розбіжності рецепції в епоху створення оригінального тексту та перекладу.
- Ідіолект як характеристика дійової особи в тексті. Перекладач повинен обов'язково дотримуватися метафорики автора, щоб зберегти "мовленнєву унікальність".

- В якості емоційного висловлювання. Якщо в цьому випадку перекладач не буде використовувати метафору, це буде означати "втрату емоційних цінностей". [7, с. 57-58]

Метафора давно вже розглядалася, перш за все, як естетична проблема літературного перекладу, особливо поетичного. Традиційно в поетичних перекладах метафори коментувалися чи описувалися, або замінювалися порівнянням, від чого текст втрачав. На сьогоднішній день завдання перекладача полягає вже у збереженні взаємодії форми та змісту метафори в тексті, а саме в синтаксичних, семантичних та прагматичних правилах мови, які "вона сама встановила на момент свого виникнення." [9, с.194] Раймонд ван ден Брок встановлює певну ієрархію перекладання, за якою індивідуально-авторські метафори легше піддаються перекладу, ніж загальні, а ті, в свою чергу, легше перекласти, ніж "мертві" метафори. [8, с.254] Для Гофманна існує три типи еквівалентності перекладу метафор: а) синтаксична і прагматична відповідність між образами в тексті оригіналу та перекладі. (1:1 ідеальний тип); б) втрата образу, - для даного типу існує кілька причин: літературний смак, незвичність метафори, незнання значення та функції метафори, в результаті малої філологічної складової, та через риму. (1:0) в) рідкісний випадок, коли одна метафора може мати багато відповідників. (1: багато відповідників) [5, с. 80-82].

Щодо способів перекладу, то, залежно від "функції метафори в тексті, від стилістичних міркувань, від типів текстів та від задач перекладу, Крістіна Шеффнер виділяє наступні: 1) дослівний переклад; 2) заміщення метафорою із подібним значенням чи асоціацією; 3) парафраз [11, с.282].

Петер Ньюмарк вважає, що кожен із п'яти типів метафор, які він виділяє, має власні специфічні проблеми в перекладі, тому їх слід розглядати кожен окремо. Лише для загальноновживаних метафор він пропонує сім способів перекладу: 1) відтворення подібного образу; 2) заміщення образу в оригінальному тексті образом, звичним для мови перекладу; 3) перетворення метафори в порівняння; 4) перетворення метафори в порівняння плюс тлумачення значення; 5) тлумачення значення за допомогою неметафоричного опису; 6) вилучення метафори (лише в текстах, які не мають експресивного чи авторського забарвлення); 7) вживання подібної метафори із смисловим доповненням (для підсилення образу) [10].

Т. А. Казакова пропонує наступні правила "перетворення" метафори: 1) повний переклад, який слід застосовувати у випадку, якщо в мові оригіналі та перекладі співпадають як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оцінювальної інформації, вжитої в даній метафорі; 2) додавання/опущення використовується у випадках, якщо ступінь подібності в мові оригіналу та перекладу різний; 3) заміна застосовується у випадках лексичної чи асоціативної невідповідності між елементами метафори в оригіналі та перекладі; 4) структурне перетворення застосовується при різних традиційних граматичного оформлення метафори в оригіналі та перекладі; 5) традиційна відповідність вживається по відношенню до метафор фольклорного, біблійного, античного походження, коли в мовах оригіналу та перекладу існують різні способи вираження метафоричної подібності; 6) паралельне іменування метафоричної основи слід використовувати при перекладі текстів, що побудовані на поширеній метафорі, якщо потрібна заміна чи структурне перетворення вихідної метафори, але вихідний образ необхідно зберегти [3, с. 245-246]. При подальшому детальному розгляді україномовних перекладів Лесею Українкою німецькомовних поезій Г. Гейне із збірки "Книга пісень" "Lyrisches Intermezzo" будемо дотримуватися класифікацій способів перекладу метафори, які запропоновані П. Ньюмарком та Т. А. Казаковою.

1) Вже в першій же поезії циклу ми спостерігаємо зразок використання повного перекладу німецькомовної метафори українською, оскільки в даному випадку співпадають способи і традиції вираження емоційно-оцінювальної інформації та правила сполучуваності: *Da ist in meinem Herzen Die Liebe aufgegangen.* [6, 01] – *Тоді у серденьку моїм прокинулось кохання.* [2, с. 133] Приклади повного перекладу можна простежити і в наступних поезіях: *Und nur die Lippen, die sind rot; Bald aber küsst sie bleich der Tod.* [6, 05] - *Смерть поцілунок свій наложить блідий...* [2, с. 133]

2) Яскравий приклад додавання/опущення, спостерігається в IX поезії циклу. Цей спосіб перекладу метафори використовується, якщо ступінь подібності в МО та МП різний, і потрібна або експлікація змісту (шляхом додавання), чи

імплікація змісту вихідного тексту (опущення): *Die Veilchen kichern und kosen, Und schau nach den Sternen empor; Heimlich erzählen die Rosen Sich duftende Märchen ins Ohr.* [6, 09] - *Сміються фіалочки гожі, глядять в небеса на зірки, і тихо шепочуться рожі, запашні кажуть казки* [2, с. 134].

3) В поезії "Співав соловейко, і липа цвіла ..." Леся Українка при перекладі зберегла німецькомовну метафору але підсилила її образ за допомогою смислового доповнення: *Die Sonne lachte mit freundlicher Lust* [6, 25] – *Всміхалося сонце, скрізь радість була.* [2, с. 138]

4) В цій же поезії можна зустріти ще один спосіб перекладу метафори – переклад за допомогою іншої (подібної, близької за значенням) метафори: *Die Sonne grüßte verdrossenen Blicks* [6, 25] – *І сонячний промінь так прикро блищав.* [2, с. 138] Очевидно, перекладач таким чином спробувала вжити засоби творення художнього образу оригінального твору в мові перекладу.

5) В перекладі поезії "Поки на чужині я довго блукав ..." українська поетеса використовує прийом заміщення образу в мові оригіналу звичним образом для мови перекладу: *Noch schwebt mir vor ihr süßes Bild* [6, 29] – *Не гине з очей мені постать дивна* [2, с. 139]

6) В поезії "Багато з забутого часу ..." Леся Українка застосовує при перекладі тексту оригіналу такий спосіб, як переклад за допомогою власної створеної метафори: *Das Herz tat mir so weh.* [6, 38] – *І серденько рвалося моє.* [2, с. 140] В оригінальному тексті поет не використовує метафоричний образ, проте Л. Українка, очевидно, для посилення емоційного впливу поезії на україномовного читача створює власну метафору.

7) В перекладах Лесі Українки можна зустріти і такий спосіб відтворення метафори як паралельне іменування метафоричної основи. Поетеса структурно перетворює вихідну метафору, зберігаючи при цьому вихідний образ тексту оригіналу: *Es flüstern und sprechen die Blumen, Und schau mitleidig mich an ...*[6, 45] – *Квітки розмовляють, шепочуть, благає їх погляд сумний ...* [2, с. 142]

8) В наступному прикладі поетеса перекладає метафору в імецькомовному тексті за допомогою порівняння: *Aus deinen Augen schleichen sich die Perleträntropfchen.* [6, 56] – *І котяться з ясних твоїх оченят, мов перли, сльоза за сльозою.* [2, с. 144]

Отже, як уже було зазначено, забезпечуючи обмін культурною інформацією між народами перекладені художні твори здійснюють процес міжкультурної комунікації. Художній переклад літературного твору породжується оригіналом, а отже, і усіма ключовими компонентами тексту, до яких належить і метафора, і які співвідносяться з їх культурною значимістю. Моделювання тексту перекладу відбувається через співставлення та протиставлення ключових компонентів тексту, які сприяли створенню тексту оригіналу. Завдання перекладача полягає вже у збереженні взаємодії форми та змісту метафори в тексті, а саме в синтаксичних, семантичних та прагматичних правилах мови. Результати проведеного дослідження показали, що при перекладі художньої метафори в поезії Лесі Українка в більшості випадків застосовує відтворення образу. Також перекладач використовує такий спосіб перекладу, як додавання/опущення, паралельне іменування метафоричної основи, створення власної метафори.

Дане дослідження має широкі перспективи подальшого дослідження у встановленні ролі метафори у процесах перекладу віршованих текстів.

Література

1. Академічний тлумачний словник української мови в 11-ти томах (1970-1980) - Т. 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/metafora>
2. Леся Українка. Поезії. /Леся Українка. Зібрання творів у дванадцяти томах. / Редкол.: Шаблійовський Є.С. (голов.ред.) [та ін.] – К.: Наук. думка. – 1975.– Т.2: Поєми. Поетичні переклади. – 1975. – 367 с.
3. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English-Russian = Translation techniques. English Russian [обл. загл.] / Тамара Анатольевна Казакова. – СПб. : СОЮЗ, 2000. – С. 245-246.

4. Лакофф Джордж, Джонсон Марк. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
5. Bak Pawel. Die Metapher in der Übersetzung. Studien zum Transfer der Aphorismen von Stanislaw Jerzy Lec und der Gedichte von Wislawa Szymborska. In: Danziger Beiträge zur Germanistik Bd.20. Katny, Andrzej (Hrsg). 2007. Kapitel 3.
6. Heine H. Buch der Lieder. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.staff.uni-mainz.de/pommeren/Gedichte/BdL/Lyr-01.html> (надалі в посиланнях змінюється виділений курсивом номер поезії)
7. Hofmann N. Redundanz und Äquivalenz in der literarischen Übersetzung dargestellt an fünf deutschen Übersetzungen des Hamlet. / Norbert Hofmann. – 1980.
8. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. / Werner Koller. – 1992. – S. 254 ff.
9. Kopetzki A. Beim Wort nehmen. Sprachtheoretische und ästhetische Probleme der literarischen Übersetzung. / Anette Kopetzki. – 1996. Kapitel 1(Exkurs), 3.
10. Newmark Peter. A Textbook of Translation. / Peter Newmark. – 1988. Kapitel 10.
11. Schöffner C. Metaphem. In: Handbuch Translation(2). / Christina Schöffner, Mary Snell-Hornby; Hönig, Hans G.; Kußmaul Paul(Hrsg), 2006.

УДК 811.112.2:004

СТРУКТУРНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ НІМЕЦЬКИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гура Н. П.

У статті досліджуються характерні ознаки німецьких композитів комп'ютерної галузі. Основна увага сфокусована на структурно-типологічних особливостях складних термінів та їх морфологічній будові. Також було розглянуто основні шляхи їх перекладу та виділено найбільш продуктивні прийоми передачі значень комп'ютерних композитів українською мовою.

***Ключові слова:** словоскладання, складний термін, композит, словотворча модель, структурно-типологічні особливості, еквівалент.*

В статье исследуются характерные признаки немецких композитов компьютерной сферы. Основное внимание сфокусировано на структурно-типологических особенностях сложных терминов и их морфологическому строению. Также были рассмотрены основные способы их перевода и выделено наиболее продуктивные приёмы передачи значений компьютерных композитов на украинский язык.

***Ключевые слова:** словосложение, сложный термин, композит, словообразующая модель, структурно-типологические особенности, эквивалент.*

The article deals with distinctive features of German composite words in information technology. The primary focus is on structurally typological peculiarities of compound terms as well as their morphological structure. The major ways of their translation are considered and the most efficient modes of rendering computer compound terms into Ukrainian are distinguished.

***Key words:** stem-composition, compound term, composite word, word formation pattern, structurally typological peculiarities, equivalent.*

Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. характеризується прискоренням науково-технічного прогресу, поширенням інформаційного обміну та появою великої кількості нових термінів в різних галузях знань. Цей так званий "термінологічний вибух" був обумовлений у першу чергу високими досягненнями в соціально-економічній та науково-технічній сферах та необхідністю створення найменувань для наукових об'єктів та технічних винаходів, методів та технологій, які з'явилися останнім часом.

У німецькій мові найпродуктивнішим способом словотворення є словоскладання [6], [1]. Саме тому нові слова, в тому числі й терміни, у своїй переважній більшості "створюються за рахунок утворення композитів" [1, с. 6]. Це пояснюється тим, що нові слова створені за допомогою засобів, які вже є в мові та найбільш оптимальні для передачі інформації, оскільки вони дозволяють висловити максимальну кількість відомостей у стислій та місткій формі. Однак ситуація ускладнюється тим, що поруч із загальноживаними складними словами, які зафіксовані у словниках, у технічній фаховій літературі є велика кількість термінів та оказіональних утворень, які створюються автором у відповідності до його задуму. Тому є нагальна потреба в дослідженні механізмів створення похідних слів, а також в аналізі перекладу складних термінологічних одиниць такої динамічної галузі як інформаційна сфера.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Основи сучасного словоскладання були закладені у роботах таких німецьких вчених, як Я. Грімм [8] та Г. Пауль [9]. М. Д. Степанова, І. І. Чернишова [6] у свою чергу досліджували словотворчі моделі німецької мови. Субстантивне словоскладання німецької мови було об'єктом дослідження В. С. Вашуніна [2]. Особливостями типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови займався В. А. Карпюк [3]. Сучасні студії представлені роботами Н. П. Смоляра [4], А. Г. Статкевича, О. О. Фенчука [5], в яких автори досліджували складні терміни в автомобільній, економічній та комп'ютерній галузях. Однак навіть у найбільш ґрунтовних із перерахованих

досліджень відсутній структурно-типологічний аналіз складних німецьких термінів у текстах сфери інформаційних технологій.

Таким чином, **актуальність** роботи визначається необхідністю вивчення процесів утворення термінів комп'ютерної сфери, а також недостатнім рівнем дослідження композитів у німецьких текстах комп'ютерної галузі та розробленості зазначеної проблематики з точки зору мовних та перекладацьких особливостей.

Метою роботи є аналіз комп'ютерних термінологічних композитів та з'ясування способів перекладу при їх відтворенні українською мовою

Дослідження виконано на **матеріалі** складних термінів сфери інформаційних технологій, вибраних зі статей на фахових інтернет-сайтах www.computer-aufbau.de, www.elektronik-kompodium.de, www.apple.com.de та налічує 800 термінів.

Виклад основного матеріалу дослідження із повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

У німецькій термінології інформаційної сфери надзвичайного поширення отримали складні слова, які утворюються шляхом поєднання декількох основ: *die Speicheranbindung, der Direktzugriffsspeicher*.

До переваг цього способу словотвору можна віднести компактність та економність форми термінологічної номінації, а також точність відображення ознак терміну у відповідному термінологічному полі для позначення різних об'єктів дійсності. Крім того, складні терміни завжди коротші, ніж словосполучення і цілісно-оформлені, тобто відсутня необхідність граматичного оформлення першого компонента, що відіграє дуже важливу роль, особливо на письмі.

Структура складного слова завжди бінарна, де основне слово є формальним й інформаційним стрижнем багатоконцентного складного слова та визначає граматичні категорії складного слова, як-то рід, число, відмінок, а детермінатив уточнює, доповнює, розширює інформацію, передану основним словом. У свою чергу, детермінати може складатися з двох та більше слів, які перекладаються різними частинами мови.

Залежно від кількості компонентів, термінологічні сполучення можна поділити на дво-, три- та чотирикомпонентні. Найбільш розповсюдженим типом складних комп'ютерних термінів є двоконцентні терміни – 78% (624 термінологічних одиниць). Наприклад: *die Adressierung + das System = das Adressierungssystem, die Bewegung + der Sensor = der Bewegungssensor*.

Трьохкомпонентні терміни представлені 163 термінологічними одиницями (20%). Наприклад: *zwei + der Komponent + der Toner = der Zweikomponententoner, der Sprung + vorher + die Sage = die Sprungvorhersage*.

Кількість чотирикомпонентних складних термінів невелика – 13 термінологічних одиниць, що складає 2% від загальної кількості складних комп'ютерних термінів. Наприклад: *breit + das Band + der Laut + der Sprecher = der Breitbandlautspreche, der Speicher + die Karte + lesen + das Gerät = das Speicherkartenlesegerät*. Це пояснюється тим, що композити, утворені з більше трьох основ, ускладнюють розуміння та не виконують умов стислості та чіткості, яким повинен відповідати термін.

Морфологічний аналіз складних термінів німецької комп'ютерної термінології показав, що вони мають різні складові частини. Оскільки термінологія комп'ютерної галузі має субстантивний характер, то другим компонентом найчастіше виступає іменник, а у якості першого компонента може виступати: іменник (*die Daten + das Paket = das Datenpaket*), прикметник (*analog + die Kamera = die Analogkamera*), прислівник (*mehr + der Kern + der Prozessor = der Mehrkernprozessor*), числівник (*Null + der Modem + das Kabel = das Nullmodemkabel*), прийменник (*gegen + die Kapazität = die Gegenkapazität*), та частка (*nicht + proportional + die Schrift = die Nichtproportionalschrift*).

Однак, слід підкреслити, що продуктивність різних частин мови у творенні термінів-композитів не однакова. Найбільшу функціональну активність мають основи іменників. Найуживанішою є модель S+S=S (569 терміноодиниць, 71%): *die Platte + die Oberfläche = die Plattenoberfläche, das Laufwerk + das Gehäuse = das Laufwerkgehäuse*.

Для складних термінів з прикметником, в якості опорного компонента, характерна така словотворча модель: S+Adj=Adj, яка представлена 4 композитами (0,5%). Наприклад: *der Betrieb + bereit = betriebsbereit, das Kabel + gebunden =*

kabelgebunden. Терміни цієї моделі вказують на предметно-якісні характеристики поняття.

Складні прикметники та дієслова не характерні для комп'ютерної терміносистеми. Моделі S+Adj=Adj та Adv+V=V представлена 4 композитами (0,5%): *der Betrieb + bereit = betriebsbereit*, *herunter + laden = herunterladen*, *wieder + stellen = wiederherstellen*.

Незважаючи на схильність фахової термінології до економії мовних засобів, тричленні та чотиричленні комп'ютерні терміни, як було вже вказано, використовуються набагато рідше, ніж двокомпонентні. Зазвичай, вони виражають різновид того чи іншого поняття, слугують для диференціації значення основного слова. Найпродуктивнішими є тричленні терміни, які утворюються за моделлю S+S+S=S – 135 композитів (16,9%): *die Datei + der Bank + der Schlüssel = der Datenbankschlüssel*, *das Auto + das Telefon + das Netz = das Autotelefonnetz*.

Загальна кількість чотиричленних комп'ютерних термінів незначна і складає 13 терміноодиниць (1,6%). Найпоширенішою є іменникова модель: S+S+S+S=S – 9 композитів (1,1%) (*der Rücken + die Projektion + das Bild + der Schirm = der Rückprojektionsbildschirm*, *der Quell + der Text + die Formatierung + die Funktion = die Quelltextformatierungsfunktion*).

Порівнюючи німецьку та українську мови, слід зазначити, що словоскладання не є провідним способом словотворення в українській мові. Так, зокрема, складні українські іменники утворюються в процесі словотворення і входять до словникового запасу мови, а словоскладання в українській мові не є індивідуально-мовним засобом вираження різноманітних зв'язків між предметами та явищами. До того ж, морфологічний склад німецьких іменникових композитів відрізняються від українських більшою різноманітністю. Саме тому переклад німецьких складних іменників часто є непростою перекладацькою проблемою, яку доводиться вирішувати без допомоги словника. Отже, інтерпретація та переклад композитів потребує комплексного підходу: врахування як значення словотворчої моделі, так і значення конститuentів композита, встановлення їхнього взаємозв'язку із контекстом, знання позначуваного предмета чи явища дійсності, тобто його референта чи денотата, та осмислення репрезентованої композитом концептуальної структури.

Як переконливо доводить вибірка, в сучасній німецькій терміносистемі інформаційної сфери еквівалентна лексика складає всього 15% (155 терміноодиниць), решта 85% (645 терміноодиниць) належать до безеквівалентної, що ускладнює роботу перекладача.

Оскільки в складних німецьких термінах остання частина завжди несе основне значення і визначає при цьому граматичні категорії складного слова, то переклад складного слова слід починати з уточнення значення основного компонента, складових частин, а потім з'єднати всі отримані значення. При перекладі складних комп'ютерних термінів з німецької мови значна увага має бути приділена точному відтворенню змісту терміноодиниці, тобто вибору слушного значення слова з декількох варіантів, яке відповідає контексту. Наприклад: *der Datenträger – носій даних, запам'ятовує середовище*, *das Ladegerät – зарядний пристрій, вантажний пристрій*.

Ein Ladegerät wird zum Aufladen von Akkumulatoren verwendet.

Зарядний пристрій використовується для зарядки акумулятора [7].

Проаналізувавши переклад отриманої вибірки складних німецьких термінів інформаційної сфери, було виділено наступні продуктивні способи:

а) складним іменником або іменником зі складним прикметником: *das Bildtelefon – відеотелефон*, *das Breitbildformat – широкоекранний формат*.

б) словосполученням прикметника та іменника. Характерною особливістю української мови порівняно з німецькою є широкий вжиток відносних прикметників. Переважна більшість німецьких складних термінів становлять визначальні складні іменники з субстантивним першим компонентом, де перший компонент визначає другий. При цьому граматичне значення українського відносного прикметника збігається з граматичним значенням першого субстантивного компонента німецького складного іменника. Відносний прикметник в українській мові, як і перший компонент складного німецького іменника, вказує на ставлення до предмета чи поняття і в цьому випадку ми перекладаємо складний термін словосполученням: "іменник з прикметником": *der Flattersatz – флаговий набір*, *der Grenzwert – критичне значення*;

в) двома іменниками, один з яких у родовому відмінку. Конструкція з родовим безприйменниковим іменником є основним способом перекладу німецьких складних слів, компоненти яких пов'язані відносинами належності або володіння: *die Funkfrequenz* - частота використання, *der Gerätetreiber* – драйвер пристрою, *die Hauptbedienoberfläche* – основний інтерфейс користувача, *die Hardwarereparatur* – ремонт апаратного забезпечення);

г) простим іменником, який відповідає німецькому складному терміну. В цьому випадку використовується прийом опущення – відмова від передачі в перекладі семантично надлишкових слів: *die Abtasteinrichtung* – датчик, *die Ablaufverfolgung* – трасування, *das Anzeigergerät* – дисплей.

д) транскодуванням, для передачі відсутнього відповідного поняття в мові перекладу: *der Multi-Touch* – мультитач, *die Turingmaschine* – Машина Тьюрінга, *das Terabyte* – терабайт.

е) калькуванням для передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу: *die Spielkonsole* – ігрова консоль, *der Prozessorchip* – чіп процесора.

є) експлікацією, яка є надзвичайно продуктивним засобом перекладу комп'ютерних термінів, оскільки бурхливий розвиток сфери інформаційних технологій не дозволяє багатьом термінам своєчасно знайти свої еквіваленти й закріпитися у мові перекладу. За допомогою експлікації передаються найчастіше трьох-, чотирьохкомпонентні термінологічні одиниці: *das Echtzeitsteuerelement* – елемент управління в режимі реального часу, *das Handshakesignal* – сигнал підтвердження встановлення зв'язку, *die Bildschärfeeinstellung* – установка чіткості зображення.

Висновки із цього дослідження та перспективи Отже, наявність великої кількості без еквівалентних терміноодиниць щоразу ставить перекладача перед проблемою вибору того чи іншого способу їх передачі. У свою чергу вибір шляху залежить від кількох передумов, як-то: від характеру тексту; від значимості лексики в контексті; від характеру самої лексики, її місця в лексичних системах мови перекладу й вихідної мови; від самих мов – їх словотворчих можливостей, літературної та мовної традиції. Тому переклад безеквівалентних термінологічних одиниць інформаційної сфери вимагає ґрунтовних знань перекладацьких трансформацій та базових принципів словоскладання композитів в німецькій мові, а також творчого підходу при передачі фахової інформації на іншу мову.

Однак, проблема вивчення специфіки функціонування композитів комп'ютерної терміносистеми не може бути розкрита в межах однієї статті. Вона залишає широкі обрії для подальшого дослідження, адже терміносистема інформаційної сфери має відкритий динамічний характер й постійно поповнюється новими термінами, які позначають реалії сучасного суспільства.

Література

1. Архипова И. В. Немецкие деривативы в переводе на русский язык. Теория и практика германских и романских языков / И. В. Архипова. – Калуга : Медиа, 2000. С. 160–163.
2. Вашунин В. С. Субстантивные сложные слова в немецком языке / В. С. Вашунин. – М. : Высш. шк., 1990. – 159 с.
3. Карпюк В. А. Особливості типології словоскладання в контексті неології сучасної німецької мови / В. А. Карпюк // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки : філол. науки. – Луцьк : РВВ "Вежа", 2010. – № 8. – С. 427–431.
4. Смоляр Н. П. Принципи класифікації дієслівних композитів у сучасній німецькій мові / Н. П. Смоляр // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський : ПП "Медобори-2006", 2011. – Випуск 26 : Філологічні науки. – С. 310 – 313.
5. Статкевич А. Г., Фенчук О. О. Особливості німецької комп'ютерної термінології / А. Г. Статкевич, О. О. Фенчук // Вісник Житомирського державного університету. – 2007. – № 50. – С. 176-179.
6. Степанова М. Д. Чернышева И. И. Лексикология современного немецкого языка / М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. – М. : Высшая школа, 1962. – 252 с.
7. Computer-Aufbau: PC-Lexikon [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<http://computer-aufbau.de/lexikon/>

8. Grimm J. Deutsche Grammatik. Zweiter Teil – drittes Buch: Vonder Wortbildung / J. Grimm – Berlin : Dümmlers, 1878. – 1022 S.

9. Paul H. Deutsche Grammatik – Wortbildungslehre / H. Paul – Halle (Saale) : VEB Max Niemeyer Verlag, 1955. – Bd. 5. – 345 S.

УДК 81-119

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ТЕХНІЧНИХ ДОКУМЕНТАХ

Еррера Мендісабаль А. В.

Стаття містить огляд типів культурно-специфічної інформації, а також основних труднощів, з якими стикається перекладач при її відтворенні в технічних документах. Запропоновано також шляхи інтернаціоналізації культурно-специфічної інформації в процесі технічного перекладу.

Ключові слова: лінгвокультура, технічні переклади, культурно-специфічна інформація.

Статья содержит обзор типов культурно-специфической информации, а также основных трудностей, с которыми сталкивается переводчик при ее воспроизведении в технических документах. Также предлагаются пути интернационализации культурно-специфической информации в процессе технического перевода.

Ключевые слова: лингвокультура, технические переводы, культурно-специфическая информация.

The article contains an overview of the kinds of culture-specific information in technical documents as well as major difficulties in rendering it. Some ways of internationalization of culture-specific information in technical translation are also proposed.

Key words: linguoculture, technical translations, culture-specific information.

Сучасна людина знаходиться у кібер-технічному оточенні, оснащеному безліччю пристроїв, апаратів і гаджетів, робота з якими передбачає виконання різноманітних операцій. Як відомо, кожен пристрій супроводжується спеціальним технічним текстом-інструкцією з експлуатації. Навчальні посібники, довідники та інші матеріали науково-технічного характеру також можуть містити різного роду інструкції. Назагал, технічний переклад як особливий вид діяльності є одним із основних і загальноприйнятих засобів міжнаціональної комунікації, за якої перекладач стає посередником в обміні не лише науковою інформацією, а й культурним надбанням націй і народів [4].

Актуальність дослідження особливостей перекладу технічних текстів зумовлена постійним розвитком галузей науки і техніки, безперервною появою технічних інновацій, інформація про які потребує швидкого і якісного перекладу для її подальшого використання. Попередні дослідження в галузі технічного перекладу [1; 2; 5; 6; 9; 10; 11] засвідчили важливість урахування культурно-специфічних особливостей при відтворенні відповідних текстів, а також виявлення прийнятних способів інтернаціоналізації культурно-специфічної інформації.

Протягом останніх десятиріч тлумачення поняття "культура" набуває все більш широкої інтерпретації. На зміну розуміння культури як сукупності матеріальних та духовних здобутків цивілізації прийшло розширене трактування цього терміну, що включає всі особливості історичних, соціальних і психологічних явищ нації. Найчастіше ми говоримо про переклад у межах одного культурного ареалу, який умовно можна назвати європейсько-північноамериканським. У цьому ареалі панівне становище посідають споріднені між собою індоевропейські мови: англійська, французька, російська, іспанська, італійська, українська, німецька, польська. Між людьми, які розмовляють цими мовами, існують істотні культурні відмінності, хоча певні спільні риси менталітету і просвічують крізь них.

Вірне розуміння технічного тексту, як не дивно, залежить від знання культури народу, мовою якого він створювався, тому під час перекладу важливо не лише адекватно відтворити терміни і технічний зміст інструкції або науково-технічної статті, але і приділити належну увагу передачі культурно-специфічної інформації, що її ми розуміємо як "сукупність маркованих знань і уявлень носіїв певної етнокультури" [2].

Культурна інформація включає реалії, константи культури та символи. Реалії – одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві

одній лінгвокультурі, проте відсутні в інших. У перекладі існують різні способи передачі інформації, пов'язаної з реаліями: тлумачення, примітки, виноски, коментарі; гіпо-гіперонімічні, гіперо-гіпонімічні, еквонімічні заміни, транскрипція, транслітерація, калькування тощо. Як відомо, орієнтацією на адресата чужої культури обумовлені прагматичні концептуальні перетворення в перекладах – заміна реалій оригіналу реаліями мови перекладу [6].

Складна ситуація виникає, коли перекладається технічний текст з іншого культурного ареалу. У процесі відтворення технічного документу перекладач має бути готовим до присутності у вихідному тексті національного забарвлення, яке не піддається дослівному відтворенню. Тому слід обов'язково володіти "культурною компетенцією", тобто знанням чужої культури, а також інформацією, пов'язаною з країною першоджерела, аби виявити в тексті відповідні культурно-специфічні риси. Основні труднощі, з якими стикається перекладач при відтворенні культурно-специфічної інформації в технічних текстах, можна визначити наступним чином:

1. Система одиниць вимірювання;
2. Стилiстичні особливості;
3. Аббревіатури;
4. Національні стандарти і технічні умови.

Необхідність передачі культурно-специфічної інформації в технічній документації з'явилася дуже давно, тому за таким типом перекладу закріпився термін "локалізація". Адекватне відтворення культурно-специфічної інформації є невід'ємною частиною локалізації, тобто адаптації продукту і супровідної технічної документації до умов прогнозованого ринку збуту. С. Гьорферіх [11] виокремлює два рівні локалізації на рівні тексту: поверхову та глибинну. Перший рівень стосується мови й передбачає функціональну відповідність оригіналу й перекладу (еквівалентний переклад) та адаптацію перекладу для адресата відповідно до скопос-теорії. Згідно з цією теорією, переклад оцінюється залежно від ступеня досягнення перекладачем поставленої перед ним мети. У межах технічного перекладу спеціаліст найчастіше застосовує стратегію доместикації, тобто змінює текст оригіналу так, аби його елементи відповідали культурі адресата.

У ході нашого дослідження ми виділили наступні вимоги, які можна віднести до локалізації:

- правильне застосування правил мови перекладу;
- дотримання термінології замовника;
- послідовність у використанні перекладних термінологічних одиниць;
- відповідність стилю замовника;
- дотримання вказаної термінології, або якщо вона відсутня виконання перекладу відповідно до галузевих стандартів і термінології культури-реципієнта;
- технічна грамотність;
- дотримання форматів цільової мови.

Прикладами поверхової локалізації є адаптація одиниць чужої метричної системи до національної, подання дат, часу та чисел в тексті перекладу в тій формі, що є конвенціональною в межах національної культури-реципієнта. Окремі приклади [5] поверхової локалізації ілюструють таблиці 1, 2:

Таблиця 1

Національні стандарти для одиниць виміру

Одиниці виміру	США, Канада, Велика Британія	Європейські країни
Довжина	дюйм, ярд, миля (сухопутна – 1609 м, миля морська – 1853 м)	міліметр, метр
Об'єм	кубічний дюйм	метр кубічний
Вага	унція, фунт	грам, кілограм
Температура	Фаренгейт	Цельсій

Таблиця 2

Національні стандарти для дати і часу

	Міжнародний стандарт	США	Німеччина	Франція
Дата	Рік/місяць/день – 12.08.1984 (ISO 8601)	Місяць/день/рік – 12.08.1984	День/місяць/рік – 08.12.1984	
Час	hh:mm:ss – 23:15:20 (ISO 8601)	15.10 P.M.	15.10 Uhr або 5:10 Uhr	15h10 або 15:10 h

Другий рівень локалізації передбачає адаптацію тексту до специфічної для певної культури ментальності, системи цінностей, конвенціоналізованих зразків поведінки у певній комунікативній ситуації тощо. Наприклад, інструкції з експлуатації японською мовою детально описують функціональність продукту та створюються у вигляді коміксів, що для користувачів з Німеччиною є неприпустимим. Таким чином, поверхова локалізація відбувається на мовному рівні й межує з перекладом, а глибинна – на рівні адаптації культурних диференцій, що передбачає інший спосіб подання інформації в тексті [5].

Стилістичне оформлення текстів також є культурно вмотивованим та відображає особливу картину світу вихідної культури, що відповідним чином виражається у мові. Цим зумовлюються додаткові труднощі в локалізації, пов'язані з необхідністю пристосування тексту перекладу до нових стандартів та норм, які можуть переноситися з вихідної лінгвокультури до цільової відповідно до типу дискурсу, або навпаки потребувати адаптації та перевираження змісту оригіналу в перекладі відповідно до наявних мовленнєвих традицій цільової мови [5]. Наприклад, німецькомовна інструкція з експлуатації електричного приладу, як правило, починається з пояснення деталей, а потім вже надається інформація про утилізацію та низка вступних зауважень.

Вважається, що читачі здавна знайомі з деякими аббревіатурами. Існують аббревіатури, що належать міжнародним стандартам: наприклад, ES (European Standard), SDA (Smoke Development Industry) [12]. При перекладі з англійської мови перекладачеві слід шукати відповідники в цільовій мові, а потім вирішити, чи слід залишити оригінал в тексті перекладу: ASTM – Американська спільнота з тестування матеріалів (ACTM).

Національні стандарти і технічні умови слід ретельно перевіряти на предмет того, чи належать вони міжнародному, чи національному законодавству. У деяких випадках перекладач може додати пояснювальну примітку до перекладу. Наприклад, при перекладі різноманітних будівничих компонентів компанія Knauf Gips AG додала примітку на початку першої сторінки, яка повідомляла про те, що документ є перекладом, дійсним тільки на території Німеччини, та відповідає чинним стандартам країни [12].

Розглядаючи культурно-специфічні риси технічних документів, слід також зважати і на те, що єдиним засобом міжрегіонального та міжнаціонального спілкування в галузі технологій сьогодні є англійська мова, що забезпечує ефективну міжнародну співпрацю в усіх дотичних напрямках й сприяє частковій декультуризації країн, націй та народів через усунення національних бар'єрів та створення спільної планетарної культури. Щодо інтернаціоналізації культурно-специфічної інформації в технічних текстах рекомендовано дотримуватись наступних вимог:

- використовувати прості граматичні структури;
- уникати вживання неусталених скорочень, сленгу, модних слів;
- подавати номери телефонів згідно з міжнародними стандартами (з міжнародним кодом країни та регіону);
- уживати дати в усталеній для країни формі згідно з нормами ISO 8601;
- подавати час згідно з середньоєвропейським стандартом у 24-годинному форматі (UTC=Universal Time Coordinated), норма ISO 860;
- уживати одиниці виміру відповідно до усталеної метричної системи;

- грошові суми вказувати із зазначенням національної валюти згідно з нормами ISO 4217;

- подавати адреси згідно з усталеним міжнародним зразком із точним заповненням відповідних полів (ім'я, організація, вулиця, місто, країна, поштовий індекс).

Підсумовуючи, слід також зазначити, що культурно-специфічні відмінності, притаманні технічним текстам, часто зумовлюються різними історичними, географічними, економічними й іншими причинами, і тому не завжди можуть бути інтернаціоналізовані. У такому випадку, перекладач стає посередником не лише між мовами, але й між відповідними культурами. Тому освіченість самого перекладача (мається на увазі обов'язкове знання історії, культури, географії, побуту народу, що так чи інакше репрезентується в тексті оригіналу) конче необхідна при перекладі технічних текстів, аби зробити його максимально адекватним і зрозумілим представникам інших культур.

Література

1. Білецька О. О. Культурно-маркована інформація як об'єкт перекладу [Електронний ресурс] / Оксана Олександрівна Білецька. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/35_NG_2016/Philologia/6_216767.doc.htm
2. Жайворонок В. В. Слово в етнологічному контексті / В. В. Жайворонок // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С. 7 – 14.
3. Кудрявцева Н. С. Новації у термінологічних джерелах науково-технічного перекладу (англійська мова) / Наталя Сергіївна Кудрявцева // Новітня філологія. – Вип. 15 (35). – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 195 – 204.
4. Онищенко Ю. К. Локалізація програмних продуктів у англо-українському перекладі [Електронний ресурс] / Юлія Константинівна Онищенко. – Режим доступу: <https://mydisser.com/ru/catalog/view/312/865/21877.html>.
5. Особливості перекладу інструкцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=71813>.
6. Лексико-семантичні аспекти проблеми перекладу науково-технічної термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4480/1/2.pdf>.
7. Міщенко А. Локалізація та інтернаціоналізація перекладу у контексті міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Алла Міщенко – Режим доступу: http://studopedia.su/5_1047_pereklad-terminiv.html
8. Переклад науково-технічних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=730279>.
9. Труднощі перекладу науково-технічних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1408>.
10. Byrne J. Technical translation. Usability strategies for translating technical documentation / Jody Byrne. – Dordrecht : Springer, 2006. – 280 p.
11. Göpferisch S. Textproduktion im Zeitalter der Globalisierung : Entwicklung einer Didaktik des Wissenstransfer / Susanne Göpferisch. – 3. Aufl. – Tübingen : Stauffenburg-Verl., 2008. – 497 S.
12. Olohan M. Scientific and Technical Translation / Maeve Olohan. – London-New York : Routledge, 2016. – 253 p.

УДК 811.111'254

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФІЛЬМУ "EYES WIDE SHUT" ("З ШИРОКО ЗАКРИТИМИ ОЧИМА") НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЗА ДОПОМОГОЮ СУБТИТРІВ

Каліщак Т. Т., Радецька С. В.

Статтю присвячено аналізу перекладу фільму "Eyes wide shut" ("з широко закритими очима") на українську мову за допомогою субтитрів. При цьому окреслено особливості використаних при перекладі трансформацій, а також їх доречність або недоречність.

Ключові слова: фільм, субтитрування, лексичні трансформації, граматичні трансформації, лексико-граматичні трансформації.

Статья посвящена анализу перевода фильма "Eyes wide shut" ("с широко закрытыми глазами") на украинский язык с помощью субтитров. При этом обозначены особенности использованных при переводе трансформаций, а также их уместность или неуместность.

Ключевые слова: фильм, субтитрование, лексические трансформации, грамматические трансформации, лексико-грамматические трансформации.

The paper is devoted to the analysis of the translation of the movie "Eyes wide shut" into Ukrainian by means of subtitles. At the same time features of the transformations used in the translation, and also their relevance or irrelevance are designated.

Key words: movie, subtitling, lexical transformations, grammatical transformations, lexical and grammatical transformations.

Однією із основних складових комерційного та творчого успіху будь-якого кінофільму за кордоном є якісний переклад на іноземні мови. Як відомо, в даний час найбільш поширені два види перекладу кінофільмів: дубляж та переклад за допомогою субтитрів. Це дослідження представляє собою аналіз існуючих методів та способів перекладу кінофільмів за допомогою субтитрів.

Актуальність обумовлена зростанням потреби в якісних перекладах кінофільмів за допомогою субтитрів, а також розвитком систем обробки та демонстрації відеоматеріалів, все більшою комерціалізацією світового кінематографа, в результаті чого різко зросла необхідність перекладу аудіо-візуальних матеріалів (кінофільмів) на різні іноземні мови, в тому числі на українську мову.

В якості теоретичного матеріалу були використані дослідження таких відомих лінгвістів та перекладачів як В. Комісарів, А. Швейцер, Н. Хомський, А. Чужакін та інші.

Мета дослідження полягає у визначенні та вивченні основних перекладацьких стратегій і рішень при перекладі художнього фільму "Eyes Wide Shut" ("з широко закритими очима"), поставлений знаменитим американським режисером Стенлі Кубриком. Вибір був обумовлений тим, що переклад даного фільму за допомогою дубляжу за рішенням режисера був заборонений, і в іноземних прокатах, в тому числі українському, фільм вийшов з субтитрами.

Для виконання еквівалентного і адекватного перекладу фільму "Eyes Wide Shut" ("з широко закритими очима") на українську мову за допомогою субтитрів, перекладачеві довелося застосувати ряд лексичних та граматичних трансформацій.

Розглянемо окремо три види перекладацьких трансформацій: граматичні, лексичні та лексико-граматичні.

1. Граматичні трансформації.

а) Дослівний переклад.

Приєм дослівного перекладу, при якому граматична конструкція фрази на мові оригіналу замінюється аналогічною граматичною конструкцією на мові перекладу, також є досить поширеним при перекладі кінофільму "Eyes Wide Shut" ("з широко закритими очима") на українську мову за допомогою субтитрів. Вимоги до презентації субтитрів на екрані пояснюють необхідність якомога більш точного повторення синтаксичної структури фрази при перекладі [8, с. 73]. Як правило,

нульовий переклад використовується при перекладі простих речень. Наприклад: **Оригінал** - *I must see you again*. **Переклад**- *Я повинен побачити вас знову*.

При цьому слід враховувати, що використання дослівного перекладу можливе тільки в тому випадку, якщо це не призведе до спотворення сенсу фрази.

б) Членування речень.

Прийом граматичного членування речення використаний при перекладі кінофільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") на українську мову за допомогою субтитрів внаслідок структурних особливостей фраз і вимог до презентації субтитрів на екрані. Ми можемо виділити вид прийому членування речень, в якому одне речення на англійській мові розбивається на кілька речень в українській мові [3, с. 61]. Наприклад: **Оригінал** - *I do not know, may be an hour or more, or maybe only ten minutes*. **Переклад** - *Не знаю, може, годину або більше. А може 10 хвилин*.

Слід зазначити, що прийом об'єднання речень, що зустрічається в інших видах перекладу, не характерний для перекладу кінофільмів за допомогою субтитрів, так як ускладнює їх структуру і порушує синхронність звучання мови і появи субтитрів на екрані.

в) Граматична заміна.

Граматичні заміни частин мови при перекладі кінофільму за допомогою субтитрів не є відмінною рисою даного виду перекладу, проте їх присутність не залишає нам можливості залишити цей вид граматичної трансформації без окремої уваги. Розглянемо кілька прикладів граматичної заміни:

Заміна іменника на дієслово: Оригінал - *... Whether they were real or only a dream*. **Переклад** - *... І неважливо, реальними вони були ... Або тільки наснилися*.

Заміна прикметника на дієслово: Оригінал - *You've never been jealous, have you?* **Переклад** - *Ти ніколи не ревнував мене?*

Заміна дієслова на іменник: Оригінал - *No, but it's lovely to meet you both*. **Переклад** - *Ні але я дуже радий зустрічі з вами обома*.

Використання граматичних заміни при перекладі кінофільмів за допомогою субтитрів як і при будь-якому іншому виді перекладу, обумовлене відмінностями у функціях, які виконують одні і ті ж частини мови в англійській і українській мовах [6].

2. Лексичні трансформації

а) Модуляція.

Прийом модуляції застосовується при перекладі кінофільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") з кількох причин. З одного боку, використання даного прийому може бути викликано бажанням перекладачів зберегти образність, характерну для мови персонажів в оригіналі [4, с. 91]. При цьому виконання дослівного перекладу не представляється можливим, оскільки в цьому випадку порушиться цілісність структури речення на українській мові, буде значно знижена адекватність перекладу, а отже зменшиться емоційний вплив на реципієнта. Наприклад: **Оригінал** - *Please, Bill, no games*. **Переклад** - *Прошу вас, не прикидайтесь*.

В основі прийому модуляції, який використовується перекладачем в даному прикладі, лежить граматична заміна частини мови (іменник – дієслово).

З іншого боку, використання модуляції допомагає уникати смислової неоднозначності при перекладі, яка виникає через різницю структур англійської та української мов [1, с. 45]. Наприклад: **Оригінал** - *When they took your coat they found the receipt from the rent house in your pocket made out to ... you know, who*. **Переклад** - *До того ж, в вашому пальто знайшли квитанцію за прокат, виписану ...Як вам відомо, на ваше ім'я*.

Вибір еквівалента заснований на контекстуальному значенні фрази [5, с. 61]. На наш погляд, прийом модуляції використаний виправдано, оскільки з описаних раніше подій стає зрозуміло, на кого була виписана "ця квитанція".

б) Конкретизація і генералізація.

При аналізі перекладу фільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") на українську мову, ми не виявили жодного випадку застосування даних видів лексичних трансформацій. Ми вважаємо, що відсутність даних трансформацій може бути окремим випадком розглянутого перекладу і пояснюється небажанням перекладача використовувати дані прийоми. При цьому не виключається факт використання даних трансформацій в інших варіантах перекладу даного кінофільму або інших кінофільмів.

3. Лексико-граматичні трансформації.

а) Антонімічний переклад.

Використання антонімічного перекладу при перекладі кінофільмів за допомогою субтитрів також є наслідком відмінності в синтаксичних структурах англійської та української мов. У більшості випадків антонімічний переклад застосовується через несполучуваності негативної частки і негативного префікса [7, с. 165].

Також використання антонімічного перекладу допомагає зробити текст перекладу більш адекватним з точки зору граматики української мови. Наприклад: **Оригінал** - *I can assure you that sex is the last thing on this f...ing hypothetical woman-patient mind.* **Переклад** - *Я запевняю тебе, що ні про який секс ...Ця чортова гіпотетична пацієнтка не думає.*

б) Компенсація.

Однією з особливостей перекладу кінофільмів за допомогою субтитрів, як виду письмового художнього перекладу, є необхідність збереження образності і експресивності мови в діалогах персонажів при перекладі фільму іноземною мовою. Мова героїв кінофільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") насичена стійкими виразами, епітетами, метафорами і т.д.

У разі втрати при перекладі одного або декількох стилістичних прийомів, використаних в мові персонажів, перекладач може компенсувати їх якимось іншим засобом [7, с. 165].

Однак, при перекладі кінофільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") прийом компенсації не був використаний перекладачами ні в одному з випадків, коли це було необхідно. Допустивши нейтралізацію контексту при перекладі стійких виразів, перекладач не заповнював втрату стилістичного ефекту, виробленого даними виразами. Наприклад: **Оригінал** - *Do you know anyone here? - Not a soul.* **Переклад** - *Ти кого-небудь тут знаєш? - Зовсім нікого.*

Таке рішення перекладача може бути пояснено жорсткими технічними та синтаксичними умовами. Якщо компенсувати втрачений елемент в межах одного речення неможливо, то перекладач не має право застосувати компенсацію в іншому реченні, так як воно являє собою окрему структуру і може ставитися до іншого кадру, ніяк не пов'язаним з попереднім.

в) Описовий переклад.

Використання описового перекладу при перекладі кінофільмів за допомогою субтитрів видаються недоречними, оскільки даний прийом істотно ускладнює синтаксичну структуру субтитрів, що призводить до порушення синхронності і ускладнює сприйняття інформації, що відтворюється на екрані [2, с. 59]. Прикладів застосування описового перекладу при перекладі кінофільму "Eyes Wide Shut" ("З широко закритими очима") виявлено не було.

Отже, аналіз проведених трансформацій показав, що деякі з них є характерними саме для перекладу кінофільмів за допомогою субтитрів, так як їх використання обґрунтоване безліччю технічних і лінгвістичних аспектів, в той час як використання інших трансформацій є необґрунтованим і навіть недоречним в даному виді перекладу. Основною перекладацькою трансформацією при перекладі кінофільмів за допомогою субтитрів слід вважати прийом модуляції.

Література

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособ. для вузов / И. С. Алексеева. – М.: Академия, 2004. – 352 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
3. Гарбовский Н. К. Теория перевода [Текст]: учебник / Н. К. Гарбовский. – М.: Изд-во МГУ, 2007. – 543 с.
4. Горшкова В. Е. Перевод в кино / В. Е. Горшкова. – Иркутск: Г67 ИГЛУ, 2006. – 278 с.
5. Комісаров В. Н. Загальна теорія перекладу: навчальний посібник / В. Н. Комісаров. – М.: ЧеРо, 2000. – 136 с.
6. Комісаров В. Н. Сучасне перекладознавство: навчальний посібник / В. Н. Комісаров. – М.: Р. Валент, 2014. – 408 с.
7. Gottlieb H. Subtitles, Translation & Idioms / H. Gottlieb. – København Universitet: Center for Translation Studies and Lexicography, 1997. – 354 p.

УДК 811. 11'132

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ РЕКЛАМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Козоріз І. С.

Стаття присвячується необхідності аналізу морфологічних особливостей під час перекладу німецькомовних рекламних текстів на українську мову. Певні морфологічні характеристики містять у собі прагматичний потенціал вихідного тексту, що слід враховувати під час перекладу реклами задля збереження комунікативного ефекту оригіналу.

Ключові слова: морфологічні особливості, рекламний текст, переклад, прагматичний потенціал, комунікативний ефект.

Статья посвящается необходимости анализа морфологических особенностей при переводе немецкоязычных рекламных текстов на украинский язык. Определенные морфологические характеристики содержат в себе прагматический потенциал исходного текста, и это нужно учитывать при переводе рекламы для сохранения коммуникативного эффекта оригинала.

Ключевые слова: морфологические особенности, рекламный текст, перевод, прагматический потенциал, коммуникативный эффект.

The article is concerned with the need to analyze the morphological features of the translation of the German advertising texts into the Ukrainian language. Certain morphological characteristics contain the pragmatic potential of the original text, and should be considered by the translation of advertising to save the original communicative effect.

Key words: morphological features, advertising text, translation, pragmatic potential, communicative effect.

У кожній мові граматичні та лексичні явища дуже тісно пов'язані між собою, спосіб передачі тих чи інших граматичних форм, їхній адекватний переклад нерідко залежать від самого лексичного наповнення. Але інколи певні граматичні (зокрема морфологічні) конструкції, категорії вводяться автором тексту оригіналу з певною метою, для створення особливого ефекту повідомлення, що, в ідеалі, має відобразитися також і в тексті перекладу. У своїй статті ми хочемо освітити проблему при перекладі німецькомовної реклами саме на морфологічному рівні.

Значення вербальної мови для реклами дуже важливе. Дійсно, рекламні зображення звертають на себе увагу споживача і відображають деякі ключові моменти реклами. Але саме завдяки вербальним знакам ці ключові моменти домислюються саме за тими рекламними комунікативними інтенціями рекламодавця та рекламних агентств. Крім того, більша частина рекламних зображень не здібна покрити змістовий простір у цілому [1, с. 3].

Одна з головних вимог до рекламного тексту є його швидке, повне і адекватне сприйняття адресатом, що пов'язано з усвідомленням його цілісності і зв'язності. Текст реклами можна вважати цілісним та символічно організованим семантичним простором, в якому процеси сприйняття та розуміння базуються на знаках різних семіотичних систем, які взаємодіють і формують смислові блоки в свідомості реципієнтів. Формування таких смислових блоків допомагає цілісно сприймати полікодовий текст [3, с. 223]. Для такого ж однаково повного сприйняття рекламного тексту як в оригіналі, так і у перекладі перекладачу необхідно ретельно розглянути текст на всіх мовних рівнях, а саме: лексичному, синтаксичному, морфологічному та, в особливих випадках, навіть на фонетичному. Без попереднього змістовного аналізу вихідного тексту ніколи неможливо повністю бути впевненим в тому, що саме в мові оригіналу справляє необхідний комунікативний та прагматичний ефект на реципієнта.

Складаючи рекламні повідомлення автори використовують і ті переваги, які дає підхід з морфологічної точки зору. На думку багатьох лінгвістів, зокрема Кияка Т. Р., Науменка А. М. та Огуя О. Д., морфологія, поряд з синтаксисом, є гілкою такого розділу мовознавства, як граматики. Предметом морфології виступає саме морфологічна, інакше граматична, структура слова, що містить морфеми (неподільні значущі частини слова: корінь, афікси, флексії), на основі якої ґрунтуються й інші складові морфології: частини мови з властивими їм способами словотвору; форми словозміни та способи вираження граматичного значення, морфологічні категорії граматики (рід, число, відмінок, відміна, тип дієслова тощо) та ін. [2, с. 204]. Такі морфологічні характеристики, як правило, не перекладають, оскільки вони дуже рідко збігаються при розгляді різнотипних мов. Але слід зауважити, що певна самодостатність морфологічних категорій та ієрархічна підпорядкованість морфем у межах мови (морфеми, що складаються з одиниць нижчого рівня – фонем, спрямовані на побудову одиниці вищого рівня – слова) дозволяє говорити про морфологічний рівень мови як мовної діяльності. Крім того, у деяких випадках морфолого-словотвірні показники, стаючи визначальними для розуміння самої інформаційної та емоційної наповненості оригінального рекламного тексту, виступають одиницею перекладу, оскільки містять у собі прагматичний потенціал. Наприклад, німецький зменшувально-пестливий суфікс *-chen*. У рекламі готелю "Апартготель" – *Winterzauberchen für Sparfüchschchen* (буквально: зимове чарівництво для любителів заощадити) – зменшувально-пестливий суфікс відіграє ключову роль у забезпеченні правильного емоційного та інформативного впливу на споживача-німця. Лексемі *Winterzauber* морфема *-chen* надає таких емоцій, як: ніжність, легкість; і підсилює відчуття неймовірності, казковості. Розмовна лексема *Sparfüchs* за допомогою зменшувально-пестливого суфіксу позбувається ймовірного негативного сприйняття реципієнтом, оскільки дослівно українською вона перекладається: *економний хитрун*.

У такий спосіб подібні елементи морфолого-словотвірної парадигми творять окремий морфологічний рівень перекладу. Найважливіші морфологічні характеристики, які впливають на прагматику оригіналу та мають бути відображені в перекладі, пов'язані з:

1. Використанням/навмисним униканням дієслів/дієслівних форм.
2. Вживанням прикметників.
3. Вживанням складених іменників.
4. Використанням займенників.

1. Дієслово – це важливіша морфологічна ознака будь-якого тексту. Вона надає повідомленню особливої динамічності, зв'язності, навіть читабельності. Згідно з європейським спеціалістом з реклами Кафтанджієвим Х., дуже непривабливими і майже неефективними є ті рекламні заголовки, що не містять ніяких дієслів, дієслова ж, напрооти, додають життя, хвилювання, руху, сили думкам [1, с. 16]. Деякі рекламодавці, напевно, поділяють думку фахівця, оскільки багато рекламних текстів, особливо заголовків, складаються тільки з дієслів. Наприклад: *Ankommen. Abschalten. Aufleben. – Прийшов. Розслабився. Ожив* (Реклама готелю "Рюккер"). Також зазнають поширеного використання німецькі дієслівні форми Partizip I та Partizip II, які можуть перекладатися як відповідними дієприкметниками та дієприслівниками, прикметниками чи підрядними реченнями: *Ermüdet. Ermattet. Erschöpft. Erfrischt. Endlich eintauchen in meinen Garten. – Втоплена. Замотана. Виснажена. Свіженька. Нарешті занурилася у свій сад* (Садова техніка "Гардена").

Як в українському так і в німецькомовному просторі існує багато рекламних текстів, які містять дієслова наказового способу:

Treffen Sie jetzt die richtige Entscheidung für die Zukunft. – Зробіть зараз правильне рішення щодо майбутнього (реклама побутової техніки).

Erleben Sie Literatur, wie Sie sie noch nie gehört haben. – Зазнайте літератури так, як Ви її ніколи досі не чули (реклама аудіокниг).

Наказовий спосіб дієслова через наказ, прохання, побажання, заклик, пораду виражає спонування до дії. За допомогою спонукальних речень в українській та імперативу у німецькій мовах рекламодавці намагаються змусити читача зробити правильний крок – обрати необхідний товар чи послугу. Наказовий спосіб дієслів викликає гостру необхідність до дії, руху, оскільки це пряме завдання такого способу.

Звісно, не дивлячись на ефективність використання дієслівних заголовків, все ж таки є поширеними також випадки відсутності дієслів у рекламному повідомленні. Наприклад, у рекламному заголовку ринку вакансій F.A.Z.: *Samstags. Sonntags. Immer. – В суботу. Неділю. Завжди.* Така тенденція також притаманна рекламі мюччих та пральних засобів: *Perwoll. Pflege für Wohlfühlmomente. – дослівно: "Перволь". Турбота про моменти гарного самопочуття.*

Але така стратегія заснована на стислості мовлення, позбавлення зайвих слів має за мету швидко вразити реципієнта, надає йому можливість інколи домислити текст рекламного повідомлення. Це все також слід враховувати під час перекладу реклами, зокрема з німецької на українську мову.

2. Прикметники в рекламні дуже часто використовуються у вищому та найвищому ступенях – це є наочним свідченням того, що товар є найкращим серед усіх інших. Наприклад: *Darmstadts infokomplettestes Magazin. – Найінформативніший журнал Дармштадту.* Поширене використання вищого та найвищого ступеню інколи підкреслює певну особливість товару чи послуги. Тут слід згадати рекламний заголовок кросівок фірми "Адідас": *Nur Wolken sind weicher – Тільки хмаринки м'якші.* Також цей прийом вживається для створення гри слів та надання рекламі певного стилістичного забарвлення та створення прагматичного ефекту. Наочним прикладом тут може виступати німецькомовна реклама шампуню для освітлення волосся серії "Sheer blonde": *In jedem Blond steckt ein noch blonderes Blond. – У кожному білому криється ще біліший білий.*

3. Складені іменники – є взагалі поширеним явищем у німецькій мові і рідко перекладаються українською одним іменником, частіше – словосполученням або реченням. І це зрозуміло, що складені іменники знайшли своє використання і в текстах реклами. Слід також зауважити, що в німецькій рекламі вони дуже часто становлять собою авторські оказіоналізми, що ще більше ускладнює роботу перекладача. Наприклад, у рекламі австрійських авіаліній *Willkommen in Ofteuropa (дослівно: Ласкаво просимо до Частой Європи),* під лексемою *Ofteuropa,* яка походить від складеного іменника *Osteuropa,* розуміється висловлювання *"Oft aus Osten nach Europa"* (часто (подорожувати) зі Сходу в Європу). В українській мові такий оказіональний складений іменник немає змоги відтворитися без певних лексико-граматичних трансформацій.

4. В рекламних текстах розповсюдженим є використання особових та присвійних займенників, що легко пояснюється тенденцією до персоніфікації реклами. Дуже бажаним за думкою маркетологів є використання німецьких займенників *Sie* і *du,* відповідно *Ви* і *ти* українською, та їхніх похідних, оскільки споживач краще реагує на звернення особисто до нього, згадування саме його власних проблем, турбот, потреб. Наприклад: *Unsere Energie ist Energie für Sie. – Хава енергія – це енергія для Вас* (альтернативні засоби енергії фірми "Тотал"); *Wir kämpfen für Ihr gutes Recht. – Ми боремося за Ваши права* (адвокатська фірма "Роланд"); *Wohnst du noch oder lebst du schon? – Ти живеш ще чи ти вже існуєш?* (Ikea).

Слід також відмітити особливе використання заперечних займенників *kein, nichts* та *niemand.* Звісно, у рекламному тексті переважають стверджувальні речення. Використання заперечень сприймається негативно і у більшості випадків є неприпустимим. Як німецько-, так і українськомовні споживачі краще реагують на підкреслення позитивних ознак товару чи послуги, аніж заперечення негативних. Але іноді заперечення характеризує прихований вплив на реципієнта. Як, наприклад, у рекламному заголовку мережі магазинів одягу: *Wir kennen keine Grenzen. – Ми не знаємо меж.*

Прагматичний потенціал мають і, на перший погляд, незначущі морфологічні характеристики. Наприклад, у рекламному гаслі фірми "Volkswagen" – *Das Auto* –, де означений артикль *das* має експресивну функцію, оскільки символізує особливість, неповторність та відомість автомобілю. Проблема відтворення цього прагматичного потенціалу в тому, що артиклі на українську мову, зазвичай, не перекладаються. Напевне, саме тому рекламодавці вирішили і не перекладати свій слоган, щоб не втратити комунікативний ефект, експресивну навантаженість оригіналу.

Перелік низки морфологічних особливостей різнотипних німецькомовних рекламних текстів, що несуть певний прагматичний ефект, змушує звертати увагу на усі мовні характеристики тексту, зокрема морфологію, щоб мати змогу зробити

адекватний переклад на українську мову, який би викликав таку саму реакцію в українського реципієнта, як і в іншомовного споживача текст оригіналу. Звісно, через те, що граматичні категорії німецької та української мови змістовно різняться, передати прагматику оригіналу зберігаючи морфологічні характеристики у мові перекладу не можливо. Отже, при перекладі німецькомовної реклами на українську мову слід звертати увагу на морфологічні характеристики реклами і намагатися якомога точніше відобразити їхній прагматичний потенціал засобами української мови.

Література

1. Кафтанджиев Х. Тексты печатной рекламы / Х. Кафтанджиев. – Москва: Смысл, 1995. – 73 с.
2. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова). / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
3. Семенюк Т. П. Цілісність та зв'язність рекламного тексту (на матеріалі текстів німецької реклами) // Наукові записки. Серія "Філологічні науки" (Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя) // відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – Кн. 2. – С. 222-227.

УДК 81'255.4

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ РОМАНТИЧНОЇ КАЗКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Лєпухова Н. І.

На основі аналізу німецьких літературних романтичних казок Е. Т. А. Гофмана та В. Гауфа та їх україномовних перекладів розглянуто основні ознаки фразеологізмів казкового тексту та способи перекладу фразеологізмів українською мовою.

Ключові слова: фразеологізм, ознаки фразеологізмів, способи перекладу, літературна казка.

На основе анализа немецких литературных романтических сказок Э. Т. А. Гофмана и В. Гауфа и их украиноязычных переводов автор рассматривает основные признаки фразеологизмов сказочного текста и способы перевода фразеологизмов на украинский язык.

Ключевые слова: фразеологизм, признаки фразеологизмов, способы перевода, литературная сказка.

The author considers the main characteristics of idioms of the fairytale texts and different ways of their translation into Ukrainian on the basis of the analysis of the German fairy-tales by W. Hauff and E. T. A. Hoffmann and their Ukrainian translations.

Key words: idiom, characteristics of idioms, ways of translation, literary fairy-tale.

Фразеологізми сприяють ментальному розкриттю народності у мові, оскільки, як зазначав Б. О. Ларін, вони завжди опосередковано відображають погляди народу, суспільний лад, ідеологію своєї епохи, подібно до того як "ранкове світло відображається у краплі роси" [2, с. 52].

Велика кількість теоретичних досліджень з фразеології висвітлена у працях таких вчених-дослідників як О. О. Потєбня, Ш. Баллі, Ф. де Соссюр; багатьох сучасних українських авторів: Л. Г. Авксент'єв, М. Ф. Аледіренко, Я. Т. Билиця, В. І. Гаврись, М. Т. Демський, С. Н. Денисенко, В. І. Кононенко, В. І. Лавер, О. П. Пророченко, Л. Г. Скрипник, Г. М. Удовиченко та ін.; сучасних зарубіжних вчених: Ю. Ю. Аваліані, Н. М. Амосова, В. Л. Архангельський, В. В. Виноградов, В. П. Жуков, О. В. Кунін, В. М. Телія, І. І. Чернишова, Ф. Зейлер, В. Флейшер та ін. Цими вченими було проведено дослідження фразеологізму як основної одиниці фразеології, його природи, функціонування фразеологізмів у мовленні, виявлення їх різновидів, визначення методів дослідження, наведено класифікації фразеологізмів тощо.

Незважаючи на велику кількість досліджень фразеологізмів як у галузі лінгвістики, так і у галузі перекладознавства, невирішеними залишаються ряд питань, зокрема, питання перекладу фразеологізмів відносно різних типів дискурсу, чим визначається актуальність нашого дослідження. Метою статті є аналіз основних ознак фразеологізмів, представлених у текстах німецьких романтичних казок Е. Т. А. Гофмана і В. Гауфа та дослідження способів їх перекладу українською мовою на прикладі україномовних перекладів і переказів, виконаних різними перекладачами у різний час.

Німецький дослідник Гаральд Бургер визначає фразеологізми як стійкі словосполучення, які складаються із двох або більше слів, що являють собою синтаксичну і семантичну єдність і відтворюються мовцями як одиниця мови [4, с. 1]. При цьому він наголошує на тому, що для визначення словосполучення як фразеологізму потрібно виокремити певні його критерії/ознаки, а саме: ідіоматичність, лексикалізацію/відтворюваність та стабільність.

Розглянемо окрему кожну з цих ознак.

Під **ідіоматичністю** розуміють переосмислення значення, семантичну трансформацію компонентів фразеологізму. Словосполучення є ідіомою, якщо сума

значень його окремих компонентів не відповідає значенню словосполучення [7, с. 71]. Такі словосполучення найбільш поширені серед фразеологічного складу мови й можуть існувати як у мові оригіналу, так і у мові перекладу, наприклад, *leeres Stroh dreschen* – *переливати із пустого в порожнє, товкти воду в ступі*. Проте розрізняють також часткові ідіоми, значення окремих компонентів яких не є трансформованим, і неідіоматичні конструкції (мовні штампи).

Наступним критерієм фразеологізму є його **лексикалізація та відтворюваність**. Відтворюваність є важливою ознакою фразеологізмів, тобто фразеологізми не продукуються як вільні синтагми у процесі мовлення, а відтворюються мовцем у своїй єдності зі словникового складу мови. Фразеологізми не створюються за синтаксичним зразком, а відтворюються як готові мовні одиниці. Для фразеологізмів є характерним використання їх як однієї лексеми, і як лексема вони мають значення, що пов'язане із певною формою. Тобто йдеться про цілісність значення, що породжує сприйняття фразеологізму мовцем як однієї лексеми [5, с. 24-25]. З цієї точки зору надзвичайно важливими є здатність перекладача впізнавати наявні фразеологізми у мовленні чи тексті та вміння адекватно передавати їх засобами мови перекладу без порушення їх лінгвокультурологічного значення.

Останнім критерієм фразеологізмів є їх **стабільність**, стійкість, що тісно пов'язана з їх відтворюваністю. Щоб вислів відтворювався, він має бути стійким. Часто стабільність називають основною ознакою фразеологізмів. У фразеологізмі неможливо замінити окремі лексеми іншими лексемами, навіть синонімами, неможливо також змінити порядок слів. Наприклад, фразеологізм *den Stuhl vor die Tür stellen* – *відмовити* не можна замінити на *den Sessel vor die Tür stellen* [6, с. 61].

Таким чином, в рамках нашого дослідження ми визначаємо фразеологізм як сталий вислів, що складається із двох і більше компонентів, об'єднаних у словосполучення чи речення, що іноді має трансформоване, переосмислене значення, характеризується ідіоматичністю, відтворюваністю, стабільністю і виражає лінгвокультуру певного етносу.

Більшість дослідників виділяють чотири основні способи перекладу фразеологізмів: метод фразеологічного еквівалента, метод фразеологічного аналогу, дослівний переклад фразеологізмів (калькування), описовий переклад фразеологізмів. Всі ці способи перекладу використовуються перекладачами німецьких романтичних казок Е. Т. А. Гофмана і В. Гауфа в україномовних перекладах. Розглянемо кожен з цих способів окремо.

Метод фразеологічного еквівалента. Оптимальним перекладацьким рішенням при перекладі фразеологізмів є пошук ідентичної фразеологічної одиниці за змістом, функцією та стилістичними характеристиками у мові перекладу, наприклад: *die Nase rümpfen* – *наморщити носа, бути незадоволеним, die Achseln zucken* – *знизати плечима, бути нерішучим, zwischen den Zeilen lesen* – *читати між рядків, mit j-m Arm in Arm gehen* – *йти з ким-н. рука в руці*.

При перекладі фразеологізмів завжди намагаються відшукати еквівалент фразеологічного виразу, оскільки використання таких відповідностей дозволяє найбільш точно передати іншомовний фразеологізм мовою оригіналу.

Розглядаючи питання структурно-семантичної еквівалентності фразеологізмів, О. Д. Райхштейн розрізняє такі види структурно-семантичної еквівалентності фразеологізмів:

1) фразеологізми з підвищеною структурно-семантичною еквівалентністю (фразеологізми-інтернаціоналізми, тобто фразеологізми, запозичені і мовою оригіналу, і мовою перекладу з третьої мови, найчастіше, з грецької або латинської мови, наприклад: *Achillesferse* – *Ахіллесова п'ята, Schwert des Damokles* – *Дамоклів меч, Augenasstallen* – *"аєґієві стаїні", den Pegasus satteln/besteigen* – *осідлати Пегаса, babylonische Verwirrung* – *вавилонське стовпотворіння* [3, с. 55]. Як зазначає В. М. Комісаров, при запозиченні двома мовами одного і того ж фразеологізму його значення може змінитися, і внаслідок цього ці фразеологізми можуть стати "фальшивими друзями перекладача" – схожими за формою, але різними за змістом [1, с. 182].

2) фразеологізми з відносно близькою структурно-семантичною еквівалентністю (фразеологізми з просторічним компонентом): *eine Anschaffe auftun, jmdm. geht die Muffe, ein Kackmeier sein*.

3) фразеологізми з низькою структурно-семантичною еквівалентністю:

- фразеологізми, до складу яких входять національні власні назви та назви національних реалій: *das ist die reine Milchmädchenrechnung; frech wie Oskar; rangehen wie Blücher; da kennen Sie Buchholtzen schlecht; Hans Dampf in allen Gassen; ein getreuer Eckart; ab nach Kassel; Hinz und Kunz; bis zum Tz.*

- фразеологізми, що містять нейротизми (компоненти, що не зустрічаються поза межами фразеологізмів і не вживаються самостійно як лексеми: *mit jmdm. Schindluder treiben; Schmu machen; da/dort ist Schmalhans Küchenmeister; Zeter und Mordio schreien* [3, с. 51].

У аналізованих нами казках мають місце фразеологічні еквіваленти, і їх переклад не викликає труднощів, такими еквівалентами є двокомпонентні стійкі словосполучення типу: *nicht recht bei Troste sein – бути не словна розуму, den Hunger stillen – вгамувати голод, die Last von den Schultern nehmen – зняти тягар з плечей, j-m die Haut abziehen – дерти шкуру з кого-н., sich (D.) etw. zu Herzen nehmen – брати близько до серця що-н.* [9, с. 48, 52, 70, 72, 202]. При цьому в більш ранніх україномовних перекладах трапляється більша кількість мовних одиниць фразеологічного типу, з допомогою яких відтворюються вказані вище двокомпонентні стійкі сполучення, наприклад, стійке словосполучення *j-n aus der Fassung bringen* в україномовному переказі казки В. Гауфа "Карлик Ніс" передається як *збити з пантелику* [11, с. 47]. На нашу думку, такий варіант перекладу є більш вдалим, на відміну від *збентежити кого-н.*, адже несе в собі експресивну конотацію завдяки використанню ідіоми з трансформованим значенням, що вживається у мовленні тільки в такому вигляді. Так само і фразеологізм *j-m (fast) das Herz abdrücken*, значення якого у фразеологічному словнику визначено як *"засмучувати кого-н, завдавати болю, тривожити"* в україномовному перекладі звучить як *"серце мліло"* [11, с. 47]. Інший випадок використання експресивного виразу, пор.: *Auch tat man ihm unrecht, wenn man ihn geradezu faul schalt – І як би хто подумав, що він ледарь, то так само взяв би гріх на душу* [11, с. 99]. Ми вважаємо, що з допомогою таких висловів перекладачам вдалося певним чином наблизити оригінал тексту до української культури, так би мовити, "одомашнити" казку, оскільки україномовний читач має змогу сприймати звичні для нього, упізнавані ним мовні одиниці, які є частиною його лінгвокультури.

Повних фразеологічних еквівалентів, що мають місце в україномовних перекладах аналізованих казок, небагато. Наступним ефективним прийомом перекладу фразеологізмів виступає **пошук фразеологічного аналогу**, тобто такого стійкого звороту, який за значенням адекватний іншомовному фразеологізму, але повністю або частково відрізняється від нього за образною основою.

Приклади фразеологічних аналогів в україномовних перекладах казок В. Гауфа і Е. Т. А. Гофмана: *Ein Narr macht viele (Narren) – До кого пристанеш, такий і сам станеш, in tiefen Schlaf gesunken – зморив глибокий сон* (пер. Є. Поповича), *porинула в глибокий сон* (пер. Шалай, Худякова), *j-n in die Enge treiben – загнати на слизьке кого-н., es j-m angetan haben – наводити на людей ману* (пер. Є. Поповича), *насилати на людей нечисту силу* (пер. Шалай, Худякова) [8, с. 179; 10, с. 103, 116].

За відсутності у мові перекладу фразеологічних еквівалентів до фразеологічних одиниць, що вживаються у мові оригіналу, ми вважаємо пошук фразеологічних аналогів найбільш оптимальним перекладацьким рішенням, оскільки при цьому зберігається стилістична функція фразеологізмів, авторська інтенція та створюється можливість віднайти міжкультурний баланс.

Іншим прийомом перекладу фразеологічних одиниць, що використовується перекладачами казок В. Гауфа та Е. Т. А. Гофмана, є **калькування**. Цей прийом застосовується тоді, коли при перекладі фразеологізму намагаються виділити його образну основу, національний колорит та реалії. Калькування фразеологічних одиниць може використовуватися тільки у тому випадку, якщо в результаті калькування створюється вислів, образність якого легко сприймається адресатами перекладу, а сам вислів не справляє враження неприродності, неналежності до мови перекладу [1, с.184].

Вдалими прикладами використання цього прийому в україномовних перекладах аналізованих казок ми вважаємо такі: *das Maß unseres Herzeleids*

vollzumachen bis über den Rand – міру наших страждань наповнити вщерть, Unfug treiben – чинити усякі неподобства, Geld wie Heu – грошей як полови, [9, с. 195, 102, 94].

Проте інколи при калькуванні неправильно відтворюється зміст висловлювання, висловлювання звучить неприродно або втрачається його образність, і такий переклад не можна вважати вдалим, наприклад: *Schritt vor Schritt – ступінь за ступнем*, (правильно: *крок за кроком* – пер. Л.Н.)... *der mir tüchtig unter die Arme greifen könnte – Він би добре підійшов мені під руку (j-m unter die Arme greifen – допомогти кому-н., підтримати кого-н. у скрутному становищі), Ach, an meiner Wiege wurde es mir nicht gesungen, daß ... Ах, над моєю колискою ніхто не співав мені, що ... [11, с. 52, 100, 48].* В останньому випадку більш вдалим є використання описового перекладу М. Івановим: *Ах, хто б міг подумати, що...* [9, с. 118].

З метою пояснення фразеологічного вислову, який не має ні еквівалента, ні аналогу у мові перекладу і який неможливо перекласти за допомогою калькування, використовують **описовий переклад**.

Цей прийом перекладу фразеологізмів також часто використовується в україномовних перекладах, наприклад: *in Unglück und Verderben geraten – загрозувати нещастям та загибеллю, zu Schand' und Spott – собі на ганьбу і на посміх людям* (пер. Є. Поповича), *на ганьбу перед усім селом* (пер. Шалай), *Wind von etw. bekommen – довідатися про що-н., дізнатися про що-н., schlecht und recht – коли добре, а коли й скрутно* [9, с. 92, 97; 10, с. 371].

У перекладі речення *...Wilm Falke hätte sich entweder wirklich dem Bösen für Gold verschrieben, oder hätte doch ein Anerbieten dazu von dem Fürsten der Unterwelt bekommen* українською мовою спостерігаємо введення перекладачем фразеологічного виразу у першій частині речення і опущення сталого виразу *Fürst der Unterwelt*, що має еквівалент в українській мові – *князь темряви*, у другій частині речення, пор. *... Вільм Фальк або й справді продає душу дияволу, або ж принаймні дістає від нього таку пропозицію* [8, с. 175].

При порівняльному аналізі оригіналів текстів німецьких літературних казок В. Гауфа та Е. Т. А. Гофмана та їх україномовних перекладів нами було помічено, що перекладачами використовується прийом компенсації в тексті, коли одні фразеологічні одиниці у тексті оригіналу замінюються нейтральними мовними одиницями у тексті перекладу і навпаки. При цьому в текст перекладу може привноситися нова лінгвокультурологічна інформація. Так, наприклад, в україномовному перекладі казки Е. Т. А. Гофмана "Малюк Цахес на прізвисько Цинобер" при перекладі нейтрального виразу *auf ihre Weise handhaben und kurieren wollen* з'являється фразеологічна лінгвокультура *переробити на свій копил*, тобто *зробити що-н. по-своєму, на свій лад* [12, с. 112]. Слово *копил* в українській мові позначало шевську колодку, з допомогою якої швець шив одяг і яка у кожного швеця була власна і відрізнялася від інших за розмірами, звідси цей сталий вираз із трансформованим значенням.

Інші приклади вживання фразеологізмів в україномовних перекладах аналізованих казок на фоні використання нейтральних лексичних одиниць в оригінальних текстах: *über die Kräfte arbeiten – працювати до сьомого поту, Endlich überwand seine Ungeduld die Furcht – Зрештою у Петера увірвався терпець, ... sind die Menschen unredlich und schlecht. – люди попусувалися, втратили сором, ... wussten sie sich vor Freude nicht zu passen – захмеліли з радощів, als wenn ein jäher Blitz mich klafertief hineinschläge in den Boden – мов громом прибило мене, [8, с. 178; 9, с. 102, 116, 123; 10, с. 372].*

На наш погляд, таке розумне використання стійких фразеологічних виразів в україномовних перекладах казок на місці нейтральних лексичних одиниць тексту оригіналу сприяє кращому сприйняттю і розумінню змісту на основі упізнаваності рідних фразеологічних лінгвокультурем, збагачує текст експресивними засобами, надає йому образності.

Отже, основними прийомами при перекладі фразеологізмів німецьких літературних казок В. Гауфа та Е. Т. А. Гофмана є добір фразеологічного еквівалента, пошук фразеологічного аналогу, дослівний переклад (калькування) та описовий переклад фразеологізмів.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у порівняльному дослідженні використання і перекладу фразеологізмів на матеріалі народної і авторської казки.

Література

1. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : ЕТС, 2002. – 424 с.
2. Ларін Б.О. Про народну фразеологію / Б. О. Ларін // Праці X Республіканської діалектологічної наради. – Київ, 1961. – С. 52-64.
3. Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А. Д. Райхштейн. – М.: "Высшая школа", 1980. – 143 с.
4. Handbuch der Phraseologie. / Burger, Harald, Buhofer, Annelies, Sialm, Ambros – Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1982. – 433 S.
5. Hessky, Regina. Phraseologie: Linguistische Grundfragen und kontrastives Modell deutsch-ungarisch. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1987. – 128 S.
6. Higi-Wydler, Melanie. Zur Übersetzung von Idiomen: eine Beschreibung und Klassifizierung deutscher Idiome und ihrer französischen Übersetzungen. – Bern/New York/Paris: Verlag Peter Lang, 1989. – 335 S.
7. Kügler, Hans: Literatur und Kommunikation. Ein Beitrag zur didaktischen Theorie und methodischen Praxis / Hans Kügler. – Stuttgart: Klett, 1971. – 365 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Гауф В. Казки / В. Гауф. – Л.: Універсум, 2002. – 192 с.
9. Гауф В. Казки / В. Гауф. [з нім. пер. М.О. Іванов]. – К.: Школа, 2006. – 224 с.
10. Гауф В. Казки Гауфа і Гофмана / В. Гауф, Е.Т.А. Гофман; [пер. укр. мовою С.Г. Шалай, Ю.Б. Худяков]. – Ростов-на-Дону: Орфей: Проф-Прес, 2001. – 512 с.
11. Гауф В. Казки Вільгельма Гауффа / В. Гауф; переказ з нім. мови М.Харченко (та ін.), ред. І. Труба. – Катеринослав; Відень: Катеринославське видавниче товариство "Стежка додому", 1919. – 160 с.
12. Гофман Е. Т. А. Малюк Цахес / Е. Т. А. Гофман; [пер. з нім. С. Сакидона і Є. Поповича]. – Харків: Фоліо, 2012. – 655 с.

УДК 81'255.2

РОБОТА З ОРИГІНАЛОМ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (СЕКРЕТИ ТВОРЧОЇ МАЙСТЕРНІ ПЕРЕКЛАДАЧА А. В. ОНИШКА)

Мазур О. В.

У статті розглянуто методику роботи перекладача-практика А. В. Онишка з текстами художньої літератури різних жанрів. Виокремлено принципи опрацювання оригіналу на доперекладному етапі та безпосередньо під час перекладу твору.

Ключові слова: переклад, художній переклад, оригінал, аналіз, перекладацький метод, перекладацький принцип, творче кредо.

В статье рассматривается методика работы переводчика-практика А. В. Онишка с текстами художественной литературы разных жанров. Выделены принципы работы над оригиналом на допереводном этапе и непосредственно при переводе текста.

Ключевые слова: перевод, художественный перевод, оригинал, переводческий метод, переводческий принцип, творческое кредо.

The paper concerns practical translator A. V. Onyshko's multigenre belles-letters works evaluation methodology. The original evaluation principles on both pre-translation and the translation stages are identified.

Key words: translation, belles-letters translation, original, translation method, translation principle, creative credo.

Кожен письменник або перекладач керується системою настанов, визначених його вдачею, долею, ставленням до роботи, вміннями, знаннями, досвідом попередників та талантом. Сукупно кажучи – своїм **творчим кредо**.

Мета нашої розвідки – ознайомити з секретами творення художнього перекладу, проаналізувавши методику роботи Анатолія Васильовича Онишка – перекладача поезії та прози, редактора і критика перекладів – з текстом оригіналу. Погляди українського інтерпретатора на переклад, що їх ми виносимо на розсуд широкого загалу, висвітлені у епістолярії, критичних статтях "Розбіжні паралелі" [162], та "Післямова перекладача" [13], інтерв'ю.

Всебічне опрацювання оригіналу – найголовніша складова перекладацької концепції, запорука адекватності перекладу. М. Зеров висловлює кілька основних побажань до перекладачів, перше і найголовніше з яких "повне розуміння тексту, над відтворенням якого в рідній мові вони працюють" [3, с. 284]. Перекладач мусить не просто розуміти текст, а й відчувати в ньому світогляд автора, розуміти історичний контекст твору, який перекладається, його стилістичні особливості. Мова йде про прискіпливий попередній аналіз перешотвору перекладачем, який при тому зберігає і "печать власної індивідуальності" [5, с. 903]. Беззаперечно, результатом такої праці буде високомайстерний переклад.

Перекладознавець Я. Рецкер стверджував, що "попереднє прочитання і аналіз тексту, який треба перекласти, дозволяють заздалегідь визначити характер змісту, ідейне скерування і стилістичні особливості матеріалу, щоб мати критерій для вибору мовних засобів у процесі перекладу" [16, с. 8]. В. Коптілов наголошував що перекладацька творчість не обмежується, а збагачується внаслідок аналізу оригіналу, бо цей аналіз дає їй чіткий орієнтир, допомагає відібрати з кількох варіантів перекладу найвідповідніший оригіналу [6, с. 147]. Г. Кочур наголошував на відтворенні змісту, "а для цього треба дослідити культурні концепти соціуму, у яких створювався текст" [10, с. 18], "найпоследовніше дотримання художньої форми перешотвору", "постійно загострена увага до мови перекладу" [1, с. 82].

Придивімося ж пильніше, як реалізовано настанови попередників і сучасників у роботі над перешотвором А. Онишком.

Перекладач починав роботу над оригіналом не з тексту, а з **розвідки про текст і його автора**, при чому у найширшому культурному контексті. Так, зі статті

"Розбіжні паралелі" ми дізнаємося, як перекладач працював над "Пісню про нібелунгів": "Не справа перекладача заглиблюватися у дослідження досліджень, надто мало у нього на це часу... Та коли берешся за переклад якогось твору, то вільно чи невільно мусиш поозиратися у докільлі цього твору. І тут інколи наштовхуєшся на вельми цікаві з погляду перекладача, та й просто людини, явища і паралелі, які часом виходять за межі наперед окресленої тематики" [14, с. 168]. У ході роботи над оригіналом А. Онишко вивчив історію віднайдення твору Я. Германом у 1755 р., історію його засвоєння західноєвропейською культурою від першого друку Й. Бодмером у 1757 р. до найновітніших соціолого-культурологічних та літературознавчих досліджень сьогодення: статті Д.-Р. Мозера про "вплив августиніанського способу мислення на архітектурний подарований Баварією, а саме містом Пассау, Німеччині й усьому світові" і сучасного дослідження "Нібелунги рушали на північ". Автор останнього, Г. Ріттер-Шаумбург, подібно до того, як Г. Шліман знайшов Трою за текстом "Іліади", відстежив справжній шлях нібелунгів за текстом "Пісні...". Перекладача насамперед цікавили дві іпостасі першотвору: історичні події, покладені у його основу та часова віддаленість написання твору від історії, у ньому означеної; а також доля художнього вимислу і "закономірності творчого переосмислення вихідного матеріалу" автором. Це дає А. Онишку змогу краще зрозуміти зміст твору, особливо такого давнього, як "Пісня про нібелунгів", а також скласти первинне уявлення про стиль автора.

У межах історії засвоєння тексту оригіналу перекладач цікавився не тільки усіма відомими виданнями першотвору, а й **історією його реставрації**, знайденими варіантами і фрагментами оригіналу "Пісні...", лексичними та фонетичними розбіжностями між ними і їх роллю у цілому відтвореному тексті. Тим самим А. Онишко уточнює оригінал, повніше усвідомлює найтонші нюанси його змісту та форми, що пізніше вплине на прийняття конкретних перекладацьких рішень: у інтерв'ю івано-франківському телебаченню він пояснив, що у перекладі часто доводилося трактувати "темні місця" оригіналу, адаптуючи тим самим його для сучасного читача.

Той факт, що А. Онишко знав про існування та порівнював різні варіанти тексту оригіналу, допомагав йому дотримуватися семантико-стилістичної логіки оригіналу. Так, у першій строфі перекладу другої пригоди "Пісні про нібелунгів" М. Лукашем зустрічаємо рядки: *"Ріс принц у Нідерландах, на Рейні, не деінде, /.../ Іх стольний город Сантен був на самім Низу"* [8], які у А. Онишка звучать так: *"Тоді ж у Нідерландах ріс королівський син, /.../ В пониззі Райну, в замку могутнім і міцнім"* [12, с. 133] (тут і далі: виділено нами – О. М.). На наш погляд, другий варіант перекладу географічної назви "пониззя Райну" зрозуміліший сучасному читачу, ніж *"на Рейні... на самім Низу"*, що, через свою синтаксичну розірваність, є доволі розпливчастим семантично, а уточнення "Низ", написане з великої літери, може сприйматися як окремих топонім. Ф. Фюман у прозовому переказі "Пісні про нібелунгів" подає цілком зрозумілий варіант "Нижній Рейн" (am Unterrhein) [20, с. 9]. Ця деталь вказує на двоєдину перекладацьку настанову А. Онишка: (1) **увага до деталей** тексту оригіналу у поєднанні з (2) прагматичною націленістю на **зрозумілість перекладу** сучасним читачем.

Для глибшої інтерпретації змісту оригіналу перекладач дослідив історію його засвоєння в існуючих перекладах, прозових переказах, а також через наукове – насамперед, літературно-критичне – осягнення. Так він ознайомився з прозовим переказом "Пісні про Нібелунгів" Ф. Фюмана [19], знав про існування часткових перекладів М. Костецького, М. Москаленка (лист до М. Стріхи від 23 березня 1992 р.), Лукашевого перекладу 2-х перших пригод [8]. "Я зумисно не читав Лукаша (боявся), поки не зробив свою чернетку. Не дуже дивувався, виявивши, що деякі місця майже збіглися. А, дідько з тим, залишу комусь матеріал для дисертації на тему мого плагіатства. Ще хто зна, чи вийде мій переклад за життя і чи вийде взагалі", – писав А. Онишко у тому ж листі. Можливо, він мав на увазі лексичні збіги (питомим словом *"левень"* – від рідковживаного *"леvenesь"* – 1. високий, статний юнак; 2. те саме, що гайдамака [17] характеризується головний герой поеми Зігфрід у обох перекладах: у М. Лукаша *"буде моє слово про левня-смільчака"* [8], у А. Онишка – *"Сміливий, гоїний левень імення Зігфрід має"* [12, с. 133], у обох перекладах з'являється слово *"вितязь"* [8; 12, с. 131, 133] серед інших лексем синонімічного ряду *"рицар – вояка – левень – могутець"*, що може бути пояснено

захопленням їх авторів епічною поемою Ш. Руставеллі "Вітязь у тигровій шкурі"), фразеологічні збіги (у першій строфі першої пригоди обидва перекладачі використовують традиційне для українського епосу слово-сполучення "мужні вояки" [8; 12, с. 131]), або ж подібність цілих строф (у переказі Ф. Фюмана вони звучали як "Da sprach Kriemhild: "Wenn Ihr solches von meinem Manne zu sagen wisst, liebste Mutter, dann will ich zeitlebens ohne Liebe bleiben, auf dass ich niemals Leid erfahre. So werde ich es fröhlich haben bis zum Tod!"" [20, с. 8]. Відповідно, в українських перекладах М. Лукаша та А. Онишка: "Не мов мені про мужа, матінко моя, / Милощів мужчини не хочу знати я. / Хочу, щоб довіку цвіла моя краса: / Від любощів та милощів вона марніє і згаса" [8]; "Не згадуйте про мужа, о матінко моя. / Про любощі звитяжця не хочу знати я, / Лиш хочу, щоб до смерті цвіла моя краса: / А від любові мужа вона марніє і згаса" [12, с. 133].

Вищенаведені приклади засвідчують не тільки методику роботи А. Онишка з оригіналом через його якнайповнішу рецепцію, в тому числі й через інтерпретації попередників, а й тяглість української перекладацької традиції. У конкретному перекладі "Пісні..." вона реалізована в єдності перекладацьких рішень А. Онишка і М. Лукаша, обумовлених схожістю творчого кредо митців, подібністю їхніх інтерпретаційних настанов, вокабулярів і, можливо, тезаурусною єдністю у відношенні до "навколотекстової" обізнаності з оригіналом.

Слід наголосити на особливості **методики** дослідження А. Онишком "текстового довкілля". Він постійно проводить **паралелі** між літературними, культурними, історичними контекстами оригіналу з відповідними контекстами інших творів у межах доби та жанру (наприклад, проводить паралель між "Вітязем у тигровій шкурі" та "Піснею про нібелунгів" за часом створення, порівнює твори за часом і способом винайдення, за віддаленістю описаних подій, торкається проблеми авторства в контексті "епохи, схильної до епосів"). Роздумуючи над оригіналом, наводить факти, які характеризують відповідну епоху в цілому: культуру певного історичного часу, видатних діячів та їх ставлення до знайденої літературної пам'ятки, проводить паралелі між подібними творами. Тим самим він не тільки демонструє широку ерудицію, а й **позиціонує оригінал у діяхронічному просторі світової культури**.

Окремим етапом дослідження оригіналу є вивчення **особистості** його **автора**. А. Онишко вивчає автора як за дослідженнями попередників, так і через текст твору. Його цікавить насамперед не особа, а особистість автора. Говорячи про невідомих авторів "Слова..." і "Пісні..." (знов у паралелі!), перекладач наголошує: "Обидва, хоч і залишили в своїх творах авторське ставлення до описуваного, однак не лишили своїх імен, та хіба це ж так багато важить? Основне – твір, або, як кажуть по-новітньому, текст" [14, с. 168–169].

В особі автора перекладача цікавить насамперед рівень його ерудиції, духовності, громадянської свідомості, поетичної обдарованості. А. Онишко ніби "вживається" у образ автора першотвору, для повнішої картини реконструює навіть його вдачу з тексту першотвору: "герой твору ніколи не скочить вище за автора, або, принаймні за авторський ідеал," – стверджує він і виокремлює ось таку цікаву рису: "Не надто заможний, бо дуже полюбляє гіперболізувати давальницьку щедрість можновладних, мабуть, не без потаємної думки отримати якусь дешицу за свій труд" [14, с. 169].

Цікаві паралелі, які проводить перекладач між хронотопом твору і особою автора: з того, що герої твору не зістаріються за 30–40 років, А. Онишко висновує, що автор – "чистої води захоплений оповідач. ... на брак часу не нарікав" [14, с. 169]. Саме у контексті особистості автора, з похибкою на його вдачу та поправкою на історичний час, розгадує перекладач і **"поетичну волю (тобто ідейний задум) оповідача** (виділено нами. – О. М.): чи написаний твір на замовлення чи "поштовою до написання служили наміри теологічного або пасторсько-дидактичного характеру" [14, с. 169]. Глибоке вивчення особистості оповідача допомагає А. Онишку відділити у тексті елементи, характерні для стилю автора від вкраплень, продиктованих його меркантильними інтересами або рисами вдачі. Як стверджував І. Франко, переклад твору – це спроба перевираження єдності психічних явищ та естетичних фактів [18, с. 11]. Усвідомлення характеру ідейного задуму стає тлумачу у нагоді при виборі тональності перекладу.

Ми впритул наблизилися до "текстового" етапу опрацювання А. Онишком оригіналу. Перше, на що звертав увагу перекладач уже на рівні тексту – **стиль**, який досліджувався не з метою розуміння творчих вподобань автора, а, так би мовити, з огляду на сучасність, з "прицілом" на читацьке сприйняття. У ході роботи над твором Ф. Ніцше "Так казав Заратустра" [11] А. Онишко сперечався з іншим перекладачем німецького мислителя – П. Тарашуком щодо перекладацьких розв'язків, визначених специфікою стилістики оригіналу: "Біда (а мо', й щастя?) в тому, що у нас різні **підходи до стилю** Ніцше... Стилiстика Ніцше, попри "моцність", блискуча, чудернацька, новаційна і декого дратувала. Та це не означає, що мені слід дратувати нашого сучасного читача," – зазначає він. Виходячи з засад турботи про читача, А. Онишко працює над тим, щоб зробити свій переклад "легшим" для сприйняття (перекладач визнає, що переклад багатьма читачами "Всесвіту" сприймався важко), але так, "щоби не скотитися до спрощення", – пише перекладач у листі до П. Тарашука 19 квітня 1991 року. Остання примітка про **неприпустимість "спрощення"** – показник високих естетичних вимог А. Онишка до перекладу.

Принцип зрозумілості та доступності сприйняття своїх перекладів читачами провідний у як у творчості, так і критиці перекладу А. Онишка. На нього рівняється робота на усіма рівнями перекладу. У листі до А. Онишка від 17 квітня 1991 р. П. Тарашук зазначає, що при перекладі "Так казав Заратустра" слід було змінити підпорядковану правилам німецького правопису, та ще й авторську, пунктуацію Ф. Ніцше на відповідну українську, на що А. Онишко відповів: "Пунктуація Ніцше неунормована і новаторська на ті часи. Особливо двокрапка – вона позначала поділ на тезу-антитезу, причину-висновок, etc... Намагатимусь і трошки і посучаснити, і залишити дух тієї пунктуації. А лапки, пряму мову ліпше залишимо переважно як є" (лист до П. Тарашука від 19 квітня 1991 р.). У такому підході до реалізації графіко-пунктуаційного рівня першотвору у перекладі також видно прагматичну настанову А. Онишка вести розмову з українським читачем **у рамках стилістики автора**, користуючись його прийомами текстової організації, але з поправкою на особливості сприйняття віддаленого у часі твору читачем-сучасником. На нашу думку, незначний відхід перекладача від авторської форми наблизив читача до розуміння авторського задуму.

Задля зрозумілості авторської ідеї, втіленої у **ономастиконі** оригіналу, перекладач веде кропітку роботу над **відповідністю звучання та змісту** кожного елементу іменника. Показовою у цьому плані є робота співавторів П. Тарашука та А. Онишка над перекладом детективного роману М. П'юзо "Останній дон" для часопису "Всесвіт" [15], механізм якої описаний в епістоларії у травні – вересні 1997 р. Вирішивши називати одного з героїв *Бенні Слай*, а не перекладати прізвище як "Смик", перекладачі обирають такий самий підхід і до решти героїв з "промовистими" прізвищами: "*Кросс* – та це ж Хрест Господень, а *Клерікуціо* – явний клерикал", – зазначає П. Тарашук у листі А. Онишку від 02 липня 1997 р. У своєму рішенні перекладачі керувалися думкою, що вищезгадані оніми є типовими зразками прізвиськ мафіозних діячів, які радше вказують на їх приналежність до злочинного світу, ніж характеризують їх вдачу, адже переклад їх "промовистих" прізвищ та прізвиськ позбавлений підтексту. Такий підхід дозволив не перейти межу надмірної українізації твору про італійську мафію. Однак правило одноманітності відтворення імен на італійський зразок схибило у відтворенні деяких імен, які кумедно звучать для українського читача: таких, як *Піппі* тощо.

Інколи, щоби краще збагнути характер певного персонажа і відповідно відтворити його, співавтори відшукують інтертекстуальні зв'язки, сягаючи інших часів та літературних жанрів: "про Моллі Флендерс писав ще Дефо, докладно змалювавши життя тієї куртизанки," – зауважує у тому ж листі П. Тарашук. У відповідь на зауваження колеги А. Онишко додає нових рис у змальований ним образ "адвоката сторони захисту" Моллі Флендерс: якщо у першій редакції (червень 2007 р.) про її вчинки, змальовані в оригіналі стилістично нейтральними лексемами "*case*" і "*trick*", перекладач розповідає словами "*справа*" і "*випівка*", то у другій (вересень 1997 р.) – словами "*оборутка*" і "*штукарство*".

Обговорюються і трансформації відтінків значень окремих слів оригіналу в перекладі з огляду на стилістику перекладу та вірогідне читацьке сприйняття: чи називати "*фішки*" "жетонами", чи не краще сказати "*найразючіший*" замість

"наймоторніший", коли "йдеться про силу враження, а не ступінь відчутого страху", чи не краще "*посилати під три чорти*", "ближчі для далеких від Середземного моря українців", людей, "несимпатичних колишнім мешканцям Си(і)цилії", а не посилати їх "плисти або *танцювати на океанське дно*" – розмірковує А. Онишко у листі від 4 травня 1997 р. Так він дбає про **легкість** і, разом з тим, **повноту сприйняття лексичного боку оригіналу читачем**, світогляд якого формувався у межах культури, відмінної від культури автора, виконує настанову Г. Кочура про переклад як "глибокий філологічний аналіз із розкриттям своєрідного сприймання світу носіями різних мов та культур" [4, с. 24].

Приділяється увага і **синтаксису оригіналу**, його відповідній реалізації у перекладі. Колишній учень А. Онишко дорікає своєму вчителю П. Тарашуку у листі від 1 вересня 1997 р., що той "зловживає правильним синтаксичним порядком слів, опріснюючи тим переклад, та особовими займенниками... Написане мною і відредаговане Вами звучить як сценарій, тобто надто правильно, а не як художня проза". Принагідно зауважмо, що певна нечіткість синтаксису була притаманна самому А. Онишку на початку його перекладацької діяльності, що зауважив і Г. Кочур: "хотілося б, щоб перекладач досяг більшої природності і прозорості в синтаксичній побудові" [7, с. 17]. Відповідно, можемо говорити про вільність синтаксичної будови текстів перекладів як частину творчого методу А. Онишка. "Бачу різницю між нашими перекладами, і Ваш видається мені все ж легшим і справнішим стилістично, бо мій трохи важкуватий і незграбний", – пише П. Тарашук співавтору 2 липня 1997 р., "мені Ваш переклад більше до вподоби саме отією розкутістю, якої, певно, так прикро бракує мені", – визнає у листі від 12 вересня того ж року П. Тарашук.

Підсумовуючи роботу А. Онишка над текстом оригіналу, можна стверджувати, що він дотримувався засад М. Зерова щодо перекладознавчого аналізу першотвору: звертав прискіпливу увагу на лексику, не допускав змішування слів "високого та низького стилю", зважав на художні прийоми та фігури оригіналу, його метричні особливості, евфонію – як звукопис, так і риму [2, с. 295–305], а також намагався подивитися на оригінал очима його автора, вивчав першотвір через низку "розбіжних паралелей" у широкому культурному контексті.

Література

1. Житник В. Григорій Кочур як редактор поетичного перекладу / В. Житник // Григорій Кочур і український переклад : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (27–29 жовт. 2003 р.). – К. – Ірпінь : Перун, 2004. – С. 79–83.
2. Зеров М. У справі віршованого перекладу / Микола Зеров // Зеров М. Українське письменство : [статті]. – К. : Основи, 2003. – С. 609–624.
3. Зеров М. У справі віршованого перекладу : [нотатки] // Зеров М. Нове українське письменство : [статті]. – Мюнхен: Інст. літ., 1960. – С. 277–306.
4. Зорівчак Р. П. Творчий дивосвіт Григорія Кочура / Роксолана Зорівчак // Григорій Кочур. Бібліографічний покажчик. – Львів : ЛНУ, 1999. – С. 7–34.
5. Клен Ю. Слово живе і мертво / Юрій Клен // Вісник. Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. – 1936. – Кн. 12. – С. 902–909.
6. Коптілов В. Переклад чи переспів? / В. Коптілов // Всесвіт. – 1972. – № 5. – С. 145–150.
7. Кочур Г. Дебют перекладача: Про твори Г. Гайне та Е. По в перекладах А. Онишка / Григорій Кочур // Жовтень. – 1972. – № 3. – С. 17.
8. Лукаш М. Із "Пісні про Нібелунгів" [Електронний ресурс] // Поетичні майстерні. – Режим доступу : <http://maysterni.com/publication.php?id=11140>
9. Некряч Т. Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів : [навч. посіб.] / Т. Некряч, Ю. Чала. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 200 с.
10. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади / Фрідріх Ніцше / [пер. з нім. : А. Онишка, П. Тарашука]. – К. : Дніпро, 1993. – 415 с.
11. Онишко А. Замкнуте коло : [поезія, переклади] / Анатолій Онишко. – 2-е вид., доп. – Коломия : Вік, 2007. – 240 с.
12. Онишко А. Післямова перекладача / Анатолій Онишко // Всесвіт. – 2003. – № 3–4. – С. 113–116.
13. Онишко А. Розбіжні паралелі (3 приводу "Пісні про Нібелунгів") [Текст] / Анатолій Онишко // Всесвіт. – 1996. – № 12. – С. 168–169.

14. П'юзо М. Останній дон : [роман] / [пер. з англ. : А. Онишка, П. Таращука] // Всесвіт. – .– 1997–1998. – № 11 (1997)–4 (1998).
15. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика [Текст] / Якоб Рецкер. – 2-е изд. – М. : Межд. отнош., 2001. – 216 с.
16. Словники України on-line: Словозміна. Синонімія. Фразеологія // Укр. лінгвіст. портал [Електронний ресурс]. – ©ULIF 2001–2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
17. Франко І. Я. Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання / І. Франко // Франко І. Я. Зібрання творів у 50 тт. – К. : Наук. думка, 1976–1986. – . – (Т. 39). – С. 7–20.
18. Фюман Ф. Пісня про Нібелунгів у прозовому переказі / Ф. Фюман. – К. : Веселка, 1989. – 158 с.
19. Fühmann F. Das Niebelungenlied. Neu erzählt von Franz Fühmann / Franz Fühmann / [Illustr. von Dieter Wiesmüller]. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2006. – 224 S.

УДК 81'25(075)

РЕДАГУВАННЯ ОРИГІНАЛУ ПЕРЕДАКЛАДАЧЕМ ТА КРИТИКА ПЕРЕКЛАДУ**Науменко А. М.**

У статті висвітлюються дві на перший погляд змістовно не пов'язані між собою проблеми, які однак логічно складають певну систему теоретичних та практичних новацій для сучасного перекладознавства: право і причини змістовної переробки оригіналу перекладачем і провідна методологія критики у сучасному перекладознавстві.

Ключові слова: практика перекладу, перекладацькі новації, редагування оригіналу, роль перекладача, перекладач як редактор

В статье освещаются две на первый взгляд содержательно не связанные между собой проблемы, которые всё же по своей логике составляют определённую систему теоретических и практических новаций для современного переводоведения: право и причины содержательной переработки оригинала переводчиком и ведущая методология критики в современном переводоведении.

Ключевые слова: практика перевода, переводческие новации, редактирование оригинала, роль переводчика, переводчик как редактор.

The article overviews two on the face of it unrelated problems which would still fall into one group of theoretical and practical innovations in translation studies. These concern the translator's right and reasons to revise the original as well as critical methodology in current translation theory.

Key words: translation practice, translation innovations, revision, translator's role, translator as editor.

Справедливо вважається, що редагування будь-якого тексту є корекцією цього самого тексту. Але парадокс вичитування перекладу полягає в тому, що воно обов'язково повинно починатись із редагування оригіналу: якщо в ньому є логічні, мовні або стилістичні помилки (помилки, а не суб'єктивні риси ідіолекту автора оригіналу!), їх треба спочатку "відкорегувати" (тобто врахувати) і лише потім переходити до виправлення самого перекладу. Так, у вірші Тараса Шевченка "Заповіт" сказано:

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій...*

Більше про могилу нічого не сказано, але багато перекладачів цього вірша додали інформацію, яка експліцитно в оригіналі відсутня і на перший погляд (та й на другий і третій!) суттєво перекурує його зміст.

Росіянин А. Твардовській:

*Как умру, похороните
На Украине милой,
Посреди широкой степи
Віройте могилу,
Чтоб лежатъ мне на кургане...*

Білорус Я. Купала:

*Як памру я, похавайце
На Украйне мілай,
Сярод стэпу на кургане...*

Німка Г. Ціннер:

*Wenn sch sterbe, sollt zum Grab ihr
Den Kurgan mir bereiten...*

Англiсць Дж. Вір:

*When I die let me buried
In my beloved Ukraine,
My tomb upon a grave-mound high...*

Як бачимо, всі процитовані перекладачі використали лексему "курган": А. Твардовській – "Чтоб лежать мне на кургане", Я. Купала – "Сярод стэпу на кургане", Г. Ціннер – "sollt zum Grab ihr Den Kurgan mir bereiten", Дж. Бір – "My tomb upon a grave-mound high".

Ця лексема відсутня у Т. Шевченка і вносить у переклади історично, політично й біографічно патетичну фальшиву фактографію, що, мовляв, я ліричний герой-українець належу до великого етносу скифів, предків українців й інших народів, яких ховали після смерті не в примітивно заглибленій могилі, як в інших варварських народів, а на високому кургані!

Але перекладачі мали право (навіть повинні були!) внести цю лексему, бо автор оригіналу зробив двічі (!), не помітивши цього, грубу логічну помилку, коли написав:

*Як умру, то поховайте
Мене НА могилі, (а не У могилі! – А.М.Н.)*

І додав:

*Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.*

Невже зріла людина Тарас Григорович Шевченко (тобто освічена людина, а не письменник Тарас Шевченко!) не розумів, що українці ховають своїх померлих не на могилі, а у могилі, і що - за всіма законами шкільної геометрії Євкліда! – ніяк не можливо, знаходячись у глибокій могилі на площині (у Шевченка "Серед степу широкого"), бачити "лани широкополі, І Дніпро, і кручі"?!

Цілком зрозуміло, що його перекладачі, щоб уникнути звинувачень критиків перекладу у нелогічності перекладацького сюжету, свідомо йшли на змістовне редагування оригіналу, не помічаючи при цьому їх "вбивства" національної концепції першотвору. До речі: на це їх штовхали не тільки семантика використаних Тарасом Шевченком лексем, а й морфологія його тексту, бо будь-який неписьменно-нормативний українець часів Тараса Шевченка завжди казав: "Поховайте мене у могилі", а Тарас Шевченко вирішив бути помилковим оригіналом.

Отже, якщо редагування будь-якого авторського тексту є пристосуванням тексту до нормативів мови, якою він написаний, то корекція перекладу є його пристосуванням до задуму оригіналу.

Взагалі сучасна критика перекладу зробила в галузі художнього перекладу ще мало чого позитивного, бо вона рідко порівнювала ідейно-художні концепції оригіналу та перекладу, без чого про неї як науку говорити важко. Вона завжди аналізувала фонетичні, лексичні та граматичні пасажі або окремі складові частини тексту, при цьому не у співвідношенні з концепцією оригіналу, а лише з нормами мови перекладу.

Так, А. Цветаєва писала про переклад Н. А. Холодковським "Фауста" Гете як про найвище досягнення російської мови [12, с. 76], М. Вільмонт – те ж саме про переклад цього твору Б. Пастернаком [3, с. 34], А. Зарицькі стверджував, що переклад В. Сьомухою "Фауста" Гете є найвищим досягненням білоруської мови [5, с. 11], О. Білецький - що переклад цього твору М. Лукашем є шедевром української мови [2, с. 6]. Подібні думки з приводу перекладів інших творів висловлюються багатьма критиками [7].

Тому й висновки такої критики є морально-смакові ("добре-погано", "подобається-ні" тощо), а не наукові ("переклад або обробка", "збережена концепція чи ні" тощо); зрозуміло, що вони допомагають ремеслу перекладача, його майстерності, але дуже мало професіоналізму й ще менше – теорії перекладу.

Значніші успіхи мають інші сфери перекладознавства: теорія загального перекладу, психологія перекладу, переклад технічної літератури та документів, усний і військовий переклади. Але тут, як і взагалі, критика перекладу повинна займатися висвітленням причин успіхів або неуспіхів перекладача, а не вихвалюванням чи осудженням його праці.

Але ж переклад треба порівнювати з оригіналом як дві цілісності, а не за їх окремими компонентами (фонетика, лексика, граматики, епізоди тощо). Критик повинен встановити, чи зберіг перекладач ідейно-художню концепцію оригіналу, а не

лише її окремоті, а якщо критик і буде займатися ними, то лише як конкретним втіленням названої концепції. На матеріалі таких висновків і розв'язуватимуться всі практичні та теоретичні питання критики перекладу.

Головна користь від порівняння перекладу та оригіналу полягає у вирішенні питання про принципову можливість-неможливість збереження ідейно-художньої концепції оригіналу. Друга користь є чисто літературознавчою: суму всіх перекладацьких інтерпретацій оригіналу можна розглядати як наслідок його художньо-образної багатозначності і тим самим уточнювати літературознавче тлумачення першотвору.

Але множинність перекладів є явищем неоднозначним. Тут треба розмежовувати перекладачів-фахівців і перекладачів-поетів: перші працюють заради читача, другі - лише для себе. Причини множинності у них різні. У фахівців вони полягають у неможливості зберегти в перекладі ідейно-художню концепцію оригіналу (зараз мова не йде про так звані підробки під переклад, бо у такому випадку причина множинності зовсім інша – халтура), бо фахівець завжди наївно вірить, що його переклад буде кращим, ніж усі попередні, буде, так би мовити, самою істиною в останній інстанції; він упевнений, що, як колись сказав теоретик перекладу М. Морозов, *"завжди можна досягти ще більшої подібності з оригіналом, знайти більш виразні риси"* [8, с. 1].

Причина множинності перекладів у поетів уже зовсім інша.

Західнонімецький драматург Т. Дорст, який зробив чимало перекладів з Мольєра, Дідро, О Кейсі та ін., сказав про це наприкінці 1970-х років: *"Чому я перекладаю п'єси старих майстрів? Щоб прилучитися до існуючих творів та щоб, безумовно, мати для моєї творчості користь з того, перед чим я схилиюсь"* [13, с. 175].

Отже, критика перекладу, якщо вона зможе вказувати на плюси та мінуси попередніх перекладачів, на їхні хиби при інтерпретації концепції оригіналу, буде допомагати робити нові переклади з мінімумом помилок і втрат. Але вона повинна при цьому розв'язувати ще й таку проблему: а чи звучить переклад як творіння мови оригіналу. На увазі мається не традиційний (і, як гадає більшість перекладознавців, лише єдиний) підхід до перекладу: чи порушені у ньому звичайні закономірності мови перекладу (у такому випадку немає проблеми: якщо не порушені, то й балакати нема про що, а якщо порушені, то перекладач є неписьменною людиною). На увазі тут мається зовсім інше, дійсно складне питання, без вирішення якого переклад буде завжди сприйматися читачем (та й критиком) як оригінальний твір мовою перекладу (тобто новим твором на відомий сюжет), але зовсім не перекладом з іншої мови.

Проблему цю можна окреслити так: чи повинен переклад звучати як представник іншої мови, іншого мислення, інших звичаїв, іншого побуту тощо, тобто звучати так, щоб читач одразу зміг впізнати *"іноземне обличчя"* автора, а не тлумачити твір як іноземний сюжет рідного (за мовою) письменника-співвітчизника. Це і є справжньою проблемою (не про екзотику теми тут, звичайна річ, йдеться): переклад звучить літературно своєю мовою, але водночас крізь його ідейно-художню концепцію виразно проступають пануючі ознаки світосприймання носіїв мови оригіналу (ознаки змісту та форми).

Проблема ця давня (ще В. Гумбольдт на початку минулого століття вимагав зберігати у перекладі іншомовний, *"чужинний"* відтінок), але й сьогодні спірна. Так, С. С. Прокоповіч теж вважає, що *"переклад повинен бути адекватним, тобто сприйматися як оригінальний твір своєю мовою, і водночас бути твором чужинним"* [11, с. 40], хоча інші бачать в цій *"чужинності"* брак перекладу [4, с. 69]

Тому цілком зрозуміло, чому неможливо прийняти постулат Б. Пастернака, висловлений ним з приводу своїх перекладів шекспірівських трагедій: *"Як і оригінал, переклад повинен справляти враження життя, а не словесності"* [10]. Б. Пастернак тут не має рації двічі: як перекладач, бо переклад все ж таки повинен справляти враження словесності, а не життя, при цьому іншомовної словесності, і як митець, бо оригінал, якщо це справжнє творіння белетристики, повинен теж справляти враження не життя, а словесності (гарні були б ми замолоду, коли б замість реального кохання відчували лише його ідеальний сурогат, тобто читаючи пастернаківський переклад *"Ромео та Джульєтти"*!).

Такі проблеми має предметна структура критики перекладу. Щодо жанрової: основоположним жанром повинен стати концептуальний аналіз перекладу (тобто

зіставлення ідейно-художніх концептів оригіналу та перекладу), але мобільним жанром – компонентний аналіз (тобто різне зіставлення одного з компонентів цієї концепції; але не фіксація окремих знахідок, успіхів або помилок перекладача, а зведення їх у систему, базою якої є індивідуальний стиль перекладача та співвідносність цієї системи з загальною концепцією перекладу, а тієї - з концепцією оригіналу).

При цьому не треба забувати і про те, що у перекладу є три грані, які повинна висвітлювати його критика: переклад як об'єкт сприйняття читачем; як наслідок діяльності перекладача; як предмет теоретичного аналізу. У першому випадку критик займається оцінкою питання, чи синтезувалися творчі принципи перекладача, закони мови перекладу та художнє мислення автора оригіналу у цілісну єдність, яку і звать перекладом, чи то перед читачем знаходиться обробка, самостійний твір. У другому випадку критик цікавиться причинами успіхів та втрат перекладача, а у третьому розробляє методологію та методику перекладу і його аналізу як гносеологічного, психологічного, художньо-естетичного й лінгвістичного акту.

Але адресатів у критиці перекладу не три, як може здатися на перший погляд (тобто читач, перекладач, критик у широкому розумінні цього слова), а 8: один непрофесіональний читач і три фахівці (перекладач, критик у вузькому розумінні, теоретик); при цьому кожна з цих чотирьох категорій ділиться на два типи: той, хто знає мову оригіналу, і той, хто її не знає. Тому необхідною й неминучою, є, з одного боку, тематична, понятійна і термінологічна диференціація публікацій (від популяризаторства у рецензії для масового літературного видання до "герметизації" у фахових дослідженнях для перекладознавців), а з іншого, потрібне постійне балансування на зіставленні мов оригіналу та перекладу для читача, який знає мову оригіналу (інакше всі аргументи критика будуть бездоказовими), та на максимально можливому описі наслідків цього зіставлення лише мовою перекладу для читача, який мови оригіналу не знає (бо інакше для нього все теж буде бездоказовим; а таких читачів - більшість навіть серед перекладознавців).

Немає потреби аргументувати думку, що названі грані й категорії важко виділити у чистій сутності і що вони існують лише як тенденції, але враховувати їх все ж необхідно, хоч, можливо, і не так прямолінійно, як це робить, наприклад, К. Ю. Амбрасас-Саснава [1] {там, зрозуміло, інші грані та категорії, але суть справи від цього не змінюється).

Звісно, що перекладачі цінують аналіз успіхів і невдач, коли він стосується концепції оригіналу, а не окремої перекладу, бо для перекладача дуже важливим є "входження" в художню атмосферу тексту (ритм, авторське ставлення до слова, національний колорит тощо), щоб тим самим зберегти в перекладі іншомовне "обличчя" оригіналу. Саме це призводить часто-густо до суперечок з редактором, який твердить: "Так нашою мовою не пишуть, не кажуть, не мислять". Про такі проблеми мова завжди йде, коли перекладознавці збираються за "круглим столом" [6]. Критик повинен не брати на себе функцію такого редактора, а розібратися у тому, де іншомовність перекладу є художньо виправданою (і як це перекладачеві вдалося зробити), а де вона є потворним наростом на мові перекладу (і чому це скоїлось).

Та, з іншого боку, "буквалізм" (тобто дослівний переклад, підрядник) інколи буває не лише кращим за поганий небуквальний переклад, а й просто необхідним (наприклад, "Пісня про Гільгамеша", "Беовульф", "Пісня про Роланда", "Слово о полку Ігоревім", "Пісня про мого Сида", "Пісня про Нібелунгів" та ін.: тут через багато "темних" місць у самому оригіналі доречним є навіть буквалізм у точному розумінні цього терміна, тобто перенесення оригіналу по буквах; див., зокрема, праці О. О. Сулейменова про "Слово").

Гете, який у своїй концепції світової літератури багато уваги надавав перекладові, взагалі вважав підрядних не лише доречним, а й необхідним. Так, у "Примітках" до свого "Західно-східного дивану" він писав: *"Переклад, який прагне бути ідентичним оригіналові, має точність підрядника і безмежно наближає нас до оригіналу"* [9]. Так, для автора цієї книги (і як читача, і як літературознавця, і як фахівця, який займається філологічними проблемами перекладу, і як мовознавця) переклад Н. А. Холодковскім гетевського "Фауста", за який він, до речі, був у 1927 р. відзначений Повною Пушкінською премією Російської АН і який дуже наближається до підрядника (тобто грішить буквалізмом), є точнішим, адекватнішим, кращим за переклад Б. Пастернака, який (переклад), безумовно, є більш поетичним, ніж у

М. Холодковського, але тому і менш точним. Аналогічна ситуація і з українськими перекладами "Фауста" у І. Франка та М. Лукаша.

Таким чином, там, де вільний переклад призводить до втрат у ідейній концепції оригіналу, дослівний переклад є незамінним. Інша справа, хто є при цьому адресат перекладу. Якщо це – непрофесійний читач, то для нього формально чудовий переклад навіть зі змістовими втратами буде приємнішим, ніж підрядник; якщо ж це читач професійний (тобто коли він цікавиться якістю першотвору), то все повинно бути навпаки.

Але є буквализм і іншого ґатунку, тобто окрема помилка в повноцінній тканині перекладу; тож вона на то і окремість, щоб не робити з неї "*спотворювання шедевр*", як це інколи так класифікують деякі критики [9]; тут треба краще працювати редакторів. Про третій вид буквализму – халтуру - нема чого й казати, бо він до творчості немає ніякого відношення.

Звичайна річ, що всі названі вище проблеми сама критика перекладу як мобільна галузь перекладознавства розв'язати не може, бо тут потрібне поглиблене дослідження предмета, а потім - об'єкта пізнання. Тому необхідна ще одна галузь – теорія критики перекладу, тобто його філософія, яка дозволить встановити зв'язки критики перекладу з іншими науками. А зв'язки ці повернуться у жанрову різноманітність критики перекладу як поширення та поглиблення практики перекладу. Подібне розподілення пропонувалось часто, зокрема В. Я. Комісаровим, але до його реалізації справа не дійшла.

І починати тут треба з усвідомлення перекладацького акту як явища комплексного. Якщо не знати про філософський аспект мови (що мова є насамперед ставленням її носіїв та творців до оточуючої їх дійсності), то з критики та практики перекладу легко зникає національний аспект мислення, який часто-густо веде до неперекладності ідейно-художньої концепції оригіналу (і тоді переклад виступає не як іншомовне явище, а як черговий твір мовою перекладу). Тому молоді критики та перекладачі повинні читати праці про мову та мислення, філософію перекладу, соціолінгвістику тощо.

Якщо не знати про специфіку художнього образу в белетристиці (що він створюється лише за рахунок лінійної черговості слів, тобто як вони з'являються у творі, а не за рахунок їх сумарної кількості), то легко ввести себе в оману, яка поширена серед теоретиків, критиків і практиків перекладу, що переклад може бути адекватним оригіналові, коли втрати в одному місці "компенсувати" додатками в іншому. Тому молоді критики та перекладачі повинні читати праці про філософію естетики, відношення дійсності та мистецтва, сутність мистецтва та белетристики, про окремі категорії літератури.

Це стосується і праць про психологію словесного мистецтва: автора та читача.

Цілком зрозуміло, що знати треба не лише сучасні погляди, а й класику філології: дослідження Потебні про образність, Виготського про психологію творчості, Мелетинського про міф, Лосева про символ тощо.

Лише тоді зрозумілою стане сутність перекладу й наук про його критику та редагування.

Література

1. Амбрасас-Саснава К. Ю. Еще раз о разделах переводоведения // Тетради переводчика. – 1977. – № 14. – С. 3-11.
2. Білецький О. І. Передмова // Гете. Фауст / Пер. М. Лукаша. – К., 1955. – С. 6.
3. Вильмонт Н. Н. Гете и его "Фауст" Предисловие // Гете. Фауст / Пер. Б. Пастернака. – Л., 1955. – С. 34: "замечательное по мощи стиха и слога русское перевыражение "Фауста"".
4. Воеводина Т. В. О пейзажных описаниях в русской речевой традиции сравнительно с итальянской // Тетради переводчика. - 1981. - № 18. – С. 32-46.
5. Зарыцкі А. "Фауст" на беларускай мове: Передмова // Гетэ. Фауст - Мінск; 1976. – С. 11.
6. Див. про одну з таких конференцій: Иностран. лит. – 1984. – № 1.
7. Куртна А О языке Бокаччо в двух переводах "Декамерона" // Мастерство перевода. – М., 1965. – С.204-213; Костецки И. Актуально ли барокко по сей день? //

Мастерство перевода. – М., 1977. – С. 467-479; Wandruschka M. Österreichische Literatur in Übersetzungen. – Wien, 1983. – 554 S.

8. Цит. за: Мастерство перевода. – М., 1965. – С. 204.

9. Цит. за: Мастерство перевода. – М., 1968. – С. 237.

10. Цит. за: Мастера русского стихотворного перевода. – Л., 1968. – Т.1. – С. 69.

11. Прокопович С. С. Адекватный перевод или интерпретация текста? / Тетради переводчика. – 1980. – № 17. – С. 40.

12. Цветаева А. Двойное пламя // Наука и жизнь. – 1985. – № 2. – С.76: "Даже трудно себе представить, что это перевод, что на другом языке они (строки перевода. – А.Н.) могут прозвучать не хуже! В русском звучании, в выборе именно этих слов для этих оттенков смысла они звучат не как перевод, а как по-русски созданное стихотворение".

13. Dorst T. Moliere. – Frankfurt am Main, 1972. – S. 175.

УДК 811.801.61

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЕТИКИ Г. ГАЙНЕ У ПЕРЕКЛАДІ А. МАЛИШКА

Петренко Є. М.

У статті розглядається проблематика відтворення поетики Г. Гайне засобами мови перекладу, на прикладі перекладів, які виконав А. Малишко. Аналізуються переваги і недоліки перекладів, а також розглядаються шляхи компенсації втраченого при перекладі.

Ключові слова: поетика, віршований твір, переклад, труднощі перекладу, строфа, рима, ритм, стопа, повтор, засоби увиразнення мови.

В статье рассматривается проблематика отображения поэтики Г. Гейне с помощью средств языка перевода, на примере переводов выполненных А. Малышко. Анализируются преимущества и недостатки переводов, а также рассматриваются пути компенсации того, что было утеряно в переводе.

Ключевые слова: поэтика, стихотворение, перевод, трудности перевода, строфа, ритм, рифма, стопа, повторов, средства выразительности речи.

The article deals with a topic of communication of Heinrich Heine's poetic manner by means of target language illustrated by the translations of A. Malyshko. The advantages and disadvantages of translations are analyzed. This paper also presents the means for replacement of the elements, lost in translation.

Key words: poetic manner, poem, translation, translation problems, strophe, rhythm, rhyme, stress foot, refrain, means of emphasis' expression.

Переклади поезій Генріха Гайне посідають чинне місце в українській перекладній літературі як за кількісними, так і за якісними показниками і відображають загальні тенденції розвитку українського поетичного перекладу. Твори Г. Гайне перекладали М. Бажан, Леся Українка, Д. Павличко, Л. Первомайський, М. Рильський, А. Малишко. Проблемність відтворення поетики Г. Гайне становить цікавий матеріал для філологічних досліджень з позиції поетики, текстуальної лінгвістики і сучасного перекладознавства.

Поетика – це одне із ключових і найдавніших понять теорії літератури, а тому існують його різноманітні визначення. Одним з них є визначення Л. М. Гаспарова, котрий зазначає, що поетика – це наука про систему засобів вираження у літературних творах [2, с. 295]. Жирмунський В. М. охарактеризував поетику як науку, що вивчає поезію як мистецтво, а об'єктом цієї науки він вважав художнє слово [3, с. 15]. Переклад – лише один з можливих підходів до поетики тексту.

Оскільки віршований твір є різновидом художнього твору, йому притаманні всі ознаки художнього стилю, головною з яких є активне використання всіх існуючих засобів увиразнення мови. Але при цьому існують ознаки, які є типовими виключно для поетики віршованого твору. Це так звані ритміко-мелодійні характеристики (строфа, рима, ритм, стопа), які власне й відрізняють віршований текст від прозового чи драматичного.

Мистецтво поетичного перекладу має дві суперечливі тенденції: перекладені вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, але при цьому, вони повинні вносити в літературу щось нове, знайомити читачів з раніше невідомими поетичними образами. Видатний вчений А. Федоров стверджує, що вимоги передачі ритму, рими, строф з одного боку, і слова – з іншого, приходять інколи до більш різкого зіткнення, ніж вимоги до точності прозового перекладу [6, с. 108]. Взагалі, за твердженням Н. А. Борченко, можливо виокремити декілька видів перекладу віршованого твору: буквальный, стилізований, художній, формальний, функціональний – переклад, при якому проводиться пошук мовних і культурних еквівалентів, відповідників і аналогів [1, с. 3].

Процес перекладу поетичних творів супроводжується низкою труднощів. Тюленев С. В. відносить до таких збереження національної своєрідності, збереження

духу та часу вірша, а також вибір між точністю та красою перекладу [5, с. 334]. Як відомо, одна з основних функцій мови – передача інформації. І збереження точності інформації при передачі-прийомі залежить від того чи володіє адресат і адресант одним і тим же кодом. У випадку поетичного твору – це не так просто, адже адресант може надати повідомленню іншого значення. При цьому також важливу роль відіграють поза текстові зв'язки, так читач може по-іншому зрозуміти суть твору автора, з яким його розділяють покоління [4, с. 119]. Переклад на рівні поетичного сюжету та композиції зазвичай не викликає особливих труднощів, однак існують випадки, коли через мовні невідповідності втрачаються чи переграються деякі епізоди. Так, наприклад, зміна сюжету сталася при перекладі вірша Г. Гайне "Ein Fichtenbaum steht einsam" ("Самотній кедр на стромині") Л. Первомайського, оскільки граматичний рід слова "сосна" в українській та німецькій мовах не співпадає. Тобто, в українській мові слово "сосна" має жіночий рід, а у німецькій – чоловічий і в тексті оригіналу насправді йдеться про кохання між чоловіком та жінкою, які змальовуються в образі дерев. Перекладаючи вище наведений твір, Л. Первомайський вирішив цю проблему, змінивши "сосна" на "кедр", і отримав наступний варіант: "На півночі кедр одинокий". Таким чином, він зберіг і зміст, і ритміку поезії Г. Гайне.

Твори, які переклав А. Малишко, були за поетикою близькими його власній творчості. Він переклав 5 ліричних віршів, у яких йшлося про кохання, це такі вірші як: "Das ist ein Flöten und Geigen", "Wie die Wellenschaumgeborene", "Und wüßten's die Blumen, die kleinen" та ін. Їх пов'язує тема нещасливого кохання. А. Малишко відтворює поетику цих творів, зберігаючи обрану автором зовнішню форму і добираючи лексеми подібного типу. Слід зауважити, що всі вірші Г. Гайне, які були перекладені А. Малишком, невеликі за обсягом. Найчастіше це – два, три або чотири чотиривірші, що написані ямбом.

Малишко А. вдало відтворює тип римування та строфіку першотвору. Г. Гайне написав переважну більшість своїх творів, використовуючи перехресне римування (абаб). Зазвичай рима першотвору неграматична і багата, однак у Г. Гайне зустрічаються і граматичні рими – переважно іменникові. У перекладах А. Малишка навпаки переважає граматична рима – іменникова і дієслівна. Як у оригіналі, так і у перекладі рими багаті і точні. Проте, А. Малишко перекладав не лише римовані твори, а й верлібри. У них перекладач показує непересічну майстерність, зберігаючи характерну для цього типу віршів систему – тонічну.

У своїх віршах Г. Гайне часто використовував – **асонанс і алітерацію**, за допомогою котрих у більшій мірі створюється настрій і образність поезії. Звісно, важливим є їх відображення засобами мови перекладу. Розглянемо це на прикладі перекладу А. Малишка:

<i>Das ist ein Flöten und Geigen,</i>	<i>І скрипка, і флейта грає,</i>
<i>Trompeten schmettern [drein];</i>	<i>Сурма іскристо б'є,</i>
<i>Da tanzt [wohl] den Hochzeitreigen</i>	<i>Весільної починає</i>
<i>Die Herzallerliebste mein.</i>	<i>Дівча – кохання моє.</i>
<i>Das ist ein Klingen und Dröhnen,</i>	<i>Розсипали дзвони й грози</i>
<i>[Von Pauken und Schalmei'n];</i>	<i>Литаврщик і сурмач,</i>
<i>Dazwischen schluchzen und stöhnen</i>	<i>В них чути стогін, і сльози,</i>
<i>Der? [guten] Engelein.</i>	<i>І добрих ангелів плач.</i>

Варто звернути увагу на збереження звукової форми вірша, зважаючи на те, що при перекладі не відтворюються фоностилістичні засоби (асонанс і алітерація), а лише їх художня функція. У перших чотирьох рядках Г. Гайне використовує багато різноманітних голосних і дифтонгів, насамперед такі, як: **u, ei, e, ö, i, a, o** та ін., повторюваність котрих створює ефект гри на музичному інструменті. Такий прийом не важко відтворити в українській мові. А. Малишко у своєму перекладі також використовує різноманітні голосні, а саме: **i, e, a, y, u, o, i** та ін. Таким чином, створюється радісна атмосфера веселоців, пісні та танцю. Однак на противагу їй в останніх чотирьох рядках виступають глухі, шиплячі та тверді приголосні, такі як: **sch, ch, p, s** та ін., що передають розпач і печаль покинутого юнака. Особливо часто повторюється звук [ʃ], немовби хлопець у відчаї, однак намагається опанувати себе і заспокоїтися. У перекладі також наявне навантаження приголосних, а саме: **c, ч, x, п** та ін., що також створюють подібний ефект. Однак замість звуку [ʃ], в українській

мові постійно повторюється звук [ч], котрий також несе у собі функцію заспокоєння. Тому переклад достатньо повно відтворює звуковий образ, створений в оригінальному тексті.

Не менш улюбленим засобом виразності у Г. Гайне є **повтор**. Завдяки повтору слів або словосполучень на них зосереджується увага читача, тим самим посилюється їх роль у тексті, надаючи йому виразності та експресивності. Однак у перекладі А. Малишко часто опускає повтори, як бачимо у наступному прикладі:

<i>Herz, mein Herz, du vielgeduldiges,</i>	<i>Серце многотерпеливеє,</i>
<i>Grolle nicht ob dem Verrat;</i>	<i>Затамуй і сум, і плач;</i>
<i>Trag es, trag es, und entschuldig es,</i>	<i>Глупоту і зраду милої –</i>
<i>Was die holde Törrin tat.</i>	<i>Все прийми і все пробач.</i>

Варто зазначити, що А. Малишко намагається їх компенсувати. У вище згаданому вірші "Wie die Wellenschaumgeborene", перекладач опустив два повтори у другому чотиривірші, а так як вони є важливим компонентом ідиостилю автора, це має негативні наслідки, як для передачі почуттів, адже повтори роблять твір більш емоційним, так і для відтворення стилю автора. Тому А. Малишко компенсує втрачене у першому чотиривірші. На рубежі третього і четвертого рядків перекладач використовує повтор близьких за значенням слів – **"заручилася, одружилася"**, яких не має в оригіналі. Таким чином А. Малишко, на нашу думку, компенсує втрачені повтори **"Herz, mein Herz"** та **"Trag es, trag es"**.

На прикладі вже відомого нам твору "Das ist ein Flöten und Geigen" також можна виокремити низку недоліків і переваг у відображенні лексичного складу вірша: в оригіналі музичні інструменти гучно грають в унісон, а у перекладі флейта, скрипка і сурма розрізнені, тобто перші дві просто грають, а третя "б'є". При чому А. Малишко заміняє трубу на сурму, що надає віршові національного колориту. Цей хід також є важливим і вдалим для завершення твору, адже в оригіналі звучить **"Schalmei'n"** – людина, що грає на музичному інструменті шаль май, що є традиційним інструментом німецького робочого руху. А тому **"сурма"** є вдалим заміном, адже це український національний духовий інструмент, що використовувався у полковій музиці Війська Запорізького. Тож, ці слова мають однакове стилістичне забарвлення.

У третьому рядку перекладу дівчина **"весільної починає..."** мається на увазі пісня, а в оригіналі – танок, а точніше весільний хоровод. Г. Гайне вживає застаріле слово **"Herzallerliebste"**, що означає "кохана". В українській мові немає еквівалента, тому А. Малишко компенсує його вживанням лексеми **"дівча"**, що також є дещо забарвленою, оскільки виражає ніжне ставлення до дівчини.

В останньому рядку автор оригіналу вживає слово "Engel" з пестливим зменшувальним суфіксом *-lein*, в українській мові це можна відтворити за допомогою суфіксів *-ок, -очок, -еньк, -атк, -ятк* та ін. Однак А. Малишко ігнорує цей прийом і нічим не компенсує його задля того, щоб не порушити ритміко-мелодійного малюнку вірша. Загалом, переклад цього твору А. Малишком вважаємо вдалим, оскільки він досяг основної мети, котру ставить перед собою перекладач – передав зміст та образну емоційність твору, при цьому мінімально жертвуючи формою.

Пестливо зменшувальні суфікси втрачаються при перекладі і в інших творах, як наприклад:

<i>Und wüßten sie mein Wehe,</i>	<i>А знали б у високості</i>
<i>Die goldenen Sternelein,</i>	<i>Зірки, що біль мене гне,</i>
<i>Die kämen aus ihrer Höhe,</i>	<i>Вони б завітали в гості,</i>
<i>Und sprächen Trost mir ein.</i>	<i>Розважили б мене.</i>

У третьому чотиривірші "Und wüßten's die Blumen, die kleinen" словосполучення **"goldenen Sternelein"** – *золоті зіроньки*, автор перекладу замінює на **"зірки"**, ігноруючи означення і пестливо-зменшувальний суфікс *-lein*. Натомість він додає експресивності, перекладаючи словосполучення **"mein Wehe"** – *мій біль*, наступним чином: **"біль мене гне"**. У третьому рядку третього чотиривірша **"kämen aus ihrer Höhe"** – *спустилися зі своєї висоти*, А. Малишко переосмислює і перекладає **"завітали в гості"**, не змінюючи при цьому основну думку.

Взагалі у процесі перекладу А. Малишко вдавався до низки лексико-граматичних трансформацій (вилучення, додавання, перестановка, заміна та ін.). Так, у перших двох рядках твору квіти з **"kleinen"**, тобто маленьких, у перекладі

перетворюються на *"пишні"*, а це значно змінює їх зовнішній вигляд. У другому рядку першотвору *"tief verwundet"* (mein Herz) – глибоко *поранене* моє серце у перекладі "... серце *болить* мені", а ці слова мають різні семантичні значення, так як поранити може лише хтось, проте боліти може з різних причин. Зміст третього і четвертого рядка також трохи викривлено, адже у першотворі квіти "...würden *mit mir* weinen / *Zu heilen* meinen Schmerz", тобто заплакали *разом із ним* *аби зцілити* його біль, а у перекладі "Заплакали б, невтішні / **Від болю** мого, смутні", як бачимо, про зцілення у перекладі не говориться і квіти плачуть самі по собі.

Наприклад, у перших двох рядках другого чотиривіршу перекладач додає обставину місця "в саду", що надає твору національного українського колориту. При цьому зміст не викривляється, адже не важливо, де саме знаходяться солов'ї. Також перекладач допускає неточність при перекладі словосполучення *"traurig und krank"* – сумний і хворий. У перекладі А. Малишка воно розривається у першому рядку і звучить *"серце у мене хворе"*, а у третьому *"печаль і горе"*, тобто перекладач змінює частину мови з прикметника на іменник і при цьому додає синонім – горе. Проте, це не є зайвим, адже вживання синонімів посилює емоційність твору. Однак у третьому рядку А. Малишко невинувато вилучає епітет *"fröhlich"* – *радісний*. Це можна пояснити тим, що перекладач прагнув зберегти ритм, як було сказано вище: при перекладі поетичних творів чимось доводиться жертвувати.

Переклади віршів Г. Гайне, виконані А. Малишком, відображають зміст, образність та емоційність, задум автора тощо і зовнішня форма їх при цьому не страждає. А. Малишко відтворив складну і своєрідну поетику віршів Г. Гайне засобами української мови. Подальші перспективи дослідження вбачаємо у детальному вивченні механізмів перекладу віршованих творів та в пошуку нових засобів компенсації для їх вдосконалення.

Література

1. Борченко Н. А. Трансформация образов в процессе перевода (на материале перевода стихотворения Г. Гейне "DIE NIXEN" / Н. А. Борченко, С. А. Кошарня // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2010. – № 12. – С. 3 – 12.
2. Гаспаров М. Л. Избранные труды. Т. 2. / Михаил Гаспаров. – М.: Высшая школа, – 1997. – 386 с. – Бібліогр.: С. 379.
3. Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика / Виктор Жирмунский. – Л.: Наука, – 1977. – 408 с. – Бібліогр.: С. 400.
4. Томашевский Б. В. Писатель и книга: Очерк текстологии / Б. Томашевский. – М.: Искусство – 1999. – 278 с. – Бібліогр.: С. 273.
5. Тюленев С. В. Теория перевода / С. В. Тюленев – М.: Гардарики, – 2004. – 336 с. – Бібліогр.: С. 321.
6. Федоров А. В. О художественном переводе / Андрей Федоров. – Л.: ОГИЗ гос. Изд-во худ. лит., 1991. – 257 с. – Бібліогр.: С. 244.

УДК 803.0-31:820 К .035:398

РОЛЬ ТА ВІДТВОРЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ ТА АНІМАЛІСТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Пісня К. С., Свиридов О. Ф.

Стаття присвячена аналізу та ролі просторової і анімалістичної символіки в художньому тексті. В даній статті надаються класифікація та принципи визначення символів. Розглядаються також головні проблеми перекладу даних символів та їх культурологічна детермінованість.

Ключові слова: символ, художній текст, культурологічна детермінованість символу, просторова і анімалістична символіка.

Статья посвящена анализу и роли пространственной и анималистической символики в художественном тексте. В этой статье представлены классификация и принципы определения символов. Рассматриваются также основные проблемы перевода данных символов и их культурологическая детерминированность.

Ключевые слова: символ, художественный текст, культурологическая детерминированность символа, пространственная и анималистическая символика.

The article is dedicated to the analysis and role of the spatial and animalistic symbolism in the literary text. There are the classification and the principles of definition of symbols in this article. The main problems of translation of such symbols and their cultural determinism are also reviewed.

Key words: symbol, literary text, cultural determinism of symbol spatial and animalistic symbolism.

Метою даної роботи є виявлення та визначення оцінної семантики просторових та анімалістичних символів в художньому тексті, а також аналіз проблем відтворення, пов'язаних з її використанням. Результати цього дослідження і матеріали роботи можна використовувати при вивченні різних жанрів художньої літератури, підготовці лекцій та рефератів з перекладознавства та філології.

За роботу ми визнаємо дефініцію символу, запропоновану академіком Аверинцевим С. С. "Символ – це образ, взятий в аспекті своєї знаковості, а також знак, наділений усією органічною та невичерпною багатозначністю образу" [1, с. 9].

Символи передають скритий сенс того, що хотів сказати автор, те до чого він готує читача. Вони відіграють провідну роль не тільки в фольклорі, але й створюють композицію художнього твору, його напругу та інколи навіть містицизм. Символізм пронизує творчість таких великих письменників як Едгар Алан По і Оскар Уайльд. Також, неодноразово до символіки у своїх творах звертаються Агата Крісті та Льюїс Керрол.

Навіть, читаючи художній текст мовою оригіналу, аудиторія не завжди впізнає в деяких словах символи, тож постає питання: "Що робити перекладачеві?" В своїй книзі М. О. Новикова зазначає, що при перекладі художніх творів перекладач має знати тільки таке визначення символу, яке дозволить йому:

- виокремити символ в художньому тексті;
- чітко знати різницю між символом та суміжним явищем (наприклад, метафорою або алегорією);
- визначити ступінь багатозначності того чи іншого символу;
- з'ясувати місце символу в структурі тексту оригіналу, щоб відтворити його в тексті перекладу [2, с. 21].

Дані поради, нажаль, є й основними проблемами, з якими зіштовхується перекладач. Але все ж є певний ключ до того, як саме їх вирішити. Наприклад, як зазначалося вище, виокремити символ та не переплутати його зі звичайним словом в художньому тексті досить не просто. Тут перекладач має спиратися на власний тезаурус, знання історії та релігії аудиторії перекладу. Для того аби розрізнити поняття "символ" та "троп варто зазначити, що в першого значна більша історія

значення (він має більший асоціативний ряд). Такий вибір значно спрощує знання перекладачем ідеостилу автора тексту оригіналу, адже найчастіше обрана тематика символів зустрічається й у всьому його творчому здобутку. Для виявлення символу та точного визначення його оцінної семантики перекладач може користуватися спеціалізованими словниками символів. М. О. Новикова зазначає, що такі словники особливо цінні, адже вони показують багатонаціональну та багатовікову детермінованість семантики даного символу, його нетотожність самому собі в різних культурах. Така предметна класифікація символів, яка використовується в словниках, необхідна, але не достатня для перекладачів і дослідників тексту. Вона не дозволяє виокремити конкретно-текстову та індивідуально-авторську семантику символу, що є досить важливим аспектом для відтворення її в повному обсязі в тексті перекладу [2, с. 18].

Підсумовуючи все вище сказане, можна додати тільки основні ознаки символу, які в своїй науковій праці "Функціонування символу в художньому тексті: зіставний та перекладацький аспекти" надає Шама І. М. На її думку, будь-який символ має відповідати певним критеріям, а саме:

- мати асоціативність та культурну детермінованість;
- бути багатозначним (накопичувати нові значення, при цьому не втрачаючи існуючих) і контекстуально обумовленим;
- мати емоційну забарвленість;
- бути антропоцентричним (етноцентричним) [2, с. 15]

Питання знання перекладачем не тільки власної культури та історії, але й закордонної культури постає при визначенні та перекладі багатозначного символу, воно ж впливає й на оцінні якості, що має символ. Символи мають позитивну, негативну та амбівалентну семантику. Наприклад, такий анімалістичний символ, як *"black cat"* в англійській літературі має позитивне виключно позитивну символічну конотацію, а в американській та українській – негативну. Дане явище спостерігається в творі Агати Крісті *"The Adventure of the Cheap Flat"*, де Пуаро радіє появі чорної кішки, а в контексті ми розуміємо, що для нього це гарний знак. В цьому випадку перекладач передає значення *"black cat"* – як *"чорна кішка"*, втрачаючи символізм, адже україномовна аудиторія сприйматиме такий переклад в негативному значенні. Отже, варто було б замінити *"чорну кішку"* на більш відповідний символ в мові перекладу. У випадку ж з новелою Едгара По *"Black cat"* в перекладі доцільніше зберегти назву *"Чорний кіт"*, адже вона означає власного демона головного героя, а для українського читача знайоме негативне значення цього символу і його зв'язок з іншим світом. До того ж, якщо звернутися до символічної семантики слова *"чорний"*, то для україномовного читача вона має негативне оцінне значення. *"Чорний"* передає скорботу, тугу, демонструє зв'язок з померлими і є кольором диявола.

Підсумовуючи все вище сказане, варто зазначити, що при перекладі символів, у тому випадку коли ми не можемо підібрати символ-відповідник, не варто вдаватися до описового способу перекладу і перевантажувати текст, тоді вже краще пояснити його значення в примітках до перекладу твору.

Найбільш багата символами творчість Едгар Алана По, тому за матеріали дослідження ми візьмемо його твори. Проаналізувавши його твори можна дійти висновку, що найбільш частіше цей автор звертається до анімалістичної та просторової символіки. Якщо анімалістичні символи ми розглянули вище, то тепер варто проаналізувати просторові. Слід зазначити, що ця категорія підрозділяється на:

- символіку горизонталі;
- символіку вертикалі;
- правосторонню символіку;
- лівосторонню символіку;
- символіку кордону [2, с. 12].

При чому точно визначити оцінну семантику ми можемо лише в випадку з правою(позитивна) та лівою(негативна) символікою. Таке чітке розмежування пояснюється тим, що в християнстві ангел завжди сидить праворуч, а диявол – ліворуч. Звідси в народі і кажуть: "Все, що праворуч, то й правда, а що ліворуч – до диявола". Те ж саме стосується і сторін світу таких, як захід(негативна семантика) і схід(позитивна). На сході сходить сонце, яке саме по собі символізує радість і появу чогось світлого і нового, а на заході сонце ніби покидає землю, там більше та довше

панує нічне світило. Володіючи такою інформацією, і читач, і перекладач можуть чітко впізнати роль і характеристику героя твору, що з'явився з тої чи іншої сторони. Важливим буде й розміщення героя позаду чи попереду, адже воно теж несе певне символічне значення. Місце знаходження позаду демонструє та символізує героя як негативний персонаж, адже таким чином він не дивиться людині в очі, нашіптує і ніби стримує та зупиняє розвиток того, за ким стоїть. Що ж стосується персонажу, що знаходиться попереду, то він найчастіше символізує провідника, який допомагає тиме подолати всі перепони.

Символіка вертикалі і горизонталі не така однозначна. Їй властиві свої як позитивні, так і негативні характеристики. Якщо порівнювати горизонталь та вертикаль між собою, то більш позитивною з точки зору оцінної семантики виглядає символіка вертикалі, але це не так. Такий хід думок притаманний необізнаній в даній тематиці людині. Адже все, що пов'язане з небом здається нам величним, недосяжним, незрозумілим та божественним, а все інше видається приземистим і знайомим. Символіці, як горизонталі, так і вертикалі, властиві свої позитивні та негативні характеристики. Так, самі по собі "небо" та "сонце" – позитивні символи, а от "грім" та "блискавка" – ні. Часто в літературі гроза або грім віщує біду, або символізує собою Божу кару за негідні вчинки. Подібний символ з'являється в новелі Едгара По "Падіння дому Ашерів". Дане речення: *"The storm was still abroad in all its wrath as I found myself crossing the old causeway"* демонструє читачеві, що в цьому випадку шторм постає караючою силою, що в своєму перекладі й зберігає Вишневий В. В. *"Ледь не збожеволівши, я кинувся геть і з тієї кімнати, і з самого замку. Отямився вже на бруківці - надворі так само з усією люттяю буяла гроза"* [3, с. 35].

Символіка горизонталі теж має позитивну і негативну оцінку семантику. Наприклад, "сад", "чисте поле" – позитивні. Негативними ж характеристиками володіють: "густий ліс", "бур'ян" та "озеро". Такі символи нашоствують читача на думку, що має статися щось важливе, але при цьому погане. Саме з негативної символіки починається "Падіння дому Ашерів". *"During the whole of a dull, dark, and soundless day in the autumn of the year, when the clouds hung oppressively low in the heavens, I had been passing alone, on horseback, through a singularly dreary tract of country, and at length found myself, as the shades of the evening drew on, within view of the melancholy House of Usher"* [4, с. 13]. Тут ми бачимо й "темні хмари", й "украї непривітну та дику місцевість" разом з "нескінченним, каламутним, безрадісним днем". З самої зав'язки автор таким чином нав'язує нам почуття тривожності та смутку, підкріплюючи його почуттями головного героя-оповідача. *"I know not how it was—but, with the first glimpse of the building, a sense of insufferable gloom pervaded my spirit"*, що вдало перекладає українською Вишневий В. В. – *"Не знаю чому, але вже з першого погляду на цей будинок душа моя сповнилась нестерпного смутку"* [3, с. 38].

І нарешті, для чого потрібно з'ясувати місце символу в структурі тексту оригіналу, та відтворити його в тексті перекладу. Як зазначалося вище часто символ грає провідну роль в композиції твору. За його допомогою автор може створювати дзеркальні конструкції, тобто ніби протиставляти одне явище іншому, наприклад, порівнювати добро і зло, або таким чином демонструвати паралельність світів. Таке явище ми можемо спостерігати в творчості англійського письменника Льюїса Керрала, а саме в його казці "Аліса в Дивосвіті" та в її продовженні "Аліса в Задзеркаллі". Серед українських письменників символічні дзеркальні конструкції наявні в таких творах Миколи Васильовича Гоголя: "Вій" та "Вечора на хуторі поблизу Диканьки".

Цікавим є й той факт, що письменники за допомогою символіки роблять її рамкові конструкції. Наприклад, Едгар По в "Падінні дому Ашерів", як вже зазначалося вище, починає новелу з негативної символіки і нею ж закінчує. І, якщо в першому випадку такі символи мали навести на думку про те, що має статися, то останні мають попереджувальну роль: будь-які гріхи караються, якщо не земним судом, то Божественним. Про що й свідчить досить великий за обсягом опис нічної грози та її наслідків – *"The storm was still abroad in all its wrath as I found myself crossing the old causeway. Suddenly there shot along the path a wild light, and I turned to see whence a gleam so unusual could have issued; for the vast house and its shadows were alone behind me. The radiance was that of the full, setting, and blood-red moon which now shone vividly through that once barely-discernible fissure of which I have*

before spoken as extending from the roof of the building, in a zigzag direction, to the base. While I gazed, this fissure rapidly widened – there came a fierce breath of the whirlwind – the entire orb of the satellite burst at once upon my sight – my brain reeled as I saw the mighty walls rushing asunder – there was a long tumultuous shouting sound like the voice of a thousand waters – and the deep and dank tarn at my feet closed sullenly and silently over the fragments of the house of Usher” [4, с. 25].

Та все ж переклад В. В. Вишневого -- можна вважати вдалим з точки відтворення семантики символіки, адже здебільшого він зберігає і розпізнає її. Наприклад, "озеро", що в оригіналі тексту, що в перекладі зберігає своє негативне значення і не втрачає символічності.

Підсумовуючи все вище сказане, слід зазначити, що основні проблеми при перекладі символу виникають через те, що його важко розпізнати в тексті, а тому найчастіше перекладачам не вдається відтворити семантику такого слова.

Література

1. Аверинцев С. Софія-Логос: Словник / С. Аверинцев. – К.: Дух і літера, 2006. – 440 с.
2. Новикова М. Символика в художественном тексте. Символика пространства / М. Новикова, И. Шама. – Запорожье.: Вергил, 1996. – 231 с.
3. По Е. Чорний кіт: Оповідання. [переклад В. В. Вишневий] / Е. По. – К.: Дніпро, 2001. – 368 с.
4. Poe E. The Black Cat and Other Stories / E. Poe. CRW Publishing Limited, 2015. – 190 с.

УДК 811.112.2'42/25

**ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАЗКИ Е. Т. А. ГОФМАНА
"КРИХІТКА ЦАХЕС" НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ
У ПЕРЕКЛАДІ С. САКИДОНА**

Подвойська О. В.

У пропонованій статті проводиться аналіз жанрово-стилістичних особливостей казки Е. Т. А. Гофмана "Крихітка Цахес" на лексичному рівні та специфіки їх відтворення в україномовному перекладі С. Сакидона. Було виявлено найвиразніші лексичні засоби, використані у досліджуваному творі, та встановлено їх стилістичний потенціал. У перекладі проаналізовано рівень їх адекватності оригіналу з огляду на їх стилістичну функціональність у творі.

Ключові слова: жанрово-стилістичні особливості, казка, лексичні засоби, стилістичний потенціал, переклад.

В предложенной статье проводится анализ жанрово-стилистических особенностей сказки Е. Т. А. Гофмана "Крошка Цахес" на лексическом уровне и специфики их отображения в украинском переводе С. Сакидона. Были выявлены наиболее выразительные лексические средства, используемые в исследуемом произведении, и установлен их стилистический потенциал. В переводе проанализирован уровень их адекватности оригиналу с точки зрения их стилистической функциональности в произведении.

Ключевые слова: жанрово-стилистические особенности, сказка, лексические средства, стилистический потенциал, перевод.

This paper presents the analysis of the genre and stylistic peculiarities of E. T. A. Hoffmann fairy-tale "Little Zaches" at the lexical level and specific features of their rendering in the Ukrainian translation of S. Sakidon. The most expressive lexical means used in the literary work under analysis were defined and their stylistic potential was stated. The level of their adequate use in the translation paying attention to their stylistic function in the fairy-tale was analyzed.

Key words: genre and stylistic peculiarities, fairy-tale, lexical means, stylistic potential, translation.

Літературна творчість Е. Т. А. Гофмана представлена унікальним та неповторним поєднанням головних літературних тенденцій епохи романтизму та власне авторського стилю. Е. Т. А. Гофман як уїдливиий сатирик, помічаючи всі соціальні та моральні вади своєї епохи, зображує їх на сторінках своїх творів, а потім як досвідчений дослідник життя запрошує читача до так званої бесіди з метою пошуку істини. Казка "Крихітка Цахес" не є винятком, оскільки її також написано, як і будь-який інший твір Е. Т. А. Гофмана в унікальному стилі, якому властиві певні жанрово-стилістичні особливості.

В останні роки дослідники творів Е. Т. А. Гофмана Г. Р. Кайзер, П. Ф. Подковиркін, Н. Я. Берковський, А. Фукс, Г. Мейер, Б. Брахман та багато інших виявляють все більшу зацікавленість проблемами стилістичних особливостей казки та мовних засобів, за допомогою яких автор надає читачу характеристику своїх персонажів та подій.

Важливим питанням сьогодні є проблема відтворення цих жанрово-стилістичних особливостей, яка зумовлюється відсутністю рівноцінних відповідників у мові перекладу, а іноді і відмінністю культур.

Труднощі при перекладі виникають, як правило, при відтворенні тих виразних засобів, які роблять твір образним і яскравим та сприяють здійсненню емоційного впливу на читача за допомогою лексичних образних засобів, стилістичних прийомів та шляхом особливого поєднання фраз та речень. Перекладач, відтворюючи твір, повинен зважати на всі особливості оригіналу, відображаючи їх у перекладі. Для перекладача, як посередника між текстом оригіналу та його іншомовним адресатом, віднесеність твору до певного жанру зумовлює вибір

перекладацьких рішень, які спрямовані на досягнення саме тієї мети, яку було поставлено автором.

Лексика має безліч стилістичних можливостей, вона характеризує предмет або явище, які називає з різних сторін, надаючи їм певних властивостей, унікальних ознак та навіть передає настрій і ставлення мовця, а отже, займає в мовному інструментарії автора мабуть найважливіше місце.

Отже, метою цієї статті є виявлення найвиразніших жанрово-стилістичних особливостей на лексичному рівні казки Е. Т. А. Гофмана "Крихітка Цахес" та специфіки їх відтворення у перекладі С. Сакидона.

Так, у досліджуваному творі однією з типових лексичних особливостей є використання синонімів, продуктивність яких зумовлюється їх багатоманітністю функціональністю. Вони допомагають створювати контраст, забезпечують різноманітні характеристики персонажів та подій, вживаються в евфемістичному значенні, підсилюють вираз через повтор синонімів [6, с. 17]. Також синоніми надають додаткову інформацію, позицію мовця щодо предмету мовлення та суб'єктивну оцінку. Що ж до специфіки перекладу синонімів, то перекладач при відтворенні повинен зважати на наступне: чи йдеться про абсолютні синоніми, чи походять синонімічні одиниці від одного кореня і через це мають схожі значення і з якими актантами дана лексична одиниця зазвичай сполучається" [6, с. 15]. Але насамперед важливим є відтворення саме стилістичних функцій синонімів. С. Сакидон керувався саме цим положенням та використовував зазвичай словникові відповідники, але обираючи ті, які повністю віддзеркалюють закладену автором прагматику.

Наприклад, у реченні: "*Hart am Wege, lag auf dem von der Sonnenglut erhitzten Boden hingestreckt ein armes zerlumptes Bauerweib*". – "Біля самого шляху на розпеченій сонцем землі лежала у знемозі **бідна обідрана селянка**" вжито лексичні одиниці, які є скоріш стилістичними синонімами і використовуються автором з метою зображення героїні, а також частково вираження суб'єктивної оцінки, які повною мірою відтворено у перекладі.

Одночасне використання синонімів, що стоять поруч, автор часто використовує з метою підсилення значення, наприклад: "*Muß mich und meinen armen Mann allein denn alle **Not** und alles **Elend** treffen?*" – "Чому ж тільки мене та мого бідолашного чоловіка спостигло таке **лихо** й **гірка доля**?", тут лексичні одиниці *Not* (злидні, лихо, потреби) та *Elend* (убозтво, потреби, лихо, злидні) мають схожі значення. Що стосується перекладу, то тут прослідковується лексична трансформація – генералізація. С. Сакидон при перекладі слова **Elend** вживає *гірка доля* з метою уникнення повторення, зберігаючи стилістичну функцію, а саме підсилення значення.

Важливою функцією синонімів є створення контрасту, який можна побачити в реченні: "*Dann wirst du es selbst verspüren, daß der Herr **Doktor** ein ganz gewöhnlicher **Arzt** ist und keineswegs spazieren fährt mit Einhörnern*". – "Тоді ти на власні очі побачиш, що пан **доктор** – звичайнісінький **лікар** і що він не виїжджав на прогулянку з єдинорогами". Адже поняття "доктор" є більш значущим, це учений ступінь, лікар вищого рівня, а "лікар" – людина, яка спеціалізується на медицині, має певні знання та лікує, але не має ученого ступеню. При перекладі цих ідеографічних синонімів перекладачу вдалося досягти той самий ефект – іронічну характеристику героя завдяки контрасту в зазначених поняттях.

З метою контрасту, а також задля вираження повноти значення у творі широко використовуються і антоніми. Зокрема: "*Die ältesten Leute versicherten, daß sie das gnädige Fräulein gekannt hätten schon so lange als sie dächten, und daß die Dame niemals anders ausgesehen habe, **nicht älter, nicht jünger, nicht häßlicher, nicht hübscher als eben jetzt***". – "Найстаріші люди запевняли, що вони знають ласкаву панну відтоді, відколи й себе пам'ятають, і що вона завжди була однакова, **ні старіша, ні молодша, ні краща, ні гірша, завжди така, як тепер**". Виділені антоніми характеризують пані фон Рожа-Гожа з різних сторін, а заперечення зображують героїню безликою та підсилюють іронічний відтінок, що до речі повністю відтворено при перекладі.

У реченні: "*Andere hatten diese Röhre hervorgezogen und **kleine – größere – manchmal auch sehr große** wunderbarlich geformte Köpfe unten daran befestigt, aus denen sie, oben durch ein ganz spitz zulaufendes Röhrchen hineinblasend, auf geschickte*". –

"А декотрі витягали ті трубки і, приладнавши до них знизу чудернацькі головки, **то менші, то більші, а то навіть дуже великі**, дмухали в них крізь тонесенький отвір зверху, таким чином добуваючи звідти штучні хмарки диму", автор використовує антоніми для надання повного та різностороннього опису предмету.

Що стосується діахронічного маркування лексики казки, то тут трапляється певна кількість історизмів. В художньому тексті вони зазвичай виконують наступні стилістичні функції: створюють часовий колорит, виступають як засіб виразу іронії та сатири, та надають вислову поетизації та святковості [2, с. 68]. Історизми у казці використовуються для створення часового колориту, відображення приналежності подій до певної епохи, наприклад: *Referendarius* - *Референдарій* – в давньому німецькому суді помічник судді, *Oxhoft* – *Оксгофт* – старовинна міра рідини, приблизно 12 відер та *Mongolfiere* – *Монгольф'єр* – так спочатку називали перші повітряні кулі за прізвищем їх винахідників братів Монгольф'є. Завдяки використанню у казці лексичних одиниць, які підкреслюють час, у який відбуваються події, читачу легше уявити те, що відбувається, а також текст стає гармонійним цілим, бо ніщо не повинно виходити за рамки відповідної епохи.

Відтворення історизмів зазвичай створює труднощі через відсутність позначених ними понять в сучасній мові, оскільки за допомогою історизмів автор зображує певну історичну епоху [4, с. 195]. Відтворюючи історизми, перекладач повинен дотримуватися авторського задуму і за допомогою обраного методу перекладу намагатися максимально донести до читача не тільки зміст поняття, але і його колорит.

У своєму перекладі казки "Крихітка Цахес" С. Сакидон подає словникові відповідники, які можуть бути і невідомими пересічному читачеві, тому з метою уникнення непорозуміння з боку читача та неправильного і неповного сприйняття реципієнтом написаного, перекладач надає виноску, в якій пояснюється значення історизму. Таким чином, часовий колорит та прагматика твору зберігається, а читач, розуміючи наведене поняття, повно сприймає написане.

Відомо, що терміни через специфічність свого функціонування створюють у художньому творі особливі стилістичні функції, найчастішими серед яких є відображення робочої атмосфери та демонстрація приналежності певного персонажа до якоїсь професії.

З цією ж метою Е. Т. А. Гофман вживає у своєму творі медичні терміни, коли лікар розповідає про смерть Цахеса князю: *"Das schwere Ordenszeichen am Bande... wirkten nachteilig auf die **Ganglien des Rückgrats**. Zu gleicher Zeit verursachte der Ordensstern einen Druck auf jenes **knötige fadichte Ding zwischen dem Dreifuß und der obern Gekröspulsader**, das wir das **Sonnengeflecht** nennen, und das in dem **labyrinthischen Gewebe der Nervengeflechte** prädominiert. Dies dominierende Organ steht in der mannigfaltigsten Beziehung mit dem **Zerebralsystem**, und natürlich war der **Angriff auf die Ganglien** auch diesem feindlich. Jener **Angriff** störte die Funktionen des **psychischen Organismus**".* – "Важкий орденський знак на стрічці... шкідливо вплинули на **хребтові вузли** і водночас орденська зірка тисла на **волокнисте сплетіння між грудочеревною перепоною та брижевою жилою**, яке ми зємо сонячним сплетінням і яке переважає в **лабірінтних тканинах з нервових сплетень**. Цей важливий орган перебуває в різноманітних стосунках з **мозковою системою**, і, природна річ, тиск на **вузли** був шкідливий і для нього. Той тиск порушив функції **психічного організму**".

Перекладач з метою збереження стилістичної функції термінів перекладає їх відповідними термінологічними одиницями української мови. Пояснення, описовий переклад або навіть вилучення деяких з цих лексичних одиниць (зادля меншого переобтяження) позбавили б переклад того стилістичного та емоційного навантаження, яке заклав автор. С. Сакидон, залишивши терміни в мові перекладу, зберіг задум Е. Т. А. Гофмана, а саме – підкреслення медичної освіти та високої кваліфікації його героя. Реципієнт, можливо і не розуміючи значення деяких термінів, відчуває, що мова йде про справжнього лікаря, а отже, стилістична функція та прагматичний вплив збережені.

Для створення мовного портрету своїх героїв Е. Т. А. Гофман використовує у своєму творі і лексику з діаінтегративним маркуванням, а саме іншомовні слова та запозичення з латини, французької та італійської мов. Наприклад, у промові

італійського музиканта Сбіоки: *"Ich spiele das schwierigste Konzert von Viotti. Gestern war ich, wohl mag ich es sagen, ganz vorzüglich bei guter Laune – anima mein' ich, heitren Geistes – spirito alato mein' ich"*. – "Я грав найважчий концерт Біоммі. Вчора я був, можна сказати, в найкращому гуморі... **anima**, кажу вам, веселий, радісний... **spirio alato**, кажу вам" іншомовні лексеми підкреслюють італійське походження музиканта, його індивідуальний експресивний стиль висловлювання.

Яскравим прикладом такої стилістичної функції іншомовної лексики, як підкреслення освіти та обізнаності героя казки – професора Моша Терпіна через його манеру висловлюватися, є наступний фрагмент з твору: *"Mon cher Balthasar, rief der Professor, Sie sind in der Tat der fleißigste, mir der liebste von meinen Zuhörern! Besuchen Sie mich – jederzeit willkommen. ... Mon Cher – morgen abend versammelt sich ein freundschaftlicher Zirkel in meinem Hause, welcher Tee mit Butterbrot konsumieren und sich in angenehmen Gesprächen erlustigen wird. ... Bon Soir, mon Cher – Guten Abend, Vortrefflicher, a Revoir – Auf Wiedersehen! Sie kommen doch morgen in die Vorlesung? – Mon Cher, Adieu!"*. – "Mon cher Бальтазарє, - вигукнув професор, – ви справді найретельніший і найкращий із моїх слухачів! Завітайте до мене, завжди радий буду вас бачити. ... Mon cher, завтра ввечері в мене збирається товариство, вип'ємо чаю з бутербродами і розважимося приємними розмовами. ... Bon soir, mon cher, a revoir, на добраніч, дорогий мій, a revoir, до побачення! Ви ж прийдете завтра на лекцію? Mon cher, adieu!" Певний час знання французької мови та використання іноземних слів у повсякденному спілкуванні було ознаками освіченості людини.

При відтворенні такої лексики перекладач вдається до нульового перекладу задля збереження стилістичних функцій. Для розуміння змісту він надає виноску, де подає дослівний переклад іншомовної лексики. Надання в тексті калькованої фрази, тобто її дослівного перекладу, позбавило б героїв важливої ознаки їх характеру, манери говорити та способу самовираження. Отже, відсутність перекладу іншомовної лексики зберігає задум Е. Т. А. Гофмана щодо представлення своїх персонажів читачеві.

Серед стилістичних особливостей казки "Крихітка Цахес" на лексичному рівні слід відмітити вживання і великої кількості **реалій** – лексичних елементів, що позначають етноспецифічні поняття, які надають тексту колориту та вказують на країну, в якій відбуваються події [3, с. 421]. Отже, у казці можна зустріти наступні реалії: *Cartesianische Teufelchen – картезіанський чортик* – скляна фігурка, порожня все-редині, яка плаває сторч у воді, іграшка, зроблена за принципом "Ваньки-встаньки"; *Dschinnistan – країна Джінністан* – у казках народів Сходу чарівна країна духів-джинів; *Referendarius – Референдарій* – в давньому німецькому суді помічник судді; *Professor Zoroaster – Зороастр (Заратустра)* – напівміфічний іранський пророк і творець нової релігії зороастризму, вважається автором (укладачем) священної книги "Авести"; *Rheinwein – рейнвейн* (або рейнське вино); *Livree – ліврея*, формений одяг, розшитий золотом і сріблом, зазвичай з галунами і шиттям – для швейцарів, лакеїв, кучерів тощо.

Велика кількість слів-реалій також використана у тексті при переліченні страв, характерних для кухні тієї країни, де відбуваються події: *"Statt aber auf Rum und Maraschino, Zwieback oder Pumpernickel zu schauen oder gar zuzugreifen, konnte der begeisterte Balthasar den Blick voll schmerzlicher Wehmut der innigsten Liebe nicht abwenden von der holden Jungfrau"*. – "Та замість того, щоб хоч глянути на **ром** чи **мараскін**, **сухарі** чи **коржики**, а не те що пригощатися, захоплений Бальтазар не міг одвести очей, повних болісної туги й найщирішого кохання, від милої дівчини".

У перекладознавстві існує 5 основних способів відтворення реалій: транскодування, гіперо-гіпонімічний переклад, уподібнення, дескриптивна перифраза та калькування. Вибір засобу, як відомо, залежить від характеру тексту, важливості реалії в контексті та реципієнта перекладу [1, с. 284]. Отже, вибір прийому перекладу реалії залежить від завдання, яке стоїть перед перекладачем: зберегти колорит мовної одиниці з можливими втратами для семантики або передати значення реалії, втративши при цьому колорит.

С. Сакидон здебільшого вдається до калькування (*Cartesianische Teufelchen – картезіанський чортик*), додавання пояснювальних слів (*Dschinnistan – країна Джінністан*), а також до транскодування (*Maraschino – мараскін, Livree – ліврея*) та

уподібнення (*Pumpnickel* – коржик). Однак, перекладач також подає у виносках пояснення реалій, які зустрічаються у казці. Відмова від надання пояснень у самому тексті забезпечує збереження вкладеного автором в реалії стилістичного змісту, а також позбавляє текст від переобтяження поясненнями.

Характерною рисою стилістики твору є серед іншого і використання фразеологізмів, які зазвичай виконують у художніх текстах наступні функції: посилюють образність, емоційність через використання ідіом; виражають особисте ставлення людини; підсилюють прагматичний вплив вислову, раціоналізують висловлювання; створюють евфемістичне значення; надають висловлюванню певного забарвлення та урочистості; створюють гумористичний, сатиричний та саркастичний ефекти [6, с. 95-96].

За словами О. Д. Пономаріва, фразеологізмам властиві такі виразові якості, як образність, емоційність, оцінність, експресивність. У художніх творах фразеологічні одиниці використовуються в авторському мовленні, роблячи його різноманітнішим, більш мальовничим, сповненим почуттів, а також у мовленні персонажів як один із засобів їх характеристики [5, с. 144].

Часто Е. Т. А. Гофман використовує фразеологізми для вираження емоційного стану героя, наприклад: "*Scheren Sie sich zum Teufel!*". – "*Йди до біса!*", саме тут для більш чіткого зображення гнівного настрою, зневаги та роздратованості герою казки – Цинобера. Отже, наведена фразеологічна одиниця виражає особисте ставлення героя до іншого персонажа.

Як приклад використання фразеологізму з метою посилення значення, емоційності і експресивності, можна навести: "*Da stand nun Frau Liese wie versteinert vor des Pfarrers Haustüre*". – "*А пані Ліза стояла, як вкопана, приголомшена пасторовими словами*". Цей фразеологізм підкреслює емоційний стан матері Цахеса – Лізи, і надає подіям більшої експресивності.

Фразеологізми у своєму творі Е. Т. А. Гофман використовує також для створення ефекту образності. Наприклад, стале словосполучення "*Von Mund zu Mund gehen*" – *переходити з уст в уста*, надало подіям у казці образності та більш сильного емоційного забарвлення: "*Zu jenen zauberhaften Unterhaltungen im Walde, ... kamen nämlich allerlei bedenkliche Umstände, die von Mund zu Mund gingen und des Fräuleins eigentliches Wesen in gar zweideutiges Licht stellten*". – "*До тих дивних розмов у лісі, ... додалися тим часом всілякі підозрілі обставини; чутки про них переходили з уст в уста і кидали дуже двозначне світло на справжню натуру цієї панни*". Тут фразеологізм довершує емоційне навантаження висловлювання автора і забезпечує задуманий ним прагматичний вплив на читача.

У своїй казці Е. Т. А. Гофман дуже часто вдається до вживання фразеологізмів, що ще раз підтверджує приналежність твору "Крихітка Цахес" до жанру казки. Вона звучить не як звичайне оповідання, а як образний твір, насичений подіями, емоційно забарвлений, з певним прагматичним впливом.

Можливості досягнення повноцінного перекладу фразеологізмів залежать в основному від відношень між одиницями мови оригіналу і мови перекладу: фразеологічна одиниця має в мові перекладу точну, незалежну від контексту повноцінну відповідність; фразеологізм можна передати в мові перекладу тією або іншою відповідністю, зазвичай з деякими відступами від повноцінного перекладу; фразеологічна одиниця неперекладна у словниковому порядку, тобто фразеологізм мови оригіналу передається в мові перекладу іншими засобами. Отже, можна висновувати, що фразеологізми перекладаються або фразеологізмом, або іншими засобами [1, с. 256].

С. Сакидон намагався відшукати в українській мові відповідні німецьким фразеологічні одиниці, зберігаючи при цьому їх стилістичне призначення та емоційне забарвлення. Аналізуючи наведені вище приклади, *stehen wie versteinert* – *стояла, як вкопана*, *Scheren Sie sich zum Teufel!* – *Йди до біса!*, *von Mund zu Mund gehen* – *переходити з уст в уста*, можна дійти висновку, що перекладачу вдалося відшукати повні відповідники, які відтворюють не тільки значення, а й емоції, стан, настрій герою та прагматичний зміст, закладений Е. Т. А. Гофманом.

Ще одним важливим моментом, який стосується відтворення лексичних особливостей казки Е. Т. А. Гофмана "Крихітка Цахес", є передача власних імен людей. Перекладач С. Сакидон, відповідно до встановлених норм, транскодує власні імена

персонажів казки: *Frau Liese* – пані Ліза, *Viotti* – *Biommi*, *Balthasar* – Балмазарє та *Candida* – Кандіда тощо.

Отже, у казці Е. Т. А. Гофмана "Крихітка Цахес" з певними стилістичними цілями використовуються такі лексичні мовні засоби, як фразеологізми, реалії, синоніми, антоніми, терміни тощо, які мають у творі свій стилістичний потенціал та надають творові неповторного колориту та образності. Всі ці засоби створюють унікальну атмосферу у творі, розкривають характер персонажів, надають гумористичного та сатиричного ефектів висловлюванням, довершують твір Е. Т. А. Гофмана та роблять його гармонійним цілим. Що стосується відтворення цих стилістичних особливостей на лексичному рівні при перекладі на українську мову С. Сакидоном, то слід зазначити, що перекладачу вдалося досягти досить високого рівня еквівалентності, зберігаючи інтенції автора.

У подальшому перспективним вбачається подальший аналіз стилістичних особливостей на інших рівнях мови з метою виявлення їх потенцій у творі та рівня еквівалентності їх відтворення при перекладі.

Література

1. Влахов С. Непереводимое в переводе : [уч. пос.] / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.
2. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка : [учебное пособие] / И. Р. Гальперин. – М. : Из-во лит-ры на ин. языках, 1958. – 459 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : [навч. пос.] / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
4. Нямцу А. Є. Основи перекладознавства : [навч. посібник] / А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – 312 с.
5. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : [навчальний посібник] / О. Д. Пономарів. – К. Либідь, 1993 – 248 с.
6. Тимченко Є. П. Порівняльна стилістика німецької та української мов : [навч. посібник] / Є. П. Тимченко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 240 с.

УДК 81'25

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОЇ ВИРАЗНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Подвойська О. В., Гаврюшенко А. С.

Стаття присвячується дослідженню причин та основних типів фразеологічних трансформацій у сучасній німецькій публіцистиці. Увага приділяється особливостям перекладу трансформованих німецьких фразеологізмів українською мовою.

Ключові слова: фразеологізм, трансформація, публіцистика, переклад.

Статья посвящается исследованию причин и основных типов фразеологических трансформаций в современной немецкой публицистике. Внимание уделяется особенностям перевода трансформированных немецких фразеологизмов на украинский язык.

Ключевые слова: фразеологизм, трансформация, публицистика, перевод.

The article is dedicated to the research of the causes and basic types of phraseological transformations in the modern German publicistic texts. The special attention is given to the translation peculiarities of transformed German phraseological units into Ukrainian.

Key words: phraseological unit, transformation, publicistics, translation

В умовах свободи слова та розвитку інформаційних технологій сучасний публіцист вже не тільки описує певні факти, але й надає їм оцінку, формує громадську думку за допомогою мовленнєвої експресії. Джерелом мовленнєвої експресії часто стають фразеологізми, особливо ті, що зазнали авторських трансформацій.

Переклад трансформованих фразеологізмів є своєрідним викликом для перекладача, оскільки вимагає не тільки пошуку фразеологічного відповідника, але й відтворення авторської гри слів зі збереженням зв'язку з узуальним фразеологізмом. Таким чином, виникає потреба детальнішого дослідження трансформованих фразеологізмів у публіцистичних текстах німецьких видань та особливостей їх перекладу українською.

Вивченню різних аспектів природи трансформованих фразеологізмів присвячено низку робіт таких науковців як Урбан А. [7], Бургер Г. [5], Пташник С. Б. [2], Федоренко Л. О. [4] та інші. Віддаючи належне дослідницькій праці цих та інших науковців, зауважимо, що дослідження трансформованих фразеологізмів досі є актуальним, оскільки їх склад постійно поповнюється через активне застосування у публіцистиці, та спричинену цим проблему їхнього перекладу.

Метою цієї розвідки є визначення основних типів фразеологічних трансформацій та їх ролі в німецькій публіцистиці, а також виявлення тонкощів відтворення трансформованих фразеологізмів при перекладі.

На перший погляд, трансформація фразеологізму може здатися певним оксюмороном, оскільки вона "суперечить одній з основних характеристик ФО – стійкості, стабільності компонентного складу" [4]. Втім, фразеологічну стабільність слід розглядати скоріше як "відносну рису" [6], аніж як обов'язкову умову. Таким чином, навіть стійкі словосполучення підлягають структурним та семантичним трансформаціям.

Під фразеологічними трансформаціями Пташник С. Б. розуміє "такі оказіональні перетворення семантики та/або структури ФО, які автор застосовує з певною інтенцією, і які виходять за рамки тих змін форматива, котрі необхідні для інтеграції фразеологізму в реченні" [6]. У цій статті ми дотримуватимемось саме цього визначення, оскільки воно, на нашу думку, найбільшою мірою розкриває сутність фразеологічної трансформації.

Цілком слушною є думка про те, що трансформація фразеологізму має розглядатися в умовах контексту, оскільки вона не може відбуватися сама по собі, без зв'язку з текстом, в якому він функціонує. Усі трансформовані фразеологізми

викликають у пам'яті реципієнта узуальний фразеологізм, він порівнює зміст узуального фразеологізму й нове, розширене значення його у прочитаному тексті. Нова експресивність фразеологізму надає можливість загострити сприйняття того, заради чого написаний публіцистичний текст, розмежувати позитивне й негативне ставлення до описуваних фактів [3].

Погляди науковців щодо класифікації фразеологічних трансформацій різняться. Так, Пташник С. Б. виділяє такі два типи фразеологічних трансформацій: структурний (субституція, експансія, редуція, контамінація, граматичні модифікації) та контекстуальний (одночасна асоціація з прямим значенням зворота чи його конститuentів; домінантна актуалізація фразеологічного значення, при якій модифікація корелює з контекстом відповідно до прямого значення зворота чи конститuenta; одночасна реалізація прямого та фразеологічного значень) [2, с. 9].

В свою чергу Бургер Г. пропонує детальнішу класифікацію: лексична субституція, детермінативна композиція, додавання прикметників та означення родового відмінку, поділ, скорочення, координація, зміна ствердження - заперечення, введення в контекст, порушення семантичних умов відбору, нагромадження, контамінація, катахреза [5, с. 70-89].

Проте, незважаючи на відмінність у класифікаціях, більшість дослідників розрізняють два типи фразеологічних трансформацій: структурно-семантичні, які характеризуються зміною форматива та семантичні, коли форматив фразеологічної одиниці залишається без змін, а опортунальність вживання виявляється внаслідок специфічної інтеграції у контекст [1, с. 64]. У нашому дослідженні ми дотримуватимемося такого поділу типів трансформації, до яких, з-поміж наведених вище та інших класифікацій, відносимо найбільш вживані в німецьких публіцистичних текстах: структурно-семантичні (субституція, редуція, експансія та їх поєднання) та семантичні (буквалізація значення фразеологізму).

Незалежно від того, яку трансформацію застосовував автор оригіналу, важливо, аби реципієнт розпізнав узуальний фразеологізм, виявив, яким змінам він піддався. З цієї метою як автор тексту оригіналу, так і перекладач мають ретельно застосовувати фразеологічні трансформації з думкою про потенційного реципієнта, його фонові знання та словниковий запас. Розглянемо основні тонкощі перекладу фразеологізмів на прикладах найпоширеніших видів трансформацій у німецьких публіцистичних текстах.

Субституція – один із найпоширеніших прийомів структурно-семантичної трансформації, який полягає у заміні одного або більше компонентів фразеологізму на інші елементи, зумовлені контекстом [7, с. 71].

Наприклад, "*Liebe auf den ersten Schluck*" [12] - *Кохання з першого ковтка*. У цьому випадку узуальний фразеологізм *Liebe auf den ersten Blick* має фразеологічний еквівалент в мові перекладу *кохання з першого погляду*, а отже, у тексті перекладу вдалося відтворити трансформацію фразеологізму. У тексті оригіналу йдеться про любов до кави, таким чином, заміна компоненту *Blick* на *Schluck* зумовлена контекстом, а власне трансформація фразеологізму створює стилістичний ефект – текст стає експресивнішим, привертає увагу реципієнта тексту.

Розглянемо інший приклад субституції: "*Kleider machen Autos*" [13] - *По салону стрічають*. У цьому випадку в узуальному фразеологізмі *Kleider machen Leute* відбувається заміна компоненту *Leute* на *Autos*, а за відповідник якого в мові перекладу можна взяти редукований фразеологізм *по одезі стрічають*. У тексті оригіналу йде мова про те, що сьогодні для людей важливими є не тільки потужність чи ціна автівки, але також і її дизайн. Таким чином, при перекладі трансформація фразеологізму відтворюється, а інтенція автора до більшої експресивності зберігається.

Субституція може застосовуватися і одразу до декількох компонентів фразеологізму: "*Doch nun haben die Österreicher den Rubikon überschritten, oder vielmehr: Sie haben die Saalach überquert*" [11]. - *Та австрійці перейшли Рубікон, ба навіть більше: вони перетнули Залах*. На цьому прикладі бачимо, як автор вдається до суцільної заміни всіх компонентів зі збереженням структури фразеологізму *den Rubikon überschreiten* (перейти Рубікон, зробити важливий крок), тим самим опортунальний фразеологізм *die Saalach überqueren* утворює певну алюзію на узуальний фразеологізм. Виявленню такої фразеологічної алюзії при перекладі сприяє

її сусідство з узуальним фразеологізмом, яке значно підсилює експресивність тексту та має бути відтворено в тексті перекладу.

Експансія є другим структурно-семантичним прийомом трансформації фразеологізмів, вона реалізується за допомогою поширення одного чи декількох компонентів складу фразеологічної одиниці [7, с. 59].

Найчастіше фразеологізм зазнає експансії за допомогою епітетів, які долучаються до іменникової частини фразеологічної одиниці задля надання скоріш суб'єктивної оцінності автором. Щодо кількісної характеристики експансії, то простежується розширення базової фразеологічної одиниці однією або двома лексемами [1, с. 65].

Наприклад, "*Die Grünen reiben sich derweil freudig die Hände*" [15]. - "Зелені" між тим радісно потирають руки. Тут спостерігається експансія фразеологізму *sich die Hände reiben* (український відповідник *потирати руки*). Так, експансія фразеологізму за допомогою прикметника *freudig* сприяє інтенсифікації експресивності нової оказіональної одиниці, підсилює її значення. При перекладі важливо звернути увагу на поширений компонент складу фразеологічної одиниці та відтворити його в тексті перекладу.

Експансія фразеологізму може відбуватися також за допомогою означення в родовому відмінку, наприклад, розповідаючи про антитерористичний закон міністра внутрішніх справ Німеччини про заборону носити будь-які наплічники, сумки чи пакети, автор пише: "*Das Taschentrageverbot hat zudem modische Konsequenzen. Selbst Hipster tauschen ihre Skinny-Jeans gegen breite Cargo-Hosen... Ein Dorn im Auge des Bundesinnenministers, der Träger dieses Aufzugs schlicht "Gefährder" nennt*" [14]. - Заборона на носіння сумок впливає ще й на моду. Навіть хіпстери змінили свої вузькі джинси на широкі штани... Більмо на оці міністра внутрішніх справ, для котрого люди в такій одежі "несуть загрозу". У цьому випадку експансія фразеологізму *ein Dorn im Auge* (більмо на оці; сіль в оці) збагачує його семантику, зображує відношення автора до описуваних подій та наштовхує реципієнта на негативну реакцію.

Часом публіцисти вдаються до декількох різних трансформації одного фразеологізму, що значно підсилює мовленнєву експресію тексту, а автор тексту в свою чергу демонструє майстерність слова. Наприклад, "*Als lebenslustig und – um ein altmodisches Wort zu benutzen – "volksnah" galt der FDP-Politiker und auch als jemand, der durchaus bereit war, dem Affen der Popularität den Zucker nicht zu verweigern*" [8]. - Він мав репутацію життєрадісного, та, як-то колись казали, "близького до народу" політика з 'Вільної демократичної партії Німеччини", котрий не пропуская жодної нагоди попіаритися. У цьому випадку фразеологізм *dem Affen Zucker geben* (потурати собі, своїм бажанням) піддається подвійній трансформації: експансія, за якої автор розширює фразеологізм за допомогою *der Popularität*, а також субституція, за якої відбувається заміна фразеологічного компоненту *geben* на дієслово *verweigern*. Враховуючи відсутність в мові перекладу повного фразеологічного відповідника, при перекладі трансформованого фразеологізму виникла потреба вдатися до описового перекладу з урахуванням контексту оригіналу.

Ще одна структурно-семантична трансформація фразеологізмів, наявна у німецькомовних публіцистичних текстах, – редукація, під якою розуміють скорочення компонентного складу фразеологізму, яке не призводить до втрати цілісного фразеологічного значення, а виконує стилістичне завдання [7, с. 67]. Редукація створює ефект лаконічності та вичерпності висловлювання, тому частіше застосовується у заголовках публіцистичних текстів.

Наприклад, "*So wird zwischen den Zeilen deutlich, dass die Sozialdemokraten gelogen haben, um 2009 an die Macht zu kommen*" [10].- Тож між рядків стає очевидно, що соціал-демократи прибrehали, аби у 2009 році прийти до влади. Як бачимо з цього прикладу, у фразеологізмі *zwischen den Zeilen lesen* (читати між рядків) автор вдається до редукації дієслова *lesen*, але семантика узуального фразеологізму зберігається та підсилюється. При перекладі важливо відтворити редукацію фразеологізму так, щоб вона сприймалася читачем так, як це задумав автор тексту оригіналу.

Що стосується семантичних трансформацій, то автори німецькомовних публіцистичних статей використовують переважно буквалізацію, часткове переосмис-

лення семантики фразеологізму, за якого, залежно від контексту, його значення може сприйматися як фразеологічне або як пряме [6].

Наприклад, *"Population gewachsen: In den Wäldern sagen sich nicht mehr nur Fuchs und Hase gute Nacht"* [9]. - Популяція зросла: відтепер у лісах роги правлять не тільки козам. Фразеологізм *wo sich Fuchs und Hase gute Nacht sagen* позначає далеку відстань, віддалені, суворі необжиті місця та має декілька фразеологічних відповідників в українській мові: *у чорта на болоті, де козам роги правлять, куди ворон і кісток не заносить* тощо. Ці фразеологізми в українській мові збігаються з німецьким за значенням, але не за лексичним складом, що значно ускладнює перекладацьке завдання. З метою відтворення буквалізації фразеологічного значення при перекладі бажано обрати саме той фразеологізм, який за лексичним складом буде наближений до лексичного складу оригіналу та до контексту.

Таким чином, як показав аналіз сучасних німецькомовних публіцистичних текстів, структурно-семантичні трансформації кількісно переважають над семантичними. Це можна пояснити тим фактом, що семантичні трансформації фразеологізмів, хоча і стилістично експресивніші, вимагають більшої творчої винахідливості від автора. До основних структурно-семантичних трансформацій фразеологізмів, які зустрічаються в німецьких публіцистичних текстах, відносимо субституцію, експансію, редукцію та їх поєднання; основною семантичною трансформацією вважаємо буквалізацію значення фразеологізму. Дослідження показало, що ступінь перекладності того чи іншого трансформованого фразеологізму пов'язаний з наявністю в мові перекладу фразеологічних еквівалентів і не залежить від того чи іншого прийому трансформації фразеологізму. В процесі перекладу в першу чергу важливо розпізнати фразеологізм в тексті оригіналу та, за наявності трансформації, відтворити її в тексті перекладу. У разі, коли відтворення трансформації фразеологізму не можливе, перекладач може вдатися до описового або контекстуального перекладу з урахуванням інтенції автора. Важливо, щоб реципієнт перекладу мав змогу розпізнати узуальний фразеологізм та виявити, яким змінам він піддався. Крім того, вбачаємо за необхідне, за наявності у мові перекладу декількох еквівалентів для трансформованого фразеологізму, обирати найбільш розповсюджений еквівалент, а отже, відомий для широкого загалу, звертаючи увагу також і на контекст текстів як оригіналу, так і перекладу.

Перспективи подальших розвідок полягають у детальнішому дослідженні інших прийомів трансформацій фразеологізмів та у виведенні загального алгоритму перекладу німецьких трансформованих фразеологізмів українською мовою.

Література

1. Карабін У. Модифікація фразеологізмів як стилістичний прийом у німецькомовному художньому дискурсі [Текст] / У. Карабін, В. Сулим // Іноземна філологія. – 2013. – №125. – С. 62–69.
2. Пташник С. Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їхні функції в німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 "Германські мови" / С. Б. Пташник. – Львів, 2008. – 22 с.
3. Тараба І. О. Лексико-семантичні трансформації складу німецьких та українських фразеологізмів у газетно-інформаційних текстах [Електронний ресурс] / І. О. Тараба // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – № 34. – 2007. – Режим доступу до джерела:
<http://eprints.zu.edu.ua/1963/1/11.pdf>.
4. Федоренко Л. О. Модифікації структурного і семантичного складу фразеологізмів сучасної німецької мови [Електронний ресурс] / Л. О. Федоренко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – № 34. – Режим доступу до джерела:
<http://www.nbuv.gov.ua/articles/2007/07flosnm.zip>.
5. Burger H. Handbuch der Phraseologie [Текст] / H. Burger, A. Buhofer, A. Sialm. – Berlin : de Gruyter, 1982. – 448 S.
6. Ptashnyk S. "Unstabile" feste Wortverbindungen: Zur Dynamik des phraseologischen Sprachbestandes [Електронний ресурс] / S. Ptashnyk // Hermes. – 2005. – № 35. – Режим доступу до джерела:
<http://download2.hermes.asb.dk/archive/download/Hermes-35-5-Ptashnyk.pdf>.

7. Urban A. Zwischen den Zeilen gelesen. Funktionen von Phraseologismen in Feuilletons der "Frankfurter Allgemeinen Zeitung" [Текст] / A. Urban. – Poznan : Naukowe UAM, 2009. – 247 S.

Джерела ілюстративного матеріалу

8. Gaus B. Ein weitsichtiger Liberaler [Електронний ресурс] / taz. – 24.08.16. – Режим доступу до джерела:

<http://www.taz.de/!5330803/>.

9. GTA 5 – die PS3 und PS4 Fassung im Vergleich [Електронний ресурс] / Welt. – Режим доступу до джерела:

<https://www.welt.de/spiele/gallery134509578/GTA-5-die-PS3-und-PS4-Fassung-im-Vergleich.html>.

10. Herrmann U. Das 36-Milliarden-Loch [Електронний ресурс] / taz. – 08.02.17. – Режим доступу до джерела:

<https://www.taz.de/Thriller-ueber-die-Griechenland-Krise/!5377008/>.

11. Köpf M. Flying Bulls üben über Freilassing [Електронний ресурс] / Süddeutsche Zeitung. – 17.09.16. – Режим доступу до джерела:

<http://www.sueddeutsche.de/bayern/flugshow-flying-bulls-fliegen-ueber-freilassing-1.3163275>.

12. Krätzig P. Liebe auf den ersten Schluck [Електронний ресурс] / Süddeutsche Zeitung. – 05.04.15. – Режим доступу до джерела:

<http://sz-magazin.sueddeutsche.de/texte/anzeigen/42945/Liebe-auf-den-ersten-Schluck>.

13. Panorama: Familienausflug nach Schweden [Електронний ресурс] / Welt. – 06.03.15. – Режим доступу до джерела:

<https://www.welt.de/motor/news/article138135049/Panorama-Familienausflug-nach-Schweden.html>.

14. Rau N. Die Friedensakrobatik [Електронний ресурс] / taz. – 10.01.17. – Режим доступу до джерела:

<http://www.taz.de/!5372487/>.

15. Vertane Chance [Електронний ресурс] / taz. – 14.01.17. – Режим доступу до джерела:

<https://taz.de/Kommentar-Mueller-und-Holm/!5374229;m/>.

УДК 811.111(044.4)=030.161.2

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛОВОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

Радецька С. В.

Стаття висвітлює особливості складання та перекладу англійської та української ділової кореспонденції. В статті проаналізовані основні відмінності, на які необхідно звертати увагу при веденні ділового листування, зазначені останні тенденції щодо змін в правилах оформлення листів англійською та українською мовами, надані практичні рекомендації щодо оформлення основних структурних елементів ділового листа та перекладу з англійської на українську та навпаки.

Ключові слова: ділова кореспонденція, діловий лист, правила оформлення, труднощі перекладу.

Статья освещает особенности составления и перевода английской и украинской деловой документации. В статье проанализированы основные отличия, на которые следует обратить внимание при ведении деловой переписки, указаны основные тенденции относительно изменений в правилах оформления писем на английском и украинском языках, предложены практические рекомендации по оформлению основных структурных элементов делового письма и его перевода с английского языка на украинский и наоборот.

Ключевые слова: деловая корреспонденция, деловое письмо, правила оформления, трудности перевода.

The paper presents description of the peculiarities of business letter composing and translation from English into Ukrainian. Main differences in letter composing the person conducting business correspondence should pay attention to and the recent tendencies as for the changes in rules of document issuance are analyzed in the paper. Practical recommendations to compose and translate business letter in English or Ukrainian or from English into Ukrainian or vice versa are stated.

Key words: business correspondence, business letter, document issuance, difficulties of translation.

У зв'язку з інтенсивним розвитком підприємницької діяльності в нашій країні, створенню спільних підприємств невпинно зростає кількість зовнішньоекономічних та науково-технічних зв'язків з фірмами та організаціями зарубіжних країн. Будь яка форма ділового співробітництва передбачає постійний обмін інформацією.

Актуальність статті полягає в тому, що незважаючи на широке використання та розвиток таких засобів комунікації як факс, телекс, електронна пошта лист залишається самим надійним та доступним засобом ділового спілкування. Листування з діловим партнером є важливою частиною ведення будь-якого бізнесу. Необхідність написати листа виникає постійно – при влаштуванні на роботу, оформленні та уточненні угод, у разі необхідності привітати з ювілеєм або підвищенні посади. Оскільки англійська мова загальноприйнята як мова ділового спілкування увагу при навчанні майбутніх перекладачів треба спрямувати на особливості офіційно-ділового стилю, характерну для ділового дискурсу лексику та термінологію, правила та норми складання та перекладу ділових листів різних типів.

Мета нашої статті полягає у ретельному вивченні перелічених вище особливостей, виявленні останніх тенденцій, які прийняті у діловому спілкуванні та формулюванні конкретних вимог, щодо написання та перекладу ділових листів англійською та українською мовами з урахуванням національно-культурної специфіки мовної поведінки англомовних та українських громадян.

Офіційно-діловий стиль відноситься до загальноприйнятих стилів писемного мовлення та, у свою чергу, детальніше поділяється на канцелярсько-діловий стиль, стиль юридичних документів, діловий-дипломатичний. Для всіх цих стилів характерні точність та лаконічність, вживання спеціальної термінології у строго визначеному значенні - *наказ, установа, адвокат, ратифікація, угода* [1, с. 65]. В нашій

статті ми звернемо увагу на особливості канцелярсько-ділового стилю і розглянемо ті структурні елементи ділового листа, які потребують особливої уваги при складанні або перекладі.

Діловий дискурс у будь-якій мові являє собою досить стандартизований тип мовлення, що пояснюється стереотипністю ситуацій і самим характером бізнесових стосунків [2, с. 57]. Листи до іноземних ділових партнерів надсилаються, аби заявити про існування своєї фірми (підприємства), проінформувати про продукцію або надання послуг, про вирішення питань, пов'язаних із постачанням, ціноутворенням, підготовкою фахівців тощо. Від якості підготовки і оформлення ділового листа, який є найбільш поширеним видом ділової документації, значною мірою залежить рівень спілкування адресата з автором. Тому надсилаючи лист до іноземного ділового партнера, необхідно врахувати все: від написання конверту та вибору машинописного стилю до складання й оформлення власне тексту.

При надписанні конверту в лівій верхній частині лицьового блоку конверта зазначають адресу відправника, а в правій нижній – адресу одержувача. Адресу одержувача наводять у такому порядку: спочатку зазначають власне одержувача (це може бути назва фірми, підприємства), ім'я та прізвище адресата, його посаду; з нового рядка номер будинку, назву вулиці; в наступному рядкові – назву міста, штату (для США), графства (для Великої Британії) (загальноприйняте використання скорочених назв штатів та графств); рядком нижче – назву країни. Якщо лист надсилається до Лондону, то скорочено зазначають також поштовий район: *E.C. (East Central), N.W. (North West), W.C. (West Central)* і т.д. На конверті, вище від адреси одержувача, може зазначитися спосіб відправлення, наприклад: *"EXPRESS DELIVERY"* (з терміновою доставкою), *"TO BE CALLED FOR"* (до запитання) тощо. Якщо адреса особи, котрій хочуть надіслати листа, точно не відома, то його адресують фірмі, що підтримує стосунки з цією особою й може передати або переслати їй листа. В такому разі перед назвою фірми друкують: *"In care of"* чи *"Care of"* або скорочено *"C/o"*, що перекладається як "на піклування" і вживається в значенні "на адресу".

Вважаємо за потрібне зазначити, що останнім часом існує тенденція до нульового перекладу всієї адреси або її частин, що мотивується тим фактором, що лист повинен надходити до адресата, а переклад може зашкодити його доставці. Іноді перекладачі вдаються до так званого комбінованого перекладу адреси, де частина адреси, яка містить географічні назви (країни, штати, міста), що є широковідомими перекладаються, а та частина адреси, що містить назви, які невідомі реципієнту перекладу, але мають дуже важливе смислове навантаження (назви вулиць та інше) – не перекладаються аби виключити помилку при доставці або пересаді листа. Наприклад:

John G. Holloway
Brackenridge Hospital
4504 W. Tom Thumb Ave.
Austin, TX 78703

78703, штат Техас, м. Остін
4505 W. Tom Thumb Ave
Лікарня Брекенрідж
Джону Г. Головею

Корисною щодо оформлення такого реквізиту листа як дата, можна зазначити інформацію про друкування в листах до Великої Британії чисел із відповідними нарощеннями *"st", "nd", "rd", "th"*, наприклад *1st, 2nd, 3^d, 4th*, а листах до США без нарощення до числа, наприклад: *January 20, 2016*. Назви місяців можна скорочувати, але написання суто цифрами дати в листах до іноземних партнерів неможливо через різну послідовність оформлення компонентів дати в англійському та американському варіантах.

До стилістично значущих композиційних елементів англомовного та україномовного ділового листа належать привітання (*salutation*), вступні фрази (*opening lines*) та формули прощання (*complimentary close*).

Загальноприйнятими формами привітання в діловій кореспонденції були та залишаються *Dear Sir(s) // Gentlemen // Шановне панство*, для листів, в яких адресат є невідомим, та *Mr., Mrs., Ms., Smith // Шановний (на) пан (пані) Несторенко* при надсиланні листів конкретній особі. Тут треба особливо зазначити той факт, що специфічною рисою англомовного ділового спілкування, в останні часи, є чітко виражена тенденція до ослаблення офіційного стилістичного тону бізнесової кореспонденції, що позначається на всіх формульних елементах в структурі ділового листа. Так, все частіше у звертаннях до адресата не використовується титул *Mr., Mrs., Ms.*, і воно має

вигляд *Dear Jessica Thompson* або *Dear Jack Milts*, що за новими етикетними приписами, слугує якби передвісником надійних та довірливий бізнесових стосунків. Але перекладачу або укладачу ділового листа слід бути обережним у послугуванні цим звертанням, особливо на початку листування. В українському діловому листуванні звертання до високих посадовців має більш уніфікований характер – назві посади передує титул *Високодостойний*. Еквівалентами цього титулу у Великій Британії та США є цілий ряд форм, вибір якої залежить від походження, посади, духовного сану тощо. Після вступного звертання в листах до Великої Британії ставлять кому, в листах до США – двокрапку, до України – знак оклику.

Щодо безпосередньо тексту листа, то його виклад має бути ввічливим, коректним, стислим та зрозумілим. Мова англо-американської та української ділової кореспонденції характеризується значною кількістю майже ідентичних кліше, що є наслідком стереотипності ситуацій, які виникають при діловому спілкуванні. Написання листа, орієнтованого на інтереси клієнта, вимагає від його укладача, щоб він став у становище одержувача. Загальні вимоги до написання ефективного ділового листа можна сформулювати наступним чином:

- поділ листа на вступну (у першому абзаці наводять комплімент адресатові навіть тоді коли автор сповіщатиме про щось неприємне), головну (у другому абзаці викладають суть питання) та завершальну частину (висловлюють надію на дальшу співпрацю), відповідно розділені абзацами;

- уникання початкових "Я", "ми", заміна "ми" на "Ви", так як згідно з дослідженнями, клієнт краще розуміє лист з використанням "Ви", наприклад: замість *"Ми надаємо Вам знижку у розмірі 5 відсотків"* краще *"Ви одержуєте знижку у 5 відсотків"*;

- уникання канцеляризмів, складних речень з кількома підрядними та негативних формулювань;

- використання деземфазуючих евфемістичних стратегій у листах з негативним емоційним забарвленням за рахунок вживання пасивного стану замість активного, складних речень замість коротких, уникання персоналізованих займенників "you", "your", *"Ви не надали"*, *"Ваша помилка"*;

- ствердження доброзичливого ставлення до партнера, що полягає у використанні сталого, обмеженого рамками стилю набору епітетів (*warm/gracious letter, sincerely/greatly appreciate, щиро дякувати, приємно проводити час та інші*);

- уникання будь-яких скорочень *don't, т.к., т.д.*, окрім загальноприйнятих у діловому листуванні аббревіатур і скорочень (*CV – curriculum vitae, VAT – value added tax, fig – figure, до н.е – до нашої ери., НДІ – науково дослідний інститут* та інші);

- дотримання більш сучасного "відкритого" стилю пунктуації, де розділові знаки є відсутніми при написанні дати, внутрішньої адреси, звертання до адресата, заголовка до тексту та формули прощання, а вживаються лише в основному тексті.

Серед загальноприйнятих формул прощання, прийнятих в англійських та українських ділових листах, спостерігається певна стилістична диференціація, яка залежить від формальності тону листа, і обов'язково повинна співвідноситися з формулою привітання. В англо-американській діловій кореспонденції найбільш формальна за тоном є група формул прощання з ключовим словом *"respectfully"*, українським відповідником якої є формули: *"З глибокою повагою і шаную"*, *"Щиро відданий Вам"*, які використовуються переважно у листах до високо посадовців, дипломатичних і урядових постанов. Листи, що починаються з офіційного привітання: *Dear Sir(s)/Gentlemen/ Шановне панство*, необхідно закінчувати формулами: *"Yours faithfully"*, *"Yours truly"*, *"З вдячністю і повагою"*, *"З пошаною"*. До нейтрально-ввічливих формул прощання, що здебільшого наразі використовуються при діловому листуванні відносяться: *"Yours Sincerely"/"З найкращими побажаннями"*. Тут треба зауважити, що останнього часу в англійській діловій кореспонденції все частіше трапляються формули-прощання: *"Best regards"* *"Best wishes"*, які раніше використовувалися у приватному, неофіційному листуванні.

Ще декілька порад стосуються суто технічної сторони оформлення ділового листа, але також потребують ретельного дотримання та уваги при складанні та перекладі ділової кореспонденції.

- Вибір добре читаємого, не занадто екзотичного шрифту (зазвичай *Times New Roman, Arial*).

- Розмір шрифту повинен бути не менше 10 і не більше 12, відстань між рядками по можливості не більше одного рядка.

- Важливу інформацію можна підкреслити, виділити іншим шрифтом або жирним шрифтом, але в межах одного листа використовується тільки один варіант.

- Використання цілноблочного стилю листа (Fully-blocked Letter Style) специфіка якого зводиться до відміни абзацного відступу на 5 знаків та поділення на абзаци за рахунок друкування абзаців через 3-4 інтервали, замість напіввтягнутого стилю (Semi-indented Letter Style).

За функціональними ознаками види англомовної та україномовної ділової кореспонденції здебільшого збігаються, тому що, як вже зазначалося, універсальними є цілі написання листів. Тому при складанні листів не повинно виникати великих проблем за умови дотримання міжнародних стандартів (ISO) на основні документи, в тому числі і на комерційні листи. Зі стилістичної ж точки зору, незважаючи на безособовість офіційно-ділового стилю, діловий лист в залежності від прагматичної мети адресанта може відзначатися певною компліментарністю, містити вияви позитивного, нейтрально-доброзичливого або дещо негативного забарвлення [2, с. 63]. Тому певну увагу при навчанні складання та особливо перекладу ділової кореспонденції треба спрямувати на функціонально стильові особливості ділової кореспонденції та формування відповідних лексичних та граматичних навичок.

Треба зазначити, що при перекладі текстів, які відносяться до офіційно-ділового стилю, а саме листів, перекладач практично не стикається з основними факторами, які викликають труднощі при перекладі. По-перше, відсутні "чужі" образи, які неможливо перекласти за рахунок направленості тексту на іншомовну аудиторію, тому що ситуації, які обговорюються в листах є стандартними і добре відомими як адресату, так і адресанту. По-друге, в теках листів відсутня інформація, яка б потребувала використання метафор або неологізмів. Доречи, використання емоційно забарвленої лексики є недоречним при діловому спілкуванні. По-третє, за рахунок використання стійких граматичних конструкцій та здебільшого сталих словосполучень, як в мові оригіналу так і у мові перекладу, перекладач не стикається з проблемою семантичної неповноти словосполучень та незрозумілих семантичних відношень між іменниками у безприйменникових іменникових групах.

До основних труднощій, з якими може стикатися перекладач при роботі з діловою кореспонденцією, можуть належати наявність декількох рівно можливих варіантів перекладу та необхідність стилістичної та лексичної відповідності в мовах, які використовуються при перекладі. Дослідники зазначають, що проблема наявності декількох варіантів перекладу, стоїть на другому місці, за рівнем частотності, після проблеми недостатності інформації [3, с. 27]. Ця проблема часто буває причиною необ'єктивної критики перекладів з боку замовників та керівництва.

Висновуючи з вищезазначеного, треба підкреслити, що зважаючи на той факт, що головна мета написання ділових листів є чітке, лаконічне та максимально зрозуміле (з граматичної та лексичної точок зору) викладення певної інформації, перекладач, керуючись відповідною метою, повинен обирати найбільш усталений та стилістично відповідний варіант перекладу. Подолання ж проблеми досягнення стилістичної та лексичної відповідності потребує, на наш погляд, знання та врахування всіх перелічених у статті особливостей складання ділової кореспонденції, та, як зазначає відомий перекладач і викладач Г. Мірам, приділення уваги вивченню рідної мови не менш ніж іноземної при навчанні перекладу.

Важливим чинником успішного ділового співробітництва є спроможність партнерів до максимально лаконічного, повного, точного та коректного викладу інформації. При вивченні іноземної мови та навчанні перекладу особливу увагу необхідно приділяти ознайомленню студентів з правилами та особливостями складання ділової кореспонденції, формуванню бази лексичних та граматичних навичок, які б відповідали вимогам офіційно-ділового стилю.

Література

1. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. [Посібник для викладацьких відділень вузів] / Л. Г. Верба. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. – 153 с.
2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. [Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів] / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 224 с.
3. Мирам Г. Е. Практический перевод: Заметки к лекциям / Г. Е. Мирам. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2005. – 184 с.

УДК 811.111'373.47

ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНДУСТРІЇ МОДИ В ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Радецька С. В., Колосова С. О.

У статті визначено основні труднощі перекладу статей та Інтернет джерел, які містять термінологію індустрії моди. Встановлено основні способи адекватної передачі термінології індустрії моди, власних назв, персоналій. Визначено особливості перекладу фрагментарного цитування та фразеологізмів присвячених моді.

Ключові слова: власні назви, персоналії, фрагментарне цитування, фразеологізми.

В статье определены основные трудности перевода статей и Интернет источников, которые содержат терминологию индустрии моды. Установлены основные способы адекватной передачи терминологии индустрии моды, имен, персоналий. Определены особенности перевода фрагментарного цитирования и фразеологизмов, посвященных моде.

Ключевые слова: имена, персоналии, фрагментарное цитирование, фразеологизмы.

In the article the main difficulties of translation of articles and Internet sources that contain terminology of fashion industry are defines. The basic methods of adequate translation of the fashion industry terminology, names, personalities are established. The features of the translation of phraseology and fragmentary citation dedicated to fashion are identified.

Key words: names, personalities, fragmentary citation, phraseology.

Мода як особливий феномен людської культури відображає еволюцію сучасного суспільства. Термінологія моди представляє собою великий лексикон, що вимагає наукового вивчення. Кожна культура створює свою мову одягу і моди. Назви одягу можуть розповісти нам про побут та історії як українського народу так й інших народів, розповісти про сучасні тенденції моди і культури.

Становлення сучасної української індустрії моди відбувається за допомогою переосмислення західного досвіду і формування сучасного україномовного дискурсу моди, заснованого, перш за все, на перекладних і адаптованих для українського читача текстах глянцевого журналістики, науково-популярних видань з історії та теорії моди, а також публіцистичної літератури. У зв'язку з цим при вивченні сучасного україномовного дискурсу моди на перший план виходить перекладацька проблематика.

Актуальність даного дослідження зумовлена особливою увагою до еволюції лексичного складу англійської та української мов, а також особливостями перекладу даної лексики на матеріалі сучасних глянцевого видань та Інтернет джерел.

Великий вклад у дослідження індустрії моди зробили такі українські та російські вчені, як Альперіна С. І., Птуха В., Кокоза Г., Косенко О. П., Коваленко Г. М. та інші.

Метою нашої статті є дослідити специфіку перекладу лексики індустрії моди у текстах глянцевого видань та Інтернет джерел.

Говорячи про переклад термінів, можна наголошувати на тому, що термін є однозначним; термін не має конотативних значень; він позбавлений синонімів; незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним та абсолютним еквівалентом, проте не завжди ці умови виконуються. Переклад терміна далеко не просто заміна слова мови оригіналу словом мови перекладу.

Переклад терміна – це точне відтворення оригінального терміна засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Така єдність відтворюється на іншій мовній основі і перетворюється на нову єдність, властиву мові перекладу [3, с. 104]. Проте під час перекладу термінів у тексті перед перекладачем постають певні

проблеми, вирішення яких є важливим для правильного відтворення тексту оригіналу.

Для нашого дослідження ми обрали статті в англomовних виданнях "Харперс БАЗААР" ("Harper's BAZAAR") [5], "Гламур" ("Glamour") [67] та "Вумен енд хоум фешн" ("Woman and Home Fashion") [6] а також інтернет-енциклопедію "Фешн-ера" ("Fashion-era") [2], в якій вміщено понад 890 статей та повідомлень про історію моди, історію костюму, одяг та моду взагалі. Зробивши аналіз статей та Інтернет джерел, які містять термінологію індустрії моди ми виокремили основні питання, що складають труднощі при перекладі текстів даної тематики.

Першим питанням, яке викликає труднощі при перекладі – це термінологія моди. Тобто, лексична група, що об'єднує найменування художніх напрямків в моді, сегментів гардероба, предметів і деталей одягу, взуття та аксесуарів, найменування матеріалів для пошиття виробів і видів їх обробки, технік крою та іншу лексику, семантично співвідносні з даною галуззю людської діяльності: *design, sew, embroider, collection i m.đ.* Також виникають питання при перекладі запозичених термінів: *haute couture, stiletto, bonnet.*

Деякі терміни є полісемічними, омонімічними та синонімічними, що також викликає труднощі під час перекладу.

Також складнісь при перекладі термінів індустрії моди становлять неологізми: *shoebooty, sundress, swaket.*

Другим питанням є переклад власних імен, які називають географічні об'єкти, персоналії, торгові марки, магазини, друковані видання тощо: *Denmark, Prada, Dolce & Gabbana, Vogue, Jean Paul Gaultier, Tsar Alexander I, Karl Lagerfeld, Grace Kelly, Hermès, John Galliano i m.đ.*

Наступне питання, яке може викликати труднощі під час перекладу, це повне та фрагментарне цитування (інтертекстуальність): *John Galliano called the voluminous designs "fertility" dresses.*

Також нашу увагу привернули дискурсивні формули, під якими ми слідом за Т. А. Волковою [1, с. 56] розуміємо кліше та штампи. Особливість дискурсивних формул полягає в тому, що терміни моди з'єднуються в них з якісними прикметниками оціночного характеру і метафоричними зворотами; тим не менш, вони є семантичними константами тексту і не можуть бути замінені або вилучені: *to emphasize / to be emphasized by, to accent / to be accented by, to give focus to, to focus the eye on, to draw attention to i m.п.*

Наступною проблемою при перекладі статей індустрії моди є переклад фразеологізмів та ідіом.

Розглянувши проблеми, які постають перед перекладачем при відтворенні статей та Інтернет джерел, які містять термінологію індустрії моди, ми виокремили способи адекватної передачі кожної з них. Проте перед їх розкриттям важливо зазначити, що під адекватним перекладом, за В. Н. Комісаровим, ми розуміємо переклад, який забезпечує необхідну повноту міжмовної комунікації в конкретних умовах [4, с. 127].

Переклад термінології моди вимагає більш детального розгляду, так як безпосередньо пов'язаний з умовами формування і особливостями джерел поповнення даної лексики в англійській та українській мовах. При перекладі термінів перекладач обов'язково повинен мати досить чітке уявлення про вітчизняну та іноземну термінологію даної області в цілому, оскільки значення окремого терміна залежить від термінології, до якої він належить, а національні термінології часто розходяться.

Терміни індустрії моди діляться на еквівалентні та безеквівалентні. Для перекладу еквівалентного терміна перекладачеві достатньо скористатися словником та обрати правильний словниковий відповідник: *embroider – вишивати, sew – шити.* Якщо ж термін є безеквівалентним, то перекладач повинен вдатися до перекладацьких трансформацій.

Зазвичай безеквівалентними виявляються запозичені терміни моди. Переклад даного типу термінів можна зробити за допомогою таких способів перекладу, як:

- нульовий переклад: *This vivid pink suit was part of John Galliano's haute couture collection. – Цей яскравий рожевий костюм був частиною колекції haute couture Джона Гальяно.* Перенесення іншомовного терміна в український текст в оригінальному написанні латиницею обумовлене частою відсутністю їх українських

відповідників. Проте, даний спосіб перекладу, з огляду на реципієнта, підходить більше для глянцевиx видань, щоб привернути увагу та зацікавити читача;

- калькування (спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів їх лексичними відповідниками в мові перекладу) [4, с. 173]: *stitching used in haute couture – шиття, що використовується у високій моді*. Калькування, в свою чергу, більш вживане під час перекладу історичних видань. Інформація у історичних виданнях спрямована на більш широке коло читачів;

- транскрипція (передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу): *bikini – бікіні*. Транскрипцією за часту перекладаються запозичені терміни;

- експлікація (описовий переклад): *Swagger coat – a woman pyramid shaped coat with raglan sleeves, first popularized in the 1930s. – Пальто вільного крою з фалдами – жіноче пальто у формі піраміди з рукавом реглан, популярне в 1930-ті роки*.

Що стосується полісемії та омонімії, при перекладі даного типу термінів перекладач може використовувати еквівалент, відповідно до тематики контексту, а також вдаватися до перенесення його в український текст в оригінальному написанні латиницею, що дозволяє уникнути некоректного розуміння авторського висловлювання, наприклад: *fashion show had a nautical theme – для fashion-показу обрали морську тематику*.

Для перекладу термінологічних синонімів перекладач мусить використати словник та перекласти термін відповідно до контексту.

Основними способами перекладу неологізмів індустрії моди є транскрипція (*shoebooty – шуботу*), калькування (*ultra-femme – надзвичайно жіночна*) та описовий переклад (*whorts – зимові шорти, які носяться поверх теплих панчів*).

В якості наступного питання для перекладу виступають власні імена, які зазвичай передаються за допомогою однозначних, закріплених в мові відповідників, сформованих на основі традиційних способів перекладу даного типу лексики – транскрипції, транслітерації і калькування.

Серед власних назв закріплені в українській мові відповідники мають, перш за все, географічні назви: *Europe – Європа, London – Лондон, Carnaby Street – Карнабі-стріт*; реалії світової історії: *Middle Ages – Середні століття, First World War – Перша світова війна*.

Персоналії передаються за допомогою традиційних способів перекладу даного типу лексики, насамперед – транскрипції, іноді з елементами транслітерації: *Julian MacDonald – Джулієн Макдональд, Sue Lawty – Сью Лоуте*.

Широко застосовується перекладачем також додавання зі змішаним транскодуванням і так званим нульовим перекладом. Ці трансформації використовуються при перекладі назв іноземних або відомих міжнародних друкованих видань (журнал "Харперс БАЗААР" ("Harper's Bazaar")), торгових марок (торгова марка "ДюПонт" ("DuPont"), "Крістіан Діор" ("Christian Dior"), "Гермес" ("Hermès")).

Багато лінгвістів, як, наприклад, В. І. Карабан, Т. Р. Левицька, І. В. Корунець у своїх працях пропонують для перекладу назв друкованих видань та торгових марок використання змішаного транскодування з додаванням. Проте, на нашу думку, доцільним є також спосіб передачі за допомогою змішаного транскодування з додаванням та відтворенням назви у її оригінальному вигляді. Потреба у такому перекладі виникає в залежності від реципієнта перекладу. Перекладач перед виконанням роботи обов'язково повинен поцікавитись для якої аудиторії виконується переклад, адже певним колам людей та чи інша назва може бути невідомою. Також спосіб перекладу назв друкованих видань та торгових марок може залежати від вимог перекладацької агенції або бажань замовника. Причинами поширення цього прийому в сучасній практиці перекладу науковці називають ідентифікованість власного імені і оптимізацію його пошуку за допомогою електронних ЗМІ.

Переклад на українську мову повного і фрагментарного цитування досить послідовний, відбувається за допомогою еквівалентної лексики: *Japanese designer Ryo Inoue has designed what he called a "fusion of the human body and technology". – Японський дизайнер Ріо Іноуе створив, за його власним визначенням, "синтез людського тіла і технології"*.

Переклад дискурсивних формул також можна охарактеризувати як досить послідовний, проте з деякими застереженнями. Група дискурсивних формул включає конструкції, що використовуються для опису візуального ефекту, виробленого предметом одягу або взуття, аксесуаром, їх частиною або деталлю, їх фасоном, кроєм, фактурою, кольором і полягає у виділенні, підкресленні, акцентуванні будь-якого іншого предмета одягу або його деталі, будь-якої частини людського тіла або особливості зовнішності в цілому, які також перекладаються еквівалентом або калькуванням: *to emphasise / to be emphasized by* – підкреслювати / підкреслюватися, *to accent / to be accented by* – акцентувати / робити акцент на / акцентуватися і т.п.

В цілому в українському перекладі всі виділені нами ідіоми мають еквіваленти. Одна з груп ідіом утворена на основі ключового поняття даної сфери – мода / *fashion* – і включає утворені з його допомогою конструкції *to be in / out of fashion* – бути в моді / не в моді, *to come in / out of fashion* – входить в моду / виходить з моди і т.п.

Існує також велика кількість фразеологізмів присвячених одягу, які відтворюються в українській мові за допомогою описового перекладу ("*dressed to kill*" – "людина вдягнута дуже святково"; "*not a hair out of place*" – "людина, яка має чудовий вигляд"), або калькування ("*dressed in the height of fashion*" – "одягнений за останньою модою").

Отже, при перекладі статей та Інтернет джерел, які містять термінологію індустрії моди, перекладач обов'язково повинен мати досить чітке уявлення про вітчизняну та іноземну термінологію даної області, а також про особливості відтворення даних текстів.

Література

1. Волкова Т. А. Дискурсивно-коммуникативная модель перевода: монография / Т. А. Волкова. – М. : Флинта: Наука, 2010. – 128 с.
2. Інтернет-енциклопедія "Fashion-era" [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.fashion-era.com/>.
3. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах / Т. Р. Кияк // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – 2007. – № 32. – С. 104–108.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Harper's BAZAAR / [published by Hearst/Bauer Media]. – California, 2016. – October. – 265 p.
6. Woman and Home Fashion / [published by Time Inc. Ltd]. – London, 2016. – Autumn/Winter. – 143 p.

УДК 811.111

АНГЛОМОВНІ ТА УКРАЇНОМОВНІ МЕДИЧНІ ВЕБ-САЙТИ: ВЖИВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАД МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ. ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ ПЕРЕКЛАДУ

Радецька С. В., Туряниця К. С.

Переклад будь-якої медичної літератури – дуже кропітка праця. Перекладач повинен бути обізнаним у цій галузі та намагатися відтворити текст оригіналу не тільки правильно, але й зробити його зрозумілим для майбутнього читача, тому питання адаптації грає чималу роль у цьому процесі. Оскільки всесвітня мережа Інтернет набула надзвичайної популярності, дуже важливо розміщувати на веб-сайтах достовірну, правильно перекладену та зрозумілу інформацію, яка стосується такого важливого аспекту нашого життя, як здоров'я.

Ключові слова: медицина, медична термінологія, переклад, медичні веб-сайти, прагматична адаптація перекладу

Перевод любой медицинской литературы - очень кропотливый труд. Переводчик должен быть сведущим в этой области и пытаться воспроизвести текст оригинала не только правильно, но и сделать его понятным для будущего читателя, поэтому вопрос адаптации играет немалую роль в этом процессе. Поскольку всемирная сеть Интернет приобрела необычайную популярность, очень важно размещать на веб-сайтах достоверную, правильно переведенную и понятную информацию, которая касается такого важного аспекта нашей жизни, как здоровье.

Ключевые слова: медицина, медицинская терминология, перевод, медицинские сайты, прагматическая адаптация перевода

Translating any medical literature is very hard work. Translator must be well-informed in this area and try to reproduce the original text not only correctly, but also make it clear for future readers, that is why the adaptation plays a significant role in this process. As the worldwide network Internet has become enormously popular, it is important to place reliable, properly translated and understandable information concerning such an important aspect of our lives like health on its websites.

Key words: medicine, medical terminology, translation, medical sites, pragmatic adaptation of the translation

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ): "Здоров'я – це стан повного фізичного, психологічного та соціального благополуччя" [2]. Організм людини – це складний механізм, який іноді, на жаль, виходить з ладу. Саме тому медицина є дуже важливим аспектом нашого щоденного життя. На сьогоднішній день існує безліч джерел інформації, які стосуються медицини та здоров'я. Одними з таких є медичні веб-сайти, яких є сотні й тисячі у просторах мережі Інтернет. Як правило, вони містять різні статті про хвороби та їх лікування, новини про розвиток медицини та різноманітні інновації у лікуванні, інформацію про ліки та їх вживання тощо. Зрозуміло, що всі жанри текстів з цієї тематики міститимуть медичну термінологію.

Медична термінологія є сукупністю слів і словосполучень, що позначають медичні наукові та технічні поняття і використовуються для здійснення комунікації в галузі охорони здоров'я. Вона поділяється на такі види, як анатомічна і гістологічна номенклатура, патолого-анатомічна, патолого-фізіологічна й клінічна терміносистема та фармацевтична термінологія. Розвиток науки призводить до постійного збагачення словникового запасу сучасних англійської та української мов. Розвиток інформаційних технологій, поглиблене вивчення захворювань, синдромів та симптомів і способів їх лікування впливають на появу нових лексичних номінацій для обміну медичною інформацією у сфері охорони здоров'я.

Медична термінологія являє собою окремий пласт лексичного фонду, який через свою специфіку займає особливе місце в лексичній системі мови. Характер-

ною особливістю є розширення міжнародного пласту як наслідок взаємодії різних мов через потребу в спілкуванні лікарів та медичних працівників. Інтернаціоналізація медичної термінології відбувається постійно, особливо в останні десятиліття.

Для європейських мов джерелом нової термінології є, перш за все, англійська мова. Маючи багато спільного з термінологією природничих наук, медична термінологія, тим не менш, володіє своїми специфічними особливостями:

- основу медичної термінології складають запозичені греко-латинські терміни або терміни, створені штучно з греко-латинських терміноелементів. Як в англійській, так і в українській мові обсяг термінів, створених на базі класичних мов, сягає 90 і більше відсотків [5]. Анатомічна та гістологічна номенклатури, що входять до складу медичної термінології, складені цілком латинською мовою, на основі його алфавіту, фонетики та граматики.

- більшість медичних термінів є інтернаціональними, оскільки греко-латинські терміни лежать в основі медичної термінології практично всіх європейських мов. Створення термінів з класичних терміноелементів призвело до того, що медичні терміни мають високий ступінь вмотивованості і є семантично прозорими.

- низка спеціальних виразів у фаховій мові медика любої країни вживаються тільки латинською мовою. Наприклад: *per os, in vivo, in vitro, per rectum* тощо.

- Яворський О. Г. у своїй роботі зазначає, що значною мірою поповнення термінології відбувається з використанням епонімічних термінів (епонім – назва поняття, явища чи методу по імені людини, що вперше виявила або описала їх). Слід пам'ятати, що нерідко в національній медичній літературі можуть використовувати спрощені або, навпаки, ускладнені епонімічні назви; у ряді випадків взагалі відбувається заміна прізвища. Наприклад: *Cushing's disease* – хвороба Іц'єнка-К'ушинга; *Cori's disease* – хвороба Форбса; *Duhring's disease* – хворобливий поліморфний дерматит Брока.

Переклад медичних текстів – дуже затребуваний вид перекладу, але в той же час, один із найскладніших та відповідальних. Цей вид перекладу означає абсолютне розуміння перекладачем тексту оригіналу, кропітку працю зі словниками та довідниками, а також постійні консультації з професіоналами цієї галузі.

Серед переваг цього виду перекладу є наявність додаткової інформації – у вільному доступі існує велика кількість інформаційних джерел у мережі Інтернет, словники, довідники, періодичні видання, до яких перекладач може звертатися під час роботи. Отримані знання з різних питань щодо здоров'я не завадять і у повсякденному житті перекладача, а можливо, колись навіть стануть у нагоді.

Серед недоліків треба зазначити величезну відповідальність та тяжкість роботи, адже медичні тексти містять безліч латинських назв, скорочень, а також, беручи до уваги швидкий розвиток медицини, нові слова і терміни з'являються чи не щодня, на відміну від появи новітніх словників, що містять ці терміни. Наприклад, широковживане словосполучення "клінічний аналіз крові" зазвичай перекладають як "*blood test*" або "*blood analysis*", що є в корені невірним. Відповідником словосполучення "клінічний аналіз крові" є англійське "*complete blood count*" або "*CBC*", яке включає визначення цілком конкретних показників крові, таких як рівень гемоглобіну, кількість еритроцитів і лейкоцитів тощо. У свою чергу поняття "*blood test*" або "*blood analysis*" є більш широкими і потребують у тексті подальшого уточнення щодо типу обстеження: *Blood chemistry tests or Basic Metabolic Panel (BMP) – Blood Glucose, Electrolytes...*; *Blood enzyme tests – Troponin, Creatine Kinase*; *Blood tests to assess heart disease risk* тощо. Не можна забувати і про хибних друзів перекладача. Наприклад, українським еквівалентом англійського терміна "*angina*" є не "ангіна", а "стенокардія, біль у грудях". Або англійський термін "*cellulitis*" – не "целюліт", а "флегмона", "панікуліт"; "*gland*" перекладатимемо як "залоза", а не "гланд" (tonsil).

Окремо необхідно виділити вживання в англійській мові аббревіатур і скорочень, які українською перекладаються, як терміни. Наприклад, *LK* – це *ліва нирка*, *LN* – *рідкий азот*. Або ж навпаки, деякі аббревіатури перекладаються звичайними словами: *a.c.* – *до вживання їжі*, *b.i.d.* – *двічі на день*. Ряд широко вживаних у англійській медичній літературі аббревіатур потребує уточнення контекстом, оскільки в залежності від останнього може означати різні поняття, наприклад: *IVP (Intravenous pyelogram)* – метод обстеження в урології; або ж *IVP (Intravenous Push)* – струминне внутрішньовенне введення.

Отже, перекладач медичних текстів повинен чітко орієнтуватися у цій галузі та вміти виділяти неоднозначні терміни. Переклад текстів медичної тематики завжди потребує корегування та консультацій з фахівцем.

Як уже зазначалося нами вище, медичні веб-сайти бувають різні та можуть містити різний контент:

- 1) медичну документацію (епікризи, виписки, історії хвороби, результати лабораторних та інструментальних обстежень, протоколи операцій, висновки фахівців);
- 2) документації з клінічних досліджень лікарських препаратів (договори про проведення клінічного дослідження, протоколи досліджень, брошури досліджень);
- 3) фармацевтичну документацію (анотації лікарських препаратів, листки-вкладки, інформацію для лікарів і пацієнтів, документацію з контролю якості);
- 4) документацію до медичного устаткування й інструментарію (інструкції з експлуатації, посібники, описи, рекламні матеріали, каталоги, презентації);
- 5) науково-популярну літературу з медицини;
- 6) наукову медичну літературу (наукові статті, матеріали конференцій, огляди, автореферати, дисертації, монографії, довідники, посібники, навчальні посібники для лікарів і студентів медичних вузів).

В залежності від цього, може вживатися різна лексика та різні терміни – від загальнонаукових до вузькогалузевих. Зазвичай такі сайти мають однаковий інтерфейс для будь-якої мови (мова змінюється за допомогою перемикача) або ж на сайті викладені різні матеріали та їх переклади для скачування. Окрім цього, існують сайти, що містять збірки періодичних видань та їх перекладів, доступних для скачування, але зазвичай не всі з них є безкоштовними.

Дуже часто сайти клінік та фармацевтичних компаній розміщують не тільки інформацію про свої послуги, а й додаткову корисну інформацію про здоров'я, догляд за хворими, профілактику хвороб, новини про розвиток медицини та фармації. Це є маркетинговий хід, за допомогою якого привертається увага споживачів та потенційних клієнтів. Звісно, викладення інформації різними мовами приверне увагу ще більшої кількості людей. Варто зазначити, що якщо цільова аудиторія говорить іншою мовою, а також має специфічні особливості соціокультурного середовища, то зміни, внесені перекладачем у текст перекладу з метою домогтися необхідної реакції з боку цільової аудиторії є прагматичною адаптацією. Аналіз відомих медичних веб-сайтів (<http://www.who.int>, <http://uacm.kharkov.ua> та ін.) показав що у текстах часто робляться певні зміни для кращого сприйняття носіями різних мов.

Деякі з термінів мають кілька можливих варіантів перекладу, але для кращого сприйняття українським читачем використовується слово-еквівалент, більш притаманне українській мові [6]. Наприклад, *nervus vagus* – *вагус*, *блукаючий нерв*; *extensor muscle* – *екстензор*, *розгинач*, *м'яз-розгинач*; *brachydactyly* – *брахідактилія*, *короткопалість*; *intestinal gland* – *кишкова крипта*, *залоза Ліберкюна*; *haemopoiesis* – *гемопоез*, *кровотворення*; *cerebrospinal fluid* – *цереброспинальна рідина*, *спинномозкова рідина*.

Відомо, що у загальнонавживаній лексиці синонімія відображає багатство мови у виборі лексичних засобів, але у термінології вона є небажаною[6]. Так, у медичних словниках знаходимо багатокомпонентні синонімічні ряди: *абдомінальний*, *вентральний*, *целякальний*, *черевний*; *злаякісність*, *малігнізація*, *малігнітет*, *перніціозність*; *базаліома* – *базальноклітинний рак*, *базальноклітинна епітеліома*, *коріумкарцинома*, *шкірний карциноїд*, *улькус роденс*. У науково-популярних жанрах текстів можна допускати вживання одного, максимум двох синонімів до терміну, якщо зміст тексту при цьому залишатиметься повністю зрозумілим та доступним, наприклад, *грип* – *інфлюєнца*; *пухлина* – *утворення*. У науковій літературі та в документації синоніми неприйнятні.

Розглянемо переклад медичних інструкцій. Зараз спостерігається стійка тенденція до обрання "короткого" шляху зближення двох лінгвістичних систем. Перекладачі часто зупиняють свій вибір на формальних лексичних прийомах трансформацій: транскрипції, транслітерації і калькуванні. Переваги цих типів трансформацій очевидні: стислість, однозначність, очевидність. Наприклад: *gingivitis* – *гингівіти*, *tonsillitis* – *тонзиліти*, *biotechnological drugs* – *біотехнологічні ліки*, *smart pill* – *розумна таблетка*. Деякі власні назви, наприклад назви мікроорганізмів та вірусів, відтворюються за традицією і перекладу не підлягають, тому у тексті перекладу

зберігаються в оригіналі: *Candida albicans*, *Pseudomonas*, *Proteus*. Як правило, це латинські назви.

Деякі сайти містять описи препаратів, які мають одну і ту саму діючу речовину, але мають різні назви (це зумовлено сучасними маркетинговими стратегіями з метою максимально ефективною промоції препаратів власного виробництва і отримання фармацевтичними компаніями якнайбільшого прибутку. В цьому сенсі наразі всі медичні препарати мають на своїй споживчій тарі 2 назви: торгову назву лікарського засобу (брендову), яка вказується крупним шрифтом і є захищеним торговим знаком і міжнародну непатентовану назву (англ. *International Nonproprietary Name*, скор. *МНН*). Наприклад: *Кетонал* – *Ketoprofen*, *Біпролол* – *Bisoprolol*, *Севоран* – *Sevoflurane*.

Тобто, у процесі роботи перекладач повинен здійснити додатковий пошук інформації для уточнення міжнародної непатентованої назви та відомих потенційному читачу брендів найменувань ліків, які вживаються у мові перекладу. Читач, у разі потреби, також може відшукати назву в оригіналі та перекладі, щоб впевнитися, що мова йде про один і той самий препарат. Наприклад загальновідомий препарат аспірин (міжнародна непатентована назва – ацетилсаліцилова кислота) має у світі сотні брендів назв, таких як *Zorprin*, *Тромбо АСС*, *Кардіаск*, *Упсарин* та інші, які українському пересічному читачу можуть бути абсолютно незнайомими.

Отже, переклад будь-якої медичної літератури є кропіткою працею. Перекладач повинен бути обізнаним у цій галузі та намагатися відтворити текст оригіналу не тільки правильно, але й зробити його зрозумілим для майбутнього читача, тому питання адаптації грає чималу роль у цьому процесі. Оскільки всесвітня мережа Інтернет набула надзвичайної популярності, дуже важливо розміщувати на веб-сайтах достовірну, правильно перекладену та зрозумілу інформацію, яка стосується такого важливого аспекту нашого життя, як здоров'я.

Література

1. Англо-Український ілюстрований медичний словник Дорланда. У 2-х томах / П. Джуль, Б. Зіменковський. – Львів: Наутілус, 2002. – 2688 с.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:
<http://www.who.int/ru/>
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
4. Кириллова Т. С. Проблемы формирования научной терминологии (на материале названий медицины и экологии) / Т.С. Кириллова – М.: Дискурс, 1999. – 238 с.
5. Корнейко І. В. Труднощі перекладу інтернаціональної термінології (українсько-англійські лексичні паралелі в мові медицини) / І. В. Корнейко // Викладання мов у вузі на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. – Вип. 6. – Х., 2002. – С. 224 – 229.
6. Місник Н. Нормативний аспект терміносфери медичного тексту [Текст] / Н. Місник. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела:
<http://journal.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1058>
7. Яворський О. Г. 806 клінічних епонімічних синдромів із симптомним та авторським покажчиками / О. Г. Яворський. – Л.: Камула, 2006. – 304 с.

СПЕЦИФІКА І ТРУДНОЩІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ПЕРЕКЛАДУ У ВНЗ

УДК: 372.881.1

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ КРАЇНОЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ

Білозерська Т.В.

У статті досліджується важливе питання у методиці викладання іноземної мови, а саме принципи відбору країнознавчих матеріалів для проведення заняття з іноземної мови у ВНЗ. Автор наголошує на сучасному підході до країнознавства як до важливого компоненту навчання іноземній мові та основи для формування комунікативної і соціокультурної компетенцій. У статті пропонується низка принципів, яких необхідно дотримуватися викладачу під час добирання навчальних матеріалів країнознавчого змісту.

Ключові слова: країнознавство, методика викладання іноземної мови, принципи відбору матеріалу, комунікативна компетенція, соціокультурна компетенція.

В статье исследуется важный вопрос в методике преподавания иностранного языка, а именно принципы отбора страноведческих материалов для проведения занятия по иностранному языку в ВУЗе. Автор делает упор на современный подход к страноведению как к важному компоненту обучения иностранному языку и основе для формирования коммуникативной и социокультурной компетенций. В статье предлагается ряд принципов, которых необходимо придерживаться преподавателю во время подбора учебных материалов страноведческого содержания.

Ключевые слова: страноведение, методика преподавания иностранного языка, принципы отбора материала, коммуникативная компетенция, социокультурная компетенция.

The article examines an important issue in the methods of teaching a foreign language, namely the principles of selection of country studies materials for classes in a foreign language at university. The author focuses on the modern approach to country studies as an important component of foreign language teaching and the basis for the formation of the communicative and socio-cultural competences. The paper proposes a number of principles that should be followed by the teacher during the selection of training materials with country studies content.

Key words: country studies, methods of teaching a foreign language, principles of the selection of material, communicative competence, sociocultural competence.

У сучасній методичній науці та практиці важливим питанням є вдосконалення фахової підготовки студентів у вищих навчальних закладах. Вчені та практики ведуть активні пошуки нових ефективних підходів до навчання та вивчення іноземної мови, розробляють нові педагогічні технології з метою реалізації у навчанні принципів гуманістичної педагогіки, особистісного та компетентного підходів. Основний акцент ставиться на розвиток творчої, вільної, здатної до самореалізації та розвитку особистості спеціаліста. Протягом останніх десятиліть можна помітити зростаючу роль спілкування іноземною мовою у контексті діалогу культур, що, в свою чергу, відбивається на принципах відбору мовних матеріалів, які будують змістовий компонент методичної системи, та стимулює розробку таких засобів навчання, які б відповідали сучасним тенденціям іншомовної освіти. Особливо актуальним це питання є для роботи зі студентами, чії спеціальності напряму пов'язані із активним використанням мови: філологи, перекладачі, студенти факультетів міжнародних відносин тощо.

Актуальність нашого дослідження обумовлена необхідністю формування професійно значимих компетенцій, зокрема соціокультурної компетенції, яка

уможливорює спеціалісту-перекладачу бути "медіатором культур" [1], професійно керувати процесами міжкультурного спілкування, психологічно вірно та відповідно до ситуації вступати у спілкування, максимально ефективно користуватися соціокультурною компетенцією в рамках обраної перекладацької стратегії, вміти передбачати можливі варіанти розвитку комунікативної ситуації, в межах якої він виконує свою професійну діяльність як перекладач.

Успіх перекладацької діяльності залежить не лише від досконалих знань граматики та лексики обох мов, він полягає ще й у володінні необхідним країнознавчим матеріалом, широкими фоновими знаннями. Саме тому перед викладачем стоять важливі питання: що саме необхідно знати студенту про країну та культуру, мову якої він вивчає? На які принципи необхідно спиратися при виборі країнознавчого матеріалу під час планування та підготовки до заняття?

Вивчення наукової літератури виявило недостатню розробку методики викладання країнознавства у ВНЗ. Недостатньо вивченим лишається і досвід відбору країнознавчих матеріалів для занять з іноземної мови в цілому та країнознавства зокрема. У теорії професійного іншомовного навчання досі не існує однозначної точки зору стосовно країнознавства і яким чином воно має бути представлено у навчанні перекладача. Метою нашої розвідки є дослідити можливі принципи відбору країнознавчого матеріалу для занять з іноземної мови.

Аналіз наукової літератури виявив, що існує два підходи до країнознавства. Теоретичними та практичними проблеми країнознавства як синтетичної науки, яка вивчає країни і регіони світу, їхню природу, населення, внутрішні просторові відмінності [2, с. 6], займалися такі вчені, як Л. О. Дорош, Г. Куїпер, М. П. Мальська, П. О. Масляк, М. Масао, Я. Б. Турчин, В. Шефер та ін. Під іншим кутом, а саме як компонент заняття з іноземної мови та як самостійну дисципліну у фаховій іншомовній підготовці країнознавство досліджували А. Барнер, М. Біхеле, Г. Крумм, Д. Круше, Д. Майєр, Г. В. Лоферт, П. Паульдрах, К. Тімме, Г. Фішер, У. Фьорстер, С. Й. Шмідт та ін. [5; 10; 13]. Варто зазначити, що країнознавство почали виокремлювати у важливу частину заняття з іноземної мови лише у другій половині ХХ ст., коли особливого значення набула орієнтація іншомовного заняття на розвиток мовленнєвих навичок, комунікативних компетенцій, транснаціональних та міжкультурних комунікативних здібностей. Країнознавство перестало бути лише наукою про факти про країну, воно набуло дидактичного значення, стало частиною навчання іноземній мові, площиною для міжкультурних порівнянь.

У сучасній методиці та педагогіці іншомовного уроку відсутнє однозначне визначення поняття країнознавства. Стислу дефініцію М. Ердменгера знаходимо у "Landeskunde im Fremdsprachenunterricht": "Країнознавство – це дисципліна, яка переважно виступає у зв'язку з мовою, вивченням мови та навчанням іноземній мові. Вона являє собою знання про ті країни, в яких говорять мовою, що вивчається" [8, с. 21]. Більш детальну характеристику країнознавства на прикладі німецької мови містять ABCD-тези Гете-Інституту: "Країнознавство у занятті з іноземної мови – це принцип комбінації передачі мови та культурної інформації, який реалізується на уроці німецької мови шляхом виконання особливих дій... Країнознавство не є окремим предметом. Зміст країнознавства не варто зменшувати лише до знання про державу чи знання про інституції, воно посилається екземплярно та контрастивно на весь німецькомовний простір з його не лише національними, а й регіональними та закордонними феноменами" [3, с. 308]. Ми погоджуємось із тезою Д. Бутт'єса, який під країнознавством розуміє "всі посилання на суспільство, мову якого вивчають на уроці з іноземної мови" [7, с. 112], та з думкою М. Бішоф про те, що країнознавство демонструє "історичні, політичні та соціальні взаємозв'язки, а також спосіб мислення, дії та світосприйняття людей цільової культури" [6, с. 16]. Варто наголосити, що у центрі сучасного країнознавства стоять не тільки об'єктивні факти про країну, а насамперед люди з країни, мова якої вивчається, і воно має демонструвати їхнє повсякденне життя. Відповідно до цього формується коло тем для вивчення: географія (географічні дані, міста, регіони, німецькомовний простір), політика (партії, вибори, система правління, Німеччина в ЄС), історія, культура (міста та їхні визначні особистості, література, театр, кіно, музеї, життя та творчість відомих німців), мистецтво, освіта (школа, вища освіта, навчання та студентське життя), наука і техніка (розвинуті галузі науки і техніки, транспорт, навколишнє середовище, енергія), економіка

(галузі економіки, безробіття, соціальні гарантії), мас-медіа (вплив ЗМІ, різноманіття преси тощо), повсякденне життя (соціальні контакти, відносини, щоденні ритуали, робота та дозвілля, стиль життя, житлові проблеми, спосіб мислення молоді, свята, традиції, іноземці в Німеччині тощо), повсякденні мікроситуації (поведінка в кафе чи ресторані, покупки, гості, прийом у лікаря тощо) [11]. При виборі країнознавчої теми для заняття слід зважати на такі критерії, як: мета заняття, рівень студентів (початківці – просунуті), вік студентів, їхні комунікативні здібності, інтереси студентів, попередні знання з теми, ставлення до теми, навчальний контекст, вчитель (носії мови чи людина, для якої ця мова теж є іноземною).

Для правильного вибору країнознавчих матеріалів викладач перш за все має орієнтуватися на цілі країнознавства як елемента заняття з іноземної мови. До головних цілей вчені відносять **сприяння комунікативній та культурній компетенції** (поглиблення мовленнєвих компетенцій шляхом опрацювання різноманітних типів текстів, поступове оволодіння та вдосконалення комунікативних навичок; розвиток культурних компетенцій шляхом формування здібностей, стратегій, навичок для контакту з іншою культурою, зокрема з культурою, мова якої вивчається), **розвиток особистості та емансипація студента** (розуміння власного місця у власній культурі, здібність до наближення або віддалення відносно власної або іншої культури, цінностей, уявлень, вміння подивитися іншими очима на власну й іншу культуру), **внесок у взаємопорозуміння народів** (захист і підтримка прав людини, мирне виховання, підтримка європейської ідентичності та інтеграція в європейське суспільство) [5, 12, 13].

Важливі принципи, на які має спиратися викладач при виборі країнознавчих матеріалів, витікають із загальних методичних принципів побудови заняття іноземної мови, а саме: доступність, послідовність, автентичність, соціальна значущість тощо. Розглянемо їх та інші детальніше.

Принцип **доступності** вимагає підбору інформації такого ступеня складності, яка відповідає рівню володіння студентами лексикою та правилами граматики задля вільного використання мови у комунікативних завданнях. Країнознавчі матеріали мають слугувати засобом пізнання світу, а не перенавантажувати студентів невідомою лексикою чи надважкими конструкціями, якими вони ще не володіють.

Для того, щоб досягти мовної прогресії та високої ефективності заняття, викладач під час вибору матеріалів має вміти аналізувати та розуміти цільову групу, керуватися принципом **відповідності**: знати вік, потреби, інтереси, захоплення студентів. Необхідно правильно визначити, для кого той чи інший матеріал, чи відповідає він інтересам групи, чи не занадто дитячий (дорослий, науковий тощо). Студентам варто пропонувати такі країнознавчі матеріали (інформацію про географію, культуру, політику, соціальне життя), які б стали у нагоді у випадку реальної зустрічі з носіями мови [10, с. 19]. Саме тому варто звертати увагу на функціональність країнознавчих змістів. Будь-яка країнознавча інформація має бути корисною, правдивою, стати основою для подальшої професійної діяльності і швидкої реакції в умовах спілкування іноземною мовою. Слід також звертати увагу на мовне та візуальне оформлення країнознавчого матеріалу, на те, щоб матеріали були різноманітними. Не варто допускати, щоб тексти були "упаковкою" для чистого, теоретичного знання про країну. Надмірна науковість чи сухість когнітивного, фактичного країнознавства пригнічує інтерес до теми, призводить до того, що студенти читають текст машинально, не звертаючи уваги на зміст. І навпаки, різноманіття текстових жанрів, відео та аудіо матеріалів мотивує та викликає позитивні емоції, що лише йде на користь в процесі вивчення мови.

Принцип **послідовності** означає, що новий матеріал є логічним продовженням країнознавчих матеріалів, які вивчалися студентами на попередніх заняттях. Він має розширяти коло їхніх знань з певної теми, розкривати нові аспекти країнознавчого явища, викликати інтерес до подальшого поглибленого вивчення питання.

Принцип **автентичності** надає студентам змогу працювати з оригінальними та автентичними текстами, відео та аудіо матеріалами: справжні оголошення, новини, повідомлення з німецьких газет, статті з журналів, повідомлення з інтернет-форумів, відеозаписи новин та сучасних передач про життя в Німеччині, пісні, кліпи тощо. Погоджуємося з вченими про те, що "пропоновані інформації та зображення повинні відображати реалістичну картину країни, мова якої вивчається" [10, с. 21].

Це означає, що матеріали мають добиратися чіткі, реалістичні, максимально автентичні, близькі до дійсності та правдиві. Не варто використовувати вигадані тексти та теми. Ідеально, якщо вони взяті зі справжніх джерел інформації і показують справжню сучасну дійсність. Саме тому викладач має перевіряти матеріали на актуальність теми, чи не є вони вже застарілими, архаїчними. На особливу увагу заслуговують також і ілюстрації, що супроводжують текст чи використовуються самостійно. Вони надають суттєву допомогу у вивченні іноземної мови. Сьогодні навряд чи можна побачити підручник без кольорових малюнків, фотографій, графічних зображень. Ілюстрації служать в якості допоміжних засобів для розуміння тексту, як додаткове інформаційне джерело. Доведено, що позитивні, кольорові, веселі ілюстрації приваблюють студентів, дозволяють їм дізнатися щось нове з чужої культури, вони пробуджують в них емоції та бажання працювати із текстом і зануритися у нову тему глибше [10, с. 23]. Доступ до автентичної країнознавчої інформації мотивує, надихає, дає відчуття близькості іншої культури, студенти відмічають, що після опрацювання автентичних країнознавчих матеріалів їхня впевненість у власних знаннях та уміннях значно зростає, збільшується бажання вивчати мову далі. Варто брати до уваги, що країнознавство функціонує на занятті не лише саме для себе. І завдяки принципу автентичності підтримується тісний зв'язок мови, країнознавства, культурознавства, історії, економіки. Слід відмітити, що автентичні матеріали мають всебічно демонструвати країну та суспільство, мова яких вивчається. Не варто уникати і негативних аспектів життя (соціальні конфлікти, проблеми у суспільстві). Країнознавчий матеріал мусить бути об'єктивним, а не малювати ідеальну країну чи суспільство. Через нього студенти повинні знайомитися із такими темами, які є характерними для країни [10, с. 21], вирізняють її з-поміж інших. Так у процесі опрацювання автентичних країнознавчих матеріалів у студентів вимальовується єдина картина німецькомовного культурного простору.

Принцип **орієнтації на комунікацію** на сьогоднішній день є одним із найважливіших у навчанні іноземній мові. Країнознавство має розвивати комунікативні здібності студентів, а також їхнє розуміння інших культур і актуальної дійсності. Країнознавство допомагає студентам краще підготуватися до різноманітних комунікативних ситуацій у чужій країні. Країнознавчі матеріали можуть продемонструвати багатство іноземної мови в її регіональних варіантах, діалектах, стилях. У багатьох підручниках країнознавство часто обмежується інформацією лише про Німеччину, хоча німецькою мовою говорять ще й в Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Східній Бельгії, Південному Тіролі, Ельзасі та Лотарингії. Студентам, особливо майбутнім перекладачам, доцільно знати національні варіанти німецької мови, наприклад, що на півночі Німеччини вживають "*Brötchen*" та "*Guten Tag*", в той час як на півдні "*Semmel*" та "*Grüß Gott*". Така інформація вкрай необхідна майбутнім спеціалістам, щоб вони мали правильну, повну уяву про різноманіття всіх німецькомовних країн.

Таким чином, впливає наступний принцип - **розвиток соціокультурної компетенції**. Шляхом передачі знання про повсякденне життя в країні, мова якої вивчається, розширюється духовний горизонт студента [10, с. 18], моментально будуються паралелі між власною та чужою культурою, виникає бажання порівняти їх, дискутувати із залученням власного досвіду. Так формується відкритість до нової культури, закладається основа для критичного мислення. Щоб успішно спілкуватися із носіями мови, студентам потрібно не лише вивчати лексику, а й знайомитися з менталітетом, способом життя, мисленням, поведінкою іноземців. Студенти мають знати про особливості суспільства, мову якого вивчають, так вони зможуть уникнути можливих непорозумінь та помилок у поведінці. Перевагою майбутнього спеціаліста-перекладача може стати здатність розуміти спільні та відмінні риси власної та іншої культури, порівнювати їх (наприклад, порівняння перебігу повсякденного життя: традиції харчування, сімейне життя, свята та традиції). Так виховується толерантність, гнучкість, повага до своєї та іншої культури, зникають упередження. Слід наголосити, що варто уникати таких текстів, що містять в собі упереджені стереотипи, уявлення-кліше, тому що вони можуть тільки закріпити у пам'яті студентів негативні і неправильні судження [10, с. 22]. Мова йде про так зване "імплицитне країнознавство" і можливі приховані країнознавчі повідомлення, які на перший погляд непомітні, але можуть бути зрозумілі неправильно, зафіксуватися у свідомості

студентів і в майбутньому неправильно інтерпретуватися. Тому задача викладача полягає в тому, щоб добирати такі країнознавчі матеріали, які є об'єктивними та диференційованими.

Принцип **самостійності** передбачає зведення ролі викладача до консультанта, радника, помічника і надає студентові певну автономію під час навчального процесу. Це можна організувати шляхом завдань, орієнтованих на дію (*handlungsbezogene Aufgaben*), та методів самостійного навчання. Студентами було б корисно самостійно опрацьовувати країнознавчі матеріали, самостійно давати оцінку прочитаному, побаченому, почутому. Шляхом самостійного опрацювання теми досягається інтеграція в нове знання із залученням вже опанованих знань. Відбувається активізація всіх набутих навичок, стимулюється побудова власних асоціативних рядів до певної теми, виникає базис для власних інтерпретацій тексту [9, с. 6]. Також для підвищення мотивації слугують завдання пошукового характеру, коли студенти самі мають знайти ті чи інші дані, викладач їх лише підводить до цього "відкриття". Тут принцип самостійності переплітається з принципом **орієнтації на дію** (*handlungsorientiertes Prinzip*). Бажано, щоб під час роботи над країнознавчим матеріалом студенти виконували завдання, що активізують їхні вміння аналізувати та синтезувати інформацію, робити власні висновки, дискутувати. Набуте таким чином знання скоріше і краще запам'ятовується, ніж отримане рецептивним шляхом [4, с. 13].

Отже, на нашу думку, на підготовчому етапі заняття з іноземної мови, а саме під час вибору країнознавчих матеріалів, необхідно дотримуватися описаних вище принципів. Звісно, кожен викладач і кожен студент є унікальними, з власними потребами та уявленнями про процес та способи опанування іноземної мови. Однак, використання цих принципів дозволить створити успішне, ефективне заняття, в якому країнознавство буде корисним елементом. Країнознавство як для викладача, так і для студента є цікавою частиною навчання іноземній мові, адже воно транслює наочну картину іншомовної дійсності, і без країнознавства вивчити мову вкрай важко. Аналіз способів та шляхів використання країнознавства у процесі навчання іноземній мові потребує продовження і розширення, тож перспективи наших подальших розвідок бачимо у цій площині.

Література

1. Елизарова Г. Культура и обучение иностранным языкам / Г. В. Елизарова – СПб.: Союз, 2001. – 291 с.
2. Масляк П. Країнознавство / П. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
3. ABCD-Thesen zur Rolle der Landeskunde im Deutschunterricht. Entwickelt von der Fachgruppe Deutsch als Fremdsprache des Fachverbandes "Moderne Fremdsprachen" und des Goethe-Instituts. // Deutsch als Fremdsprache. – 1990. – №1. – Leipzig. – S. 306-309.
4. Badstübner-Kizik. Österreichische, deutsche und polnische Identitäten // Fremdsprache Deutsch. – 1998. – № 3. – S. 13-14.
5. Biechele M. Didaktik der Landeskunde / M. Biechele. – München: Langenscheidt Verlag, 2003. – 159 S.
6. Bischof M. Landeskunde und Literaturdidaktik / M. Bischof. – München: Goethe-Institut, 1999. – 184 S.
7. Buttjes D. Landeskunde-Didaktik und landeskundliches Curriculum // Bausch K.-R., Christ H. (Hrsg.): Handbuch Fremdsprachenunterricht / Buttjes Dieter – Tübingen: Francke Verlag, 1989. – S. 142-149.
8. Erdmenger M. Landeskunde im Fremdsprachenunterricht / M. Erdmenger. – Ismaning: Max Hueber Verlag, 1996. – 189 S.
9. Hackl W. Landeskundliches Lernen // Fremdsprache Deutsch. / W. Hackl. – 1998. – №3. – S. 5-12.
10. Meijer D. Landeskundliches Lernen // Fremdsprache Deutsch / D. Meijer. – №1. – 1998. – S. 18-25.
11. Penning D. Landeskunde als Thema des Deutschunterrichts // Info DaF / D. Penning. – 1995. - №6. – S.12-18.
12. Storch G. Deutsch als Fremdsprache. Eine Didaktik / G. Storch. – München: Verlag W. Fink, 1999. – 367 S.
13. Thimme Ch. Interkulturelle Landeskunde. Ein kritischer Beitrag zur aktuellen Landeskunde Diskussion // Info DaF / Ch. Thimme. – 1995. – №3. – S. 130-137.

УДК 378.4:61:68

ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕСТОВЫХ МЕТОДИК КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШИХ ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Бранецкая М. С.

У статті проаналізовано переваги та недоліки сучасних тестових методик контролю якості знань студентів з іноземної мови. Встановлено, що тестові методики відповідають вимогам щодо адекватності та доцільності їх використання, надають студентам рівні можливості та права під час контролю знань, дозволяють викладачеві викрити типові помилки, тощо. Також у статті виокремлено недоліки тестів, які доводять, що комбінування їх з іншими видами контрольних заходів надасть викладачеві повніше та точніше уявлення про рівень знань, умінь та навичок студентів з іноземної мови.

Ключові слова: переваги та недоліки, тестові методики, контроль якості знань, іноземна мова, студенти.

В статье проанализированы преимущества и недостатки современных тестовых методик контроля качества знаний студентов по иностранному языку. Установлено, что тестовые методики соответствуют требованиям адекватности и целесообразности их использования, предоставляют студентам равные возможности и права при контроле знаний, позволяют преподавателю выявить типичные ошибки, и тому подобное. Также в статье выделены недостатки тестов, доказывающие, что комбинирование их с другими видами контрольных мероприятий предоставит преподавателю более полное и точное представление об уровне знаний, умений и навыков студентов по иностранному языку.

Ключевые слова: преимущества и недостатки, тестовые методики, контроль качества знаний, иностранный язык, студенты.

The following report stresses on the advantages and disadvantages of the test method for checking and evaluating student's foreign language knowledge and skills. The tests are more suitable methods for checking and evaluating because they provide broader scope and higher objectivity; they allow the typical mistakes and difficulties of the students to be discovered etc. On the other hand, the test method has disadvantages which are described here. From the overview of the advantages and disadvantages of the popular test method in the recent years, we can conclude that this process is suitable for checking and evaluating of the knowledge and the skills of the students on every level of competency only if combined with other methods of evaluation.

Key words: advantages and disadvantages, the test method, checking and evaluating, a foreign language, knowledge, students.

Современная политика языкового образования имеет тенденцию к унификации системы требований к качеству образования и приведению их в соответствие с мировыми стандартами, что, безусловно, является важнейшей вехой на пути вхождения Украины в единое образовательное и культурное пространство европейских стран. В преподавании иностранного языка студентам высших технических учебных заведений проблема выбора системы контроля сформированности иноязычной коммуникативной компетенции является крайне актуальной. Данное обстоятельство объясняется тем, что изменение сроков и целей обучения неизбежно влечёт за собой смену как форм и методов работы в целом, так и форм контроля в частности. Все чаще для проведения рубежного контроля и проверки сформированности иноязычной коммуникативной компетенции студента используется простой, доступный, однозначный и адекватный инструмент педагогического измерения. Этим критериям в полной мере отвечает метод тестирования.

Исследование теории тестирования, судя по многочисленным публикациям, занимает важное место как в психологии, так и в лингводидактике. Указанной теме

посвящены работы как отечественных, так и зарубежных авторов: В. Аванесова, А. Анастази, Л. Банкевича, Н. Башмаковой, И. Гулидова, Л. Денисовой, В. Кокотты, А. Майорова, Р. Мильруда, М. Мятлевой, Н. Павловской, О. Полякова, И. Раппопорта, В. Сафоновой, Р. Сельг, В. Симкина, И. Соттер, И. Цатуровой, Д. Алдерсон, Л. Бечмен, Б. Керролл, С. Клефам, А. Девис, А. Харрисон, А. Хагис, Г. Мадсен, Т. МакНамара, А. Палмер, Д. Портер, П. М. Рідкінс, П. Скеган, Н. Андербіл, Д. Уол, С. Д. Ваєр и др. В опубликованных работах показаны контролирующие, обучающие и воспитывающие функции проверки и оценки знаний, раскрыта методика проведения письменного, устного, графического и практического контроля знаний, индивидуального, фронтального, тематического и итогового опроса, сформированы требования к качеству знаний студентов, к оценке их устных и письменных ответов по различным учебным дисциплинам.

Цель данной работы – охарактеризовать тестовый контроль как один из основных форм мониторинга качества знаний студентов по иностранному языку, а также сформулировать преимущества и недостатки использования тестового контроля на занятиях по иностранному языку в высших технических учебных заведениях.

В рамках данного исследования мы ставим перед собой задачу обобщить положения современных исследований по проблеме использования тестового контроля для мониторинга качества знаний студентов и определить преимущества и недостатки таких методик касательно иностранного языка в высших технических учебных заведениях.

В технических учебных заведениях изучение иностранных языков является обязательным компонентом подготовки специалиста и обеспечивает выпускнику вуза достижение профессиональной коммуникативной компетенции, которая позволит практически использовать иностранный язык в профессиональной деятельности. Цель обучения студентов в техническом вузе – иноязычная профессионально-ориентированная компетенция, в которую входят: коммуникативная, информативная, лингвистическая и социально-культурная компетенции. Знание иностранных языков, как и любое другое знание, нуждается в четкой системе контроля и оценки.

М. Мятлева определяет тест как стандартизированные знания. Результат выполнения тестов позволяет измерить личностные характеристики испытуемого, а также сформированные у него в процессе обучения знания, умения и навыки [5, с.160 – 163].

М. Желнин выделяет три основные взаимосвязанные функции тестирования в педагогике: диагностическую, обучающую и воспитательную, которые, безусловно, являются позитивными факторами, особенно, когда речь идет об изучении иностранного языка.

Диагностическая функция заключается в выявлении уровня знаний, умений, навыков студента. Это основная и самая очевидная функция тестирования. По объективности, широте и скорости диагностирования тестирование превосходит все остальные формы педагогического контроля.

Обучающая функция тестирования состоит в мотивировании студента к активизации работы по усвоению учебного материала.

Воспитательная функция проявляется в периодичности и неизбежности тестового контроля. Это дисциплинирует, организует и направляет деятельность студентов, помогает выявить и устранить пробелы в знаниях, формирует стремление развить свои способности [2].

Поскольку речь идет об обучении иностранному языку, особое внимание следует уделить лингводидактическому тесту. Лингводидактическим тестом называется подготовленный в соответствии с определенными требованиями комплекс задач, которые предварительно испытывались с целью установления их качества и позволяющие выявить у участников тестирования уровень их лингвистической и/или коммуникативной компетенции и оценить результаты тестирования по заранее выведенным критериям [3, с. 41].

В. Коккота выделяет стандартизированные и нестандартные лингводидактические тесты. Стандартизированный тест является таким, который прошел предварительное испытание на большом количестве тестируемых и имеет

количественные показатели качества. Подготовка такого теста требует кропотливой работы и длительного времени. Стандартизированные тесты сопровождаются паспортом, в котором содержатся нормы, условия и инструкции для многократного использования теста в разных условиях. Нестандартизированные тесты разрабатываются преподавателем для своих студентов. Такие тесты состоят из материала по конкретной теме для проверки уровня сформированности определенного навыка или умения. Нестандартизированные тесты применяются при промежуточном контроле с целью обеспечения обратной связи в обучении иностранному языку [3, с. 69].

Н. Гулюкина, и С. Клишина утверждают, что тестовое задание – это минимальная единица теста, которая предполагает определенную вербальную или невербальную реакцию тестируемого. Существует огромное количество различных видов тестовых заданий. В процессе составления тестовые задачи отбираются и упорядочиваются в зависимости от назначения этого теста. Как правило, комплекс включает тесты для определения сформированности коммуникативной компетенции во всех видах речевой деятельности (говорении, аудировании, чтении, письме). Дополнительно могут включаться тесты на проверку владения лексическими, грамматическими, орфографическими навыками и др. [1, с. 98].

В соответствии с О. Ханиной современная теория и практика тестового контроля насчитывает более 20 разновидностей тестов: в зависимости от цели, характера и функций контроля, характера, формы ответа. В рамках каждого типа можно выделить несколько видов тестовых заданий в зависимости от формы вариантов ответов. Тесты закрытого типа: альтернативный выбор – студент должен ответить "да" или "нет"; установление соответствия – предлагается установить соответствие элементов двух списков; множественный выбор – необходимо выбрать один или несколько правильных ответов из приведенного списка; установление последовательности – студент должен расположить элементы списка в определенной последовательности. Тесты открытого типа: дополнение – студент должен сформулировать ответы с учетом предусмотренных в задании ограничений (например, дополнить предложение), свободное изложение – студент должен самостоятельно сформулировать ответ; никакие ограничения на них в задании не налагаются [7, с.45 – 47].

По мнению М. Савчина тестирование имеет целый ряд преимуществ: возможность охватить большое количество студентов (всю группу или курс), используя одинаковый материал и одинаковые условия процедуры тестирования; экономия аудиторного времени, что очень важно в неязыковых вузах, где время на изучение языка лимитировано; ориентированность на современные технические средства обучения и использование компьютерных учебных и контролирующих систем; увеличение объективности педагогического контроля, минимизация субъективного фактора при оценке ответов. Поскольку цель тестирования может быть разной, то тесты делятся на констатирующие, диагностические и прогностические. Констатирующие тесты включают тесты знаний и тесты общего владения иностранным языком. Для проверки сформированности грамматических навыков и умений используют тесты знаний, целью которых является определение уровня знаний студентов в процессе овладения иноязычной компетенцией. Такие тесты строятся в точном соответствии с программой или усвоенным материалом и используются для осуществления текущего, рубежного и итогового контроля. Недостатки тестового контроля знаний: при применении тестов закрытого типа возможность оценки только конечного результата (правильно – неправильно), в то время как сам процесс, приведший к нему, не раскрывается; вероятность случайного выбора правильного ответа; психологический недостаток – стандартизация мышления без учета уровня развития личности; большая затрата времени на составление необходимого "банка" тестов, их вариантов, трудоемкость процесса; тесты не способствуют развитию речи [6, с. 243].

Однако по утверждению М. Савчина тестирование нельзя считать единственной уникальной формой контроля и диагностики на всех этапах учебного процесса и при изучении всех учебных дисциплин, поскольку тесты в большей степени проверяют знания определенных фактов, законов, явлений и правил, частично проверяют сформированность навыков, но не могут оценить творческий,

нерепродуктивный уровень речевой или профессиональной компетенции, поскольку наличие вариантов ответов для выбора автоматически ограничивает рамки творческого подхода к решению проблемы. То есть, для проверки освоения определенной теоретической базы, лексико-грамматическим материалом по отдельной теме или уровня сформированности умений чтения и аудирования тестирование является наиболее эффективной и экономной формой контроля или диагностики, но для получения результатов по творческому применению знаний, умений и навыков в условиях, приближенных к реальности, тесты не дают объективной оценки, поскольку цель тестирования – получение информации, а не проверка адекватности речевого поведения в ситуациях [6, с. 244].

С. Мединская утверждает, что несмотря на все перечисленные преимущества, тестирование как метод рубежного и итогового контроля не должен использоваться без других форм, например, подготовки презентаций, аннотации статей, перевода текстов по специальности, написания делового письма, тезисов или статей и т.д., то есть без реального языкового "продукта", для производства которого необходимо использовать все приобретенные умения и навыки. Представление такой "продукции" стоит выводить за пределы учебной группы для максимального приближения к эффекту реальности, даже если это повышает уровень стресса, потому что именно это и сформирует речевой опыт настоящих реалий. Текущий или промежуточный контроль по определенным темам с помощью тестирования уместен, поскольку соответствует принципам дифференцированного подхода и определяет результаты владения учебным материалом [4, с.78 – 82].

Суммируя проанализированные исследования, мы можем заключить, что тестирование является достаточно качественным и объективным способом оценивания, его объективность достигается путем стандартизации процедуры проведения, проверки показателей качества заданий и тестов целиком.

Тестирование – более справедливый метод, оно ставит всех студентов в равные условия, как в процессе контроля, так и в процессе оценки, практически исключая субъективизм преподавателя. Тесты – это более объемный инструмент, поскольку тестирование может включать в себя задания по всем темам курса, в то время как на устный экзамен обычно выносятся меньшее количество тем. При помощи тестирования можно установить уровень знаний студента по иностранному языку в целом и по отдельным его компетенциям.

Тестирование – это более мягкий инструмент проверки. Все студенты ставятся в равные условия, используется единая процедура и единые критерии оценки, что приводит к снижению предэкзаменационных нервных напряжений.

Однако, необходимо определить и негативные проявления тестирования в работе со студентами касательно иностранного языка.

Разработка качественного тестового инструментария – длительный, трудоемкий и дорогостоящий процесс. Данные, получаемые преподавателем в результате тестирования, хотя и включают в себя информацию о пробелах в знаниях по конкретным разделам, но не позволяют судить о причинах этих пробелов.

Тест не позволяет проверять и оценивать высокие, продуктивные уровни знаний, связанные с творчеством, то есть вероятностные, абстрактные и методологические знания. Широта охвата тем в тестировании имеет и обратную сторону. Студент при тестировании, в отличие от устного или письменного экзамена, не имеет достаточно времени для сколько-нибудь глубокого анализа темы. Обеспечение объективности и справедливости теста требует принятия специальных мер по обеспечению конфиденциальности тестовых заданий. При повторном применении теста желательно внесение в задания изменений.

В тестировании присутствует элемент случайности. Например, студент, не ответивший на простой вопрос, может дать правильный ответ на более сложный. Причиной этого может быть как случайная ошибка в первом вопросе, так и угадывание ответа во втором. Это искажает результаты теста и приводит к необходимости учета вероятностной составляющей при их анализе.

По мнению М. Мятлевой, несмотря на все достоинства тестовой методики, тест, безусловно, не может считаться полностью адекватным способом контроля и пока еще не может заменить такую, например, форму итогового контроля, как экзамен. Более того, тестам зачастую приписываются качества, которыми они не

обладают, а именно: наличие немедленной обратной связи, стимулирование интеллектуальной активности студентов, способность выявлять качество и степень сформированности того или иного вида речевой деятельности, объективность оценки знаний [5, с.160 - 163].

Мы согласны с мнениями некоторых ученых, что излишняя увлеченность тестированием знаний на занятиях по иностранному языку может отрицательно сказаться на развитии у студентов способности логически мыслить, сопоставлять, делать выводы, устанавливать причинно-следственные связи. Поэтому применять тестовые методики в учебном процессе следует с осторожностью и только в тех случаях, когда это способствует улучшению качества подготовки будущих специалистов и повышению эффективности учебного процесса в целом.

Литература

1. Гулюкина Н. А. Педагогический тест: этапы и особенности конструирования и использования: Учеб. пособие / Н. А. Гулюкина, С. В. Клишина. – Новосибирский гос. технический унт. – Новосибирск: Издательство НГТУ, 2001. – 132 с.
2. Желнин М. Э. Преимущества и недостатки тестирования в сравнении с другими методами контроля знаний [Электронный ресурс] / М. Э. Желнин, В. А. Кудинов, Е. С. Белоус // Ученые записки: электронный научный журнал Курского государственного университета. – 2012. – № 1 (21) – С. 31– 35. – Режим доступа к источнику: <http://scientific-notes.ru/pdf/023-030.pdf>
3. Коккота В. А. Лингводидактическое тестирование / В. А. Коккота. – М.: Высшая школа, 1989. – 117 с.
4. Мединська С. І. Тестування як засіб організації та реалізації диференціації навчання при викладанні іноземних мов у немовному внз [Електронний ресурс] / С. І. Мединська // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія". – 2011. – № 2 – С. 21 – 26. – Режим доступу до джерела: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/58/7853-testuvannya-yak-zasib-organizacii-ta-realizacii-diferenciacii-navchannya-pri-vikladanni-inozemnix-mov-u-nemovnomu-vnz.html>
5. Мятлева М. И. Тестирование на занятиях по иностранному языку в неязыковом вузе: за и против [Электронный ресурс] / М. И. Мятлева // Lingua mobilis – 2011 – № 2(28) – С. 160 – 163. – Режим доступа к источнику: <http://cyberleninka.ru/article/n/testirovanie-na-zanyatiyah-po-inostrannomu-yazyku-v-neyazykovom-vuze-za-i-protiv>
6. Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В. Савчин. – К.: Академвидав, 2007. – 424 с.
7. Ханіна О. М. Проблема тестування в сучасній методиці викладання іноземної мови / О. М. Ханіна // Іноземні мови. – 2004. – № 1– С. 45 – 47.

УДК 378.147:80

FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION: A COGNITIVE AND COMMUNICATIVE CONCEPTUAL FRAMEWORK

Vovk O.

У статті окреслюється процес оволодіння іноземною мовою (ІМ) в аспекті комунікативно-когнітивного підходу. Кінцевою метою вивчення ІМ визначено формування іншомовної комунікативно-когнітивної компетенції студентів. Запропоновані базові принципи оволодіння ІМ, що мають допомогти суб'єктам пізнання досягти визначеної мети. Ключовим аспектом, який досліджується у статті, є спіральний шлях пізнання.

Ключові слова: оволодіння іноземною мовою, іншомовна комунікативно-когнітивна компетенція, принципи оволодіння ІМ, спіральний шлях пізнання

В статье описывается процесс овладения иностранным языком (ИЯ) в рамках коммуникативно-когнитивного подхода. Конечной целью изучения ИЯ определено формирование иноязычной коммуникативно-когнитивной компетенции студентов. Предлагаются базовые принципы овладения ИЯ, которые помогут субъектам познания достичь определённой цели. Ключевым аспектом, исследуемым в статье, является спиральный путь познания.

Ключевые слова: овладение иностранным языком, иноязычная коммуникативно-когнитивная компетенция, принципы овладения ИЯ, спиральный путь познания

This paper outlines the process of a foreign language (FL) acquisition within the framework of the communicative and cognitive approach. With this in mind, developing learners' communicative and cognitive competence is identified as a current target of learning a FL. To achieve the set target the basic principles of teaching a FL are elicited and clarified. The key aspect that is also explored in the study is a spiral way of cognition.

Key words: FL acquisition, alien communicative and cognitive competence, principles of FL acquisition, spiral way of cognition

This article propounds a new conceptual framework of learning a foreign language (FL) by University students. The study arises out of a need to introduce cognizing subjects to a reasonable approach to teaching English as a FL (EFL) that can become an invaluable tool in acquiring sought-for expertise. Specifically, the study encompasses a number of issues which question the conventional wisdom that teaching a FL should be done primarily on the communicative ground. Respectively, the maintained idea is at variance with the existing assumption that a FL acquisition is aimed mainly at developing communicative competence of students. At this rate the cognitive aspect of learning that incorporates interrelation of speech and intellection remains either ignored or deficient in support. With this in mind, it seems relevant to identify a current target of learning EFL, to elicit the basic principles of its teaching, and to devise an appropriate model which will facilitate achieving a set target.

Admittedly, modern methodology of teaching a FL is determined by both communicative and cognitive paradigms, each solving its specific problems. The indications are therefore that their combination might turn out conducive for cognition in a language course. So, it stands to reason that developing communicative and cognitive competence as an acquired ability to successfully perform speech and mental activity while solving real and ideational problems via a target language has to be chosen as a goal of teaching EFL [1, p. 292].

Giving pre-eminence to communicative and cognitive competence as a final goal of a FL acquisition entrained elaborating the principles on which the learning process may be based. These principles posit the significance of stimulating students' mental and speech performance, employing their epistemological styles in the process of cognition, fostering their development as linguistic personalities and framing their worldview, developing their

knowledge space, multiple intelligences and the ability to conceptualize incoming information [1, p. 64]. The aforementioned requires cursory specification.

The first principle accentuates the importance of *acquiring a FL via communicative and cognitive activity* which is viewed as a complex, purposeful, determined by language and stipulated by sociocultural and psychological factors individual process of perceiving reality [1, p. 88]. In its turn, in the artificial language setting the development of communicative and cognitive activity needs to be purportedly stimulated. It can be done by way of creating (or rather modeling) problem situations which enclasp both speech and intellectual difficulties. While overcoming these difficulties students solve set tasks, i.e. they process the information under study by reproducing, substituting, modifying and transforming it, performing at that cognitive operations of analysis, synthesis, comparison, generalization, induction, deduction, inference, etc., and subsequently produce their own speech output.

The second principle highlights the indication *to employ in the educational process learners' epistemological styles* – the ways through which they cognize the world and acquire knowledge [4, p. 137]. These styles (specifically, empirical, rational and sensual) manifest themselves in various approaches students take to learning a FL.

The third principle postulates the premise that the process of a FL acquisition fosters *developing students' as linguistic personalities*. The idea is maintained that via language an individual becomes part of social consciousness due to which his individual consciousness is developed. Since language is a medium of collective consciousness it is possible to speak of a personality only as part of social consciousness that is exhibited in speech behavior and thus becomes a linguistic personality – a combination of capacities and characteristics that stipulate a person's speech production. The model of a linguistic personality development comprises semantic, cognitive and pragmatic levels [2, p. 3]. It is also hypothesized that within various situations "a linguistic personality" may be exposed as a speech, communicative and cognitive personality in accordance with a set task [1, p. 93].

The fourth principle emphasizes the assumption that *learning a FL conduces and facilitates shaping learners' worldview*. Here the assertion is underscored that the processes of a FL learning and worldview formation are interrelated and overlapping. Simultaneously, shaping students' worldview presumes constructing in their minds a model of acculturation – an abstract schema aiming at an individual's successful adaptation to an alien culture. This model surmises two manifestations of cultural interaction: 1) the ethnocentric attitude based on prioritizing one's own culture and rejecting other cultures; 2) the ethnorelative attitude grounded on recognizing the equality of both native and alien cultures. The premise is highlighted that in the process of a FL acquisition students are expected to focus on ethnorelative interaction with an alien culture [5, p. 114].

The next principle *accentuates the relevance of widening learners' knowledge space*. The issue raised here basically relates to a cognitive performance in the course of which an individual learns to process, categorize, conceptualize and generalize information, make inferences and express the results of this activity via language. It is presumed that such an activity induces the appearing of general notions, concepts and mental constructs in the mind of a person. Being integrated together they create a knowledge space – a corpus of structured units of knowledge (specifically, frames, schemas, scripts, nets, models etc.) which are interconnected to support the functioning of the cognitive system of learners. The units of knowledge are thought to be concepts of different levels of abstraction and complexity. Within the framework of a cognitive paradigm a concept is viewed as an operative meaningful unit of the mind, a quantum of structured knowledge. Moreover, concepts are looked upon as the results of cognition. It means that by synthesizing, analyzing, comparing and integrating various concepts in the process of cognition a person forms new concepts [3, p. 3]. With this in mind, concepts may be considered "constructive mental blocks" of the knowledge space of an individual.

Another principle maintains the idea that *in the process of a FL acquisition students' multiple intelligences are developed and employed*. The notion of multiple intelligences, which H. Gardner defines as "modalities of learning" and "a biopsychological potential to process information that can be activated in a cultural setting to solve problems", incorporates linguistic, logical-mathematical, visual-spatial, musical,

interpersonal, intrapersonal, bodily-kinesthetic and naturalist intelligences [6, p. 33–34]. It is deemed that in the process of learning a FL the role of the linguistic and logical-mathematical intelligences is prioritized as dominant though other types of intelligences are nonetheless involved in a speech and mental activity.

One more principle stresses the importance of *developing learners' ability to conceptualize the input*. Working over the information under study is done by activating mental structures which retain already acquired knowledge in various forms. This process results in unrolling in the mind of a person a mental space in which mental representation of new information is built, and the retaining of this information is done due to imagery turning this representation into a concept [4, p. 135]. Mental representation may be viewed both as a fixed form of structured knowledge and as a procedure implying a mental process for processing information. The indications are therefore that mental representation is a construction, the creation of which depends on a new situation and on the activation of concepts of acquired knowledge in definite conditions for specific purposes. The form of mental representation is considered as a conceptual model or "a model of concepts" – a representation of a certain entity constituted by a composition of concepts which are used to help learners perceive the subject matter that these concepts represent.

The term "conceptual model" may be used to refer to models which are represented by concepts that are formed after a conceptualization process in the mind of an individual. Conceptualization and conceptual modeling are the means that human beings employ for cognition, processing information and solving problems. Conceptual modeling is the activity of formally describing information for specific purposes like understanding and communication. Such an activity results in conceptual models. They range in type from the most concrete to the most general and abstract. They also range in terms of the scope of the subject matter they represent. They may represent a single thing, the whole classes of things and even the vast domains of subject matter. Thus, the variety and scope of conceptual models differ due to the variety of purposes they are used for. Among conceptual models employed in the process of a FL acquisition the most typical are schemas, frames and semantic nets. They may be defined as a system of mental constructs that facilitate learners' receiving, processing, and retrieving the information under study, and utilizing it in speech output of their own via a target language.

On balance, in the process of a FL acquisition both the communicative and the cognitive paradigms are equally manifested. Their combination has induced appearing the communicative and cognitive approach to teaching a FL. This approach has been grounded on basic principles which accentuate the necessity to develop learners' communicative and cognitive skills and capacities.

RESULTS. The aforementioned gives a rationale for emphasizing another key aspect of this study – a spiral way of cognition which may be provided by a pertinent model. It signifies that in the course of learning students move from perception of the material under study to speech production through such stages as reproduction, apperception, knowledge incubation, and creative reproduction each solving its specific purposes [1, p. 293–313]. The idea is justified that passing through these stages students acquire congruous knowledge, habits and skills that constitute communicative and cognitive competence.

The singled out stages are on a par with J. Piaget's theory of intelligence [7], according to which any information perceived by an individual goes through such levels as: sensori-motor (sense perception of information), symbolic (mental representation of sensory information into internal mental symbols such as images), logical (discursive-logical conceptualization of information), linguistic (mental accommodation of information via images and verbal codes). The convergence of Piaget's levels of intellectual development of an individual with the stages of learning in pedagogy has resulted in elaborating a communicative and cognitive methodology of a FL acquisition. Overall, this methodology not only encompasses the levels and processes mentioned above but also contributes to them by singling out new stages which enhance adequate understanding of perceived information and foster its further processing, which includes adaptation, modification, interpretation and ultimately, production of new information.

Specifically, at stage one (perception of new information) students are introduced into the global context of communication, reflected in the basic text, which they perceive simultaneously through the visual and auditory sensory channels. Complementary to these, the kinesthetic and logical channels may also be involved. Hence, multisensory perception is conducive to creating holistic mental images, or percepts of the new subject matter. Furthermore, it is at this stage, that in students' endophasia alien speech habits begin their development.

Equally important is stage two (initial reproduction of new information) at which students reproduce speech patterns from the material under study on the superficial level in single-type invariant situations. Consequently, speech habits keep on being formed at this stage.

Logically, the first two stages trigger off singularizing the next stage (apperception of new information) at which students conduct a many-faceted analysis of perceived material, create on its basis conceptual models, thus actualizing the schemata of their mental spaces and inferring new knowledge. It is plausible to assume that this stage may result in the intellectual construction of knowledge by cognizing subjects. From a cognitive view students master a sign-gestalt (E. Tolman) that means cognitive processes which occupy an intermediate position between a stimulus (perceived information) and a response (speech re/production). Due to this, stage three is beneficial for developing cognitive habits of students.

The methodology of developing students' communicative and cognitive competence also takes into consideration such a transitional stage of learning as incubation of acquired knowledge, which provides converting external knowledge units into internal forms or turning explicit information into implicit. Therefore, this stage facilitates further processing the material under study and consequently, mental and communicative performance of students.

Unquestionably essential is stage four (creative speech reproduction of new information) at which students reproduce new material on the creative level in variant situational settings. Presumably, by this time speech and cognitive habits have completed their development and are being refined, and at the same time communicative skills are being formed. Logical thinking of trainees unifies with intuition giving rise to insight or heuristic cognition as the highest level of intellection. As might be expected, this stage is advantageous for the last one.

Finally, at stage five (independent speech production) students utilize learned material in their own meaningful speech output. It is obvious that this stage is similarly creative and is characterized by diversified communicative settings. Accordingly, the wider proposed spectrum of settings, the better communicative and cognitive reconstruction of perceived information one might expect.

In conclusion, it has been shown that students' communicative and cognitive competence is acquired through five stages of learning each of which is distinguished by certain discriminative features and targets. The suggested methodology promotes a spiral way of cognition since every final stage of learning may simultaneously be considered an initial stage of a new curricular cycle.

To sum up, this paper though far from being conclusive nonetheless offers several insights into understanding how the manyfaceted process of a FL acquisition may be effectively conducted. The study has been undertaken to bring to the forefront the cognitive and communicative aspects of an educational process. The suggested conceptual framework of teaching EFL requires a coherent and comprehensive system of communicative and cognitive exercises which outlines a perspective for further research in this domain.

References

1. Вовк О. І. Комунікативно-когнітивна компетентність студентів-філологів: нова освітня парадигма / О. І. Вовк. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2013. – 500 с. Vovk, O. I. Communicatvno-Cognitivna Competentnist' Studentiv-Philologiv: Nova Osvitnya Paradygma / O. I. Vovk. – Cherkasy : Chabanenko, Yu. A., 2013. – 500 p.
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 250 с. Karaulov, Yu. N. Russkiy Yazyk I Yazykovaya Lichnost' / Yu. N. Karaulov. – M. : Nauka, 1987. – 250 s.

3. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. Kubryakova, Ye. S. Yazyk I Znanie: na Puti Polucheniya Znaniy o Yazyke / Ye. S. Kubryakova. – М. : Yazyki Slovyanskoj Kultury, 2004. – 560 s.
4. Холодная М. А. Психология интеллекта / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с. Kholodnaya, M. A. Psikhologiya Intellecta / M. A. Kholodnaya. – SPb. : Piter, 2002. – 272 s.
5. Bennett, M. J. Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity (revised) // Education for the Intercultural Experience. – Yarmouth, Me. – No. 38. – 1993. – P. 112–122.
6. Gardner, H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences / H. Gardner. – N.Y. : Avon Books, 1983. – 253 p.
7. Piaget, J. The Origins of Intelligence in Children / J. Piaget. – N.Y. : International Universities Press, Inc., 1963. – 442 p.

УДК 374.81:159.92

BASIC STRATEGIES OF TEACHING ADULTS FOREIGN LANGUAGES IN TERMS OF ANDRAGOGY

Honcharova-Ilina T.

The article proposes basic strategies of teaching adults foreign languages in terms of andragogy. Fundamental assumptions and principles of andragogy are revealed. The article describes main psychological peculiarities of adult learners and emphasizes the problem of motivation support in the process of learning foreign languages by adults, underlining of the importance of continuing education.

Key words: andragogy, adult learners, motivation, continuing education.

У статті пропонуються базові стратегії навчання дорослих іноземним мовам у світлі андрагогіки. Розглянуто фундаментальні передумови та принципи андрагогіки. У статті описуються головні психологічні особливості дорослих учнів та робиться акцент на проблемі підтримки мотивації в процесі вивчення іноземних мов дорослими, підкреслюється важливість безперервної освіти.

Ключові слова: андрагогіка, дорослі учні, мотивація, безперервна освіта.

В статье предлагаются базовые стратегии обучения взрослых иностранным языкам в свете андрагогики. Рассмотрены фундаментальные предпосылки и принципы андрагогики. В статье описываются основные психологические особенности взрослых обучающихся и делается акцент на проблеме поддержания мотивации в процессе изучения иностранных языков взрослыми обучающимися, подчеркивается важность непрерывного образования.

Ключевые слова: андрагогика, взрослые ученики, мотивация, непрерывное образование.

Problem statement. The 1997 Hamburg Declaration on Adult Learning, the highly commended outcome document of the 5th International Conference on Adult Education (CONFINTEA V), defined adult education as the "entire body of ongoing learning processes, formal or otherwise, whereby people regarded as adults by the society to which they belong develop their abilities, enrich their knowledge, and improve their technical or professional qualifications or turn them in a new direction to meet their own needs and those of their society". Adult education takes different forms. It is provided in different places and set-ups (community learning centers, folk high schools, on-the-job, evening classes, etc.), for different purposes and at different levels from primary to post-doctoral (adult basic education, continuing education, higher education, etc). The term "adult education" has in recent years often been accompanied by "adult learning", placing more emphasis on demand than on the process of provision [10].

The problem of adult learning is crucial for our country as in Ukraine nowadays there is a great demand for highly qualified specialists of different areas and levels, the development of the society requires professionals of new type – flexible, capable of continuous self-development, mobile, and of course, speaking foreign languages. Unfortunately, the amount of adults speaking English in Ukraine is dramatically low. According to EF EPI, the world's largest ranking of countries by English skills, Ukraine occupies the 24th place out of 26 European countries by English proficiency [4]. This greatly decreases the competitiveness of our specialists in the world labor market. Thus there exist a strong need in creating new forms of teaching adults foreign languages and developing modern methods to make adult learning efficient and optimized.

The aim of the article is the analysis of the basic principles of andragogy and their application to teaching adults foreign languages emphasizing the problem of motivation support.

Analysis of researches and publications. The concept of adult learning has always been closely connected with the term "andragogy". The notion of andragogy has been around for nearly two centuries. It became particularly popular in North America and Britain as a way of describing adult learning through the work of Malcolm Knowles. In

contrast with traditional pedagogy in which the teacher transmits knowledge to receptive but passive children, andragogy, or the "art and science of helping adults learn" [6, p. 22], offers an appropriate and viable alternative. Malcolm Knowles, andragogy's most famous proponent, argued that adults were self-directed, problem-solving learners whose life experience constituted a significant learning resource. Thus, instead of the traditional hierarchical relationship between the teacher and pupil, the adult learner participates fully in his or her education, influencing the curriculum and determining learning objectives.

Andragogy is perhaps most clearly understood, as Knowles has suggested, in contrast with pedagogy, a distinction that highlights the stark difference between a teacher-dominated form of education, long regarded as appropriate for children's learning, and a learner-centered one, now viewed as particularly relevant for non-traditional adult learners.

During the first half of the 20th century, European wars and other disruptions prevented large numbers of students in Eastern Europe from completing even a primary education. In peacetime, recovering industries were met with a large but uneducated labor supply. Demand grew for adult education – a new concept – and new teaching methods. Andragogy became an important field of both research and practice [5, p. 32].

The history of this coined term as it moved from Eastern Europe to the United States is instructive. If pedagogy is the art and science of teaching children (from the Greek *paid*, meaning "child," and *agogos* meaning "leader of"), andragogy was intended as a parallel term with its root of the Greek *aner* (from the stem *andra*) meaning "man, not boy." In his writing about the workers' movement, the German educator Alexander Kapp coined the term "*Andragogik*" in 1833 to clarify Plato's educational approach. It reappeared in 1921 when German social scientist Eugen Rosenstock-Huussy made use of the term to call attention to the need for special methods and teachers to be used with the blue collar workers. Then, Eduard Lindeman, a colleague of James Dewey who shared his commitment to progressive education, first introduced the term into English (1927), emphasizing the informal, experiential, and lifelong nature of the andragogical orientation. Lindeman had been studying the German Folk High School, a form of which continues today in Norway: it is a residential educational environment for adult learners whose instruction is a general civic education with no standard curriculum but a wide, free range of courses appropriate for adults [11, p. 57].

Thus, Knowles, whose name dominates the field of andragogy in American education, is indebted to an Eastern European ancestry in its attention in the mid-twentieth century to the learning of the adult worker which, in turn, calls for an action-oriented, non-traditional education. His pragmatic, goal-oriented approach, so attractive to practitioners, may have in part accounted for his widespread success in promoting this field throughout the world, but may also have finally put him at odds with the academy, which still today questions whether his theory of andragogy is empirically valid. Nonetheless, Knowles' influence remains profound, both in practice and in the academy [11].

When andragogy was effectively introduced by Malcolm Knowles to the American educational scene in 1968, it was welcomed as an appropriate counterpoint and necessary relief to the presumptions of pedagogy; moreover, it proved immediately successful. Previously, the focus on the child's learning was so dominant that few psychologists had considered that adults might be able to learn [9, p. 32]. The possibility that they might learn well but differently from children rested upon the then surprising notion that adults too continued to develop psychologically, intellectually, and emotionally in keeping with their age. This differentiation between adult learners and younger learners is crucial to andragogy, with its attention on the adult as a whole person with specific developmental needs.

Thus, in contrast to the passive child who is receptive to the teacher's transmission of knowledge, the adult learner was presumed to be self-directed and eager to initiate inquiry into knowledge that was particularly meaningful to him or her. In place of a one-directional communication from teacher to pupil, the andragogical model involved participatory learning with the adult assuming increasing responsibility [12].

Presentation of basic material. A distinctive set of assumptions about mature learners that can be regarded as basic andragogic principles can be formulated:

- Their self-concept moves from dependency to independency or self-directedness. Although pedagogy may have made learners dependent, the adult educator (or andragogue) can help to move adults to self-directed learning in which they assume primary responsibility for their learning and its direction.

- They accumulate "a growing reservoir of experiences" that can be used as a basis on which to build learning. The adult's life experience becomes an invaluable learning resource, as valid a mine of riches as an academic library.

- Their readiness to learn becomes increasingly associated with the "developmental tasks of social roles." In other words, adults are not as motivated as children to learn due to external academic pressure; rather, they learn best in response to their own sense of what they need to know in order to grow.

- Their time and curricular perspectives change from postponed to immediate application of knowledge and from subject-centeredness to problem-centeredness.

- Their motivation to learn becomes internal [7].

The first two assumptions, which recognize that an adult is an independent individual with a fully formed, unique personality, are drawn from humanistic psychology, while the second two assumptions, which attend to an adult's readiness to learn, rely on a psychosocial development perspective [2, p. 4]. The final assumption regarding internal motivation was added later.

Understanding Knowles' assumptions in conjunction with his "technology" gives a clear sense of the core of his theory of andragogy.

As it is clear from the above mentioned principles, mature learners have internal motivation. This form of motivation is the most difficult to maintain. Very frequently it happens so that adults lose their motivation because of various reasons. Among them we can emphasize the following: lack of free time, lack of self-confidence, misunderstanding by close relatives and friends, and the absence of obvious progress at the early stages of learning. In our experience we apply some basic strategies to maintain strong motivation of adult learners.

1. **Creating useful and relevant learning experiences based on the age group and interests of the learners.** This strategy emphasizes on the practical knowledge. It is important to design a course that provides immediate relevancy. Learning materials must be easily put into practice. Adult learners appreciate more practical knowledge, rather than extraneous facts and theories.

2. **Facilitating exploration.** Even though children are famous for their exploratory nature and curiosity, adult learners, too, sometimes like to take the opportunity to construct knowledge in a way that is meaningful to them. For this reason, it is necessary to have all sorts of materials, references, infographics, short videos, lectures, podcasts and free resources available.

3. **Building community and integrating social media.** Keep in mind that social media websites are a powerful tool for collaboration, commenting and sharing. You can facilitate group discussions and communities.

4. **Personal approach.** A personality of a teacher is very important for adult learners. It is necessary to involve your personal experience, real-life stories, make yourself open and available for communication. For a teacher it is necessary to be emotional, inspiring, making each piece of material exciting and fascinating.

5. **Using games and challenges.** Not only children like to play. Our experience shows that different problem solving exercises, case studies, games, quizzes, brain teasers, creative tasks are extremely useful to maintain motivation and stimulate mental processes.

6. **Using humor.** Humor would work great even with the most demotivated learners. Humor helps to create inviting atmosphere and neutralize internal inhibitions.

7. **Dividing information into small comprehensible pieces. This strategy** is essential, as it helps people remember and assimilate information. Small bits of information are easier to process. It must be taken into account as adult learners are characterized by slower processes of memorizing, analysis and synthesis in comparison with younger learners.

8. **Accommodating individual interests and career goals.** It is essential to empower learners to work on these goals and individualize the training to suit their needs.

9. **Getting examples of their workplace.** Your learners may not always remember to associate what is learned with its application at the workplace. Sometimes they might need reminders and a clue to help them make that connection.

10. **Being respectful to learners.**

11. **Asking for feedback.** It is motivating to know that your opinion contributes to the course.

12. Presenting the benefits of undertaking the course.

In this connection the role of a facilitator or teacher is especially important. Basically teachers should be aware that their role has been changed. Learner-centered classes will stimulate dialogue and knowledge construction. Learners will benefit from a scaffolding approach to learning where the teacher provides more support in the early stages of the course; this support is gradually faded until learners become self-reliant. In a constructive approach teachers should see themselves as facilitators and co-learners. Teachers must bear in mind, however, that learners are individuals with different life experiences and learning preferences. Some adult learners will still prefer the traditional pedagogical approach to teaching and learning. Teachers should respect that, and at the same time gradually try to push learners away from their comfort zone in the direction of a deeper approach to learning.

Conclusions. The methodological base of andragogy is the fundamental framework for developing new strategies in teaching adults foreign languages. Taking into considerations psychological and social peculiarities of mature learners, accepting that adults do differ in their way of learning, andragogy gives the understanding of how adults learn and identifies additional ways in which adult learners differ from their younger counterparts:

- They want to understand why certain lessons are being taught.
- They particularly appreciate task-oriented learning.
- They often have less free time outside of class.
- They are more self-directing.
- They are learning the language due to need and have more of a life- or task-focus.

With this in mind, and being aware of basic andragogic principles it is possible to create a specific and task-oriented model of teaching with its own strategies and make the process of learning effective avoiding possible barriers and hidden pitfalls. Teaching adults is difficult but fascinating process providing strong feedback in case of compliance with basic methodic principles and psychological peculiarities. The prospects for future researches in this area can be connected with the development of the methods increasing the effectiveness of teaching adults foreign languages and optimizing the process of learning making it less time-consuming

References

1. Brookfield S. D. Understanding and Facilitating Adult Learning. A comprehensive analysis of principles and effective practice/ S. D. Brookfield. – Milton Keynes: Open University Press, 1986. – 375 p.
2. Cooper M. K. & Henschke J. A. An Update on Andragogy: The International Foundation for Its Research, Theory and Practice / M. K. Cooper & J. A. Henschke. – the CPAE Conference, Detroit, Michigan, November, 2003. – 8 p.
3. Cross K. P. Adults as Learners. Increasing participation and facilitating learning / K. P. Cross. – San Francisco: Jossey-Bass, 1981. – 300 p.
4. EF EPI. The world's largest ranking of countries by English skills [Electronic resource] / Official site of the EF EPI. – Access mode:
<http://www.ef.com/epi/regions/europe/ukraine/>
5. Henschke J. Andragogy: Towards a discipline of adult education?. P. Jarvis (ed): Twentieth Century Thinkers in Adult Education / J. Henschke. – London: Routledge, 2003. – P. 301-313.
6. Knowles M. The adult learner: A neglected species (3rd Ed.). / M. Knowles. – Houston, TX: Gulf Publishing, 1984. – 293 p.
7. Knowles M. Andragogy in Action / M. Knowles. – San Francisco: Jossey-Bass, 1984. – 234 p.
8. Knowles M. Andragogy in Action. Applying modern principles of adult education / M. Knowles. – San Francisco: Jossey Bass, 1984. – 287 p.
9. Merriam S. H. and Caffarella R. S. Learning in Adulthood / S.H. Merriam and R. S. Cafferella – San Francisco: Jossey-Bass, 1999 – 134 p.
10. The 1997 Hamburg Declaration on Adult Learning [Electronic resource] / Official site of the UNESCO. – Access mode:
<http://uil.unesco.org/lifelong-learning>
11. Zmeyov S. Andragogy: Origins, Developments, Trends / S. Zmeyov. – International Review of Education, 44 (1), 1998. – P. 103-108.

УДК 811.112.2

GERMAN AS THE SECOND LANGUAGE (DAZ)**Karpenkova N.**

У статті визначається статус німецької мови як другої мови. Дається порівняння німецької як другої мови і німецької як другої іноземної мови. Розглядається інтенсифікація процесу навчання на основі знань першої мови. Визначаються потенційні перешкоди у засвоєнні мови як другої і як другої іноземної для міжкультурної комунікації.

Ключові слова: друга іноземна мова, інтенсифікація, міжкультурна комунікація, засвоєння мови.

В статье определяется статус немецкого языка как второго языка. Дается сравнение немецкого как второго языка и немецкого как второго иностранного языка. Рассматривается интенсификация процесса обучения на основе знаний первого языка. Обозначаются потенциальные препятствия в обучении языку как второму и как второму иностранному для межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: второй иностранный язык, интенсификация, межкультурная коммуникация, усвоение языка.

In the article the status of the German language as the second one is determined. There is a comparison of the German language as the second one and as the second foreign one. The intensification of the process of learning on the base of the first language is considered. The potential challenges of language learning as the second and as the second foreign language for intercultural communication are determined.

Key words: second foreign language, intensification, intercultural communication, language acquisition.

With its geographic location, Germany is the center of migrations. Now, approximately 7.3 million people of non-German nationality live in the Federal Republic of Germany. That is almost 10% of the population. This dimension can also be expected in the future [2].

Hamburg, Bremen and Berlin as well as the federal states of Hesse, Baden-Wurttemberg and North Rhine-Westphalia have the highest share of foreigners.

This multiethnic population structure is also evident in the school, with the majority of the pupils with a non-German nationality from Europe (81%, 16% from EU countries and 65% from other European countries) and 12% from Asia. The largest group consists of students from Turkey (almost 45%), followed by Yugoslavia (7.5%), Italy (7.4%), Greece (3.5%), Croatia (2.2%), Bosnia- Herzegovina (2.1%), Poland and the Russian Federation (2% each) [1]. For schools, this means that about one in ten pupils in non-German nationality at German schools, children and young people from families living in an emigrant and naturalized children, so that the proportion of schoolgirls with migration background is much higher overall.

How is the second language acquisition? What factors influence it, and what phases are identified during this process?

The second language acquisition is based on the training of learners' languages. These are not simply a subset of the target language, but also contain language forms that occur neither in the target language nor in the first language. In the course of the second language acquisition, there is an ever-greater degree of coverage between the learning language and the target language.

This characteristic course of language acquisition suggests a benevolent, open attitude on the part of teachers, for example a certain tolerance against norms, of "mistakes" that are unavoidable on the way to the target language. On the other hand, sensitivity for "silent" learners who are in a receptive phase of second language acquisition in order to "collect" new knowledge about the target language.

The success of the second language acquisition depends on internal and external factors: learning motivation is determined by social and school integration, by communicative needs and necessities, possibly through residence status, cultural

disposition and education in the family as well as by those visited Education and training institutions.

The access depends on the contact to the second language and the communicative possibilities. The housing field, the school environment, leisure and meeting facilities, as well as the use of media are therefore of particular importance. If this linguistic environment is characterized by an initial language, this has an adverse effect on the second language acquisition. What is decisive, however, is not only the quantity but also the quality of the second-language input and the quality of the interaction with speakers of the German.

The pace of second language acquisition depends on the aforementioned external factors (drive and access). DaZ promotion should therefore try to compensate for unfavorable conditions for second language acquisition. This is why it is helpful if additional contacts are opened in the second language to children beyond the school. For extended communication, possibilities mean not only linguistic training, but also can influence the emotional relationship of the children to their second language positively.

Language skills refers to the available knowledge about language (s) and depends on the learner's biography. The achieved state - v.a. The conceptual education - in the first language and the degree of the literary acquisition in the first and possibly also in the second language a great role. The age at which learners of the second language meet for the first time, as well as the language proficiency acquired already, characterize language learning strategies, which can be used to acquire the second language. While these psychogenic factors are the same for all children, the external factors determine how well and possibly how quickly this language is learned. Therefore, the second language acquisition can be very different.

What is the meaning of the first language?

The first language has an important socialization function and is usually the language in which the language skills of the language are developed. That is why the primary languages of the DaZ children are also to be accepted and supported positively in school. In bilingual education, they have an independent status and should not be reduced to the function of auxiliary languages for the acquisition of the second language. Even in the DaZ class, the children are not allowed to be reduced to their second language, but are to be taken seriously as children with two languages.

If one considers the importance of the first language with regard to the acquisition of a second language, then there are different opinions, firstly with regard to the influence of the first language on the process of second language acquisition in general, and secondly, on the optimal organization of the promotion of both languages. Statements on the relevance of the first language for the acquisition of a second language lead repeatedly in the debate on the language education of DaZ children to justify educational decisions for the preservation and the scholastic promotion of the first language. For a long time, it has been assumed that, the first language must be stabilized before the acquisition of a second language can be used [3, p. 1165]. In the meantime, however, a double-language acquisition, which starts as early as possible, is recommended [3, p. 1166].

Linguists who believe that the first-language education is not a prerequisite for the acquisition of a second language are not inevitably opposed to bilingual education. However, they advocate a language separation, that is, that the children only speak one language or the other in certain situations or with certain persons. They place no value on the interlaced mediation of both languages, but advocate a bilingual education that runs parallel to one another. The principle of coordinated bilingual education is successfully applied in many kindergartens and schools with bilingual groups and the goal of bilingual education for all children. It is important in this concept to give both languages their own value and promote them equally [4, p. 11].

In concepts of bilingual education, it is sensible to develop their own teaching concepts for the first and second language (for example at the Staatliche Europa-Schule Berlin or the Bilingual Grundschule in Hamburg) [5, p. 100]. There, the DaZ or the partner-language classes in German are not susceptible to DaZ children to ignore the first language or to make the children "lose" them.

German as second language = German as a foreign language?

German as a second language (DAZ) refers to the acquisition, use and mediation of the German language in a German-speaking environment; German as a foreign language (DaF), however, to the corresponding situation abroad, i.e. in non-German speaking environment.

Foreign language acquisition is predominantly controlled and takes place in teach groups which usually have a common first language and also use it in the classroom.

Second language acquisition, on the other hand, is predominantly uncontrolled. DAZ teaching takes on the task of synchronizing uncontrolled and controlled acquisition processes. It usually takes place in heterogeneous learning groups: the children speak German at strongly different levels and represent many different first languages, which can therefore generally not be used for direct and meta-language communication.

In general, DaZ teaching (as opposed to foreign language teaching) is target-oriented teaching. In addition, the pupils concerned have not only DaZ lessons in order to learn German, but are taught from the outset in all subjects in this language. In this way, DaZ has to enter into a close connection between language and material learning, which is to be realized in two directions: the specific DAZ instruction should be interlinked with technical contents; at the same time, general instruction should include DaZ didactic elements.

Function of the German:

DaZ - German as a second language: German is the communication and teaching language in all subjects. German is obligatory. The second language acquisition is the prerequisite for a successful school career and social integration.

DaF - German as a foreign language: The environment is not German-speaking. German is spoken primarily only in foreign language teaching. German is usually a chosen subject. Foreign language acquisition improves professional opportunities, enables freely chosen communication in the context of travel, etc.

Language learning:

DaZ - German as a second language: The language level in the first language is socialization (depending on family, environment, etc.) and not always, according to age. The process and state of second language acquisition are also socialization-induced; "Language pool" as an acquisition context. DaZ is also a socialization language. As a rule, the second language course begins already at the preschool age.

DaF - German as a foreign language: The language level in the first language is trained according to age (and socialization). The process and state of foreign-language acquisition are subject to instruction; Controlled employment situation. There is "only" a language of instruction. Beginning of the foreign language acquisition generally only at the age of 8-10 years.

Learning situation:

DaZ - German as a second language: Learning difficulties due to psychosocial conditions v.a. For beginners. The first languages are not used in school as a language of instruction.

DaF - German as a foreign language: Broad agreement between home and school environment. The first language is also available in the DaF lesson. Also teaching language.

General conditions:

DaZ - German as a Second Language: No Mandatory Training of Teachers Up to now hardly any consideration of the DAZ-learners in the framework plans and apprentices. DaZ framework plans and workshops are not adapted to the subject.

DaF - German as a foreign language: Sound training of the teachers Framework plans and courses are adapted to the age and the acquisition process.

The DaZ students usually grow in two or more languages. They come into the school with multilingual language competences - varying in their different forms. They thus have key competences that play a major role in a globalized world and in a united Europe.

One challenge for students might be finding the appropriate learning environment for their particular needs. Sometimes students need extra time to learn a foreign language concept, a slower pace of instruction, and special attention to specific aspects of the foreign language, such as the sounds and special symbols of the language and grammatical rules. Sometimes students need extra tutoring in the language. They may

need a distraction-free learning environment and explicit guidance about language concepts. These accommodations may not be available.

Another challenge might be the need for students to recognize and acknowledge their own unique learning difficulties. This may necessitate putting in considerable extra effort to complete the foreign language requirement successfully, asking for support from various resources (teachers, tutors, peers), and frequently requesting the additional explanations they may need to understand a concept.

What challenges exist for teachers of students with moderate to severe foreign language learning difficulties?

Traditionally, foreign language teacher education has prepared teachers for the ideal learner who can thrive in whole-language instructional settings without explicit attention to the underlying linguistic patterns of the foreign language. Mostly, students are expected to become proficient in reading, writing, speaking, listening, and pronunciation through exposure and practice. Teachers, therefore, may need training in methods of addressing the special needs of some students in their classrooms. They may require additional time and resources to establish a classroom appropriate for students with diverse needs and abilities. They may need to work together with a student with learning difficulties to determine what accommodations might be most beneficial for that student.

Literature

1. Ganschow L. Assisting Students with Foreign Language Learning Difficulties in School [Electronic resource] / L. Ganschow, E. Schneider // LD-Online. – 2013. – 17 June. – Access mode::

http://www.ldonline.org/article/Assisting_Students_with_Foreign_Language_Learning_Difficulties_in_School

2. Ромашенко С. В Германии вступил в силу новый миграционный закон [Электронный ресурс] / С. Ромашенко // DW. – 2015. – 24 октября. – Режим доступа к источнику:

<http://www.dw.com/ru/a-18802990.html>

3. Portmann-Tselikas P. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache // Berlin: Ein internationales Handbuch. – 2010. – S. 1165-1166.

4. Rösch H. Deutsch als Zweitsprache = Deutsch als Fremdsprache? // Hannover: Deutsch als Zweitsprache.– 2003. – S. 10-12.

5. Rösch H. Interkulturelle Kompetenz im Deutschunterricht // Hannover: Deutsch als Zweitsprache.– 2003. – S. 91-110.

УДК 811.111+37.091.33:005.573

ВИКОРИСТАННЯ "МОЗКОВОГО ШТУРМУ" ЯК ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ КОМУНІКАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**Несін Ю. М.**

В статті описується використання "мозкового штурму" як ефективного засобу комунікації англійською мовою, подається механізм проведення, основні етапи, аналізується його значимість. Особлива увага приділяється системній взаємодії між викладачем і студентами під час проведення цієї роботи, робиться наголос на перевагах цієї діяльності над іншими. Крім того, визначається роль і функції викладача на практичних заняттях у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: "мозковий штурм", засіб комунікації, основні етапи, системна взаємодія, роль і функції викладача, практичні заняття, вищий навчальний заклад.

В статье описывается использование "мозгового штурма" как эффективного средства коммуникации на английском языке, подается механизм проведения, основные этапы, анализируется его значимость. Особенное внимание уделяется системному взаимодействию между преподавателем и студентами во время проведения этой работы, делается ударение на преимущества этой деятельности над другими. Кроме того, определяется роль и функции преподавателя на практических занятиях в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: "мозговой штурм", средство коммуникации, основные этапы, системное взаимодействие, роль и функции преподавателя, практические занятия, высшее учебное заведение.

The article is described use of "brainstorming" as effective mean of communication in English language, it is given mechanism of its carrying out, its main stages, it is analyzed its significance. Special attention is paid to system interaction between lecturer and students during carrying out this work; it is made stress on advantages of this activity over the other ones. Besides, it is determined role and functions of a lecturer at practical sessions at higher educational establishment.

Key words: "brainstorming", mean of communication, main stages, system interaction, role and functions of lecturer, practical sessions, and higher educational establishment.

Актуальність вищезазначеної теми зумовлена тим, що вивчення іноземної мови у широкому соціокультурному контексті є дуже важливим на сучасному етапі. Науковцями доведено, що різні аспекти мовленнєвої поведінки обумовлено належністю людини до соціальної групи, яка виступає осередком певних соціальних відносин. Такою потужною соціальною групою є студенти. Питання мовленнєвої поведінки досліджуються багатьма зарубіжними й вітчизняними вченими. Результати цих досліджень втілюються в практику викладання іноземних мов. На сучасному етапі об'єктом навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах є мовна діяльність. Комунікативний підхід вже давно взятий на озброєння лекторами, адже саме він пов'язаний з комунікативними потребами майбутніх фахівців. Знання закономірностей функціонування мовних одиниць, їх семантичних та прагматичних особливостей допоможе молоді, яка багато подорожує та бере участь у міжнародних конференціях, інтегрується у різноманітні мовні колективи та групи. З цього приводу "мозковий штурм" став одним з дієвих, активних педагогічних методів на сучасному етапі. Поруч з такими методами як "знаю, що вивчаю", "читаючими колами", проектними роботами, драматизацією, "акваріумом", опитуваннями, "світлофором" та "подумайте в парі й поділіться" цей вид діяльності набуває все більшої ваги. Особливу значимість у даному контексті є осмислення впливу "мозкового штурму" на подальший розвиток комунікації між викладачем та студентами на практичних заняттях з англійської мови у вищих навчальних закладах.

Ступінь наукової розробки проблеми. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що з кінця двадцятого сторіччя вітчизняні науковці разом з дослідниками

США та Великої Британії почали виявляти підвищений інтерес до проблематики комунікації. Комунікативний підхід до викладання іноземних мов є ефективною стратегією оптимізації процесу викладання мов. Він вимагає від викладача зміни методики викладання, при якій іноземна мова вже вивчається як засіб впливу однієї людини на іншу в процесі комунікативної діяльності. Теорія мовленнєвого впливу здатна вивчати механізми варіативної інтерпретації при функціонуванні мовної системи у будь-якій сфері діяльності людини. Науковцями вивчаються пріоритетні фактори успішного використання мови комунікантами для здійснення своїх цілей. Необхідним стає аналіз реального функціонування іноземної мови, при якому вивчаються не тільки лінгвістичні, а й соціальні, психологічні й екстралінгвістичні фактори. Для роз'яснення дійсної суті іноземної мови викладач повинен звертати увагу студентів на комунікативні аспекти мовленнєвої діяльності, а не тільки вивчати з ними систему мовних форм. Студенти мають розуміти комунікативне призначення мови, отже, основна мета вивчення мови при цьому підході – навчитися використовувати іноземну мову для успішної комунікації, для подальшої реалізації своїх комунікативних завдань. Окремі аспекти означеної проблеми аналізувалися в роботах дослідників Б. Беляєва, І. Зимньої, В. Карабана, І. Корунця та інших. Проблема формування комунікативної компетентності розглядалася в роботах учених Т. Гори, С. Зенкевича, Л. Мітіна, Ю. Пассова, З. Підручної. Українських вчених в контексті зазначеної проблематики цікавить роль педагога. Серед дослідників можемо відмітити як вітчизняних науковців – Л. Апатову, В. Баркасі, О. Волченко, Н. Гез, А. Гордєєву, В. Редька, так і закордонних – Р. Брісліна, Ф. Вінгарда, Е. Глітта, В. Кейблза.

Здійснюючи оцінку, не слід забувати, що використання "мозкового штурму" йде в контексті з низкою нормативно-правових актів, програм, рекомендацій, зокрема ця проблематика простежується у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [3]. Європейська рада з питань співпраці в галузі культури, комітет з освіти, відділ сучасних мов у Страсбурзі опікуються питаннями, що стосуються комунікативних мовленнєвих видів діяльності і стратегії. Чільне місце займає серед таких видів "мозковий штурм". Однак, на нашу думку, недостатнє розроблення методології та методики цього креативного виду мовленнєвої діяльності спонукало нас на написання статті.

Мета роботи – проаналізувати використання "мозкового штурму" як ефективного засобу комунікації англійською мовою.

Мета дослідження обумовила постановку та вирішення наступних **завдань**:

- дослідити "мозковий штурм" як один з ефективних засобів комунікації англійською мовою;
- окреслити механізм проведення та основні етапи;
- проаналізувати його значимість;
- приділити увагу системній взаємодії між викладачем і студентами;
- визначити роль і функції викладача на практичних заняттях у вищому навчальному закладі.

Загальновідомо, що родоначальниками "мозкового штурму" стали у тридцяті роки минулого століття США. А. Осборн – американський вчений, автор методики проведення цієї діяльності. Мета – пошук (збирання) якомога більшої кількості ідей; при цьому звертається особлива увага на аксіологічний аналіз та алгоритмізацію процесу навчання.

Сучасний тлумачний оксфордський словник надає дефініцію "мозковому штурму" як "... шляху, що спонукає групу людей думати про щось водночас, часто з метою вирішити проблему або створити гарні ідеї" [6, с. 174]. Протягом десятиків років він є одним з ефективних засобів комунікації англійською мовою під час проведення занять. Кожна думка вітається, існує декілька правильних варіантів, тому що головна мета його проведення – створити якомога більше різноманітних ідей, навіть дивакуватих, але правильно оформлених з точки зору граматики. Велика увага приділяється взаємодії лектора і студентів у педагогічному процесі.

Найбільш поширене трактування "мозкового штурму" передбачає існування безлічі варіантів; на ньому ґрунтується ідея залучення індивіда в межах цього виду спільної діяльності. "Мозковий штурм" розглядається як 8-10 хвилинний процес

пошуків, припущень, знахідок, спостережень тощо, який краще проводити з точки зору психології в першій половині заняття.

Дослідження цього виду активності доводить, що його ефективність полягає у мобільності, гнучкості, швидкості для прийняття рішень, широкого вибору. Все розмаїття проведення цієї креативної роботи в змозі показати реальний рівень володіння усною англійською мовою. Аналізуючи "мозковий штурм", слід не забувати й про плюралізм думок викладача та студентів. Головне, щоб ідеї студентів не були образливими, не виходили за межі тактовності й толерантності.

Механізм проведення "мозкового штурму" складається з п'яти етапів (складових частин), а саме:

- ігри на здогадливості;
- асоціації;
- ідеї від центральної теми;
- заохочення та інтерпретації;
- пошук зв'язків.

Всі складові частини цієї роботи мають бути "прив'язані" до ключової теми, наприклад, якщо тема заняття у вищому навчальному закладі "мікроекономіка і макроекономіка", то в ігри на здогадливості (перший етап) повинні включатись наочність (постери, плакати, фотографії, колажі, апікації, малюнки, таблиці, мапи) або про особистість з притаманними їй ідеями, планами, проектами, сподіваннями, надіями, уподобаннями, нахилами, спостереженнями, або це буде наочність про макроекономічні показники міст, регіонів, країн, континентів, великих територій, басейнів морів, океанів тощо. Завдання для студентів на першому етапі – здогадатися, яку саме наочність приніс лектор у аудиторію, з ким (чим) вона пов'язана. Звичайно, спроб може бути декілька, але, в решті решт, один із студентів має дати правильну відповідь. Після цього прихована наочність з'являється для загального огляду.

Другий етап – асоціативний ланцюжок має відіграти серйозну позитивну роль, він допомагає студентам висловлювати власні асоціації. Репліки можуть мати вигляд як простого, так і складного мовленнєвого акту, який містить аргументацію. Асоціації розвивають пам'ять, уяву, надихають на висловлення власної думки. Світ асоціацій зазвичай дуже різнобарвний, різнокольоровий, він пов'язаний з індивідуальними особливостями студентів. При проведенні цього етапу лектору слід пам'ятати про те, що у світі існують чотири типи людей – візуали, аудіали, кінестети й нумерали. Кожна індивідуальність по своєму сприймає ту чи іншу наочність, тому й асоціації можуть бути різними, інколи, навіть, діаметрально протилежними.

Що стосується третього етапу – ідей від центральної теми, то зазвичай початок реплік студентів – "давайте ... про...". Фрази можуть бути простими й "завантаженими", тобто репліки студентів у цих випадках інтенсифікуються за допомогою форматорів упевненості. Комунікація англійською мовою може включати номінації часу та місця, враховуючи при цьому культуру мови. Основним словом є спонукання, а далі все залежатиме від майстерності лектора. Слід зазначити, що в англійській сучасній мові існує приблизно десять тисяч дієслів, тому завдання для студентів – обрати хоча б декілька з них.

Заохочення та інтерпретації (четвертий етап) – це фактично переказ наочності з яскраво вираженим експліцитним вираженням, певне узагальнення. Компоненти мовленнєвого акту при цьому знаходяться у відношенні конкретизації, фразам притаманна емоційно забарвлена лексика. Студенти мають змогу висловити власне відношення, використовуючи структуру градаційного ряду (від ненависті до обожнювання). Кількість семантично завершених речень при цьому може коливатися в межах від десяти до двадцяти.

І, нарешті, для проведення останнього п'ятого етапу – пошуку зв'язків – лектору потрібно до однієї наочності, з якою він працював, додати щонайменше три, щоб утворити найкоротший ланцюжок. Завдання для студентів – розставити чотири наочності відповідно до їхніх уподобань, інтересів, пріоритетів, переконань, нахилів, смаків тощо. У ланцюжку може бути зайвий елемент, або буде розподіл два на два – існує безліч правильних, логічно доведених варіантів. При проведенні останнього етапу роботи лектор має простежити, щоб не було однакових розставлень з боку студентів.

Значимість цієї креативної роботи полягає в тому, що кожна мовленнєва дія одного студента може позитивно впливати на іншого, він може використовувати її

для досягнення певної мети. При проведенні "мозкового штурму" враховуються попередні мовленнєві дії, оскільки не можна повторювати (дублювати) фрази. "Мозковий штурм" це мікросвіт почуттів, припущень, згоди, незгоди, висловлювання різноманітних пропозицій, емпатії, симпатії, а також конкретної аргументації. Під час цієї активності лектору необхідно враховувати соціальні, психологічні та лінгвістичні фактори [5].

Значимість "мозкового штурму" важко переоцінити. По-перше, він варіативний, тобто має безліч напрямів. По-друге, – переслідує виховну мету. По-третє, він є своєрідною площадкою, де проявляється готовність до інноваційної педагогічної діяльності. Крім того, такий вид діяльності може інтегрувати індивідуальні властивості лектора та студентів. "Мозковий штурм" є водночас потужним засобом спілкування й комунікації, а останні являють собою феномени, які перетинаються. Звичайно, їхнє повне ототожнення не зовсім коректне, оскільки їм притаманні не лише спільні, а й відмінні ознаки. Спільними ознаками є співвіднесеність з процесами обміну та передачі інформації англійською мовою; стосовно відмінностей можна зазначити, що спілкуванню притаманні характеристики міжособистісної взаємодії, а комунікації властиве додаткове значення – інформаційний обмін англійською мовою в групі. Таким чином, "мозковий штурм" може виступати у двох феноменах, однак найчастіше він все ж таки уособлює скоріше комунікацію, аніж спілкування.

Успішне проведення "мозкового штурму" неможливе без системної взаємодії між викладачем і студентами. Системна взаємодія або інтеракція є тим потужним механізмом, завдяки якому формуються та розвиваються мовленнєві навички студентів. Лектори, які опікуються проблемами навчання студентів, повинні пам'ятати про використання системного підходу, про методичні принципи, найголовнішим з яких є принцип від простого до більш складного. Успішна організація навчального процесу у вищому навчальному закладі визначається у першу чергу тим фактором, наскільки конкретно сформовано лектором мета. У нашому випадку, при проведенні "мозкового штурму" це розширення кругозору студентів (загальна мета), розвиток мовленнєвих навичок (конкретна мета), а також формування мобільності, спостережливості, уяви. Системна взаємодія – доволі довгий та кропіткий процес, що потребує витримки та пошук компромісів. Оскільки "мозковий штурм" є інноваційною педагогічною технологією, то інструментарій його проведення передбачає вміння постійно орієнтуватися на вибір інших учасників процесу та відповідати за свої дії [2].

Системна взаємодія уособлює відповідальність за проведення "мозкового штурму" з боку викладача. Робота має бути проведена чітко, виважено, логічно завершено, послідовно. Оскільки ми ведемо мову про системність, то вона може бути дуже тісно пов'язана з рівнями. Рівні, в свою чергу, можна оцінити за допомогою тестувань. Крім того, системна взаємодія це ретельне планування, плавність дій, певна передбачуваність мовленнєвих актів двох суб'єктів комунікації. Інтеракція неможлива без міжпредметних зв'язків, а також без формування готовності студентів до самонавчання з англійської мови [4].

При проведенні такої роботи можна помітити індивідуальний стиль педагогічної діяльності лектора – цілісну систему операцій, що забезпечує активну взаємодію викладача зі студентами і визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога (ритмом діяльності, спілкування тощо). Структура такого виду діяльності охоплює мотиваційно-оцінний, змістовно-когнітивний, операційно-діяльнісний компоненти.

Роль і функції лектора на практичних заняттях у вищому навчальному закладі при проведенні "мозкового штурму" багатовекторні. Спочатку виокремимо найголовніші ролі викладача, серед яких: викладач-знавець, викладач-старший товариш, викладач-експерт, викладач-організатор, викладач-мотиватор, викладач-фасилітатор, викладач-допомічник, викладач-модератор, викладач-експериментатор, викладач-психолог, викладач-тактик, викладач-стратег, викладач-прогнозист.

Щодо безпосередньо функцій, то це, насамперед, навчальна. Вона сприяє оволодінню студентами системою знань, необхідних для проведення цієї креативної роботи. Важливою є також розвивальна функція, яка має створювати можливості для контролювання й спрямування особистого розвитку студентів. Функція життєзабезпечення формує умови для особистісної самореалізації, задоволення потреб. Не слід забувати й про функцію соціалізації, яка зорієнтована на підготовку студентів до

встановлення взаємних стосунків з іншими людьми, колективом, реальним соціальним середовищем. Наступна функція – виховна – забезпечує оволодіння студентами теоретичними надбаннями людства, сприяє формуванню моральних якостей, які зумовлюють нормативну поведінку студента, успішну адаптацію в певному соціокультурному, освітньому середовищі. Їх подальша реалізація передбачає формування системи ставлень, переконань, культури взаємодії з оточуючими. Усі вищезазначені функції є фактично термінальними, або функціями-цілями, бо вони пов'язані з стратегічними напрямками викладацької діяльності, відображають її сутнісні цілі та завдання.

Інформативна функція також присутня при проведенні "мозкового штурму", оскільки нею забезпечується повноцінний обмін повідомленнями; експресивна функція не може не бути задіяна, тому що доступно, цікаво, емоційно-виразно й яскраво передана інформація викликає у партнера необхідні емоційні стани ("обмін емоціями"); смислоутворювальна функція простежується як така, що здатна привнести сенсу в конкретні аспекти студентського життя, розкриттю загальнолюдських, загальнокультурних смислів та професійної й індивідуальної значущості педагогічних дій. Діагностична функція та її ефективність залежать від опанування лектором інформації про стан, рівень знань студентів, ступінь їхньої поінформованості, наявність недоліків і прогалин у знаннях. Вона передбачає постійний зворотний зв'язок, який дає змогу "зчитувати" й аналізувати відповідну інформацію, характеризувати емоційно-вольові стани засобами зовнішніх проявів і робити певні висновки. Індивідуалізаційна функція задовольняє індивідуальні особливості студентів, їхні прагнення; спонукальна передбачає рух до активності, саморозвитку, самовиховання, самореалізації. Не слід забувати й про такі функції як прогностичну, щоб можна було змоделювати можливі зміни, водночас аналізуючи сучасні тенденції; культурологічну, де альфою й омегою є повага до загальнолюдських ідеалів, цінностей, збереження й розвиток культури; психотерапевтичну, що може попередити негативний вплив або непорозуміння (конфлікти); рекреаційну, що в змозі знизити навантаження на студентів, вчасно відтворити фізичні та психічні сили. Важливе значення мають також функції вимірювання та оцінювання, що сприяють конкретизації процесу й реалізуються засобами пошуку, удосконалення інформативних форм і технік вимірювання важливих показників; методична функція за наявності справжнього "зворотного зв'язку" може виявити недоліки, визначити ефективність роботи й прогнозувати майбутнє з урахуванням результатів аналізу попередніх реалій; управлінська функція – безпосередньо керівництво діяльністю студентів, спрямування їхньої активності в необхідному напрямі; координаційна функція – узгодження спільних дій, внесення необхідних змін; функція самоствердження – сприяння усвідомленню студентом власного "Я", відчуття особистої значущості; функція формоутворень – зовнішнє оформлення вербальних висловлювань, невербальних проявів може бути трансформовано в певні письмові форми.

Усі наведені вище функції є фактично тактичними або функціями-засобами, вони сприяють успішній реалізації стратегій, обслуговують всю сукупність стратегічних функцій. У цій сукупності функцій втілюються основні напрями педагогічної роботи лектора (викладацька, дослідницька, виховна) [1].

Розгляд обраної проблеми дозволяє зробити наступні **висновки**.

Нами була зроблена спроба дослідити "мозковий штурм" як один з ефективних засобів комунікації англійською мовою на заняттях у вищому навчальному закладі. Дійсно, такий вид креативної роботи є водночас спілкуванням і комунікацією, здатним суттєво поліпшити мовленнєві вміння студентів. На шпальтах нашої роботи ми намагалися окреслити механізм його проведення та розкрити п'ять основних етапів. Усі етапи – ігри на здогадливість, асоціації, ідеї від центральної теми, захоплення та інтерпретації, пошук зв'язків мають бути продуманими, виваженими, логічно побудованими. У дослідженні ми ставили за мету зробити аналіз його значущості. Значимість "мозкового штурму" в його чіткості, цілісності, компактності. Крім того, нами була приділена увага системній взаємодії між викладачем і студентами. Системний підхід є дуже важливим і корисним, завдяки йому можна вирішити низку проблем. Нами були визначені (розписані) роль і функції викладача. Викладацька майстерність має дуже велике значення при проведенні цієї творчої роботи. Щонайменше тринадцять ролей лектора й двадцять його функцій впевнено свідчать

про важливість проведення "мозкового штурму", де відбуваються процеси спілкування з комунікацією, висловлюються власні думки студентів.

Таким чином, структура "мозкового штурму" може стати потужним інструментарієм креативної роботи лектора та студентів. Детальне вивчення та узагальнення такого виду діяльності сприятиме розвитку положень щодо інтеграції "мозкового штурму", його різноманітних векторів діяльності в навчальний процес. Спільна, скоординована діяльність спроможна забезпечити якість підготовки.

Ми вважаємо, що вищезазначена тема не може бути вичерпаною. У зв'язку з розширенням поля досліджень проблем використання активних викладацьких методів навчання перспективним напрямом подальших наукових пошуків є, на нашу думку, доцільне використання міжпредметних зв'язків на заняттях з англійської мови у вищих навчальних закладах України. Є також устремління написати про кропіткий процес створення навчально-методичного матеріалу з боку лектора для студентів (куди ми включаємо роздавальний), що має характер яскраво вираженої міжпредметності.

Література

1. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., стер. / Н. Волкова. – К.: Академвидав, 2009, – 616 с.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004, – 352 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Фіцула М. Педагогіка: Вид. 2-ге, випр., доп. / М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2007, – 560 с.
5. Щукин А. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам: [учеб. пособие] / А. Щукин. – М.: Филоматис, 2008. – 188 с.
6. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press, Eighth edition, 2011, – P. 174.

УДК 81'36:378

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**Приходько О. О.**

У статті висвітлено основні підходи до інтенсифікації викладання англійської мови студентам економічних спеціальностей. Надано визначення "інтенсифікація навчання" та проаналізовано деякі аспекти інтенсифікації навчання. Запропоновано систему вправ для формування мовленнєвих навичок та для розвитку мовленнєвих умінь.

Ключові слова: інтенсифікація навчання; інтенсифікація викладання, система вправ, студенти економічних спеціальностей.

В статье представлены основные подходы к интенсификации преподавания английского языка студентам экономических специальностей. Представлено определение "интенсификации обучения" и проанализированы некоторые аспекты интенсификации обучения. Предложено систему упражнений для формирования языковых навыков и для развития языковых умений.

Ключевые слова: интенсификация обучения, интенсификация преподавания, система упражнений, студенты экономических специальностей.

Main approaches to the intensification of English teaching to students of economic specialities are presented in this article. The definition of "intensification" is given and some aspects of teaching intensification are analyzed. A system of exercises for the development of speech subskills and skills correspondently has been developed.

Key words: intensification of teaching, system of exercises, students of economic specialities.

Проблема розвитку іншомовної компетенції вітчизняних економістів пов'язана з розширенням економічних зв'язків України на світовому ринку, що зумовлює необхідність професійного спілкування із зарубіжними партнерами. Проте сьогодні в різних галузях економіки України відчутний дефіцит фахівців з рівнем іншомовної компетенції, який є необхідним для ефективної діяльності в умовах міжнародного ринку.

Сьогодні ВНЗ немовного профілю активно розробляють власні мовні портфелі, в яких подають перелік конкретних умінь у різних видах мовленнєвої діяльності. Такі вміння повинні відповідати рівню B2 (незалежного користувача), згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, й охоплювати говоріння, читання, аудіювання та письмо. [3, с. 47]. Комунікативна спрямованість навчального процесу надає пріоритетного значення таким видам мовленнєвої діяльності студентів, як говоріння й аудіювання. Важливою є сформованість мовленнєвих умінь, необхідних для ведення професійно спрямованого спілкування: діалогів, ділових переговорів тощо. Іншомовне читання повинне бути засобом одержання інформації з метою її подальшого використання в професійній діяльності. Іншомовна компетенція економістів має також включати вміння здійснення усного й письмового перекладів, реферування необхідних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що питання інтенсифікації вивчення англійської мови вже висвітлювалося у науковій літературі. Так, О. Комаровою вивчалися шляхи оптимізації вивчення лексичних одиниць зі студентами немовних спеціальностей [5], О. Карпенко висвітлено особливості застосування особистісно-орієнтованого навчання з англійської мови з метою інтенсифікації навчання [4, с. 107], А. Ніязовою сформульовано основні компоненти (лінгвістичний, соціолінгвістичний, екстралінгвістичний), які входять до складу інтенсифікації навчання іноземної мови [6], І. Удовенко висвітлено роль ігрових ситуацій для інтенсифікації навчального процесу [7, с. 104].

Разом із тим, на наш погляд, шляхи інтенсифікації викладання англійської мови студентам економічних спеціальностей потребують більш детального висвітлення у науковій літературі, що і є метою даної роботи.

Термін "інтенсифікація процесу навчання" розглядається в методиці з різних сторін і з різних точок зору. Найчастіше це поняття трактується як спосіб досягнення максимальної ефективності за мінімально можливий проміжок навчального часу і за мінімальних витрат зусиль студентів. [1, с. 6]. Тобто, по суті, інтенсифікація полягає у збільшенні кількості матеріалу, який опрацьовується на заняттях, і забезпеченні глибини його засвоєння за одиницю часу. Таким чином, мета інтенсифікації процесу навчання англійської мови – досягти більш високої якості навчання, максимальної продуктивності навчального процесу та, відповідно, підвищити якість навчальної діяльності викладача [1, с. 9].

Зазначимо, що під інтенсифікацією навчання розуміємо максимальну ефективність заняття, підвищення активності у навчальній роботі студентів та якості викладання з одного боку, та мінімальні затрати зусиль з іншого боку.

На основі аналізу наукової літератури можна виділити такі шляхи інтенсифікації викладання іноземної мови як:

- оптимальний добір навчального матеріалу;
- конкретизація вимог для кожного етапу навчання;
- поєднання традиційних та інноваційних методів навчання;
- особистісно-орієнтований підхід до навчання;
- підвищення мотивації до вивчення дисципліни;
- раціональна організація комунікативної та пізнавальної діяльності студентів;
- вдосконалення планування навчальної діяльності студентів;
- використання комп'ютерних технологій у навчанні [1; 5; 6].

Визначальною рисою усіх вправ в інтенсивному навчанні є їх вмотивований характер. По суті це комунікативна або комунікативно-рольова мотивація, тобто студент знає не лише, що він має робити, але й заради чого він щось говорить, слухає, читає, пише. Некомунікативні вправи використовуються лише, у вигляді мовних ігор, де мотивом діяльності студента є сама участь у грі. Наведемо приклади деяких вправ, що виконуються на етапах тренування і практики у спілкуванні англійською мовою.

Для розвитку умінь діалогічного мовлення можна залучити групу вправ для оволодіння різними типами діалогу, де студенти створюють власні діалоги за відповідними завданнями, наприклад:

Вправа 1. *Запитайте партнера, де він/вона був/була і що робив/робила учора (минулого тижня).*

Вправа 2. *Удвох обговоріть і складіть робочий план на завтра (на кожний день наступного тижня).*

Вправи для розвитку умінь монологічного мовлення включають групу вправ для оволодіння мікромонологіями та групу вправ для оволодіння різними типами монологу. У першій групі вправ можуть використовуватися логічні опори. Прикладом першої групи може бути вправа, подана далі.

Вправа 3. *Розкажіть про університет в якому навчаєтесь, користуючись схемою, наведеною далі.*

I study at.../ The University was founded in.../ There are ...main faculties at the University / The academic year is divided into... / After graduation from the University the students get degrees of...

У другій групі вправ логічні опори не використовуються, а завдання носить загальніший характер.

Вправа 4. *Розкажіть своєму партнеру про свій університет (історія, організаційна структура, процес навчання, наукова та позакласна діяльність).*

Продуктивність засвоєння термінів студентами економічних спеціальностей та їх активне використання в усному та писемному іншомовному фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи підготовчих вправ, послідовно спрямованих навчити студента вільно виражати свої думки при спілкуванні електронною поштою, написанні ділових листів, рецензій та анотацій до наукових статей тощо. Це сприяє вдумливому засвоєнню термінології та активізації вмінь, необхідних для застосування цієї термінології у конкретних робочих ситуаціях. Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлюючу функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації. [5].

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні: письмово скласти висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію; скласти діалог виробничої тематики тощо.

Прикладом вправи першого етапу навчання (загальнонавчання спілкування) може бути вправа на підготовку економістів до аудіювання текстів.

Вправа 5. *Прослухайте початок речень і, спираючись на їх зміст, прогнозуйте послідовність ваших дій протягом робочого дня.*

When I come to work in the morning I look through the correspondence and Then I ... and after that I At 11 a.m. I ...

Вправи другого етапу (загальнонавчання, ділове та професійне спілкування) можуть мати форму рольових ігор, що можуть здійснюватись у парах або групах, моделюючи ситуації спільного вирішення виробничих проблем.

Вправа 6. Вправа для розвитку умінь говоріння на фахові теми.

Student A. *Fill in the missing information in the card below by asking questions to your partner about advantages and disadvantages of different forms of business.*

FORMS OF BUSINESS

Form of business	Advantages	Disadvantages
Sole proprietorship	1. easy to ... 2. inexpensive to...	1. unlimited in ... 2. a high risk of
Partnership	1. additional sources for... 2. does not pay ...	1. senior partners have ... 2. difficult to get rid of ...
Corporation	1. the opportunity of... 2. ease of attracting ...	1. expensive to ... 2. difficult to ...

Student B. *Fill in in the card below by asking questions to your partner. Write down short answers.*

Questions/ statements	Form of business
1. Is it easy or difficult/ expensive or inexpensive to start...?	Sole proprietorship – Partnership – Corporation –
2. How many people do you need to start ...?	Sole proprietorship – Partnership – Corporation –
3. What taxes have you to pay?	Sole proprietorship – Partnership – Corporation –
4. What documents are needed to start ...?	Sole proprietorship – Partnership – Corporation –

На третьому етапі (ділове та професійне спілкування) зміст вправ може суттєво ускладнюватися і стосуватися, наприклад, переважно підприємства, на якому працюють економісти. Такі вправи часто ґрунтуються на застосуванні рекурсивного принципу, коли студенти знову і знову повертаються до того ж тексту, але характер завдань при цьому постійно змінюється. Приклад подібної вправи наведений далі.

Вправа 7. Вправа на рекурсивне аудіювання, що ґрунтується на тексті про ПАТ КБ "Приватбанк".

A. *Listen to the text on PJSC CB "PrivatBank" and write down all the figures.*

PJSC CB "PrivatBank", FACTS AND FIGURES

PrivatBank was one of the first private commercial banks, established in Ukraine. On 19 March 1992 the bank already passed its state registration by Serhiy Tihipko, one of the founders and the first Chairman of the Board. PrivatBank has its headquarters in Dnipro, in central Ukraine. It was the first bank in Ukraine to introduce plastic cards and ATMs.

In 2000 the PrivatBank's form of ownership changed from Limited Liability Company to Closed Joint-Stock Company.

A significant event in the Ukrainian banking system was the start-up in 2001 of "Privat24" project, provided a number of customers with an opportunity to manage their accounts online in real time, perform regular payments, transfer funds, etc.

By the decision of shareholders' at the meeting on 30 April 2009 the joint-stock company's type was changed from Closed to Public. Also the bank's name was changed to Public Joint-Stock Company Commercial Bank "PrivatBank".

Before the bank was nationalized in December 2016 shares of PJSC CB "PrivatBank" were equally distributed among 21 individuals (99.794% of the total number of shares) and 5 legal entities (0.206%). There at over 98% of shares are owned by the two shareholders: Hennadiy Boholubov (23 773,384 shares or 49.027% of the total number) and Ihor Kolomoyskiy (23 834,849 shares or 49.154%).

After a two-year investigation the bank was nationalized by the government of Ukraine, taking 100% ownership, on 18 December 2016.

B. Listen to the same text again and fill in the table given below.

Bank's name	
Type	
Industry	
Year of creation	
Headquarters	
Owner	

C. Listen to the same text again and answer the following questions:

1. When was the bank created?
2. Who was the first Chairman of the Board?
3. What form of ownership was the first and how it was changed in 2000?
4. What project became a significant event in the Ukrainian banking system?
5. What is the full name of PJSC CB "PrivatBank"?
6. Who are the main shareholders of the bank?
7. What event took place on 18 December 2016? How did it change bank's form of ownership?

Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновки, що найважливішим методичним фактором інтенсифікації навчання англійської мови студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах можна вважати цільність спілкування студентів на заняттях, насиченість занять різноманітними видами та формами роботи, які потребують від студентів активної участі в актах спілкування. Від традиційного навчання інтенсивне відрізняється перш за все способами організації та проведення занять: підвищеною увагою до різноманітних форм педагогічного спілкування, соціально-психологічним станом у групі, створенням адекватної навчальної мотивації, зняттям психологічних перешкод під час засвоєння мовного та мовленнєвого матеріалу. За цілями інтенсивні методи спрямовані на досягнення максимального обсягу засвоєння студентами навчального матеріалу в мінімальні строки. Зміст інтенсифікованого навчання англійської мови включає оволодіння студентами комплексом іншомовних знань, навичок і вмінь, які є достатніми для здійснення діяльності в професійній сфері та в повсякденному спілкуванні.

Література

1. Бабанский Ю. К. Интенсификация процесса обучения [Текст] / Ю. К. Бабанский. – М: Знание, 1987. – 78 с.
2. Блинов В. М. Об интенсификации процесса обучения иностранному языку на начальном этапе [Текст] / В. М. Блинов, В. В. Краевский. – М., 2005. – 186 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Карпенко О. В. Застосування особистісно-орієнтованого підходу в процесі викладання іноземних мов / О. В. Карпенко, В. В. Осіров, К. В. Місайлова // Викладання мов на сучасному етапі: міжпредметні зв'язки. – 2008. – № 14. – С. 101–108.
5. Комарова Е. В. Некоторые способы интенсификации процесса обучения иностранному языку в техническом ВУЗе [Електронний ресурс] / Е. В. Комарова // Современные научные исследования и инновации – 2015. – № 3. – Режим доступа до джерела:

<http://web.snauka.ru/issues/2015/03/49066>

6. Ниязова А. Е. Интенсификация процесса обучения иностранным языкам в вузе в условиях кредитной системы обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа до джерела:

<http://engime.org/azastan-respublikasini-bilim-jene-filim-ministrfigi-v11.html?page=2>

7. Удовенко І. В. Використання ігрових ситуацій під час вивчення англійської мови на немовних факультетах / І. В. Удовенко, А. В. Котова // Викладання мов у ВНЗ освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки: зб. наук. пр. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 23 – С. 102 – 108.

УДК 81'243:378.147

КОМПЛЕКСНЫЙ КОММУНИКАТИВНЫЙ ПОДХОД К ТЕСТИРОВАНИЮ

Статкевич Е. К.

У статті розглядається комунікативний підхід до тестування. Визначаються типи тестів та тестові формати. Встановлюються етапи складання тестів.

Ключові слова: комунікативний підхід, типи тестів, тестові формати, етапи складання тестів.

В статье рассматривается комплексный коммуникативный подход к тестированию. Определяются виды тестов и тестовые форматы. Устанавливаются этапы составления теста.

Ключевые слова: коммуникативный подход, виды тестов, тестовые форматы, этапы составления теста.

The article describes complex communicative approach to testing. The types of tests and test formats are distinguished. The test construction stages are defined.

Key words: communicative approach, types of tests, test formats, test construction stages.

Тестирование является одной из эффективных форм контроля и оценки результатов обучения, которая несколько десятилетий применяется в западной методике преподавания и активно входит в практику высших учебных заведений Украины в последнее время. Возрастает потребность в специалистах, владеющих разговорной речью, а также подготовленных для работы с литературой и различной документацией на иностранном языке. Это способствует значительным изменениям в практике обучения иностранным языкам, где доминирующим становится коммуникативный подход, при котором уже с первого занятия студентов обучают общению на иностранном языке.

Цель данного исследования – изучить особенности комплексного коммуникативного подхода к тестированию и найти практическое применение в технических вузах.

Анализ последних достижений. Украинские и российские методисты, такие как Е. Дорошенко, О. В. Кмить, В. А. Коккота, А. Кристалюк, Л. Пасько, Т. К. Меркулова, С. Ю. Николаева, Е. П. Петрашук, Г. В. Рогова, Т. И. Чусова, Н. А. Шпак и зарубежные исследователи Л. Чарльз Олдерсон, Ллайл Ф. Бахман, Анни Браун, Роберт Ладло, Тим Мак Намара и др. рассматривают проблему тестирования как метода контроля учебных достижений учащихся.

В 70-80-е годы в историю тестирования вошел коммуникативный подход, занявший лидирующее место. Целью тестирования стала проверка владения иностранным языком как средством общения. Данный период положил начало развитию теории коммуникативного тестирования, которая к настоящему моменту все более совершенствуется. Начиная с 80-х годов, теория коммуникативного тестирования активно развивается и становится доминантной. Она характеризуется новым осмыслением объектов тестового контроля, новыми подходами к разработке тестов. Одним из лидирующих становится интерактивный подход к тестированию. Основная компетенция данного подхода - идея о взаимосвязи между составляющими процесса иноязычной коммуникации в реальных условиях и во время выполнения заданий теста, а также между компонентами теста и взаимодействии между составляющими процесса тестирования [3, с. 183].

Изложение основного материала исследования. В методике преподавания иностранного языка тест рассматривается с точки зрения его структурных элементов. Основной единицей теста выделяют тестовое задание. За основу определения понятия "тестовое задание" возьмем формулировку В. А. Коккоты, характеризующую тестовое задание как минимальную единицу теста, которая

предусматривает определенную вербальную или невербальную реакцию тестируемого [2, с. 274].

Рассмотрим основные подходы к классификации тестов, которые были предложены в работах таких западных исследователей, как Л. Чарльз Олдерсон, Ллайл Ф. Бахман, Анни Браун, Роберт Ладо, Тим Мак Намара и др.

Так, например, Тим Мак Намара дает такую классификацию:

- тесты (учебных) достижений (achievement tests), направленные на определение прогресса учащегося в конце определенного этапа обучения (семестр, учебный год, и т.д.);

- тесты общего владения иностранным языком (proficiency tests), выявляющие потенциальные возможности тестируемых студентов;

- тесты на выявление способностей изучения иностранного языка (progress tests), которые помогают определить степень владения изученным материалом;

- тесты распределения (placement tests), целью которых является оценка уровня языковой компетенции тестируемых для распределения их по группам обучения (классам) или исключения из них, поэтому основу теста составляет изученный ранее материал;

- диагностические тесты (diagnostic tests), которые призваны определить сферы, в которых ученик испытывает трудности [4, с. 75].

Согласно Г. В. Барабановой, тесты разделяется с точки зрения их функций - контроля и понимания. Основу ее классификации составляет традиционный подход зарубежных методистов. Так, к контролирующим тестам она относит тесты общего владения языком (Proficiency Tests), тесты достижений (Achievement Tests), тесты способностей (aptitude tests) и диагностические тесты (Diagnostic Tests) [1, с. 231].

Большинство российских исследователей (В. С. Аванесов, И. А. Данилов, И. У. Койда, И. И. Тихонов и др.) выделяют два основных вида тестов:

- открытые (конструируемые), задания, которых составлены так, чтобы в них был сформулирован единственный правильный ответ в виде слова, фразы, цифры, символа, графика и т.д.

- закрытые (выборочные или альтернативные), которые содержат:

- а) задания с противоречивым ответом оценки правильности данного суждения (да-нет, верно-неверно, правильно-ложно и т.д.);

- б) задания, требующие подбора подходящего ответа (нужное подчеркнуть);

- в) задания, составленные по типу парного ответа;

- г) задания с множественными выборами ответов, состоящие из утверждения или вопроса и нескольких ответов, из которых только один правильный, а остальные неточные, неполные или неправильные [3, с. 184].

В рамках каждого вида тестов выделяют тестовые форматы, определяющие следующие характеристики теста: длина теста, количество и тип разделов, контролируемые умения и навыки, тестовые единицы, задания и их количество, предполагаемые ответы тестируемых. Западная методика оперирует, как правило, такими разновидностями форматов:

- 1) множественный выбор (multiple choice);

- 2) альтернативный выбор (True/False; Yes/No);

- 3) подбор пар (matching);

- 4) перенос информации (information transfer);

- 5) перестановка в логическом порядке (ordering tasks);

- 6) редактирование (editing);

- 7) заполнение пропусков (gap-filling);

- 8) клоуз (cloze);

- 9) С - тест;

- 10) краткие ответы.

По мнению Себро О. Ю., виды тестов с учетом основных тестовых форматов классифицируются по принципу объективности, в соответствии с которым выделяют:

- а) объективные тесты (тест множественного выбора, тест альтернативного выбора, подбор пар, перенос информации, перестановка в логическом порядке, редактирование);

- б) субъективные тесты (заполнение пропусков, клоуз-тесты, С-тесты, тесты кратких ответов).

Выбор тестового формата определяется целью проведения тестирования на основе анализа и учета преимуществ и недостатков данного вида теста [3, с. 185].

Проанализировав работы таких исследователей, как А. П. Петрашук, И. А. Данилов, И. И. Тихонов и др., можно определить основные этапы разработки теста:

- 1) точное определение материала, включаемого в тестовые задания;
- 2) выбор соответствующей формы теста;
- 3) расчет времени на проведение теста;
- 4) анализ тестовых заданий с точки зрения их правильности;
- 5) организация тестовых заданий по принципу увеличения сложности.

Составленный тест анализируется на предмет соответствия основным требованиям к его качеству:

- надежности (стабильность результатов одного и того же теста при его проведении в одинаковых условиях при наличии тех же самых тестовых заданий);
- валидности (измерение тестом именно тех навыков и умений, контроль которых был предусмотрен);
- практичности (простота в понимании заданий и содержания теста, организации и проверке результатов);
- аутентичности (соответствие теста параметрам речевой ситуации реального общения на изучаемом языке) [3, с. 186].

В условиях коммуникативного обучения иностранным языкам в ХНТУ наиболее целесообразным представляется комплексный подход к тестированию. В ходе тестирования студенты должны продемонстрировать умение использовать языковые (грамматические, лексические, фонетические), лингвострановедческие знания во всех видах речевой деятельности (говорении, чтении, аудировании, письме).

Учитывая все эти факторы, были разработаны итоговые тесты с комплексными тестовыми заданиями для студентов 2 курса специальности "Транспортные технологии", "Автомобильный транспорт", "Инженерная механика", "Машиностроение", "Химическая технология", такие как *Read the text below without a dictionary. Choose the correct answers to the questions given below, Read the text below without a dictionary, try to guess its content and choose the best word (a, b or c) to complete each space in the text, Read the text below without a dictionary. Match choices (A-H) to (1-5). There are three choices you don't need to use, Complete the following sentences choosing only one proper answer. Base your choice on the information from the text, Agree or disagree with the following statements, Use the words from the word bank to fill in the blanks.* Предложенные задания позволяют определить уровень овладения иностранным языком и находят практическое применение на экзаменах.

Таким образом, регулярное использование различных видов тестов на занятиях в технических вузах приводит к повышению интереса студентов к изучению английского языка, тем самым повышая результативность и качество обучения. Комплексные тесты, направленные на проверку нескольких языковых и речевых навыков, считаются сегодня наиболее актуальными. Такие тесты приближают тестируемого к реальной ситуации общения.

В процессе дальнейшего исследования целесообразно продолжать накапливать банк тестовых заданий, так как тесты являются не только формой контроля знаний, но и служат средством диагностики трудностей языкового материала, способом прогнозирования успешности обучения студентов.

Литература

1. Барабанова Г. В. Когнитивно-коммуникативные аспекты обучения профессионально-ориентированному чтению в неязыковом вузе / Г. В. Барабанова. – Симферополь: Таврия, 2003. – 284 с.
2. Коккота В. А. Лингво-дидактическое тестирование: [научно-теоритическое пособие] / В. А. Коккота. – М.: Высшая школа, 1989. – 362 с.
3. Себро О. Ю. Тестирование в обучении английскому языку студентов ТПУ / О. Ю. Себро, Л. В. Бескровная // Молодой ученый. – 2009. – №6. – С. 183-188.
4. McNamara Tim. Language Testing / Tim McNamara. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 140 p.

УДК 378.147:413.164

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ**Тоцька Н. Л.**

Стаття досліджує проблеми комунікації студентів технічних університетів щодо підвищення рівня культури професійного мовлення, що передбачає формування творчої особистості на сучасному етапі національно-культурного та державного розвитку України.

Ключові слова: проблеми комунікації, культура мовлення, професійне спілкування, творча особистість.

В статье исследуются проблемы коммуникации студентов технических университетов относительно повышения уровня культуры профессиональной речи, что предусматривает формирование творческой личности на современном этапе национально-культурного и государственного развития Украины.

Ключевые слова: проблемы коммуникации, культура речи, профессиональное общение, творческая личность.

The article examines the communication problems of technical universities students as for increasing the level of professional speaking culture which involves formation of creative personality at the modern stage of national, cultural, and state development of Ukraine.

Key words: communication problems, speaking culture, professional communication, creative personality.

На сучасному етапі національно-культурного та державного розвитку України особливої актуальності набуває гуманітаризація вищої технічної освіти, що передбачає формування творчої особистості. Однією з якостей духовно багаті і розвинутої людини, необхідної для професійної діяльності, є високий рівень міжкультурної комунікації. Державний статус української мови вимагає від її носіїв глибокого засвоєння мовленнєвих норм, підвищення рівня культури професійного мовлення. У навчально-виховній концепції вивчення української мови зазначається, що базова мовна освіта має забезпечити широке використання державної мови в усіх суспільно-виробничих сферах. Усвідомлення соціально-економічної ситуації в Україні, залежності її майбутнього від людей, здатних творчо вирішувати наявні проблеми, зумовлює необхідність реалізації одного з основних напрямків відродження вітчизняної освіти – підготовки кадрів до творчої професійної діяльності, що надає певності у збагаченні економічного, інтелектуального та духовного потенціалу суспільства. У світі нових технологій українське професійне мовлення має зайняти належне місце. Зокрема, його майбутнє залежить і від оновлення професійної мовленнєвої освіти, розбудованої на засадах українознавства. Як інтегральна дисципліна, українознавство відокремлює у мовній освіті світоглядний принцип формування національно мовної картини світу, а отже, забезпечує різноманітність вияву національних культур. Однозначність використання понятійного апарату в різноманітній професійній діяльності базується на соціально-економічній та демографічній стабільності держави й водночас сприяє формуванню міжкультурної комунікації. Науково-технічний прогрес, перебудова соціально-економічної й політичної системи в Україні вимагають від фахівців певної галузі не тільки знання свого фаху, а й високого рівня володіння мовленням.

Аналіз досліджень: Л. Барановської [1, с. 24], Л. Головаті [2, с. 21] В. Михайлюк [3, с. 20], Г. Онкович [4, с. 23], Т. Рукас [6, с. 20], які вивчали культуру мовлення студентів-нефілологів, свідчить, що питання формування міжкультурної комунікації студентів технічного ВНЗ не було предметом всебічного вивчення. Усе це свідчить про впровадження невідкладних заходів для зміни ситуації, що склалася. Саме тому сучасний етап навчання характеризується підвищеним інтересом до розробки проблем комунікативності мовлення як комунікативного витвору вищого порядку. В

умовах університетського навчання низький рівень сформованості комунікативних умінь та навичок зумовлює в багатьох студентів неспроможність адекватно сприймати, об'єктивно оцінити та засвоїти необхідний мінімум науково-навчальної інформації. Як свідчить практика, деякі з них не володіють елементарними прийомами опрацювання наукового тексту, намагаються механічно завчити прочитане або почуте. У результаті цього в них формується розрізнені, несистематизовані, поверхові та неміцні знання, що не забезпечують цілісного уявлення про предмет наукового пізнання.

Метою дослідження є теоретичне опрацювання навчальної системи, спрямованої на формування мовлення студентів технічного університету на комунікативно-діяльнісній основі. Відповідно до мети завданням дослідження є аналіз впливу українського мовлення на розвиток особистості студента, його інтелектуальних та моральних якостей.

Методологічною основою є провідні положення праць вітчизняних та зарубіжних учених про комунікативні якості мовлення.

Методологічними орієнтирами слугувало усвідомлення ролі українського мовлення у національно-культурному та державному відродженні України. Сучасне життя має суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Розглядати історію українців та української мови треба у просторі і часі, в межах світової цивілізації, що забезпечує достовірність наукових тверджень. Коли йдеться про виникнення української мови як мови нашої нації, то слід зазначити, що національна мова – це не тільки спільна для всієї нації літературна мова, але й мова народна, часом з досить помітними діалектними відмінностями. Кожний народ – творець своєї рідної мови. Для українців рідна мова – мова нашої нації, мова предків, яка поєднує нас між собою і попередніми поколіннями, їхнім духовним надбанням. Недаром учені твердять, що словник – це те, що народ знає про світ, а граматику – це те, як він про цей світ говорить. Тому й зрозуміло, що народ, який не усвідомлює значення рідної мови, її ролі в розвитку особистості, не плаче її, не може розраховувати на гідне місце у суцвітті народів. Занепад рідної мови є наслідком духовного зuboжіння народу. Ставлення до рідної мови є свідченням національної свідомості і рівня культури народу, його цивілізованості. Воістину справедливі слова О.Гончара: "Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе".

Сучасна українська літературна мова виконує різноманітні суспільні функції – комунікативну, культурноносну тощо. Комунікативна функція полягає у тому, що мова використовується для спілкування, інформаційного елемента між членами суспільства, бо як писав А де Сент-Екзюпері, найбільша розкіш у світі – це "розкіш людського спілкування".

Спілкування – найважливіша функція мови. Це робить її універсальним засобом обміну інформацією, передачі інформації у просторі і часі. Комунікативній функції підпорядковані інші її функції, зокрема експресивна. Полягає вона в тому, що саме завдяки мові ми виражаємо свій внутрішній світ, репрезентуємо себе тим, з ким спілкуємося. "Говори – і я тебе побачу", – стверджували античні мудреці. Людина, що досконало володіє мовою, найкраще може себе показати, розкрити свій духовний світ [5, с. 40].

Мовна освіта повинна бути складовою частиною фахової підготовки майбутніх спеціалістів і впливати на соціальне становище та суспільний престиж набутої професії. Майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як картина світобачення, засіб культурного співжиття у суспільстві, самоформування і самовираження особистості кожного.

Розвій духовної культури соціуму, піднесення вартості української мови, вихід її на міжнародну арену як мови суверенної держави залежить від багатьох чинників, передусім від функціонування суспільно престижної форми національної мови – літературної мови – у професійній сфері. Акцент переноситься з традиційної настанови – засвоєння відомостей про літературні норми усіх рівнів мовної ієрархії – на формування навичок професійної комунікації, на розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості. Говорячи про комунікативне спрямування в навчанні мови, слід докладніше спинитися на понятті мовленнєвого спілкування або комунікації. Мовленнєве спілкування – це мотивований живий процес взаємодії співрозмовників,

що спрямований на реалізацію конкретної цільової настанови і здійснюється на основі зворотнього зв'язку в конкретних видах мовленнєвої діяльності. Спілкування здійснюється між багатьма, кількома або двома співрозмовниками, що взаємно виявляють свою активність. Формою спілкування є мовленнєва поведінка, а змістом – мовленнєва діяльність.

Потреба у комунікації разом із потребою в діяльності, праці є визначальною у становленні особистості, тому основи розвитку мовлення студентів технічних вишів полягають у виявленні соціальних рис (культура, віра, політичні переконання, розумова діяльність), розвиткові особистих якостей (відчуття та сприймання). У формуванні мовлення важливе значення мають мотиви навчання: суспільно-політичні; професійно-ціннісні; соціального престижу; комунікативні; поваги до викладача; мотиви, що зумовлені потребою самовиховання. Для формування професійно зумовленого мовлення студентів потрібні активні зусилля усіх викладачів. Підхід до навчання комунікативних якостей повинен базуватися на концептуальній zasadі, яка передбачає не тільки пізнання життя народу в мові, а й відновлення віками надбаних, а потім утрачених багатств української культури й рідної мови. Адже ставлення студента до державної мови свідчить і про його культурний рівень, і про його громадянськість. Інакше й бути не може, бо мова втілює в собі духовні скарби народу, а її знання, заглиблення в потаємну семантику слова і прагнення до удосконалення свого виявлення свідчить про небайдужість студента до минулого, сучасного й майбутнього українського народу.

Значення для студента технічного університету того чи іншого мотиву залежить від багатьох чинників: віку студента, рівня його вихованості; розумових здібностей та інтелектуального розвитку; суспільних, соціальних умов, у яких проходить навчання; від оточення; професійної майстерності викладача; соціальної перспективи навчання. Лише за умов реалізації достатньої мотивації навчальної діяльності можна отримати позитивні результати. Не випадково мотивації навчання є одним із засобів інтенсифікації навчального процесу.

Справжнього фахівця характеризує широта світогляду, знання історії свого народу, розуміння проблем сучасності, чіткості громадської позиції, оскільки інтереси будь-якого спеціаліста, якщо він є інтелігентною людиною, не обмежуються вузькими фаховими рамками. Перетворення, що відбуваються в соціально-економічному та культурному житті України, зумовлюють орієнтацію системи вищої технічної освіти на творчо обдаровану особистість, на розвиток її індивідуальних здібностей, формування потреби в постійній міжкультурній комунікації, удосконаленні та самоосвіті.

Студенти технічного вишу повинні виховуватися українською мовою на усіх рівнях освіти, тільки тоді вони будуть пропагувати державну мову, використовувати знання про Україну та її народ в усіх сферах суспільно-виробничого життя і поширювати у світі через міжмовні, міжкультурні контакти.

Література

1. Барановська Л. Формування культури мови студентів аграрного вузу (на матеріалах навчання з дисципліни "Ділова українська мова"): автореф. дис. пед. наук/ Л. Барановська. – К., 1995. – 24 с.
2. Головата Л. Формування професійного мовлення у студентів факультету фізичного виховання: автореф. дис. пед. наук/ Л. Головата – Тернопіль, 1997. – 21 с.
3. Михайлюк В. Формування культури ділового мовлення у студентів аграрного вузу (на матеріалах спеціальностей "Облік і аудит" та "Менеджмент організацій"): автореф. дис. пед. наук/ В. Михайлюк. – К., 1999. – 20 с.
4. Онкович Г. Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів: автореф. дис. пед. наук/ Г. Онкович. – К., 1995. – 23 с.
5. Пентиліук М. І., Гайдаєнко І. В. Генетичні і функціональні особливості української мови/ Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 31. – Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. – с. 40.
6. Рукас Т. Формування культури ділового мовлення в майбутніх інженерів: автореф. дис. пед. наук/ Т. Рукас. – К., 1999. – 20 с.

УДК 811:111+378.147

К ВОПРОСУ ОБ ОБУЧЕНИИ АУДИРОВАНИЮ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Якушенко И. А.

У статті розглядається питання щодо ефективної організації навчання аудіюванню для професійних цілей студентів технічного ВНЗ та пошуку методичних прийомів, спрямованих на формування аудитивних умінь студентів як частини комунікативної компетенції в умовах оптимізації та інтенсифікації навчального процесу. Викладені теоретичні положення проілюстровано практичним застосуванням.

Ключові слова: навчання аудіюванню, методичні прийоми, аудитивні уміння, комунікативна компетенція, оптимізація та інтенсифікація навчального процесу.

В статье рассматривается вопрос об эффективной организации обучения аудированию для профессиональных целей студентов технического вуза и поиска методических приемов, нацеленных на формирование аудитивных умений студентов как части коммуникативной компетенции в условиях оптимизации и интенсификации учебного процесса. Изложенные теоретические положения проиллюстрированы практическим применением.

Ключевые слова: обучение аудированию, методические приемы, аудитивные умения, коммуникативная компетенция, оптимизация и интенсификация учебного процесса.

The article highlights the effective organization of listening skills training for specific purposes of students at the technical university and the search of methodological techniques aimed at developing students' listening skills as a part of communicative competence in optimization and intensification of the learning process. Theoretical considerations are illustrated with the practical application.

Key words: listening skills training, methodological techniques, listening skills, communicative competence, optimization and intensification of the learning process.

Быстрые изменения и инновации в современном обществе выдвигают новые требования к будущему специалисту. На сегодняшний день, он должен быть не только высококвалифицированным, но также и профессионально мобильным, то есть уметь быстро и успешно переключаться на другую деятельность или менять вид труда. Количество и качество информации, особенно на английском языке, необходимой обучающимся, стремительно растёт. Таким образом, иностранный язык рассматривается как необходимый компонент в сложной, многоуровневой структуре обучения.

Критерием эффективности системы образования любого государства становится то, насколько эта система выполняет социальный заказ общества. Процесс получения высшего образования не должен сводиться только к присвоению и потреблению знаний, но и к их производству. Соединить трансляцию знаний и опыта с их порождением, производством и преобразованием является насущной потребностью и задачей высшей школы [2, с. 47].

Основными навыками речевой деятельности в процессе обучения иностранному языку является чтение, письмо, говорение и аудирование. Все виды речевой деятельности очень тесно связаны между собой и взаимозависимы, однако степень этой взаимосвязи зависит от цели обучения иностранному языку и от количества часов, отведенных на достижение этой цели [2, с. 47]. Не секрет, что в высшей школе обучение переводу и чтению зачастую преобладает над остальными видами деятельности. Но мы согласны с утверждением З. А. Ключкиной, которая отмечает, что "... усвоение иностранного языка и развитие речевых навыков осуществляется главным образом через слушание. Поэтому аудирование должно быть развито лучше других умений, но на деле аудирование вызывает наибольшие трудности" [3, с. 266].

Несмотря на многочисленное количество научных работ, посвященных проблеме обучения аудированию (Е. И. Исенина, Н. В. Елухина, И. А. Зимняя,

И. А. Дехерт, А. В. Гаврилова, О. А. Обдалова, В. А. Яковлева, И. Л. Бим, Н. И. Гез и др.) до сих пор ведется теоретический поиск оптимальной технологии обучения аудированию иноязычной речи в условиях неязыкового вуза.

Таким образом, актуальность данной статьи обуславливается важностью умения аудирования как части коммуникативной компетентности с целью применения этого умения в условиях реальной профессиональной деятельности и необходимостью обеспечить его формирование в процессе обучения студентов образовательно-квалификационного уровня "Бакалавр" в условиях технического вуза.

Целью нашего исследования является анализ видов аудирования, определение наиболее эффективных видов при обучении для профессиональных целей студентов технического вуза, этапизации обучения аудированию и выделение основных критериев отбора аудиоматериала.

Аудирование иноязычной речи является одним из наиболее трудных для овладения видов речевой деятельности, так как аудирование – это активный речемыслительный процесс, во время которого происходит напряженная работа всех психических и умственных механизмов по восприятию звучащей речи, перцепции получаемой в звуковой форме информации, ее узнавание, интерпретация и понимание смысла [5, с. 201].

Согласно рабочей программы учебной дисциплины "Иностранный язык" для студентов образовательно – квалификационного уровня "Бакалавр" в техническом вузе, одним из требований является овладение студентом умением поиска и анализа информации при работе с аудио и видеоматериалами, что подразумевает сформированность навыков восприятия текстов профессионального содержания на слух. Поэтому, в условиях недостаточного количества аудиторных часов, нехваткой методических пособий и разработок по аудированию специализированных текстов необходимо оптимизировать и интенсифицировать процесс обучения аудированию как самостоятельного вида речевой деятельности.

Мы согласны с утверждением Н. Н. Николаевой, что сущность профессионально-ориентированного обучения аудированию заключается в формировании умений восприятия и понимания высказывания собеседника на иностранном языке, порождаемого в монологической форме или в процессе диалога в соответствии с определенной реальной профессиональной сферой и рабочей ситуацией. Аудирование может выступать и как цель обучения (перцепция и интерпретация англоязычной речи на слух с последующим анализом полученной информации и ее использованием), и как средство обучения/самообучения (аудио и видео материалы используются студентами в качестве источника информации при подготовке творческих заданий), и как средство контроля/самоконтроля знаний изученного лексико-грамматического материала на завершающем этапе работы с ним [5, с. 202].

В методике обучения иностранным языкам существует большое количество классификаций аудирования по видам. Различия между этими классификациями основаны на том, что в их основу положены различные критерии и цели обучения. Согласно Л. Ю. Кулиш, в зависимости от полноты понимания информации различаются три вида аудирования: выяснительное (получение определенной, необходимой аудитору информации), ознакомительное (не предполагает специальной установки на обязательное последующее использование извлеченной информации) и деятельное (подробное улавливание и запоминание информации для последующего обязательного воспроизведения) [1, с. 136].

Важным также представляется различение коммуникативного аудирования как вида речевой деятельности (ВРД) (Communicative Listening) и учебного аудирования (Guided Listening). Communicative Listening включает следующие виды аудирования: skim listening – аудирование с пониманием основного содержания; listening for detailed comprehension – аудирование с полным пониманием; listening for partial comprehension – аудирование с выборочным извлечением информации; critical listening – аудирование с критической оценкой. Учебное аудирование (Guided Listening) подразделяется на intensive – интенсивное и extensive – экстенсивное аудирование [4, с. 3].

Несмотря на разнообразие видов аудирования, необходимо помнить, что наряду со специфичными навыками и умениями при овладении этим видом, есть и общие для всех видов механизмы аудирования (вероятностное прогнозирование, речевой слух, память, артикулирование).

Существует огромное разнообразие источников, способствующих развивать аудитивные умения. На практических занятиях мы используем микротексты профессиональной направленности и диалоги. При анализе содержания аудиотекстов мы обращаем внимание на следующие критерии: аутентичность источников; функциональная, стилистическая и жанровая соотнесенность с приобретаемой специализацией; представленность образцов монологической и диалогической речи и обязательно принимается во внимание речевой опыт студентов.

Необходимо отметить, что любая работа над аудиотекстами включает в себя три этапа:

- 1) мотивационно-побудительный (установка, мотив и цель);
- 2) аналитико-синтетический (восприятие и переработка текста);
- 3) исполнительный (понимание) [5, с. 204].

Каждому этапу соответствует свой набор заданий: 1) до прослушивания; 2) во время прослушивания; 3) после прослушивания [6, с. 126].

Так как на первом этапе происходит актуализация имеющихся знаний, поэтому мы используем следующие виды упражнений: *посмотрите внимательно на изображения перед прослушиванием текста и спрогнозируйте, о чем будет текст; подумайте о словах, которые вы возможно услышите; дайте ответы на вопросы; проанализируйте заглавие текста.*

На втором этапе происходит контакт студентов с аудиотекстом, с новой информацией. Аудиотекст предъявляется два раза. Студенты выполняют следующие упражнения: определите верные / неверные утверждения; заполните пропуски в тексте (диалоге); заполните таблицу; выполните задания с множественным выбором ответа; дайте ответы на специальные вопросы. Количество упражнений варьируется в зависимости от поставленной учебной цели, объема текста и уровня развития аудитивных умений студентов.

На третьем этапе полученная студентами информация перерабатывается, переосмысливается и используется для дальнейшего развития коммуникативных умений.

На кафедре иностранных языков Херсонского национального технического университета преподаватели уделяют огромную роль обучению аудированию. На практических занятиях у студентов 1 – 2 курсов технических, экономических специальностей развиваются аудитивные умения с помощью применения методически разработанных приемов и систем упражнений. Систематическое использование разных видов аудирования, соблюдение его этапов обучения, корректный отбор аудиоматериала способствует достижению учебных целей.

Таким образом, можно утверждать, что методически корректная организация эффективного обучения аудированию в техническом вузе, принимая во внимание особенности обучения и градации трудностей этого вида речевой деятельности, способствует сформированности навыков восприятия текстов профессионального содержания на слух у студентов в условиях оптимизации и интенсификации процесса обучения.

Литература

1. Демьяненко М. Я. Основы общей методики обучения иностранным языкам (англ. мова): [пособ. для студ. вузов] / М. Я. Демьяненко, К. А. Лазаренко, С. В. Мельник. – Киев: Вища школа, 1997. – 255 с. – Библиогр.: С. 249–252.
2. Еремина Н. Опыт лингвокоммуникативной подготовки студентов неязыковых специальностей [Текст] / Н. Еремина, О. Кабанова, Г. Терехова // Вестник Оренбургского государственного университета: [сборн. статей]. – 2015. – №2. – С. 177.
3. Елухина Н. Основные трудности аудирования и пути их преодоления / Н. Елухина // Леонтьев А. А. Общая методика обучения иностранным языкам: [пособ. для студ. вузов]. – М.: Русский язык, 1991. – С. 358.
4. Загоруйко Н. Инновационные стратегии аудирования как условие оптимизации иноязычного образовательного процесса / Н. Загоруйко // Английский язык. Все для учителя! – 2016. – № 2. – С. 2–8.
5. Николаева Н. Особенности обучения аудированию профессиональных текстов на английском языке в техническом вузе [Текст] / Н. Николаева // Вопросы современной науки и практики: [сборн. статей]. – 2015. – №3(57). – С. 201–208.
6. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам (англ. мова): [пособ. для студент. педвузов и учителей] / Е. Н. Соловова. – М.: Просвещение, 2006. – 239 с. – Библиогр.: С. 237–238.

НАШІ АВТОРИ

1. **Абабілова Наталія Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
2. **Арустамова Марина Саркісівна** – магістрант спеціальності "Перекладознавчі та крос-культурні студії. Галузевий переклад з німецької мови та англійської мови" інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
3. **Балабан Олена Олександрівна** – кандидат філологічних наук, докторант, доцент кафедри загального мовознавства і германістики факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
4. **Башук Наталія Петрівна** – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
5. **Білозерська Тетяна Володимирівна** – старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
6. **Бранецька Марина Сергіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
7. **Василенко Оксана Миколаївна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
8. **Вінниченко Марія Юріївна** – асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
9. **Вовк Олена Іванівна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри англійської філології Навчально-наукового інституту іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
10. **Воєхевич Аеліта Іванівна** – старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Чорноморського державного університету імені Петра Могили
11. **Возненко Наталя В'ячеславівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
12. **Гаврюшенко Аліна Сергіївна** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
13. **Голованевська Катерина Павлівна** – студентка групи ГФ–323 Запорізького національного технічного університету
14. **Гончарова-Ільїна Тетяна Олександрівна** – викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
15. **Гончарук Руслана Анатоліївна** – викладач кафедри практики німецької та французької мов Рівненського Державного гуманітарного університету
16. **Гуменюк Наталя Григорівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германських мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
17. **Гура Наталя Петрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету
18. **Дорменєв Віктор Стефанович** – старший викладач кафедри німецької та французької філології Маріупольського державного університету
19. **Дорофєєва Маргарита Сергіївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладу інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка
20. **Еррера Мендісаль Арміда** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
21. **Жужгіна-Аллахвердян Тамара Миколаївна** – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладу, ДВНЗ "Національний гірничий університет"
22. **Каліщак Тетяна Тадеївна** – старший лаборант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
23. **Карпенкова Наталія Юріївна** – старший викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
24. **Ковбасюк Лариса Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької мови Херсонського державного університету
25. **Кожухова Галина Оревівна** – старший викладач кафедри німецької та французької філології Маріупольського державного університету
26. **Козоріз Ірина Сергіївна** – асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету

27. **Колосова Світлана Олександрівна** – старший лаборант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
28. **Короткова Світлана Віталіївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу ДВНЗ Національний гірничий університет
29. **Кудрявцева Наталя Сергіївна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
30. **Кузнєцова Ірина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету
31. **Леспухова Наталія Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької мови Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
32. **Лисенко Гелена Людвигівна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
33. **Мазур Олена Вікторівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
34. **Морсва Галина Георгіївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької та французької філології Маріупольського державного університету
35. **Москвичова Оксана Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету
36. **Науменко Анатолій Максимович** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Чорноморського державного університету ім. Петра Могили
37. **Несін Юрій Миколайович** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
38. **Орел Ірина Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету
39. **Петренко Євгенія Миколаївна** – викладач кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
40. **Пісня Ксенія Сергіївна** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
41. **Подвойська Оксана Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, завідувач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
42. **Поторій Наталія Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету
43. **Приходько Олена Олександрівна** – старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
44. **Присяннікова Яна Миколаївна** – викладач кафедри англійської та турецької мов Херсонського державного університету
45. **Радецька Світлана Валеріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
46. **Розова Анастасія Юріївна** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
47. **Романова Наталя Василівна** – доктор філологічних наук, професор кафедри німецької мови Херсонського державного університету
48. **Рудик Марина Костянтинівна** – аспірант кафедри англійської філології факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
49. **Самойленко Олена Валентинівна** – викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, іноземних мов, української та латинської мов Донецького національного медичного університету
50. **Статкевич Олена Казимирівна** – старший викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету
51. **Стрижак Вікторія Геннадіївна** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету
52. **Тоцька Наталія Леонідівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, політології та українознавства Херсонського національного технічного університету

53. **Трібушна Ольга Миколаївна** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету

54. **Турянця Ксенія Сергіївна** – магістрант кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету

55. **Чепурна Зінаїда Володимирівна** – старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

56. **Шеремета Катерина Юріївна** – асистент кафедри теорії та практики галузевого перекладу Херсонського національного технічного університету

57. **Шестак Олена** – студентка 4-го курсу факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

58. **Шундель Тетяна Олександрівна** – викладач кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін, іноземних мов, української і латинської мови Донецького національного медичного університету

59. **Якушенко Інна Олександрівна** – викладач кафедри іноземних мов Херсонського національного технічного університету

ПРАВИЛА оформлення статей до збірника "НАУКОВІ ЗАПИСКИ"

До друку приймаються лише наукові статті, які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

До опублікування у журналі приймаються наукові статті, які раніше не друкувалися.

У даних про автора зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчені звання, посада, місце роботи, службовий і домашній телефони, e-mail, поштова адреса.

1. Текст має бути складений у Microsoft Word (розширення ***.doc, .docx**). Гарнітура – Times New Roman, кегль – 14 pt. Поля: праве – 25 мм; верхнє, нижнє – 20 мм; ліве – 30 мм. Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзацний відступ – 1 см, встановлена заборона висячих рядків.

2. Якщо при наборі статті використовувалися нестандартні шрифти, необхідно обов'язково (!) їх надати.

Назва статті, прізвище, ім'я, по батькові подаються *українською, російською та англійською мовами*.

СТРУКТУРА СТАТТІ

1) Стаття починається з **індексу УДК** у верхньому лівому куті.

2) **Назва** друкується великими літерами, вирівнювання по лівому краю.

3) **Прізвище та ініціали автора** – напівжирними літерами по лівому краю.

4) **Анотації та ключові слова** подаються *українською, російською та англійською мовами* (до 6 речень).

5) **Основний текст** статті може розбиватися на підрозділи. Посилання в тексті подаються у квадратних дужках із зазначенням номера джерела та сторінки ([7, с. 64]) у підзаголовку Література.

Нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл) **ставиться обов'язково**:

- між ініціалами та прізвищем (С. Русова);
- після географічних скорочень (м. Київ);
- між знаками номера (№) та параграфа і числами, які до них відносяться;
- у посиланні на літературу [14, с. 60];
- всередині таких скорочень: і т. д., і т. п. тощо;
- між внутрішньотекстовими пунктами й інформацією, яка йде після них, між числами й одиницями виміру (20 кг), а також дат (XX ст., 2002 р.).

6) Схеми та малюнки у статті потрібно пронумерувати. Нумерація виділяється *курсивом*, назва малюнка – *курсивом напівжирним*.

Слово "**Таблиця**" виділяється *напівжирним шрифтом* по правому краю, *назва таблиці* – по центру *напівжирним курсивом*.

7) **Література** розміщується після статті у порядку згадування або в алфавітному порядку. Список літератури оформляється відповідно до Бюлетня ВАК № 5 за 2009 р.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікації.

**У РАЗІ НЕДОТРИМАННЯ АВТОРАМИ ВСІХ ВИЩЕЗАНАЧЕНИХ УМОВ РЕДАКЦІЯ
МАЄ ПРАВО ПОВЕРНУТИ СТАТТЮ НА ДООПРАЦЮВАННЯ ЧИ ВІДМОВИТИ
В ЇЇ ДРУКУВАННІ**

Без попередньої оплати стаття до друку не допускається.

Матеріали надсилати за адресою:

м. Ніжин, вул. Графська, 2
(кафедра світової літератури та історії культури)
E-mail: svit.lit@mail.ru

Самойленко Григорій Васильович

тел. робочий: (04631)7-19-77;
дом.: (04631)2-41-10